

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på <http://books.google.com>

JUL

8.649

**ALLESJÆLESTIDEN
HEDENSK, KRISTEN JULEFEST**

FØRSTE BIND

H. F. FEILBERG

JUL

ALLESJÆLESTIDEN
HEDENSK, KRISTEN JULEFEST

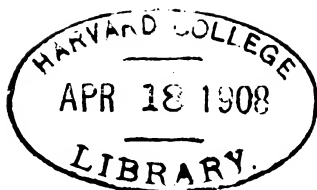
FØRSTE BIND

KØBENHAVN
DET SCHUBOTHEESKE FORLAG

J. L. LYBECKER OG E. A. HIRSCHSPRUNG

1904

25 2 85.70

Hayes fund
1908

H. H. THIELES BOKTRYKKERI.

ALLESJÆLES TIDEN

»HELGEN HER OG HELGEN HISSET
ER I SAMME MØNIGHED.«

INDLEDNING

JUL kender vi alle, juletræet, børnenes glæde, julesalmen, som slægtled har sunget: »et barn er født i Betlehem«. For så mange blandt os ældre bringer julen en forunderlig blød stemning med sig, stærke, lyse, milde, bløde minder fra en lykkelig, ubekymret barndom, og vi glæder os ved børnenes glæde, — så er glæden dog ikke død endnu, — ak, den har mere end engang været nær ved at dø i tunge tankers trængsel i vort sind! —

I de følgende blade drager jeg juleminder frem, rundt om fra, også hedenske. Det skulde være et forsøg på, om muligt, at oprede de mange slyngede tråde, der i litteratur, kirkelig overlevering, folketro knytter sig til julen. Thi som kirke og kristendom her fortæller sin historie med bestemte datoer og årstal, fører folketroen sin egen tale, og går vi udenfor i den stille nat, bort fra juletræet og de legende, glade børn, er det som egnen i mørket er bleven levende, der suser tog gennem luften, der høres lyden af prustende heste, af ringlende bidsler. Det rasler i krogene, underlige fantastiske skikkelser ses dunkelt, og hviskende røster høres; det er som om en mørkets verden har rejst sig fra de døde, er gået ud fra grave, høje, fjelde for også at holde jul.

Men over det alt sammen stråler Betlehemstjernen. Som solen spejler sig i dugdråberne, så hver eneste lille dugperle på det fattigste strå skinner som den kosteligste juvel, således stråler julestjernen ind i menneskehjærter,

og bitre, tunge mennesketårer skinner i dens lys som diamanter, så sorgen slukkes, håbet bryder frem og minder om det gamle bibelske ord: at så med tårer, men at høste med lovsang; thi stjærnen, som den nat tændtes, varslede om, at det atter skulde blive dag blandt mennesker.

Men for helt at forstå alt, hvad der rummes i julefesten, må vi gøre en omvej, og jeg må bede dem, der vil følge mig, om tålmod, når vi begynder med død og grav, jeg håber, vi skal ende med livet.

Der er et forhold, som møder os alle, hvor forskellige vi så end er: mennesker ældes og dør, det er kår, som er fælles for alle uden nogensomhelst undtagelse i tid og rum. Og som døden kommer til alle med uafviselig magt til én tid eller en anden, på én måde eller en anden, er det naturligt, da vi mennesker her står over for en gåde, at mange tanker har syslet med spørgsmålet: »når det sidste suk er draget, hvad så?» Vistnok grumme tidlig i slægtens liv har man spurgt: »hvad sker, når mennesket sover?» og givet svaret: »sjælen er på vandring borte fra legemet, men den vender atter tilbage; det står da i dens magt at fortælle, hvad den oplevede, og hvem den så på sin rejsefærd, — det vi kalder drømmen, — den kan også beholde sin kundskab for sig selv; men når den så vender tilbage, kan legemet atter høre, se og færdes.« Så er døden forskellig fra søvnen derved, at sjælen helt forlader legemet uden mere at vende tilbage. Dog vedbliver den på en hemmelighedsfuld måde at være knyttet til legemet, og når graven bygges, bor den døde i graven. Den døde er som markens vilde fugle, har sit liv uden at arbejde eller spise, men hans rige er under jorden, hvor der er mørkt og koldt. Således er der da to riger, de levendes, hvor dag råder og sol lyser, hvor græsset er grønt og farverige blomster gror, og de dødes, hvor natten er konge og mørket ruger. Når solen står op, vågner mennesker til liv; men når natten stor, stille, mørk med stjernernes talløse skare drager frem fra øst, går mennesket til hvile, men alle døde

lever op, de rejser sig af deres grave, begynder deres tavse færd lydløst for levende, og fortsætter på deres vis det tidligere jordiske liv under alle de forrige lidenskabers herredømme, hader, elsker, sørger, morer sig, danser, kyser engang imellem levende, der uforsigtig ved nattetid vover sig ud, eller forfølger og mishandler dem; thi der synes at være uforsonligt fjendskab mellem disse to riger.

Men til enkelte årstider, til sædtid, forår eller efterår, kommer der uro blandt de døde. De råder i jordens mørke indre, hvor deres boliger findes, og når bondens plov skærer furer i den frugtbare muld, og hans hånd strør sædekornet i furerne, så venter han fra dybet sjælenes hjælp, til at kornet kan spire og gro. Sol og regn og dug gør deres gerning, når skuddet har nået den klare dag, men inden det sker, kommer grøde og vækst fra den mørke jord. Når uroen da kommer blandt sjælene, drager de skarevis fra deres mørke hjem ved nattetid til menneskers boliger. Hvor de engang selv har levet, i deres slægts hjemstavn, blandt slægtninge, venter de gæstfrihed og gaver, som de er villige til at lønne med jordens rige frugtbarhed. Man dækker bord til dem og pynter for dem ved hjemmets arne, men beder dem atter, naar de har fået deres ret, om at gå: døde og levende kan nu engang ikke bo under samme tag.

Det er alménmenneskelige forestillinger, alménmenneskelige skikke, der træder os her imøde i den døds-kultus, der synes fælles for vor slægt i syd og nord, i øst og vest, hos de højest- som hos de laveststående folk.

MÅLTID FOR DE DØDE

Vi er vant til, når vi ser ud over menneskenes vrimlende mængde, over de talløse folkeslag, der færdes på jorden, som regel først at lægge mærke til de mange forskelle, der møder øjet, hvergang man fra sit eget hjem sér ud omkring sig i øst og vest, i syd og nord; sjældnere tænker man på, at alle folkene er af ét blod, og at der blandt alt det meget fremmede, som forvilder og skiller, er visse træk, der allevegne møder, og som samler og forbinder.

Døden venter os alle uden undtagelse, og det er så sandt som det visseste, når vi står ved en åben grav og synger: »her mødes alle veje!« En grav får vi alle, hvor det saa forresten bliver. Har samfundet ikke andet at give en forkommen stakkel, en grav bliver der råd til. Men hvad så? Hvor er de dybe, skjulte veje, ad hvilke sjælen går?

Derover har alle slægter grublet, og jeg beder jo så om læsernes tålmod, når jeg fører dem gennem skyggernes mørke verden, jeg håber, at stjærnen, som lyste for Indiens vismænd, skal også vise os vej, så vi når frem til det sted, hvor den blev stående over krybben, den første seng på jorderige for den lille fattige dreng, der blev verdens frelser: — men også vor vej bliver lang.

Slægterne har altså grublet over døden og den dodes kår; barnlig, som naturfolk tænker og taler, har deres tankegang været. Legemet bliver tilbage, »sjælen« har for-

ladt det, men der er en mystisk forbindelse mellem sjæl og legeme også efter døden. Så indretter man en bolig for den døde i graven, men der er jo mørkt under jorden, i dødsriget; sjælen bor dernede, ikke længere, hvor solen skinner og lyset råder, derfor bliver mørket den dødes dag, og kun når mennesker ved nattens frembrud går til hvile, lukker dødningen sin dør op, søger til de gamle kendte steder, helst når mørket er dybest, går så til sin syssel, hvad den nu er.

I hovedsagen synes der i folkenes tro at være fjendskab mellem levende og døde, som mellem to stridige rigers indbyggere, og dog er der en forbindelse. »Som jeg er, skal du worde!« tilråber dødningen den levende, som véd, at det er sandt, og så søger at opfylde sin pligt mod den bortgangne sjæl, i håb om, at børn og børnebørn vil gøre ligeså mod ham. De døde trænger nu og da til de levendes gaver, mad, drikke, klæder; de fryser, sulter, tørster, og det synes at være en skik, som følger vor slægt, hvor den så end færdes, at der bringes de døde gaver og ofre. Til tider kommer de selv i deres gamle hjem og henter, hvad den efterlevende slægt under dem, til andre tider bringer børn, venner, slægtninge gaverne af mad og drikke og sætter dem på de afdødes grave, så tager sjælene dem, når de ønsker det, men gengælder da også med frugtbarhed og grøde til tak for, hvad de modtog. Begge parter står sig bedst ved gensidig imødekommen.

Langt imod øst bor Japanerne på nogle store øer ved Kinakysten. De har for skik, når et menneske dør, at vælge et navn til ham, der passer for de dødes rige. Dette navn skriver familietemplets præst på en smal strimmel granved og stiller det hen på forfædrenes alter. Det første gravminde er kun en pæl af grantræ, men når istedetfor den sættes et stenmærke, ombyttes tillige granspånen med en lille sort lakeret trætavle, hvorpå den afdødes navn er skrevet med gyldne bogstaver.

Hvert år d. 13de, 14de og 15de i den 7de måned fejres

»Lygte-festen« eller Bonfesten. I de nærmeste dage inden afvaskes trætavlerne for de afdøde og hylden, hvorpå de er opstillede, med omhu. Et pisang- eller vejbredblad lægges sammen med en hvid kløverart på hylden som pynt. Er et dødsfald for kort siden indtrådt, søger man at skaffe såmange og så smukke lygter som muligt, der da ophænges i stuen, hvor forfædrenes navne er opstillede, eller i haven. Man kan træffe indtil 30—40 slige lygter, hvoraf enkelte er udmærket smukke.

Den 13de om aftenen tændes der små blus på gaderne foran hvert hus; det er for at sjælene kan se at finde vejen til deres gamle hjem og for at vise dem, at de er velkomne og ventes. Sædvanlig ser man voksllys fastgjorte på rør, som er stukne ned i jorden og som danner en allé.

Man laver i de dage særlig mad uden kød, thi sjæle spiser ikke kød, og den hensættes foran forfædrenes hylde og gives siden som almisse til tiggere. I templerne bedes for de døde, og præster går fra hus til hus og tilbyder deres tjeneste, om man ønsker den, og lønnes med milde gaver, som tilfalder templerne. Man hører allevegne, at der i en syngende tone fremsiges bønner, der bliver slået på gongoner, og der lyder smæld og sprutten af fyrværkerisager, mens der overalt hviler en festlig stemning over folket.

Når så højtiden er tilende, og de døde er blevne bebrødede, larmer man så stærkt, man ævner i hele huset, for at ingen af sjælene skal blive tilbage og forulempe de levende. Natten d. 15de tændes igen blus for at lyse for sjælene på deres hjemvej, og man påskynder ved midnattide deres bortgang ved at brænde grenene og lygterne, der var brugt til pynt eller ved at kaste dem i floden eller havet.

Sjælene betragter man ikke som tåge eller skygger, der kommer og svinder som elverpigerne under deres luftige dans, men som skikkelser, der ejer virkelighedens massive realitet trods det, at de er usynlige. Det kommer allesteder frem, ej blot hos de ræste naturfolk, men også hos

højtstående folk som Kinesere og andre, der i det følgende vil blive omtalte.

I Kina besøger hver familie forfædrenes grave to gange om året og sætter al slags mad med tilhørende »spise-pinde« ved foden af gravene, tænder »røgelse-stænger« og stikker dem ned rundt om. De besøgende bukker og hilser og brænder viet papir, der skal forestille penge, som er nødvendige for sjælene, når de skal købe klæder og føde i den anden verden. Er papiret brændt, bukker og hilser man igen, imens hver af de tilstedeværende siger: »idag kommer vi, eders børn og slægtninge, at tilbede eder, skærm og forsvar os!« Imidlertid nyder sjælene af de fremsatte fødevarer, og når de er mætte, går familien hjem, efter at have ødelagt den mad, sjælene levede.

Vi går nu så langt, vi kan nå mod vest til det Stillehavs kyster, og træffer der et Indianerfolk, Zunjierne, der i de senere år har beskæftiget amerikanske forskere en del. Vel i det 17de hundredår blev deres land besøgt af spanske katolske missionærer, som omvendte folket til kristendommen, byggede en stor domkirke, hvis faldefærdige ruiner endnu for få år siden fandtes og måske endnu står. Men det var sin sag med denne omvendelse. Indianerne beholdt under de kristne, kirkelige former deres gamle, uforandrede hedenskab, men bøjede sig ikke destomindre villigt under paternes krav, idet de så på de kirkelige skikke som »medicin«, d. e. tryllemidler, hvorved de fik del i de stærke besværgelser, de fremmede hvide mænd ejede. Årene gik, krige opstod, patrene blev fordrevne eller flygtede, Zunjierne bor endnu på de gamle steder, i deres underlige huse, fejrer deres gamle fester, også deres stammes dødsfest i efteråret, med løjerlige gamle stumper af kristelige minder indblandede. Man kan her og der se lys tændte, et lille, mishandlet, hartad ukendeligt billede af St. Franciscus bæres omkring; man kan også træffe på rosenkranse og små metalkrucifixer. Der hamres på den gamle kirkeklokke, og man kan høre fremsagt i syngende tone

halv glemte og helt uforståelige latinske remser fra den katolske tid. Dette gælder dog alt sammen ikke nogen kirkelig allesjælesfest, som det kunde ligne, det er festen for de kære afdøde, de, som for lange, lange tider siden lukkede deres øjne. Først kalder man de døde sammen, som forlod folket i ældgamle dage; dem kalder man på ved hjælp af, hvad de kender og har kær, stammens trylle-formler og sangene, som hører dertil, trommespil og raslen af skralder. De senere døde, de gamle fra »messe-tiden«, var jo fortrolige med alt, hvad der hørte til messetjenesten, og, for at man kan lokke dem frem og få dem til at komme, ikke som fremmede, men som kære gæster, der kendes ved de gamle steder og finder sig vel, hvor de kommer, så sørger man for, at de kan høre kirkeklokken og Spaniernes messesange. Man venter da, at de vil være villigere til med mildt sind at modtage de ofre af fødevarer, som stammen yder.

Mange tilsvarende skikke findes hele verden over med offergaver til de døde i hjemmet eller på gravene, men dem forbigår jeg her for at gå tilbage i tiden. Det er ikke blot nuomstunder, at man træffer slig tankegang hos vilde eller barbariske folkefærd, tilsvarende skikke findes hos oldtidens mest fremskredne folk.

Først altså Vedafolket. Imod sydost ligger sjælernes rige, i den retning hegnes med måtter en plads, og den, som ofrer, vender sit ansigt der henimod. Først tilberedes mad til døde, en blanding af ris og kød, sammen med andre fødemidler. Derpå graves tre små huller, som dækkes med græs, en tændt brand lægges ved hullerne for at fordrive de dæmoner, der mulig indsniger sig sammen med fædrenes sjæle. Når det alt sammen er skét, kalder den, som ofrer, på sjælene og siger: »kommer nu, I fædre, på eders gamle, dybe stier, giver os en smuk ejendom, rigdom, sundhed!« Mindes han de afdødes navne, nævner han dem, idet han hælder vand først i det østlige af hullerne og siger: »N. N., tvæt dig, ligeså dine følgesvende

eller de, du følger!« Er navnene glemte, tager han den ene trediedel af den sammenrørte mad hen i det østligste hul og siger: »offergave til fædrene, der færdes paa jorden!« Dernæst atter en skefuld i det midterste hul: »offergave til fædrene, der færdes i luften!« Endelig: »offergave til fædrene, som færdes i himlen!« og slutter så: »glæder eder, I fædre, griber ivrig hver sin del!«

Jeg har blot her omtalt hovedtrækkene i det sjælemåltid, som vi endnu skal genfinde mange andre steder. Der er ikke her tale om sjælenes himmelske boliger, gaverne sendes ikke op til dem gennem offerilden, men lægges i jorden nær ved menneskers boliger. Sjælene kommer og venter, at de levende skal give dem føde og klæder, og sætter sig på den plads, der er gjort rede til dem. Efter nogle formler gives også små tøjstykker eller hår af den, som ofrer, alt sammen til klæder. De døde nyder madens varme og lader det kolde ligge. Men når de har modtaget deres ret, ønsker man ikke, at de uhyggelige gæster skal blive blandt de levende, men man ryster fligene af sit tøj, at ingen af sjælene skal blive hængende, man holder vejret og siger: »gå nu bort, I fædre, på eders dybe, gamle stier! Om en måned kan I komme igen og spise eders offer!«

Hos de gamle Persere fejredes en dødsfest mellem d. 10—20de Marts, og man påkaldte sjælene om aftenen, mørket er jo de dødes tid. Det hedder i folkets hellige skrifter: »vi hylder de gode, mægtige, velgørende forfædre, som stiger ned til byggerne og kommer der ti nætter i træk og beder om hjælp: hvem vil prise os? Hvem vil hylde os? Hvem vil regne os for sine, og hvem velsigne os? Hvem vil modtage os med en håndfuld kød og en klædning og hellig ærbødighed?« Den, som opfylder dette krav, får huset fyldt af gode gaver. Skikken har holdt sig langt ned i middelalderen: mad stilledes i de afdødes værelser eller på husets tag, og man mente, at sjælene lærdes i familien selv. Endelig røgede man med ene-bær, hvad der vel var for at holde sig de døde fra livet.

Dette får være nok. Jeg går nu til to oldtidsfolk, som vi kristne særlig står i gæld til, Grækerne og Romerne. Ånderverdenen, hvor de døde bor, findes under jorden i mørket. Vil man tale med en af dem, banker man på jorden. Således fortælles om Altheia, at »vildt på den sædfrembringende jord, hun banked med hånden, medens til Hades hun skreg og den rædsomme Persefonia.« »Mundus« er for Romerne fællesnavnet for gravverdenen i jordens dyb, og hver gang en ny by anlagdes i riget, sørgede man for at ordne en indgang til de dødes boliger, idet man dannede en skålformig fordybning modsat himmelens hvælving ovenpå; nederst fæstedes en sten, der gjaldt for dødsrigets indgang, og hvorunder jord nedlagdes fra hjemmet og førstegrøden af markfrugter ligeså. Om denne som centrum droges ved en plov med malmskær en fure, der afmærkede byens omkreds. En hvid ko inderst og en tyr yderst trak ploven, som løftedes ud af jorden hvert sted, hvor en port skulde bygges.

Man kan forestille sig, at sjælene er afhængige af kimene i jorden, vågner med dem i jordens dyb og sover atter ind med dem. I forårstiden, først i Marts, trænger sjælene sig skarevis frem og op mod lyset under Anthesteriefesten i Athen. For at værges sig mod de frygtede gæster strøg man beg på dørstolperne og tyggede blade af hvidtjörn. På festens sidste dag satte man på gravene krukke med jordfrugter og frø, i hjemmene beværtedes sjælene. Men da man naturligvis ikke syntes om, at de døde til dagligbrug boede sammen med de levende, sagde man tilsidst: »bort med Eder, I døde, nu er Anthesterierne forbi!« De havde fået deres ret og kunde gå ad deres »mørke, dybeste stier« til et andet år.

I Rom var der offentlige dødsfester i efteråret, da »stod gravriget åbent«, d. 24de August, 5te Oktober, 8de November. »Manes«, sjælene, de gode, rene, lyse, fri for menneskelivets smuds og skyld, færdes stilsfærdigt, tavse, stumme, skarevis ud og ind. Som jorden gæmmer sæden, gæmmer

den sjælene; ligesom den udsender sæden med høsttidens tunge aks og skyder de grønne spirer op af sit mørke skød, falder sjælenes udgang og opgang sammen med efter-sommerens høst og den nye sædtid. En allesjælesfest fejredes i ugen før d. 21de Februar ved gravene, Feralia-festen. Sjælene nøjes med lidt, et skår med blomster, nogle få saltkorn, lidt vin med brødstumper i, et par sønderplukkede violer sættes på vejen til dem. På gravene lagde man kranse, stillede lamper på dem og stænkede dem med vellugtende vande, med mælk, olie, honning, og man forsømte ikke at bede for de fattige sjæle. Under en krig, da byen blev belejret, glemte man under angrebets og forsvarrets uro de sædvanlige sjælegaver, men da mylrede de døde i store skarer ind på byens gader og i husene og bragte, som rimeligt var, død og sot med sig i følge. De fik deres ret, så ophørte spøgelseerne at færdes, pesten standsede, de døde vendte atter tilbage til den mørke jord.

Foruden de rene og lyse sjæle er der andre, som med eller uden egen skyld var på uregelmæssig måde komne ind i dødsriget. Sligt kunde ske ved forsømmelser under jordefærden; mennesker kan jo røve sig selv livet eller blive myrdede af andre. Sådanne blev hvileløse, rædsomme at se, så synet af dem endog kunde gøre mennesker af-sindige. Også dem måtte der tages hensyn til, hvad der skete ved Lemuraliafesten i Rom d. 9de, 11te og 13de Maj. De modtages i hjemmet: husfaderen rejser sig af sin seng ved midnatstide i nattens stilhed, gør med sin hånd et skærmende tegn, tor sine hænder, tager sorte bønner i munden og går på bare fødder gennem huset, idet han kaster bønnerne uden at se om bag ved sig og siger til de usynlige gæster: »dette giver jeg Eder og køber således mig og mine!« Sjælene antages så at mætte sig af bønnerne, og når det er sket, tager husfaderen atter vand og tor hænderne, slår derefter på et metalbækken og siger ni gange: »nu, I fædrene sjæle, går Eders vej!« Så er der atter

fred for de fremmede gæster inden døre, thi klirrende larm kyser dem, og de adlyder det udtalte ords magt.

Foruden de offentlige døds- eller gravfester var der naturligvis private, når slægten samledes og holdt måltid ved deres dødes grave.

Mærkes må nu her, at den græske og romerske oldtid ikke kendte fælles gravsteder for de døde, når måske undtages for slaver, fattige og forbrydere. Hver slægt havde sit gravsted, det var ukrænkeligt. For at adsprede den døde byggede man bolig for ham ved de store offentlige veje, — der er jo den dag idag i Pompeji en hel gravgade, — så kunde han se det urolige menneskeliv passere forbi sig, nu og da frydes ved at høre, at vennerne huskede ham, når de under forbifarten tilråbte ham deres hilsen med tilføjelse: »jorden tynde dig ikke!« De fundne gravskrifter aflægger mangfoldige vidnesbyrd herom. Den døde boede i sin grav.

HEDENSKAB OG KRISTENDOM

Så kom i »tidens fylde« evangeliet fra Palæstina over Grækenland til Rom, båret på apostlenes læber, og lidt efter lidt bosatte et kristent folk sig indenfor det hedenske samfunds rammer i Rom og andre byer, store og små, i Italien. Altså, kristenfolket satte som fremmede og udlændinge bo indenfor en stærk stats område og måtte prøve på at finde en livsform, der i nogen måde kunde tåles af det tidligere samfund. På den ene side et dybt brud med hedenskabets tro og livsanskuelse, på den anden side det tilvante daglige livs former, som alle, kristne såvelsom hedninger, levede under. Hvorvidt kunde de kristne gå, når de levede blandt hedninger? Spørgsmålet er jo kommet grumme tidligt op. Ofre til de hedenske guder eller høje knæ for dem, var umuligt; de kristnes nægtelse kostede jo deres dyreste blod, men der var meget andet, hvor der

kunde vækkes tvivlsmaal om grænsen for det tilladelige. Jeg ser ikke rettere, end at kristenfolket eller dets bisper og præster, trods uvillien mod alt, der havde den ringeste berøring med hedenskabet, lidt efter lidt er komne ind på den tankegang at tage i kirkens tjeneste folkets tilvante ærefrygt for tider og steder og beholde mere eller mindre af den gamle ramme, men fylde den med nyt indhold.

Hvor det nu gælder noget så almén menneskeligt som at mindes de døde, smykke deres grave med kranse og lys, fejre deres dødsdage, synes der jo ingen væsentlige indvendinger at kunne gøres. Ændringer i vedtagne skikke overfor de døde er en såre vanskelig ting; overfor levende kan man forhandle, tinge, sige nej, om det skal være, men overfor den døde bliver det enhver, også den ubetydeligste, ændring i ceremoniellet udlagt som forsømmelse. Således er det jo den dag idag blandt os. Tilmed er ikke alle frisindede og oplyste mænd og kvinder: der var uoplyste og enfoldige, frygtssomme og ængstelige, som der skulde tages hensyn til, som ikke måtte stødes eller forarges, og så tænker jeg mig, at besøgene ved gravene er blevne fortsatte som før: det blev mindefester for de afdøde, gudstjeneste ved martyrerne grave. De kristne optog den jødiske skik at give støvet tilbage til jorden, hvorfra det var taget, de fik i forfølgelsens dage fælles gravpladser i de underjordiske stenbrud, som kaldes katakomberne. Man søgte sit sidste hvilested nær martyrerne grave eller ved kirken, hvor man havde hørt evangeliets ord, og lidt efter lidt samledes de døde i en fællesbolig med de mange hvilesteder (domitorier), hvor de sov til opstandelsens morgenrøde brød frem.

Langt ned gennem århundrederne havde hedenskabet magt. Augustin († 430) fortæller i sine »Bekendelser«, at endnu i hans tid var omtrent hele den romerske adel hedensk. De gamle skikke sad fast i folkets tanker. Man holdt ganske vist prædiken og altergang ved martyrerne grave, men uvilkårlig forbandt det menige, uoplyste folk

hermed gamle forestillinger. Agaperne, de kristnes fællesmåltider, trådte istedetfor den hedenske dødsfest, Parentalia, med dens gravgaver for de afdødes sjæle, og lejligheden brugtes til svir og sværm. Hvor vanskeligt det har været her at gribe ind, kan man f. eks. se af en bestemmelse fra kirkemødet i Hippo (393), hvor der udtrykkelig siges: »folket må hindres i at deltage i sådanne måltider, såvidt muligt.« Atter og atter forbødes det at ofre gaver til afdøde, det må jo naturligvis have været på deres grave, thi forestillingen levede dengang, som den jo lever her og der endnu, at de dødes sjæle færdes der, hvor deres støv hviler. Ja, det forbødes endog fra kirkelig side at tænde lys om dagen ved gravene, for ej at volde de hellige sjæle uro. Da Augustins moder, som hun var vant til fra Afrika, vilde i Italien bære grød, brød og vin ud på kirkegården til minde om de afdøde, blev hun efter biskoppens befaling hindret deri af portvægteren. Til trods for kristentroens lære, at legemet er støv og skal vende tilbage til støvet, vedblev de kristne i Ægypten i lange tider at lade de døde balsamere.

Lidt efter lidt kom man så bort fra den ligefremme kamp mod de gamle vedtægter og slog ind på en anden vej: optage dem blandt kirkens skikke, men således at man gav dem kristendommens trosindhold. Festen for »Peters Stol« (22de Februar) henlagdes til de dage, da den gamle hedenske dødsfest holdtes, og dog blev det så sent som år 567 ved bispemødet i Tours nødvendigt at forbyde, at der sattes mad på de dødes grave. Endelig blev det bestemt udtalt (år 601) af Gregor den Store til den hellige Augustin, Englands apostel, at man ej skulde ødelægge de hedenske templer, men omdanne dem til kristne kirker; hedningerne bør beholde deres sædvanlige gilder, men de skal ændres til kirke- og martyrfester, for at folkets hårde hjerter kan føres opad ikke i spring men jævnt og trinvis. Ikke længe efter indrettedes det hedenske tempel, Pantheon, der var skænket pave Bonifacius IV (608—15)

af den østromerske kejser Fokas, til kristen gudstjeneste, for at, hvor før dæmoner, men ikke guder tilbades, de heliges minde kunde holdes i ære.

I Frankrig fejredes på Karl den Stores tid en Allehelgensfest, som påbødes 835 af Ludvig den Fromme på Gregor den Fjerdes opfordring. Dagen var hvert års 1ste November. Alcuin havde været særlig virksom for denne højtid, som først blev almindelig i frankiske kirker, senere fulgtes eksemplet i England og Tyskland. Læsestykkerne, der bruges i den romerske kirke, er de samme, som findes i vor salmebog til Allehelgensdagen mellem 21de og 22de søndag efter Trinitatis, Johannes Åbenb. VII, 2—12: den talløse skare af alle jordens folk og tungemål, der står hvidklædt og istemmer lovsangen ved Guds trone, og Matth. V, 1—12: Herrens syvfoldige prisen salig.

Men foruden denne fest, hvis læsestykker vi jo har beholdt, fejres i pavekirken også Allesjælesdag d. 2den November. Man havde alt i Augustins tid i Nordafrika en årlig dødsfest, som kun må have haft stedlig betydning, men dog er et vidnesbyrd mere om, hvor almindeligt og stærkt tanken om forholdet til de døde har været oppe i menneskers sind. Først langt ned i tiden, om ved år 1000, er Allesjælesfesten kommen i brug, den stammer også fra Frankrig, og en from legende fortæller om dens oprindelse.

En kristen pilgrim drog hjem fra det hellige land, men blev undervejs overfalden af storm og uvejr og nødtes til sammen med skibsmandskabet at søge tilflugt på en lille ø ved Siciliens kyst hos en eneboer. Denne modtog dem overmåde gæstfrit, hjalp dem på alle måder, og da de nødtes på grund af det urolige hav til et længere ophold på stedet, kom pilegrimen til at fortælle om sin rejse, alt hvad han havde oplevet og set i Jerusalem, og at han nu var på hjemfærd til Frankrig.

»Kender du,« sagde eneboeren, »klosteret i Cluny og Abbed Odilo dær?«

»Skulde jeg ikke kende ham?« svarede pilegrimmen, »vi er venner fra barndomstiden. Men hvorfor spørger du?«

»Jo, jeg bor her i nærheden af en vulkan, hvor menneskesjæle pines, og jeg har gang efter anden hørt djævlene klage over, at de hindredes i deres arbejde med sjælernes pinsel ved fromme menneskers gaver og forbønner, og ganske i særdeleshed var de fortrydelige på munkene i Cluny klosteret og deres abbed, der uafsladelig fratog dem store skarer af sjæle, som de mente, med rette hørte dem til. Og derfor beder jeg dig indstændig,« fjøede eneboeren til, »at du, såsnart du kommer hjem, vil rejse til abbed Odilo og anmode ham og hans munke om endnu flittigere at bede og frembære messeofferet for sjælene, der pines.«

Dette lod pilegrimmen sig ikke sige to gange, men så snart han igen satte foden på Frankrigs grund, drog han straks til Cluny og meddelte abbeden, hvad han havde erfaret. Denne blev stærkt grebet af fortællingen, samlede straks sine munke om sig til rådslagning og bøn, og så vedtoges, at i Cluny og alle døtreklostre d. 2den November skulde fejres med »salmer, almisser, men især med messeoffer« til minde om de hensovede, troende, døde fra verdens begyndelse af.

Men den dag skal holdes fest på følgende måde: de-chanten skal i forening med broderen, der råder over køkkenet, uddele almisser af brød og vin til hver fattig, der møder, som skik er på langfredag. Dagen forud skal der ringes med kirkeklokkerne og aftentjeneste holdes for de afdøde. Om morgenen skal der efter fromessen atter ringes og messe holdes for de døde. Messen om morgenen skal være højtidelig, alle kirkeklokkerne skal lyde, der holdes messe for alle de afdøde troendes sjælefred.

Lidt efter lidt efterlignedes det givne eksempel andre steder, festen blev almindelig i kristne lande. Læsestykkerne, som den romerske kirke bruger, er 1. Korinth. XV. 51—57, de stærke ord om død og opstandelse, der ender: Gud være lovet, som giver os sejr ved Vorherre Jesus

Kristus, og Johannes Ev. VI. 52—59 »hvo, som æder mit kød og drikker mit blod, har et evigt liv, og jeg skal oprejse ham på den yderste dag.« Tilmed synges den salme, der vel er middelalderens mægtigste hymne:

Dies iræ, dies illa,
hvorigennem dommens rædsel lyder.

Vredesdagen, rædselskilden,
den skal lutre alt i ilden,
spåed David og Sybillen.

Hvilken gru vil da sig melde,
når vor dommer i sin vælde,
strengte kendelser skal fælde.

Mægtigt domsbasunen gjalder,
alle frem af grav den kalder,
stævner dem til drottens haller.

Død og verden intet mægter,
når de genopstandne slægter
træder frem for Zions vægter.

Herrens regnskabsbog er fremme,
og med den skal domme stemme,
ingen gældspost går ad glemme.

Thi ved denne tingdags møde
findes intet skjul for brøde,
men for alting må man bøde.

Hvad skal da jeg arme svare?
hvem skal mine sager klare,
når selv retfærds ven står fare?

Dommens fyrste i din vælde!
lad din nådes fylde gælde,
gødheds væld, mild dom du fælde!

Mindes det, o frelser fromme,
jeg var årsag til dit komme,
spar mig da i dine domme!

Mig med trængsel du forløste,
blod for mig på korset øste,
lad mig da til dig fortrøste!

Du, den ene rette dommer,
slet du mine skyldesummer,
förend regnskabsdagen kommer!

Blege kind af skam må gløde,
hjærtet sukke i sin brøde,
Herre, skån! — lad mig ej bøde!

Mild du synderinden hørte,
røveren dit hjærte rørte,
også mig til håb du førte.

Mine bønner er så svage,
nådigt dog mod dem du tage,
frels min sjæl fra helveds plage!

Stil mig ved din højre side,
lad blandt dine får mig skride
ej til bukkehjorden glide!

Når de dönte dybt nedstødes,
og i flammehavet ødes,
lad mig med de fromme mødes!

Se, jeg bøjer knæ og stønner,
hjærtet er som udbrændt tønder;
end min kval for mine bønner!

Stride strømmer tårekilden,
når al verden ud af ilden
går at høre Herrens domme.

I reformationstiden kom Allesjælesfesten af brug i Norden, hver rest af den synes glemt blandt os. Et forsøg er i senere tider gjort af Hernhuterne på at fejre den som en fest blandt gravene påskemorgen.

Når jeg nu fæster öjet på det her fremstillede, er det jo muligt, at kirkelige forhold i tiden har begunstiget disse

festers opståen og lettet deres almindelige brug, men hvilke så end de har været, kan jeg ikke værgе mig mod den tanke, at kirken har vedkendt sig folkenes ældgamle sjælekultus, forestillingerne om forholdet mellem levende og døde, og taget dem i sin tjeneste, ført dem ind under kirkens høje hvælvinger, så hvad der århunderer igennem var gjort i skjul med ond samvittighed: smykke gravene, tænde lys på dem, sætte mad ud til de døde, dække bord for dem i hjemmet, kunde herefter gøres i ly af kirken, i nærværelse af præsten, under klang af kirkeklokker og orgeltoner. Det følgende vil give eksempler nok herpå.

Nu kan det vistnok ikke i det enkelte eftervises, at netop i begyndelsen af November har den antik-romerske dødsfest været fejret, jeg tør dog nævne som en af datoerne d. 8de November. Højtiden passer jo i de europæiske lande med årstiden. De faldende blade, naturen, som dør, alt varsler om død og forkrænkelighed, men kornet, der spirer på markerne, taler om livets sejr gennem vintertidens mørke og kulde.

Her er jo nu ganske vist to festdage, og der er hundredår imellem deres oprindelse og deres fastsættelse som kirkehøjtider, men væsentlig er de dødsfester. På Allehelgensdag mindes de, som er gåede ind til Guds salige fred, når den sidste tåre er grædt, og den sidste strid stridt. På Allsjellesdag mindes de fattige sjæle, der med salighedens håb for øjne lider i skærsildens luer. De fortabte sjæle véd jeg i denne sammenhæng intet om, de færdes hvile- og fredløse, mange med den »vilde jæger« og slige vætter i storm og uvejr til dommedag. Andre er vel indelukkede der, hvor rædselen råder, men alt håb er ude.

Et øjeblik standser jeg for at gøre kortelig rede for, hvad skærsilden betyder. Den romerske kirke lærer, at til »bod«, som syndige mennesker må høje sig under, hører først »hjærtets bedrøvelse«, dernæst »mundens bekendelse«, og når et menneske med sorg har bekendt sin synd og sagt: »fader, jeg har syndet mod himlen og mod dig og

er ikke værd at nævnes dit barn!« må angerens alvor vise sig i, at han med fromme gerninger gör fyldest for, hvad han forbrød. Udenfor Kristi kirke er ingen frelse mulig, men indenfor kirkens område eftergives syndere deres skyld af gud; hvad ondt derimod, der hær i verden er opstået som syndens følger, må enhver fuldt ud til sidste hvid og skilling afbetale som al anden gæld ved et over-skud af gode gerninger. Dør et menneske, inden den gæld er klaret, må det manglende betales hinsides graven ved lidelser i renselsesildens flammer, og når dær den sidste rest af syndens gæld er sonet, drager sjælen ren og frigjort ind i guds paradis. I henhold til ordet i 1. Korintherbrev III. 13, »hvordan enhvers arbejde er, skal ilden prøve. Hvis ens arbejde, som han har bygget op, holder sig, skal han få løn; hvis ens arbejde opbrændes, skal han gå glip af den, men selv skal han frelses, dog således som igennem ild«, tænker Romerkirken sig tiden mellem et menneskes død og hans indgang til Guds fred som en lutring gennem ild. Munke, nonner og helgener, der har levet et fromt liv, går lige ind i paradis, de har overskydende fortjeneste, som i reglen kan henlægges til den endeløse kapital, som Kristus ved sit liv, sin lidelse og død har erhvervet, og som kirken i pavens person råder over. Af denne kirkens åndelige formue kan så øses, og dermed kan menneskers syndegæld i skærsilden betales. Desuden danner alle troende her og hisset herrens mystiske legeme, de er et nøje forbundet samfund, hvor lidelse hær kan lindres ved deres bønner, som har overskredet skellet, og hvor smærten hisset kan afkortes eller helt bringes til ophør ved messeofre, almisser, allehånde frivillige gode gerninger, som göres til bedste for de stakkels sjæle i skærsilden.

I de dødes rige er der flere boliger: 1. helvede, pine-stedet; 2. de afdøde, troende fædres bolig (limbus patrum); den står efter Herrens nedfart til de dødes rige tom; 3. de

udøbte børns bolig (*limbus infantum*); 4. skærsildens rige og endelig 5. paradis, hvor Gud og de hjemgangne salige bor.

Nu kommer legender og folketro, optager hær og dær stykker af kirkens lærdomme og væver dem ind som islæt i deres brogede fortællinger. En, som viser, hvorledes levende kan hjælpe døde, følger.

BARNET FRA BRISTOL

Måtte han, som skabte himmel og jord i syv dage, velsigne alle os, som hær er samlede, både gamle og unge, store og små, som lytter til mine ord. Den bedste fortælling, der nogensinde fortæltes, er lidet værd, om der ingen er, som lytter. Jeg beder derfor alle Eder, som her er tilstede, at holde op med Eders samtale og lytte til min røst.

I England boede der i gamle dage en rig prokurator i byen Bristol. Han havde en stor formue, ejede byer, borge, kvæg og skove, men han brugte sin klogskab til at flå fattigfolk og vandrede ikke for Guds ansigt.

Denne rige mand var både handelsmand og ågerkarl. Han havde en eneste søn, et smukt barn, som han knyttede store forhåbninger til, og for hans skyld opdyngede han gods og guld, udpinte sine naboer nær og fjærn; thi det var hans ønske, at når han selv døde, skulde hans søn blive rigere og mægtigere end nogen anden i det hele land.

Da drengen var tolv år gammel, sendte hans fader ham i skole til munkene, og barnet blev klogt, lærte meget, deriblandt at hade uret. Hans fader kom så i tanker om, at hans arving måtte kunne forsvare sin plads, når han engang blev myndig og fik rådighed over alt godset; han lod da drengen hente og sagde: »søn, jeg har tænkt på, at du skal lære såmeget af landets lov og ret, at du kan hindre dine naboer i at gøre dig uret, når du bliver din egen herre.«

Men barnet svarede stille: »fader, der er mange, som

lever lykkeligt her i verden uden at kende loven, jeg stoler på, at det skal gå mig ligeså. Jeg vil ikke lære en viden-skab, hvorved jeg kan lide sjæleskade og udsætte mig for Guds vrede og vil ikke indlade mig på noget, der kan bringe mit kristenliv i fare. Men jeg vil være købmand, i den stand kan jeg ærlig tjene mit udkomme og føre et kristeligt levned. Der bor, såvidt jeg véd, en ærlig og from handelsmand her i Bristol, lad mig komme syv år i lære hos ham og bo under hans tag.«

Da hans fader hørte dette, red han over til Bristol og gjorde akkord med købmanden, at han skulde tage hans søn i lære i syv år. Det skete; den unge mand var høflig og ærlig og yndt ved sit milde, trofaste væsen sin hus-bondes og alle andres kærlighed.

Prokuratoren fortsatte imidlertid sin ugudelige færd, drev åger med sine penge, røvede præsternes tiende, stjal den fattige mands sidste skilling, altsammen med det mål for øje, at hans søn, når han selv døde, kunde ved sin magt og rigdom blive uden lige i landet.

Men alt får ende. Ågerkarlen blev gammel og syg og mærkede, at hans liv drog mod sin slutning. Han sendte da bud til sine naboer, nogle af de ansete mænd i byen, og bad dem ordne sagerne efter hans død. Men alle vidste de, at alt hvad han ejede var uretfærdigt gods, og så sagde de ham, at de af frygt for Guds vrede ikke kunde have med den sag at gøre.

Den syge ågerkarl beklagede sig bittert, men da han følte, at døden kom nærmere og nærmere, sendte han bud efter sin søn, der opholdt sig syv mil derfra i den retskafne købmands hus, fortalte ham, hvorledes stillingen var, og bad ham, der skulde arve alt hans gods, at overtage sagen. Han sagde:

»Alt dette, søn, har jeg samlet til dig, du er min eneste arving, venner kan ingen stole på, derfor må du være min hjælper.«

Men sønnen vendte sit ansigt bort og tav. Den døende

mand, som så det, tog atter til orde: »jeg kræver det af dig, såsandt du ønsker min velsignelse, inden jeg lukker mine øjne.«

Hans søn udbrød da: »fader, du lægger en tung byrde på mine skuldre, men din befaling kan jeg ikke være ulydig imod; men så forlanger jeg igen af dig, at du den fjortende dag efter din død skal møde hær, at jeg kan se, om du er frelst eller fortabt, og ét endnu, at hverken du eller nogen, der er med dig, må volde mig fortræd.«

»Søn, det er et ord!« sagde faderen.

»Ondt var det,« tænkte sønnen, »om nogen menneskesjæl for gods eller grund, jeg ejer, skulde fortabes.«

Præsten kom, skriftede den rige ågerkarl, der lå på sin dødsseng, gav ham det allerhelligste sakramente og bad Gud være ham nådig, og da hans time kom, døde den rige mand.

Hans fromme søn sørgede så for hans jordefærd, gav rige gaver til unge og gamle; han øste guld ud til præsterne, og stor var sorgen og mange klagesangene over den rige ågerkarl. Sønnen, der nu var voksen, solgte sin faders kvæg, huse og jordegods, og for de indkomne penge tog han i sin tjeneste hundrede præster, som skulde for hans faders sjælefred læse tredive gange treti messer. Han gav bort af sin rige faders guld til alle sider, og da de fjorten dage nogetnær var til ende, var der knap en fattigere mand i hele landet end han.

Da dagen så kom, at han skulde mødes med sin fader, gik han ind i den stue, hvor hans fader var død og blev dær næsten til middag, og mens han knælede hensunken i bøn, kom der på engang et lynglimt og et vældigt tordenskrald, han udbrød: »i Guds navn!« og bad Gud om hjælp.

Han så pludselig sin faders sjæl, som aftalen var, flammende som glødende ildsluer; en djævel førte den i en hvidglødende lænke.

»Hvem du så end er, jeg besværger dig, tal!«

Sjælen svarede: »jeg er din fader, du ser, hvor tunge mine kår er.«

»Det skærer mig i hjertet,« svarede sønnen, »at se din bitre nød.«

»Som du hær ser mig,« sagde hans fader, »er jeg, fordi jeg fik mit gods ved svig og vold. Bliver det ikke alt givet tilbage, må jeg i århundreder gå som nu. Let byrden for mig! Sålænge den ligger over mig, pines min sjæl.«

»Det skal jeg, fader, såsandt Gud hjælper mig. Lov mig at mødes med mig hær igen om fjorten dage; jeg vil gøre hvad jeg formår for at redde din sjæl fra pinen.«

Sjælen lovede det og forsvandt under et nyt torden-skrald. Sønnen opsøgte næste dag sin forrige husbonde i Bristol. »Du véd, at jeg mangen en dag har tjent dig ærligt, hjælp mig nu for Guds barmhjertigheds skyld. Min fader er død, jeg behøver en lille sum penge, til jeg har fundet en køber til den sidste del af min arvelod.«

Den gode købmand bebrejdede ham, at han solgte sin fædrearv, men tilføjede dog: »er du virkelig i forlegenhed, så vil jeg låne dig hundrede mark, de skal stå ukrævede hos dig i syv år.«

Den unge mand vedgik, at han søgte en køber til godset, og at hans forvalter havde anslået værdien til 100 pund, købmanden svarede da: »så skal du få 300 i lødigt guld,« og da ynglingen hermed var vel tilfreds, hentede han guldet, som den unge mand med hjertelig glæde og tak til sin husbond modtog.

Derefter lod han overalt udråbe, på alle torve, ved alle kirker, at hvem der havde lidt tab ved hans fader, mand eller kvinde, skulde møde hos ham, de skulde da få deres tilgodehavende til sidste hvid og skilling. Således gjorde han, og da de næste fjorten dage var gåede, havde han af alle pengene ikke en rød øre tilbage.

Atter gjorde han sig rede til at møde sin faders sjæl og knælede i bøn, til timen slog. Denne gang kom sjælen

ulænket, og luerne, der sidst havde været hans klædebon, var borte, alt var sort.

»Nu, fader,» sagde den unge, »sig mig, hvordan det går dig.«

»Det går bedre, og det er din skyld, søn! Velsignet den dag, du fødtes inden mine døre! Dog er lidelsen, jeg pines i, stor, og den må så vedblive, til tiden er omme.«

»Fader,« sagde sønnen, »hvad er det, som nu tynger dig hårdest?«

»Det er tiende og offer, søn, som jeg nægtede at betale. Det er skyld i, at jeg trods dine mange og fromme almisser endnu pines ilde. Løs mig fra mit løfte, lad mig gå, jeg kan ikke hjælpes.«

»Endnu éngang vil jeg prøve, fader, hvad jeg kan gøre. Lov mig at komme endnu éngang, når fjorten dage er gåede, jeg vil forsøge, om jeg ikke skulde kunne skaffe dig bedre kår.«

Så gik han atter til sin kærlige husbonde, købmanden i Bristol, og sagde: »jeg behøver igen en lille sum penge for at gøre en sidste handel!« Men idet han taledes således, brast han i gråd.

Købmanden svarede: »du er en tåbe og har sagtens mistet pengene ved kort og tærningespil. Du har næppe mere tilbage at sælge af, jeg er bange for, at du er en svirebroder.«

Men ynglingen lovede, at han for livstid vilde blive købmandens træl, om han måtte få, hvad han begærede. Denne spurgte så mildere: »hvad behøver du?«

»Fyrretyve mark er nok.«

Købmanden, som holdt inderlig meget af den unge, gik ind i sit sovekammer, hentede pengene, rakte ham dem og sagde: »du forlangte fyrretyve mark, her er fyrretyve pund, dem giver jeg dig, — og så velsigne dig Gud!«

Let om hjerte gik den unge mand bort, drog som pilgrim til alle kirker fjærn og nær, hvor hans fader skyldte tiende og offer, betalte helt ud, sålænge han havde en

skilling tilbage, og da han sulten og pengeløs omsider vendte hjem, mødte han på vejen en gammel mand, som sagde: »din fader skyldte mig en tønde korn; betal mig, jeg beder dig!«

Ynglingen ydmygede sig, bøjede sit ene knæ til jorden for ham og sagde, at guld ejede han ikke. Derpå tog han sin kjortel af, hængte den om den gamle mands skuldre og sagde: »dette er alt, hvad jeg ejer,« hvorpå han fortsatte sin gang, kun iført skjorte og bukser, til han nåede sit hjem, hvor han ventede sin faders sjæl i besøg. Længe lå han på knæ og bad, på éngang lød en vidunderlig dejlig sang, og da den hørte op, så han et nøgent barn, om hvilket himmeriges stråleglans lyste og ledet af en af Vorherres engle.

»Søn,« sagde skikkelsen, »velsignet være du og al din slægt!«

»Fader, jeg fryder mig ved at se dig; nu håber jeg, du er salig.«

»Jeg går nu ind til Gud, han, den almægtige, lønne dig og give dig lykke. Løs mig fra mit løfte og lad mig gå!«

Ynglingen løste sin fader fra det givne løfte, og bortgik han til himmeriges glæde.

Da prisede den unge mand Gud og den Hellige Jomfru, gik i sin fattige dragt tilbage til Bristol, de fine klæder var jo bortgivne for kornet, og da hans gode husbonde så ham, spurgte han, hvordan det dog var gået til, at han var så ilde stedt.

Han svarede: »jeg kommer for at være din træl, så længe jeg lever.«

Men købmanden vilde ikke høre ham tale på den måde og sagde: »sig mig nu for alvor, søn, hvad der har gjort dine kår så fattige.«

»Herre,« svarede den unge, »alt, hvad jeg ejede, er solgt for at bringe min fader i himmerige; thi han havde i sit

gerrige og ugudelige levned vakt folks uvillie i den grad, at ingen vilde ordne arven.«

Dernæst fortalte han alt, hvad han i de sidste uger havde oplevet, hvorledes hans fader havde skiftet udseende og omsider var gået ind til Guds glæde, »og,« sluttede han, »nu er al min sorg tilende.«

»Søn,« sagde den fromme købmand, »velsignet være dit navn, at du kunde gøre dig selv fattig for at frelse din faders sjæl. Alle skal ære dig, hvor du kommer. En ærlig og trofast ven er du, hvis lige jeg sjælden så: få var de sønner, der vilde frelse deres fader som du. Nu gör jeg dig et forslag: del forretningen med mig her i Bristol, så du køber og sælger for mig, som var det mig selv. Og ét endnu, jeg har ingen sønner, men du skal være mit barn og efter min død arve alt, hvad jeg ejer.«

Og købmanden gav ham en rig mands datter tilægte, og, som han havde lovet, efterlod til ham ved sin død alt sit jordegods, alt sit kvæg og alt sit eje, så han blev rigere, end han nogensinde før havde været, og den sum, han havde givet tilbage til den hellige kirke og de fattige, fik han tifold igen.

Denne fortælling viser jo tydeligt, hvorledes den levende ved sin opofrelse er istand til, efter middelalderens tankegang, at hjælpe den døde. Jeg går så over til det enkelte af skikkene, der samler sig i katolske lande om disse festdage. Det meste er for vor tankegang overmåde fremmed, men der er alligevel noget gribende i grundtanken: døden er ikke en evig skilsmisse, de døde blandt vore kære har vi ikke mistet, men den døde er gået forud ad den vej, som alle vi andre følger, er trådt over skellet mellem her og hisset. Vi sér frem efter ham, han sér tilbage efter os, og så mødes vi nu og da, som f. eks. på Allesjælesdag, vi hører ét samfund til og sér mildt til hverandre.

ALLEHELGENS- OG ALLESJÆLESDAG

FOLKETRO, KIRKELIG FESTSKIK; DE LEVENDE

Iblandt os i de nordiske lande synes disse to festdage helt at være glemte, kun i England mindes »Allhallowe'en« og vi må søge i Mellem- og Sydtykland, i Italien, Frankrig og Belgien for at se, hvorledes festen fejres, og fra disse lande tager jeg min skildring.

Aftenen d. 31te Oktober ved solnedgang begynder klokkeringen, »sjælene ringes ud«. Hær og dær samles egnens befolkning ved klokketårnet, hver vil have fat i rebet og være med til at ringe, dog idetmindste et par slag, for deres kære afdøde. Såsnart ringningen begynder, hører alt arbejde op, alle begiver sig hjem, og lidt efter er egnen mennesketom. Om det så er dyrene, hentes de hjem; ingen bliver under åben himmel, alle samles i hjemmet og beder bönnen for de døde. Det eneste, der høres nær og fjært, er klokernes alvorlige røst, nu og da afbrudt af et vindstød eller regnens raslen mod tag og vinduer. Men i hjemmet, hvor ilden blusser på arnen, samles familien om det tarvelige måltid ud på aftenen, hvedebrød og mælk med tørrede frugter, i Italien ærter og bönnner, der fra oldtiden sættes i forbindelse med de døde, i Frankrig hirsegød med den underlige tilføjelse, at såmange spiste korn, såmange sjæle frelste fra skærsilden. Andre steder spises kold mad for at bringe de døde i skærsilden lise. Så omtales de døde, der hører slægten til, og der drikkes på deres velgående, og man bliver hjemme for at modtage dem som kære gæster. Der bages mange forskellige slags kager, i England »sjælemessekager«, i Tyskland og Belgien »sjælebrød«, af de forskelligste former og med mange navne. Italienerne laver dukker og stads af sukker, alle med hentydninger til dagen; sjæle i skærsilden, benrade, dødningeben og hoveder. Især i Mexico er man gået vidt i realisme; der sælges små dukker, der forestiller lig, som

man kan lægge i miniatürkister, og man kan i sukker-butikker se de mærkeligste grupper fremstillede, ligtog, benrade som gadesælgere, musikanter, dansere; benrade med store parykker og som lysker hinanden, altsammen af sukker og papir og til ære for dagen.

Er måltidet til ende, ordnes alt til at modtage gæsterne. Hos Esterne varmes badstuen til de døde. Der tændes lys, tit viede vokslys, der kan brænde hele natten. Hær og dær sætter man dem i vinduerne til gaden, at der kan være lyst, når processionerne af de døde kommer, så kan de bedre se at finde vej som i Japan. Børnene tænder små vokslys, som de stiller på bordet til sjælene, og man beder knælende ved dem. Enkelte steder tændes lys for hver afdød, og man er da nøjeregnende med, at der sættes flere end de dødes tal, jeg tænker for at undgå fejltagelser. Ilden holdes blussende på arnen, thi de døde fryser, natten er mørk og kold, jorden er kold, og nogle af dem kommer fra bjærgenes isdækkede dale; ja selv ved St. Hansdagstide søger de døde, når de levendes larm og tummel er endt, til bålenes glødende emmer, for at varme sig, døden er kold. Strør man aske på en bænk ved ovnen, sér man næste morgen spor deri af de døde, som har siddet og varmet sig. Af og til stænkes vievand i ilden, eller der kastes viede palmer i den. På arnen sætter man tændte lamper, men tit hælder man Allesjælesnat ikke olie i dem, men hellere tælle eller fedt, at de sjæle, som kommer fra skærsilden, kan stryge deres brandsår dermed og således få nogen lindring. Trefoden flyttes bort fra ilden, man tænker sig, at sjælene kunde sætte sig på den, var den varm, voldte man dem jo i ubetænksomhed smærte, og de kan have lidelser nok foruden, de søger altid til arnen. Ligeledes sørger man for, at ildgaffelen bliver stillet hen med spidserne nedad, vendte man dem opad, kunde der ske skade.

På bordet sætter man glas med vand og sørger for, at alle vandspandene i køkkenet er fyldte, og man stiller for

en sikkerheds skyld et par spande foran indgangsdøren, at de døde, som er tørstige, kan drikke. De døde må have senge at ligge i, og derfor opreder man med særlig omhu i Alpedalene i Norditalien gæstesenge til sjælene, eller også børnene må stå tidlig op, for at give plads til de døde. Endelig undgår man larm af enhver art, høj-røstet tale; de døde trænger til hvile og søvn i hjemmet, de må ikke forstyrres eller vækkes. Man passer derfor på ikke at klirre med lænken på arnestedet. Efter sol-nedgang må man vogte sig for at feje, man kunde let komme til at feje sjælene ud. Ser man vinden blæse støvet ind i huset henimod den tid, er det sikkert sjæle, der kommer, man sætter da sin kost tilside og rører den ikke mere.

I alt dette er der jo for os noget forunderlig fremmed, således på alle sider at være omringet af hedenfarne slægters sjæle, tavse og stille vidner til alt, hvad vort liv rummer af lidelse eller glæde. De færdes om os i vindens susen, bladernes raslen; når aftenens sagte luftning bevæger dem, er det sjælernes stille hvisken. Det er deres spor, når søens spejlblanke overflade fures af en krusning, de lever sammen i ve og vel med deres sene efterkommere. Så sømmer det sig igen for de levende at gøre deres til, at de døde får deres ret. Tanken derom griber stærkt ind i folkets liv i katolske lande. Om lørdagen samler man alle brødkrummerne fra hele ugen og ryster dem ud i arnens ild, de tjener da om søndagen til at mætte de fattige sjæle. Hvad der spildes på spisebordet, når husmoderen øser suppen op, eller sporene fra børnenes tal-lerkener til fadet, hører sjælene til. Når hustruen ælter dejen, forsømmer hun ikke at kaste en håndfuld mel bag sig, et stykke dej i den gloende ovn. Bager hun kager, hælder hun lidt af fedtet i ilden og lader vel også den første kage følge efter. Om det så er de fattige og strengt arbejdende skovarbejdere, lægger de et af deres hårde brøds tørre skorper hen på en træstub, altsammen til de

fattige sjæle. Man forlanger frisk småbrød hver søndag i hjemmene, det maa gårdkonen sørge for; men hun passer på, at der kan blive lidt dej tilovers til almissebrød, der bortgives til forbirejsende fremmede og fattige.

I Italien hensættes et måltid mad ved den afdødes ligkiste, for at sjælen kan styrke sig til den lange rejse i det mørke, fremmede land. Tankegangen er allesteder den samme, det er offergaver, og den fattige, som modtager, har den stilltiende forpligtelse til at bede for sjælene i pine. Lensmanden på slottet Hohenkrähen i Schwaben er lov-bunden til, så ofte der bages, at give hver tigger, der kommer forbi, et brød i den for lang tid siden hjemgangne borgherres navn. Noget tilsvarende fortælles om en afdød adelsmand i Nordtyskland.

Alt dette, hele den taalmodige, kærlige omhu for de døde, sés klarere end nogensinde ellers ved Allesjælesfesten. Omtalt er, hvor man hygger for de ventede gæster i hjemmet, der står endnu tilbage at gøre aftenens festmåltid rede til dem; bordet skal dækkes til de kærkomme og dog frygtede gæster. Det sker med omhu; en pyntelig hvid dug lægges paa i en opvarmet stue, snart tidligere på aftenen, snart så sent som under midnatsmessen. Tændte lys stilles rundt om på bordet, en kniv henlægges ved brødet, den må ikke stikkes fast i det, og retterne fremsættes. forskellige i forskellige lande. Det fælles turde være, at de er tarvelige og usammensatte: kød og salt, sødmælk eller tykmælk, suppe, vin, æblemost, simpelt bagværk som pandekager og desuden særegne små hvedebrød, der nævnes forskelligt, men som alle sættes i forhold til sjælene. I nogle egne lader man levningerne fra familiens aftensmåltid blive stående med tændte lys rundt om natten igennem, andre steder henlægges mad på arnen, og der stænkes med mælk til sjælene. I Tyrol hensættes gaverne til dem foran huset. Hvordan det saa end gøres, meningen er at anrette et dødsmåltid for sjælene; de skal have det så rigeligt og hyggeligt, som de efterlevende kan

skaffe dem det. Har jeg forstået det ret, hensættes i Syditalien til de dodes tjeneste tre skåle med kål, hvor familien er nogenlunde velstående, de fattigere nøjes med én. For at adgangen til huset kan blive så let for gæsterne som muligt, lukker man vinduer og døre på klem og vogter sig for at smække med dem, dels for ej at mishandle sjæle, der måtte være i nærheden, dels for ingen at forulempe ved unødigt larm.

Men når de døde ventes, forlader alle stuen, de levende går iseng eller besøger midnatsmessen og overlader pladsen til sjælene, der velsigner bordet til tak for deres slægtninges bønner og gaver.

Inden jeg slutter, medtager jeg en skildring fra Mexico med ejendommelig realistiske træk: Allesjælesdag om morgenen er der stor travlhed på torvepladsen i byerne, bagerne fylder deres boder med småkager, der forestiller lig, det samme gør konditore, kun at de dodes skikkelser hos dem er lavet af sukker. Såsnart husmødrene har gjort deres valg og købt ind, skynder de sig hjem, fejrer og pynter den forreste stue og sætter derefter et bord, dækket med en ren, hvid dug op imod den væg, hvor familiens helgenbilleder findes. På bordet stilles et lys for hvert af familiens afdøde medlemmer, og man lægger kage- eller sukkerligene i små ligkister gjorte af pap, fyldte med mos og dækkede af broget papir. Ved siden af alt dette lægges maden til de døde, en flaske hvid vin hører nødvendig også til. Der opdækkes med brød, ost, ristede aks, stuvede græskar, kogte bananer og retter, stærkt krydrede med peber, desuden æbler, nødder og oranger. Endelig en æske cigaretter; meddeleren tilføjer onskabsfuldt: men »ingen tændstikker.«

Når alt er pyntelig ordnet, vises bordet til folk, der kommer i besøg. Henimod mørkningen tændes lysene og familien samles, alle beder fromt en rosenkrans for sjælernes hvile. Man sørger for at hundene den aften får mundkurv på, at de ikke skal rive i sjælene, og dørene

til det værelse, hvori dødsmaaltidet er fremsat, lader man stå åbne. Messer læses for alle de døde og på festens sidste dag samles familien med naboer og venner og spiser i fællesskab den fremsatte mad.

DE DØDES SANGERE OG KIRKETJENESTEN

Det er Allehelgens aften. Alle samles på kirkegaarden når eftermiddagstjenesten i et fattigt landsogn på kysterne af Bretagne er forbi. Foran huset, hvori de opsamlede dødningsben fra nykastede grave henlægges, stiller præster og sangere sig og begynder så »dødssangen«. Fiskerne og bønderne falder ind med deres barske røster, og ensformigt og tungsindigt lyder deres tunge ord ud over egnen, mens brændingens bulder ved kysten klinger sammen med menneskestemmerne.

Kom, kristne venner, sér de døde bene,
her sér I broder, søster, fa'r og mo'r,
her eders nabo, her de gamle venner,
her er alt, hvad de ejer nu på jord.

Her kan I se dem, knuste ved at smuldre,
af mangen er kun støvet her igen,
og deres adel, rigdom, deres skønhed,
ak, alt har dødens magter vejret hen.

Og mellem rig og fattig, svénd og herre,
er ingen forskel, alle lige blev:
kun støv, kun muldne ben er her tilbage,
I gruer for os, om ej medynk hid jer drev.

Men hør engang, de døde til os taler,
og mægtig lyder deres stumme ord,
de prædiker for os, så vil vi lytte
og søge vel at mindes deres ord.

Hør hvad de lærer, læg jer det på sinde,
 imens Gud la'r jer leve her på jord,
 thi klart de siger, også de har levet,
 og I skal dø som de, når mindst I tror.

Ja, også vi har levet, spist og drukket,
 har haft som I den grønne jord til hjem,
 men se nu her, hvad ormene har levnet
 af os, som lå i gravens mørke gem.

»Jeg var saa stærk og smuk«, — »jeg var af adel«, —
 »og jeg var rig«, — »jeg var en ansét mand« — ...
 »Jeg mistet har min rigdom«, — »jeg min visdom«, —
 »jeg kraft og skønhed«, — »jeg min adelstand«.

Vor nøgne sjæl, og så hvad godt vi gjorde,
 vi kan vor Gud, vor dommer vise kun; —
 forsag da verden, afsky lastens veje,
 og sjælen skjul i dydens klædebon!

Og, om I spørger efter vore sjæle, —
 fra himlen fjærnt, i skærsilden de bo,
 i luer brænder de for at betale,
 den skyld, hvori de står til himlens Gud.

I flammer er de, hæse de sig råber,
 at I skal bede for dem en og hver,
 at de maa fries fra det mørke fængsel, —
 o skynd jer, skynd jer, tøv dog ikke mer!

Til Eder vil vi råbe, slægt og venner, —
 når her I over kirkegården gå,
 da bed til Gud, at han vil fri den døde
 af skærsild ud, — ak der vi dvæle må.

En kærlig gave, messe eller faste,
 en altergang, en stille bøn til gud,
 det kan os lindre, korte af vor vande,
 ja, rive os af afgrundsflammen ud.

I gode præster, I som os har ledet,
 imens vi var paa jord, mod frelsens dør,
 ak, tænk dog end med kærlig medynk paa os,
 skænk os de goder, som vi ejed før!

Når op I går til alteret ved messen,
og Herren selv til Eder stiger ned,
da hør vor råben her fra flammedybet
og hjælp ved ofret os at finde fred.

Og når da så engang vor synd er sonet,
så ville vi til Gud for Eder gå;
bed I for os! — vi vil for Eder bede, —
på den vis kan vi alle frelse få.

Som ilden her på jord af vandet slukkes,
så slukkes også skærsildsflammen ud
ved messeofret, som på altret bringes,
ak bed i Jesu navn for os til Gud.

Når solens stråler bryder ud af skyen,
da bader hele verden sig i lys,
som klare stjærner skal og vi os svinge,
når ud vi fries fra vor rædsels gys.

Farvel da, I som end på jorden dvæler,
farvel du fader, moder, slægtning, ven,
for sidste gang vi vort farvel jer bringer, —
farvel! — på dommens dag vi ses igen.

O, Herre Jesus, send de stakkels sjæle
dog nu fra flammerne til paradys,
at der de kan med helgener og engle,
til evig tid dig synge lov og pris!

Efter denne sang og processionen på kirkegården begiver folk sig hjem og nyder til deres måltid årets første kastanier, den første frugtvin, går dernæst alle stille til kapellet, hvor klokken ringer uden ophold lige til midnat. Dær bedes tre timer i træk for de døde. Kun lampen ved helgenbilledet er tændt, og der hersker dyb skumring, næsten mørke i den gamle kirke. En kvinde, højt oppe i årene, fremsiger med rystende, ensformig stemme, endeløse, underlige bønner, og man hører de forsamledes sagte svar. Udenfor rusker stormen i skiferstykkerne, hvorned bygningen er tækket, og frembringer en klaprende larm,

dertil kommer brændingens dybe brusen, bulderet af stenene, der rulles ved bølgeslaget, tusinde ubeskrivelige lyde, gennem hvilke der klinger som dybe sukke, jamrende, klagende røster af omkomne skibbrudne, hvis sjæle hvileløse færdes derude på klipperne og beder om troende menneskers forbøn.

Bevægede ved de tunge minder går alle ud på aftenen hjem, fulgte af kirkeklokkens uophørlige ringen, der minder om ligfærd, og derhjemme taler de om de afdøde slægtninge, de, der omkom på havet, og hvis lig aldrig fandtes, og de, som stille venter under den grønklædte tue på kirkegården opstandelsens morgen.

Så går mennesker i seng, men den nats alvor er endnu ikke ophørt. Når kirketjenesten er forbi, gør de »dødes sangere« sig rede, drager ud langs vejene og søger derfra ind over landet, rundt om, til de ensomste gårde. Allesteder standser de og vækker de sovende med deres alvorlige røster og deres tunge sang:

I gode mennesker, forfærdes ikke,
når over eders tærskel vi går ind,
men Jesus selv til Eder hid os sendte,
at vække Jer, om alt I slumred ind.

Vi kommer nu i Dagens sidste time,
til Eder sendt af Jesus selv, Guds søn,
for Eder af den første søvn at vække,
at I må for de døde holde bøn.

I ligger her i mag i Eders senge,
de dødes sjæle finder ingen ro;
I strækker Jer på Eders bløde leje,
i angst og rædsel må de døde bo.

Vort sorte tæppe, fire nøgne fjæle,
og under hovedet en smule strå,
de fem fod jord, som kistelåget tynger, —
det er hvad vi af jordens goder få.

Hvem véd, maaske er Eders fa'r og moder
i skærsildsflammens lue hed og rød,
måske må Eders søster eller broder
nu bo i afgrundsdybets helvedglød.

De er dær, de på deres ansigt ligge,
foroven og forneden raser ild,
ja, rundtomkring det flammer og det gløder, —
de råber, om I for dem bede vil.

»Det var dog ret, at de, vi selv har fostret,
ved deres bønner skulde os befri,
men vore børn vil ikke bede for os,
ak, kære frænder, venner, béd da I!

Ja, frænder, venner, béd for os om nåde,
thi vore børn ej kommer os ihu,
af vore børn vi ikkun utak høster,
ak, frænder, venner, béd da for os nu!»

Ak, skynd Jer, spring dog ud af eders senge,
sæt kun den nøgne fod på gulvet ud,
hvis sygdom ej jer magtesløse binder,
hvad heller I har fået vandrebud.

Og når de »dødes sangere« vender hjem efter den lange vandring i den mørke nat og trætte og forkomne søger hvile, taler de om, at de har været ifølge med sjælene, som ledsagede dem i store skarer. De mærkede deres kolde åndedræt og hørte det visne løv rasle under deres fodtrin.

Andre steder i Frankrig findes tilsvarende skikke. Når kirkeklokken begyndte sjæleringningen, samlede små grupper af unge folk sig, deres førere havde klokker i hånden, og så ringede de udenfor sovekamrene, bankede på dørene og sang hvert sted:

»vågner nu alle, som sove,
rejs Eder, Herren at love,
beder Gud englene sende,
at fattige sjæle i glæde
må alle tilhobe få sæde!«

Undertiden delte sangerne sig i to hold, således, at det ene besørgede ringningen af kirkeklokken, det andet drog rundt og sang for dørene. Og hvor de kom, vakttes de sovende, folk stod op, læste et »de profundis« for de døde og gav sangerne en gave i de dødes navn og til lise for dem.

Man må selv have prøvet i en silde natte-time på en afsides liggende gård i Bretagne at blive pludselig vækket ved slige sørgmodige klagesange for at forstå, hvor dybt et tungsind, hvor vild en sorg der lyder gennem dødssangen. I den tidlige morgenstund samles folket i kirken til fromesse. Fra Bayern fortælles, at der i kirkens midte er henstillet en ligbåre, tilhyllet med sorte tæpper, omringet af røde lys, som skik er ved jordefærd. En skål med vievand er henstillet ved den. Almindeligt er det, at alle, som har slægtninge jordede på kirkegården, den morgen indfinder sig, pynter deres grave, som bedst de formår, og sætter en krukke fyldt med vievand på dem. Holdes gudstjenesten, mens det endnu er mørkt, tændes lys i kirke og på grave, og ingensinde hele året rundt er kirken så pragtfuldt oplyst som den morgen. Mange steder oplæser præsten mod en ringe godtgørelse under gudstjenesten de dødes navne, og alle som er fødte i sognet, men ved giftermål eller ad andre veje er komne bort, plejer at samles i kirken, hvor de blev døbt, for dær år efter år at bede for de døde. Efter messen og bønnen for de døde ofredes der så »sjælefletninger«, et slags langagtige hvedebrød, flettede som en kvindes hårfletninger, foruden mel og korn, som enten kirkebetjentene beholdt, eller også solgtes gaverne til fordel for de fattige. Alt blev gerne dyrt betalt, man antog, at en særlig velsignelse fulgte.

DE DØDE; SKÆRSILD OG PINE.

Vi har nu fulgt de levende på deres færd Allesjæles nat, så må der tales om de døde. »Men er der noget andet

at sige om dem, end at de hviler i deres grave, nye slægter kommer, og de døde glemmes?« Et træ har håb, når det er afhugget, kan det igen skyde frem. Om end dets rod bliver gammel i jorden, og dets stub dør i støvet, så grønnes det dog igen af vandets duft og skyder grene som en frisk plante. Men dør en mand, er hans kraft forbi, og opgiver et menneske ånden, hvor er han da? Den stumme natur om os har kraft til fornyelse, men falder manden, bliver han liggende, graven er et fastere gemme end det stærkeste fangebùr, mennesker byggede.

Ja, noget lignende sagde præsten i S. Marcuola, men han fik andet at vide.

Han var en brav præst og en god mand, men én fejl havde han rigtignok, han troede ingen genfærd på. En dag prædikede han i sin kirke, og hans ord faldt bl. a. således: »I kære kristne venner! da jeg imorges gik herind i kirken, kom en kone her af menigheden løbende hen til mig og udbrød forfærdet: »hvad skal jeg gøre, vor fa'r? Inat, da jeg lå i min seng, kom de døde og trak sengetæppet fra mig«. Jeg svarede: »min kære datter, hvad du siger er umuligt, thi hvor de døde ligger, bliver de liggende.« og han forklarede for alle de tilstedeværende, at den tale, at de døde kunde komme igen og lade sig høre og se af levende, var lutter løgn og bedrag. Om aftenen gik præsten iseng som sædvanlig, derom er intet at fortælle, men ved midnatstide, blev der ringet stærkt på dørklokken. Tjenestepigen stod op, gik ud på svalen og så, at hele gaden var fuld af mennesker. »Hvem er der?« sagde hun, og hele forsamlingeu råbte og spurgte, om præsten ved S. Marcuola ikke var hjemme. Jo vel var han, men han var gået i seng. Ja, men han skulde straks komme ud til dem. Da præsten hørte, hvad der var paa færde, vilde han ikke stå op. De ringede igen på klokken og sagde til pigen, at hun skulde kalde paa sin husbonde, men han svarede som før, at han ikke rørte sig af stedet. Men hvad skete? I et nu sprang alle døre op på vid gab, og

hele flokken løb op ad trapperne og ind i præstens sovekammer og forlangte, at han straks skulde stå op og komme med. Der var ikke noget at gøre, han måtte afsted, ned på gaden, ud af byen, og da de var komne et stykke bort, omringede de ham på alle sider og begyndte at puffe og slå ham, idet de sagde: »så husker du vel nok os døde herefter, at vi ikke behøver at blive liggende, hvor vi ligger!« — og så lige med ét var de alle borte, og den stakkels mand listede sig mørbanket hjem, og talte aldrig siden om, at de døde var magtesløse, sligt er det bedst at tie stille med.

Nej, de døde lever deres eget liv og følger nøje med, hvad der foregår hos de levende.

Men der er grupper blandt de døde, som der er stænder blandt levende. De sjæle, der er salige hos Gud, har det altfor godt i hjemmet deroppe, til at de skulde have lyst til at besøge den mørke og kolde jord, hvor der er såmeget synd og sorg. Og for de fortabte sjæle i helvede nytter det lidet, om de vilde prøve paa, at bryde deres fængsel, låsene er for stærke, portene for faste, de må blive, hvor de er. Men anderledes forholder det sig med sjælene i skærsilden, mennesker, der har levet deres tid ud, og er døde en naturlig død uden at have fyldestgjort det krav, som den retfærdige Gud ejede til dem, de må gennem skærsildens luer skaffe fyldestgørelse for gælden, og de kan få en lille hviletid nu og da af Guds nåde. Endelig er der mennesker, som er døde for deres egen hånd, selvmorderne; sådanne, der ere omkomne ved ulykkelige hændelser uden egen skyld, myrdede, nedstyrtede, druknede og andre, og tilsidst de, der er omkomne ved Guds straffedomme ved jordskælv, lynnedslag; dem har ingen haft bud efter i sjælens verden, til dem er der ingen plads, de må færdes hjemløse, til deres tid er omme, eller til den dag, der holdes dom over levende og døde.

Her møder vi nu et ejendommeligt forhold: kirkelæren samler de døde i skærsilden, indtil de får lov at

gå ind i paradiset, men folketroen går ad de »ældgamle, mørke stier« sine egne veje, optager uden videre kirkelæren, men forbeholder sig i ly af den og stærkt påvirket af den, at sende sine døde — ikke ind i luerne, — men ud i naturen, der omgiver os alle, for at de dør under mangehånde forklædninger, under savn og lidelse kan bide på udløsningens stund. Udøbte børn færdes i fugleham med klagende skrig som barnegråd og venter således på verdens ende, da Johannes døberens skal give dem den dåb, de mistede i levende live, og de alle, salige, skal flyve ind i himmeriges glæde. Andre døde lever i museham, som myrer, fluer, sommerfugle, ja, de kan som store hvide lillier findes på markerne, men forsvinder, naar man vil plukke dem.

Men blandt alle skikkelserne, hvori sjælene gör bod, har folketroen med forkærlighed vendt sig mod de store, grimme, klodsede dyr, tudserne. De afskys og mishandles af alle, men har et bønligt blik i deres blanke øjne, der synes at anråbe mennesker om barmhjertighed.

I Mikaelkirken i Schwaz i Tyrol er der et undergående billede af den lidende frelser. Folket har stor tro til dette krucifiks, og selv i den hårdeste vinter kan man til langt ud på aftenen dør træffe bedende mennesker. I lang tid så man visse dage om ugen, især aftenerne før årets store fester, en grim, tyk tudse, der krøb op til alteret, hvor den rejste sig på bagbenene, løftede forpoterne og lagde dem sammen som til bøn. Nu har man i lang tid ikke sét den, men folket véd godt, at den var en af de fattige sjæle, der bad om udløsning.

Oftentimes hænger det således sammen, at et menneske, som i levende live har lovet at ville foretage sig en valfart, men har glemt eller forsømt sit løfte, nødes til efter sin død i tudseham at gøre sin forsømmelse god. Det tager tit mange år og volder stor besvær, inden det lykkes, når ikke en heldig omstændighed bringer hjælp.

En fragtmand kørte engang fra Innsbruck til Seefeld

og så på vejen en stor, grim tudse, der langsomt og besværligt vraltede afsted på den støvede vej. Bag vognen var et bræt befæstet, hvor en mand kunde stå, og dær lykkedes det dyret at komme op og sætte sig til ro. Manden gad ikke se på det stygge dyr og pirrede det ned med piskeskaffet, men tudsen krøb igen op, og således gik det flere gange, indtil han lod dyret i ro, og det kørte med så langt som til det hjørne, hvor vejen går af til kirken i Seefeld. På en gang var tudsen borte, og i dens sted stod en dejlig jomfru i skinnende hvide klæder for fragtmanden. Hun takkede ham og sagde, at hun i levende live havde lovet en valfart til Herrens hellige blod i Seefelts kirke, men ikke fået sit løfte fuldført, og som straf måtte hun færdes i tudseham, til det skete. Nu var hun der og skulde ikke lide længere. Med det samme forsvandt hun.

Derfor advares børn mod at göra de stakkels, grimme tudser fortræd, »i dem er der fattige sjæle«, især gælder dette, når man træffer dem paa kirkegårde eller møder dem Allesjælesdag.

En tudse sad med røde, tungsindige øjne i et hul ved arnen. Det var oppe på fjældet i sæteren. Den rørte sig ikke, gjorde ingen fortræd, sad blot og stirrede hen for sig; selv om der kunde falde noget ned på den, flyttede den sig ikke. Når folkene kom på sæteren om foråret, var også den på sin plads. I kådhed tog en dag karlen en ildskovl, glødede den, stak den ind under tudsen, der brasede på den som i en stegepande og kylede den ud i elven. Men da han kom tilbage, sad tudsen igen på sin plads, så ræddedes han og rørte den aldrig siden. Kort efter døde han under forfærdelige smærter.

Også kan man endnu få held til at se sjælene som smålys, der vandrer om på kirkegården Allesjælesnat; de, hvis stilling er håbefuld, skinner med et grønligt lys, de store syndere som blodrøde flammer. Mellem gravene i Allesjælesugen høres jamren under jord, og derhjemme i

stuerne knirken eller raslen; det er sjælenes klage eller den måde, hvorpå de melder deres nærværelse.

Er der så end sjæle, der lider i skærsilden, mange, mange lider andre steder og helt andre smærter end den svidende ilds pine. I Schwaben er det almindelig tro, at hvor mennesker her i verden har levet og syndet, må de også efter deres død lide for, hvad de forbrød. Man kan i sit hjem høre dybe suk uden at blive klar over, hvorfra de kommer, det er sjæles klage. Langs med landeveje i Bretagne er der hækker af tornblad. Det traf sig, at en mand fra købstaden kom i besøg, og mens den fremmede fulgtes med sin vært, slog han tankeløst med stokken i hækken. Da greb bonden ham hårdt i armen, idet han udbrød: »lad den leg fare! tænk på de tusinder af sjæle, som hær lider deres skærsildspine, og forstyr dem ikke!« — Går man gennem en tornblad plantning, må man altid, inden man begynder sin gang, gøre nogen støj, hoste f. eks., at sjælene kan flytte sig. Ligeledes bør man altid sige, når man skal til at høste korn, førend man begynder: »er her døde tilstede, fred med deres sjæle!« Man forbyder børn at skære grene af hækker, at kaste sten ind i buske, og man vogter sig for at træde i de visne blade på vej-kanten, der kunde bo sjæle blandt dem.

Sjælen kan udstå sin lidelsestid i en stendynge, og må vente i den, til dyngen bliver så høj, at man derfra kan se klokketårnet paa den Hellige Jomfrus kapel; derfor kaster hver vandringsmand, der går forbi, medlidende en sten på graven, så kortes ventetiden for den, som bier og lider. Eller den kan sidde i et halvt udgået træ, der står langt borte fra menneskelige boliger ude på den øde, sorte hede. Sjælene kan bo i huller, hvor bønderne slår gærdestavrer i, og de pines, når en stav slås fast; i vejens spor, ad hvilke den tunge fragtvogn kommer kørende; lytter man, kan man høre deres sagte klagen, når hjulene skurer mod vejens grus. De har plads i knuderne på bortkastede halmbånd; man må derfor altid løse knuden,

inden man kaster et sådant på ilden. Sjælene kan være lænkede til fejekoste, til halmknipper, de kan bo på møddinger, under husets dørtrin, foran eller bagved døren eller porten. Vil man skåne sjælene, må man aldrig træde hårdt på dørtrinnet eller kløve brænde på det, eller kaste vand ud over det, ikke smække med døre eller porte, det volder dem smærte. Hviner en hængsel, er det en sjæls smærteskrig; smøres den, hører lidelsen op. Somme sjæle får enden af kedelskeden, stangen eller lænken, hvori gryden hænges over ilden, anvist til bolig, man er derfor nøjeregnende med at fæste den højt op over ilden, så lider de mindre. I Allesjælestiden bor de jævnlig skarevis under husets gulv.

Klirrer skeer Allesjælesnat er de døde sultne; er vandgryden på skorstenen bleven tom, har sjælene tvættet sig i den; springer døren pludselig op, er det for at give plads for de døde. Igennem ildens knitren og brummen høres deres suk og klager, og vågner man om natten og kan ikke finde ro, er det sjæle i pine, der beder om de levendes forbøn.

Er menneskers lidelse i levende live mangeartet og bitter, kårene er ikke lettere for de døde. Hør nu!

Der fortælles om nogle fiskere, der stod under den hellige biskop Theobald, at de et efterår havde sat deres garn ud. De trak dem op med besvær og istedetfor fisk var det en isklump, de fangede. Det var dem ikke ukært, thi biskoppen havde en dårlig fod og kunde håbe at få stor lindring ved hjælp af isens kulde; de bragte altså deres fangst til biskoppen, som med tak modtog gaven, men da han vilde bruge isen, hørte han en røst, som sagde: »jeg er en sjæl, der for mine synders skyld pines i denne kulde, men jeg kan løses, om du uden afbrydelse i tredve dage vil læse tredve messer for mig.«

Biskoppen var barmhjertig og begyndte straks, men da han var færdig med halvdelen og gjorde sig rede til at fortsætte, opkom der ved djævelens tilskyndelse et voldsomt

oprør i byen, og biskoppen blev kaldt bort for at stifte fred og måtte den dag opgive messelæsningen. Han begyndte atter og var færdig med to trediedele, da en stor fjendtlig armé lejrede sig udenfor byen, og han måtte påny afbryde, ikke dog med sin gode villie. Såsnart dette var overstået, begyndte han igen, og denne gang nåede han så vidt, at der kun manglede én eneste messe i tallet, og da han stod rede til at begynde den, kom hans folk og meldte ham, at hans hus og hele byen stod i lyse luer. Men så svarede biskoppen: »om også hele byen skal brænde, denne gang standser jeg ikke min messe-læsning!« Da det sidste ord af messen lød hen gennem kirkens hvælvninger, opløstes isstykket, og i samme nu var ildens blændværk borte, men en frigjort sjæl løftede sig mod Gud.

I skærsildens luer lider sjælene ildens smærte; i havets, bjærgenes is kuldens pine. Saxe fortæller i sin Kongekronikes fortale, »at nordenfjælds på Island driver visse årstider en usigelig stor hob is ind, og som den første gang støder mod klipperne, giver den en forskrækkelig lyd og usædvanligt bulder fra sig, så nogle har været i den mening, at syndige menneskers sjæle skal være dær hængende og pines med sådan gruelig frost og ulidelig kuld for syndens skyld.«

Slettelandet har sine hemmeligheder, bjærget har sine. Kun den, der fra barndommen af har færdedes i bjærgnaturen og lyttet til røsterne derinde, kan tyde dem. Nede fra dalen sér man de høje fjældes skinnende toppe, når solglansen falder over dem. Til andre tider ligger de regntunge, hyllede i tåger, eller snebyger drager deres slør henover dem, og alt synes isbundet, alt liv stivnet, dræbt i evig kulde. Men når den varme sydvind blæser i foråret henover Alpernes nægtige kæde, brister den isbundne naturs lænker, sneskredene farer ned som uvej, vildbækene iler fossende afsted med bulder og brag mod dalbunden, stormen bryder løs, og røster lader sig høre gennem dens larmende brus, så klagende, så fortvivlede som

jammerskrig fra mennesker stedte i dødsfare. Så korsør kvinderne sig: »det er sjælene, der sidder lænkede deroppe!«

Deroppe på de hartad utilgængelige tinder, hvor isen har ligget fra den tid, toppene løftede sig, og vil blive, så længe de står der, med den støvne, flygende sne som deres slør, dær er gyldne skatte skjulte, og derinde under isens blågrønne hvælvinger, hvor guldet glimrer og kostbare ædelstene lyser, sidder der frysende, med klaprende tænder, skattevogtere og venter på hjælp fra menneskeverdenen eller på dommedag, da al anden pine, end de fortabtes, får ende.

Nu og da har man sét tre herrer iførte lange, fodside klædninger, med spidse hatte og snabelsko, forsynede med store, blanke sølvspænder. Ved vintertid besøgte de sæterhytterne af og til for at varme sig og for om muligt blandt mennesker at søge afløsere til at tage deres plads blandt ismarkernes skatte.

En bonde fra Zillerdalen havde været nødt til i et vigtigt ærinde at gå over bjærgene om natten. Han var på hjemvejen, da dagen brød frem, og fuglene begyndte at synge. Med solen kom varmen, det var ved midsommerstide, og da han betrådte sin egen eng, frydede han sig over det ypperlige græs og den stærke varme. »I dag må vi være flittige«, tænkte han ved sig selv, »og ikke skåne hverken leer eller arme, så kan vi slå i formiddag og have høet knastørt hjemme, inden solen går ned!« I det samme opdagede han en skikkelse, der nærmede sig, i hvilken han med forundring genkendte én af sine naboer, der trods den stegende hede alt i morgenstunden havde en tyk pels på, lådden hue og handsker og en svær bjærgstav i hånden. Bonden brast i latter og udbrød: »Hvor i al verden vil du hen? Over bjærget? Man skulde tro, du rejste til Nordpolen!« Han fik intet svar, naboen gik tavs forbi ham, vendte sig dog i det sidste øjeblik om og svarede med dyb, alvorlig røst: »Til bjærgtoppen, stå vagt ved guldet!« Et isnende koldt lufttræk fulgte skikkelsen.

Sært betagen af, hvad han havde sét, trådte han over sin egen dørtærskel, hvor hans kone gik ham imøde og fortalte ham, at naboen sidste nat pludselig var bleven syg, måske alt var død. Straks gik der et lys op for bonden. Denne nabo havde for en del år siden været grumme fattig, men var bleven hjulpen. Hvorledes vidste i grunden ingen. Selv fortalte han, at venner i det fremmede havde skaffet ham penge. Nu var alting let at forstå; vennerne, det var skattevogterne på bjærget, han måtte træde istedetfor en af dem og så sidde deroppe i isen og vente på, at turen kom til ham at blive afløst.

En hovedrig mand dær i egnen lå på sit dødsleje, ved siden af hans seng stod to brødre og var med sorg og vemod vidne til hans sidste strid. I det øjeblik han døde, så de udenfor vinduet en mand gå forbi, iført en sædvanlig pelsforet vinterdragt, som jægere bruger den, og overmåde bedrøvet, og han lignede i den grad deres netop afdøde broder, at de med rædsel begge udbrød: »Gud i himmerige være ham nådig! Han skal til bjærgtoppen!« De besluttede sig til at prøve på at frelse ham; det kunde ske, om de fandt ham deroppe, inden han var trådt ind i skattehulen. Strax var de færdige, drog op ad Pinzgau, højere og højere, indtil de nåede den sidste stejle og livsfarlige stigning. Tætte, iskolde tågemasser nærmede sig sejlene med vejret, natten kom bælgmørk med torden og glimtende lyn. De kunde knap se en hånd for sig, undtagen når de et øjeblik blændedes af lynet. Men de læste et fadervor, råbte nu og da til hinanden for ikke at blive skilte og klatrede langsomt og forsigtigt opad, bestandig opad, indtil uvejrsskyerne pludselig svandt, og de stod på den nøgne bjærgtop med den klare mørkeblå himmel over deres hoveder, — og deres broder stod foran dem, netop som de nys havde sét ham. »Tak for Eders troskab og og kærlighed,« sagde han, »I har vendt min skæbne, jeg er udløst!« I det samme forklaredes han, hans klædning

blev skinnende hvid, og hans skikkelse svandt som morgentågerne.

Så gik de hjem og jordede deres døde.

En anden historie fortælles om en fattig alpebonde, der blev så fortvivlet over sin vanskelige stilling, at han med et reb i hånden gik ud i skoven for at hænge sig. Som han dær søgte sig plads, mødte han en mand af kæmpe-størrelse, iført gammelfrankisk ridderdragt, og som noget hånlig tiltalte ham: »nå, min ven, du er nok i forlegenhed? Vil du have penge og gods i overflod, behøver du jo bare at lide lidt kulde; du kan jo få min plads som skattevogter deroppe på fjældet, du kan blot iføre dig varme klæder, om du er bange for at fryse.«

Bonden tænkte på sine fattige kår, og det endte med, at han gav den iskolde ridder håndslag, hvormed sagen var afgjort. Da han atter kom til sit hjem, mødte tre af børnene ham og meldte, at de havde fundet en pose med guldpenge, — så var jo al nød forbi.

Velstand kom, årene gik, bonden så både børn og børnebørn omkring sig, men glemte ikke at lade sig forfærdige en varm dragt, som han befalede sine børn skulde lægges i ligkisten hos ham. Han døde omsider pludselig, og alt skete efter hans anordning, og om aftenen, da bedeklokken var ringet, så de bonden, iført sin lodne, varme vinterdragt, gå op ad bjærget mod dets top for at afløse ridderen. Måske han sidder der endnu!

Gemsejægere fortæller nu og da, at de oppe på bjærgtinder har sét mennesker indefrosne i sneen, så kun deres hoveder stak frem, det er naturligvis skattevogtere.

Når da en hvilestund kommer for disse stakler, så søger de sæterhytterne. I Brandenbergerdalen i Tyrol kom en juleaften en mand ind. Han var iført tykt og svært vintertøj og bad sæterens ejer om i den tilstundende nat at varme sin stue så stærkt som muligt, han skulde ikke komme til at fortryde det. Bonden, der først var lidt betænkelig, sagde dog til sig selv: »å hvad, det har vel ingen

nød!« og lovede at gøre sit bedste, og det gjorde han, dyngede tørt brænde i kakelovn, så den omsider næsten blev gloende. Sveden drev af ham, og han søgte skjul i den fjærneste krog under bænken. Dær var til at være, og han kunde holde udkik med, hvem der kom ind i stuen. Ved midnatstide hørte han trin nærme sig, folk stampede sneen af fødderne udenfor, døren gik op, og syv tavse mænd trådte ind. Deres klæder og sko var dækkede af is, og der fulgte kulde med dem, så manden under bænken måtte gnide sine hænder for at holde dem varme. En stund trængte de sig sammen om den glohede kake-lovn og forlod derefter stuen ligeså tavse, som de var komne. Manden krøb frem af sit skjul, på bordet så han sin hat liggende, fuld af blinkende guldstykker.

På fjældsider i de schweizerske Alper kan man se store pletter af »rød sne«. I dem bøder sjælene af fragt-mænd, der syd fra fører den mørke italienske vin nordpå, men som har været ligegyldige og forsømmelige og spildt vinen undervejs. Når hyrder eller jægere kommer forbi sådanne steder, forsømmer de sjælden at dryppe nogle dråber af deres flaske deri. De fattige sjæle kvæges og er rede til at hjælpe de barmhjærtige mænd i tåge eller sne-tykning på de farlige stier.

Hertil kommer gletschernes mægtige isstrømme, der udspringer fra højdalenes tusendårige sne, og langsomt, langsomt rinder ned i dalene. Træffer vandringsmanden en solskinsdag om sommeren at komme ned til isbræns leje, sér han alpeblomsternes brogede og stærktfarvede skare smykke dens bredder, han hører fra de grønne ller gedeklokkernes klingende akkorder, mens isfloden, på over-fladen skinnende hvid, så øjet blændes, brister i talløse dybe, gabende revner, der funkler i stærke grønblå farver, og ligger stiv af kulde, ihjelfrossen. Men lytter man, hører man vandets rislen i tusende lejer, brus af små vandfald, bulder og brag, når en sten river sig løs eller en af hølgetoppene knuses i glimrende isskum; men igen-

nem det altsammen, alle de forvirrede lyde, taler røster, snart stærkere, snart svagere, råb, skrig, hulkende gråd. Der er liv under isens dække, talløse skarer af sjæle arbejder i Rhone Gletcheren, i Monte Rosas isbræer, i Savoyens alpedale, der er fyldte af sne og is. Dær venter de på dommedag og må, til den kommer, med fine nåle istedet for økser og stålstænger, prøve på at undergrave, gennemskære de mægtige ismasser, der bestandig øges fra oven. Når verdens ende kommer, er ventetiden ude og frigørelsens dag forhånden. Der er dem, der har siddet og ventet i isen alt i tre tusinde år! Jævnlig hører man på varme sommerdage deres jamrende råb op fra de dybe spalter.

Endelig er der den sidste gruppe af sjæle i pine. I Inndalens øvre ende findes lange, vilde kløfter, hvis sider er skyhøje fjælde, der tit næsten går sammen for oven og helt udelukker solens lys. De kaldes »Klammer«. Der er i det navn en betegnelse for disse snævre kløfters knugende magt, deres kulde og fugtighed. Det iskolde vand siver ned ad de sorte klippevægge, en skummende elv, der mangengang styrter som en drønende fos ned i svælget, iler larmende afsted i dets bund. Dybe kløfter skærer sig rundtom ind, danner mørke huler, vældige stenskræd. Ved det stærke ekko er der en larm derinde, så man knap kan råbe hverandre op under elvens bulder.

Gennem slige, mørke klipperevner går ofte hyrdernes vej, når de driver deres hjorder tilfjælds. Alle slags natdyr søger tilflugt derinde, flaggermus, især ugler og natravne, djævelens følgesvende, der forfølger vandreren, sætter sig på hans vej, glor på ham med deres store, stirrende øjne og udstøder hæslege skrig.

Står man så ovenfor og ser ned i det mørke dyb, hører man forunderlige, overjordiske røster, snart sagte jamren og klynken som af et menneske i vande, snart et brag, som et tordenskræld, der genlyder tusendfold fra væg til væg, snart hylende råb og skrig, alt så overnaturlig-

ligt og rædselsfuldt, at det løber den modigste mand koldt ned ad ryggen.

En slig »Klamme« er et kæmpeinstrument, hvori stormen, der hvirvlende farer ned ad fjældet, blæser grundtonen, den blandes atter med elvens brus og vilde fugles skrig og bliver til en spøgelseagtig djævelsk koncert.

Men når bonden går forbi og hører tonerne dernede fra dybet, så korsor han sig og beder et fadervor; thi han véd, hvorledes det hænger sammen. Det er ikke naturens røster, men sjæle, der jamrer sig i kuldens pine. Dernede færdes spottere, vantro, embedsmænd, der aldrig gik i kirke, købmænd, som bedrog deres kunder ved falsk vægt eller slette varer, præster, som misbrugte deres stilling og forsømte deres embede. Nogle af dem har fået plads under elvens iskolde fos, andre står i vand til halsen i pytter dernede, eller i en hulning i klippen inde bag den styrtende elv, eller hvor dråberne falder i ustandseligt dryp ned fra den mørke klippevæg.

Gemsejægere, som færdes der ved nattetid, har hørt jamrende skrig: »hjælp, hjælp, barmhjertighed!« det er den hjærteløse ågerkarl, der sidder dernede med klaprende tænder og hyler. Når sådanne mennesker dør, sér man dem ved midnatstid rejse sig fra båren og vandre ned i kløften. Det kan dog også ske, at de bliver i hjemmet og volder forstyrrelse og uro, men så ender det gerne med, at en Jesuit eller en Kapuziner binder dem ved stærke ord og fører dem ned i Klammen.

DE DØDE ALLESJÆLESNAT.

Så er det de dødes kår, at de er i fængsel, nogle i ildens, andre i gletschernes dybe og mørke revner, atter andre spredte rundt over landene, alle i pine. Men der går det træk gennem middelalderens tankegang, at af Guds

nåde får de pinte sjæle hvilestunder. Sådanne kommer ved Allesjælesfesten.

Når kirkeklokkerne begynder at ringe festdagene ind den 31te oktober ved aftenstid, og alle levende går hjem, da lyder klangen af de viede klokker ind i skærsildens fængsel, til de ensomme hedestrækninger, de mørke skove, til de dybe kløfter og skinnende snemarker på fjældet; og hvor de stakkels sjæle er lænkebundne, i dybets luer, i naturens ensomhed, i menneskernes travle verden, dær springer fængselsdørene op, lænkerne falder en kort tid af fangerne, hvilestunden er kommen, da de kan søge kendte steder, gamle venner, nogle få øjeblikke kvæges ved slægtens trofaste, kærlige omsorg.

Gravenes stene eller mindesmærker viger tilside, og de døde rejser sig. Det sker ved nattetid, i mørket; de levende har sat lys på gravene, at deres døde venner kan se og finde sig tilrette. Og klokkerne bliver ved at ringe, de ringer ved midnatstide, de ringer endnu ved solopgang, at deres fredsbud må nå ind til de inderste kroge, til de ensomste steder, og deres klang bringe nådes- og fredsbud ud til hver eneste af de fattige sjæle.

Og sjælene rejser sig, kaster lænker og bånd fra sig, strømmer ud gennem fængslernes åbne døre, i endeløse skarer, de er talrigere end træernes blade ved midsommertide, de flokkes tættere end engens græsstrå før mejeren kommer; de færdes i skarer som regndråberne under et tordensky. Alle levende vogter sig for at gøre dem fortræd, — »som vi er, har de været; som de er, skal vi blive.« Alle veje og marker fyldes af dem. De døde er mange, de levende få.

En mand lå den nat ude i et hyrdehus ved en alfarsti. Fra mørket faldt på hørte han udenfor lyden af trin, ikke de levendes tunge skridt, men de dødes sagte, listende fjed, og det blev ved uden et øjeblikks stands eller stilhed. Henad morgenstunden skiftedes retningen, nu færdedes skarerne atter tilbage til gravene, og først da solen brød

frem, blev der stille. Den nat bør ingen ligge uden for hjemmet. Natten er de dødes dag, tilhører dem, som bor under jorden i mørket; når solen skinner, hører jorden de levende til. Mere end én, som den nat har vovet sig ud, har måttet betale sit overmod eller sin uforsigtighed dyrt. Hør kun fortællingen om

JEAN LEMAÎTRE.

En gang var der en ung fyr, der var noget løs på tråden, og han hittede på, at han Allesjælesnat vilde ud i besøg hos sin kæreste, og indbød to af sine kammerater til at følge med.

»Hvad tænker du på!« svarede den ene, »at gå ud i byen Allesjælesnat!«

»Å«, sagde han, »er det værd at bryde sig om slige kællingehistorier?«

Så gik de da. Et stykke henne på vejen stod der en ligbåre på tværs, som de ikke kunde komme forbi.

»Nu går jeg ikke videre!« sagde den ene af de unge.

»Vent du bare, jeg skal nok skaffe plads!« sagde deres fører.

Han greb en tung gærdestavr, gik lige hen imod ligbåren, huggede til den af al magt, og den faldt fra hinanden i to stykker.

»Jean Lemaître«, lød der en røst, det skal du komme til at fortryde!«

De unge fortsatte deres vej, men vovede ikke at vende tilbage, og da pladsen var knap, kom de alle tre til at ligge i én seng.

Ved midnat blev der banket stærkt på døren, og en stemme råbte:

»Jean Lemaître, Jean Lemaître!«

Manden i huset sagde:

»Du må stå op, Jean, der er en, som kalder på dig!«

»Du må op!« sagde de andre.

Men Jean syntes slet ikke om det og rørte sig ikke af pletten.

Døren sprang op, og den døde gik lige hen til sengen, hvor de tre unge fyre lå.

»Stå straks op, Jean!« sagde han.

Hans sengekammerater puffede til ham, og enden på det blev da, at han langsomt og bedrøvet rejste sig.

»Op med dig på bordet og læg dig ned!«

Den døde tog et lagen, dækkede Jean helt til med det, tændte tre lys på hver side og forsvandt.

Ingen af dem, der var tilstede, vovede at røre sig. Næste morgen gik bonden hen til bordet for at se, hvad enden var bleven.

Jean lå der, stiv, kold og død.

MØLLEREJSEN.

Allesjæles nat sér man markerne oversåede med små lys. Den nat besøger alle de døde deres gamle hjem.

Det er ikke så længe siden, da kom en ung karl Allesjælesnat i tanker om, at han skulde have en sæk korn til møllen. Hans forældre frarådede ham det bestemt: »hvad tænker du dog på. I aften må du blive hjemme! Har vi ventet sålænge, kan vi vente i nat med, så kan du gå imorgen.«

Der var dog intet at stille op, sønnen vilde absolut afsted, og han læssede sækkene på æselet og gik.

Da han var kommen et stykke hen på vejen, så han talløse smålys og rundt omkring skarer af hvide skikkelser, som med hvert trin kom ham nærmere. Han rystede, som havde han feber, sveden trillede ned ad ham, og knæerne slog sammen under ham. På alle sider omringede lysene og de hvide skikkelser ham, han vilde vende om, men ævnede det ikke. Dertil kom, at sækkene skred ned af dyrets ryg; i sin rædsel fremstammede han ordene: »I velsignede sjæle!..« det var hans mening at føje til: »hjælp mig!« men han fik det ikke sagt. Dog var sjælene

straks rede, de hjalp ham at løfte sækkene op og lægge dem tilrette på æselets ryg. Han tog jo selv en hånd i med, men de udbrød: »så sagte! husk på, at vi ingen ben har i kroppen.«

Og hvad så? Ja, det er snart fortalt. Stakkelen kom hjem, mere død end levende, og det kan jo enhver forstå, han måtte gå i seng og kom først op af den, da han blev lagt i kisten.

Nej, ingen levende kan ustraffet færdes ude blandt de dødes talløse skarer.

Om de dødes modtagelse i hjemmet er et enkelt minde, der bærer oldtidens mærke, bevaret hos et lille folk i Østeuropa, Esterne.

Sjælene beværtet årlig på Allesjælesdag; der tilberedes et måltid for dem. Al maden sættes ned på gulvet i badstuen eller i en anden stue, der i forvejen er bleven godt opvarmet. I en silde aften går bonden ind i stuen, oplyser værelset, kalder med navn på alle de afdøde, forældre, slægtninge, børn og andre, der hører familien til, og indbyder dem til at komme og holde måltid. Når han nu antager, at de kan være mætte, hugger han fyrretræsfaklen, hvormed han har oplyst rummet, istykker imod dørtrinnet og siger til sjælene, at nu må de igen gå deres vej, de har fået både mad og drikke. Når de vandrer tilbage til deres hjemstavn, må de vogte sig for at træde rugen ned eller øde dens rødder, i så tilfælde blev der let misvækst. Indtræffer en slet høst, får gerne sjælene skyld for det: de har ikke fået mad nok, er blevne vrede, har trådt rugen ned og hindret derved dens vækst.

Skikken oplyses yderligere ved en beretning om de gammelslaviske døds måltider. Gæsterne sad tavse om bordet og kastede småstykker af maden ned på gulvet. Så mente de at kunne høre sjælenes sagte raslen og se dem nyde madens duft. Der fortælles ligeledes, at ved ligfærd blev den afdødes sjæl, som man antog stod udenfor døren, indbudt. Gæsterne kastede så madstykker ned under

bordet, hældte af de iskænkede drikke noget ud på gulvet, for at sjælen dermed kunde stille sin hunger og tørst. Faldt der noget på gulvet, blev det liggende til venneløse sjæle, der ingen slægtninge havde. Når måltidet var til ende, rejste præsten sig, tog en kost, fejede stuen ren og drev de døde sjæle ud som »lopper«, — ja, således står der virkelig i beretningen —, med de ord: »nu sjæle, nu har I fået både mad og drikke, går nu eders vej!«

Her er at mærke, ej blot dødsmaaltidet, men også at sjælene, når de har fået deres ret, jages bort. Senere skal vi atter træffe, at intet må tages op fra gulvet juleaften, thi sjælene færdes nær ved deres bolig, jorden.

Endnu et træk fra slaviske folk medtager jeg. I Hvide-Rusland venter man sine afdøde slægtninge til gæst, efter at man har ladet en sjælemesse læse for dem, det sker »Dmitrow lørdag« ved slutningen af Oktober. Husmoderen dækker bordet så pynteligt som hun formår og sætter rundelig mad frem; derefter samler familien sig om bordet. Man står nogen tid ganske stille rundt om det, for at de døde kan spise først af alt, hvad de ønsker. Derefter indtager enhver sin plads. Nu har man den forestilling, at der er enkelte mennesker, som formår at sé og kende alle de ellers usynlige gæster. Men så må de ikke hele året igennem have lét, og de må kun have talt så lidt som muligt. Ønsker husmoderen at se sjælene, må hun fra morgenstunden af ikke have yttret et ord. Der fortælles om en bondekone, som dette lykkedes for, og hun så virkelig sine bedsteforældre som lyslevende træde ind ad døren. Overrasket ved synet, råbte hun dem en velkomst imøde, men i samme øjeblik forsvandt de.

Endnu mere naiv er følgende historie, hvor der også blev gjort forsøg på at få de »Gamle«, det er de døde, at se. En bonde ønskede at samle alle sine afdøde forfædre til måltidet Allesjæles-lørdag. Et helt år igennem lo han ikke, næsten uden at sige et ord gik han hver dag ved sit arbejde. Ved middagstide Allesjælesdag, mens hans

hustru var ifærd med at sætte de dampende retter på bordet, opdagede han, at hans asdøde fader, bedstefader og oldefader kom ned gennem røghullet i taget, satte sig ved bordet og begyndte at tage for sig af retterne. Hans farbroder mødte også, men kunde ikke slippe ned på grund af en harve, han slæbte med sig, og som var for stor til at komme igennem røghullet. I levende live havde han nemlig stjålet den harve og forsømt at skrifte sin synd og måtte derfor slæbe omkring med harven, hvor han gik og stod i sjælenes verden, det var hans straf. Men farbroderens gentagne forsøg på at få harven igennem hullet, var så løjerlige, at bonden brast i latter. I samme nu var alle forsvundne.

I nogle egne lægger husmoderen noget af maden på en trætallerken, husbonden hælder brændevin derover. Tallerkenen sættes så hen i det åbne vindue til de usynlige »Gamle«.

Atter går jeg tilbage til det vestlige og sydlige Europa.

Når ringningen begynder aftenen før Allehelgensdag, bliver sjælene fri. De, som ej er begravne i hjemmet, flyver hjem for i deres egen kreds at få del i festens velsignelse. Nattens stilhed bliver levende, de dødes talløse skarer kommer i bevægelse. Fra de tusende grave på kirkegårdene rejser de sig, tager hverandre i hånden til en dans, og man skal langt borte fra kunne høre lyden af deres raslende knokler, af deres tungsindige sange.

Derefter drager de ind i byerne, samler sig på torvene, knæler ved billederne af den korsfæstede Frelser, og ordner sig så i endeløse lange rækker. Først kommer de hvidklædte, de er alle døde en naturlig død i den stund, det var dem bestemt. Derefter følger i røde klæder de myrdede, henrettede, pludselig døde og selvmorderne. Tilsidst slutter de sortklædte troppen, det er de fortabte, så rædsomme, at intet menneske kan tåle synet af dem.

Undertiden mener man, at se de døde bære bækkener med gløder på hovedet, til andre tider har de en fyrretræsfakkel i hånden; man hører dem mumle rosenkransens bønner;

står der et kors på deres vej, standser de, knæler og fremsiger et »miserere«. På Sicilien kender man hist og her nøje deres stier, de hviler og holder måltid på Monte Erice, og så spreder skarerne sig rundt ud over egnen, hver til sit hjem. De er tørstige, man kan få at se, at de drikker af hver vandpyt på vejen. Møder man dem, opdages deres flagrende skygger over gravene, og rundt om fra hører man hundenes glam, det er vidnesbyrd om, at de døde kommer.

Ikke blot søger de hvile og mad i hjemmet, de kræver hjælp i deres pine, messer med det ublodige offer af Herren for levende og døde. Der er dem, som i nødens stund gjorde løfter til Gud, men som glemte dem, da faren var overstået. Der er desuden brudte løfter, gjort uret, som tynger, stjålet gods, som skal gives tilbage. De kan også komme for at minde de levende om, hvad de lovede: bønner og messer for de døde.

Det er dog ikke alle sjæle, der har slige ærinder, thi det er således ordnet i Guds evige råd, at de sjæle, der har lidt og stridt pinselstiden i skærsilden igennem, hver Allehelgensdag kommer til himmeriges port, hvor der bliver lukket op for dem. Den dag står himmerigs døre åbne. Dog hær er meningerne forskellige. Andre påstår, at det kun er i julen, sjæle udløses; men når en sjæl er i det sidste år af skærsildens lidelse, får den af Guds nåde lov til at blive tre dage i himmerige fra Allehelgensdag af, men må så atter tilbage til dybet og bide dær, til juleklokkerne ringer.

Er det muligt for de levende at få et glimt af dette de dødes liv og færden at se?

Jo, det er det; indlader man sig på tryllekonster for at nå sit ønske, kan det komme en dyrt til at stå, ellers sker det nu og da, at de døde åbenbarer sig for mennesker af deres egen, gode villie, og da synes ingen fare forbunden dermed.

Der gives synske personer; sætter man sin fod ovenpå

den synskes, kan man se de døde; der er kvinder, som har prøvet det, men de har enten mistet forstanden eller er døde af rædsel.

Andre sætter sig på en korsvej, støtter hagen mellem spidserne af en togrenet fork, således dannes som et kikhul, hvorigennem man kan se ind i den usynlige verden. Tager man plads under vievandspillen i kirken, er de derfra at se. Deres færd kan opdages om man stirrer gennem et såld. Stilles en skål vand i vinduet med et lys ved siden, kan det samme nås, man sér de endeløse skarer stille og listende vandre forbi. Altid er toget ordnet på samme måde, først de gode sjæle (*le anime belle*), derefter de for-dømte og myrdede, og bestandig fortælles, at de gode ind-trængende fraråder den seende at vente, til de kommer, der bærer dommens mærke, at han ej skal dø af rædsel.

Helt forskellige herfra er andre fortællinger. En graver, som Allehelgens nat arbejdede på kirkegården, så ved slaget tolv en procession af hvidklædte munke rejse sig fra deres grave og med krucifix og tændte vokslys vandre pladsen rundt. For et halvhundrede år siden var det almindelig tro i Verviers, at en procession af døde Allesjæles-nat kl. 12 kom frem blandt gravene. Alle var klædte som den gang skikken var, når man fulgte døde til jorde, i lange sorte kapper med florumvundne hatte på hovedet. En bonde, der en nat kørte efter jordemoder, mødte denne ligskare uden præst, kors eller ligbåre, med de lange sorte kapper. De spærrede vejen for ham og han råbte: »gå tilside, venner, og lad mig komme forbi.« Straks delte skaren sig til højre og venstre og lod bonden passere. På Sicilien fortælles, at et forældreløst barn den nat gik hjemme-fra, håbende i de dødes skare at træffe sin fader. Drengen stirrede rundt om for at finde ham. Talløse døde så han, og hver gang han kom imod en ny skare, spurgte han: »kommer ikke min fader?« og bestandig fik han svaret: »jo straks!« men skare fulgte ustandseligt på skare, og barnet var lige ved at give tabt, da den, han så længsels-

fuldt ventede, omsider kom, tog det grædende barn i favn, kyssede og kærtegnede det og gav det sukker godt.

TÅREKRUKKEN.

I året 1830 havde en svær tyfusepidemi hjemsøgt byen Clamecy i Frankrig. I løbet af få uger blev blandt mange andre en halv snes unge piger båret til deres sidste hvilested. Især et af dødsfaldene var tungt. Pigen var 18 år gammel, god og smuk, sine forældres glæde, og de var nær ved at miste forstanden, da hun blev bortrevet fra dem. Især gik det moderen nær. Det gjorde alle ondt at se hende, hun gik fra kirkegården til kirken og fra kirken tilbage til gravene, krævede af Gud sin datters sjæl og af jorden hendes legeme. Naboerne, som troede at gøre en god gerning imod hende, sagde til hende, at hun jo måske kunde få sin datter at se Allesjæles nat.

Tanken greb hende og kort før midnat, da festen var ringet ind, gik hun ud til kirkegården, blev stående at vente ved vejen, hvor den drejede om til byen. Næste dag blev naboerne overraskede ved at træffe hende glad og frimodig. Hvad var der skét?

Hun fortalte: »jeg ventede så længe, så længe og troede tilsidst, at det altsammen var indbildning, da jeg dær, hvor gaden drejer af, opdagede en stor mængde lys, som bevægede sig. Det varede ikke længe, inden de første af de dødes skare kom, men hvor mange dog, hvor endeløs mange! det var, som om de aldrig skulde nå forbi mig. Alle vegne søgte jeg efter min datter, men forgæves. Da blev jeg Store-Peter va'r, ham, der er død for en række år siden.« »Hvem søger du efter?« sagde han. »Min datter, min datter, hvor er hun?« »Hun er endnu langt borte, du får hende ikke så snart at se!« De dødes skarer gik forbi, og jeg syntes, de fik aldrig ende. Endelig blev dog rækkerne tyndere, og jeg så tilsidst kun nogle få flakkende lys, som også drog forbi mig. Omsider opdagede jeg langt borte en skikkelse, som nærmede sig ganske langsomt

og stod hvert øjeblik stille. Det var min datter. »Barn, er det dig? Hvorfor har du ladet mig vente så længe?« »Det er ikke min skyld,« sagde hun, idet hun viste mig en krukke fuld af vand, »det er dine tårer, moder, og jo mere du græder, jo tungere bliver krukken. Giv mig et kys, tør dine tårer af! Sig til din nabokone hjemme, at hun ikke må græde således over sin datter, hun bærer tungere byrde end jeg, og det vil vist vare en time endnu, inden hun kommer.« »Barn«, svarede jeg, »dersom mine tårer tynger dig, så skal jeg aldrig græde mere.« Og moderen holdt ord.

Endnu omtaler jeg, at Allesjælesnat kl. tolv hører man i Normandiet og Bretagne den hule larm af en vogns rullen gennem gaderne. Den bliver trukket af otte hvide heste, imens der lyder jammerfulde skrig; det er røsterne af årets døde, der kommer for at kræve bønner og messer af deres efterlevende slægtninge.

Men de døde kan også på en hel anden måde træde i forbindelse med de levende. Når et menneske sover, forlader sjælen legemet og går sine egne veje, mødes med andre sjæle, samtaler med dem, modtager og giver. Derfor er det helt naturligt, at sjælene af de døde, som træffer de levendes sjæle, taler til dem om, hvad de håber eller frygter, eller beder om hjælp. Når mand eller kvinde efter et sådant møde vågner, og besinder sig på, hvad de i drømme oplevede, er det jo simpel kristen pligt at opfylde den dødes ønske.

En stakkels død kvinde gik i drømme til en italiensk dame og bad hende om lån af en særk til Allesjælesnat, den skulde blive bragt tilbage til det dagedes. Signoraen gjorde, som hun var anmodet om, svøbte det ønskede stykke linned sammen og stak det ind i hullet ved indgangsdøren, hvor jærnstangen fastgøres. Henimod morgenstunden Allesjælesnat åbenbarede den døde sig atter for den levende, takkede for lånet, hun havde igen bragt særken tilbage; den var desværre bleven noget tilsølet, fordi det havde

regnet om natten. Så realistisk tages der på de døde! I en anden beretning bliver natkjolen stjålet. Den døde beklager sig i drømme for damen, at hun var nødt til at gå nøgen med i processionen. En lille pige, der netop var død og begravet lige inden den 2den November, gik til sin moder, der havde givet hende for lang en ligsærk på, og bad, om hun ikke vilde klippe et stykke af den forneden, den hindrede hende i at følge de andre.

I Norditalien, på grænsen af Frankrig, rejser sig Alpernes vældige snedækte toppe. Når Allesjælesnat kommer, står de døde op fra deres leje på kirkegårdene rundt om i de ensomme dale og går i lange rækker tilfjælds, bestandig den samme vej ad svimlende stier, over snedækte toppe, atter ned over stejle skrænter til dalen. Etsteds udvider denne sig til en bred blomsterstrøet eng, dær plejer de at danse, når processionen over fjældet er til ende. Da den sker ved nattetid, bærer alle sjælene lys i hænderne, en brændende lillefinger; de har et levende menneske til fører en af de frommeste blandt folket, han modtager år efter år, så længe han lever, sjælenes skarer, går med sin fakkel foran ad de stejle stier. De døde ævner ikke at gå gennem rindende vand. Hvor vejen fører over små fjeldbække uden overgang, lægger han sig fra bred til bred og danner bro. Ja, der fortælles, at fromme mennesker den nat timevis lægger sig stive og udstrakte over de små elvelejer på de dødes stier, for at lette dem overgangen, og selv få lettere kår, når deres egen tid kommer. Noget vinder sjælenes vejviser, hvis han bekymrer sig om at modtage gaven: kundskab til egen og venners dødstund.

Sjælene, der færdes på bjærgene, er venlige og hjælpsomme mod mennesker. Der er dem, for hvem ilden er gået ud, — man har jo ikke altid haft tændstikker som nu i hvert hus —, så har de passet på, når sjælenes skare er gået forbi, og fået et lys eller en fakkel tændt hos dem.

En aften var en hyrde forsinket på fjældet, mørkt blev det, og han gik vild, hvad der, som bekendt, er en farlig

sag imellem bjærgene, — lygte havde han ikke, og intet råd vidste han uden at prøve at frelse livet på bedste måde. Så blev han sjælenes skarer va'r, der langsomt nærmede sig, alle med lys i hænde. Han gik hen til dem, forklarede, hvorledes det var fat, og bad en af dem om hjælp. Denne gav ham straks sit lys med bøn om at bringe det tilbage næste nat på samme sted. Hyrden modtog med tak lyset, der viste sig at være den lillefingers knokler, og det lykkedes ham at finde vej. Da solen stod op, slukkedes lyset, men da det næste aften begyndte at mørknes, tændtes det igen af sig selv. Forsynet med en god lygte bragte hyrden det næste aften tilbage, den døde takkede ham venligt og sagde ham, hvor svært det havde været sidste nat at følge med de andre, da han manglede lyset.

Overalt, hvor mennesker færdes og mennesker dør, er der Allesjælesnat røre. Ved kyststrækninger, hvor havet er farligt og mange har lidt skibbrud, bor der talløse sjæle ude på dybet. Årets fleste dage er de i fængsel i det mørke, våde dyb, men den nat, der bringer frihed for sjælene i isens kulde, i skærsildens flammer, for de mange der rundt om ere bundne i menneskeverdenen, har også bud til fangerne i havdybet, de ryster lænkerne af sig og kommer frem på havets overflade. Hos fiskerne ved la Baie des Trépassés i Bretagne fortælles, at den nat høres skrig og klage fra havet. Sjæle af skibbrudne, som druknede på den vilde kyst, flyver som skumfnug henover bølgerne. Alle, som har bølgen til ligklæde og som bor i dybet, samles på de rullende, brusende søer i den mørke nat og søger hverandre. Den ene bølge bærer en søster, den anden en broder, elsker, ven, og når de mødes, lyder gråd og klage. Strømmen, som fører dem sammen, skiller dem atter, og gennem brændingens bulder mod udskær eller kystens klipperad, klinger dybe sukke, jamren og skrig af sjæle, som mødes og skilles. Er en fisker blevet forsinket, og han den nat færdes langs stranden, hører og kender han røsterne, han korser sig, knæler og beder fromt et

»miserere« for de stakkels fattige sjæle, der ude på havet længes efter freden hos Gud, han véd ikke, når hans egen klagende røst skal lyde blandt de tusende andre.

Ingen går den nat til havs. Det er skét, at dumdristige vovehalse har prøvet det, men til liden både, de fik kun knokler og stykker af benrade i deres garn.

Så spreder sjælene sig i talløse skarer over landet, hver af dem har ærinde i det gamle hjem. Mange går med tændte harpiksfakler, eller blussende dødningsbeben i hænderne. De bærer silkesko for at gå listeligt, eller også har de nøgne fødder. Hjemme venter de at finde åbne døre, varme stuer, lys på bordet, hvid dug og god mad, en sjælelampe brændende, ved hvis hjælp de kan lindre brandsårenes smærte. I Tyrol bagtes der kager Allehelgen, nogle spistes, resten lod man blive stående urørt på bordet: »de tilhører de fattige sjæle!« Om natten kom da sjælene, satte sig rundt om bordet og forsvandt, da kirkeklokken ringede til Ave Maria. Det skete dér, at en fattig mand den aften bankede på døren og bad om husly. »Du kan blive her«, sagde folkene, »du må lægge dig på ovnbænken, men kagerne på bordet må du ikke røre, de tilhører de fattige sjæle.« Stakkelen lovede godt, men sulten var han, og så endte det med, at han sagde til sig selv: »jeg vil bede en bøn for de fattige sjæle, så kan jeg vel gerne spise nogle af kagerne«. Som sagt så gjort, han lod brødene smage sig godt, men sjælene kom og satte sig tilbords, og stakkelen flygtede forfærdet tilbage i sin krog. »Havde du ikke bedet for os, havde vi revet dig istykker!« sagde de.

Er man opmærksom derpå, kan man høre sjælene flytte med stolene, klirre med porcelænet på hylderne. Falder en ske ned på gulvet, er det tegn til, at de er sultne. Enhver usædvanlig lyd kommer fra dem. Tiltale levende formår de ikke, men de kan svare, når de bliver spurgt. Hører man derfor en usædvanlig lyd, er det rettest at

spørge: »fromme sjæl, hvad ønsker du?» og så må man naturligvis gøre, hvad sjælen forlanger.

Foruden alt det andet venter sjælene at finde gode og artige børn i deres hjem. Træffer de så alt, som de ønsker det, spiser de af maden, velsigner den, giver børnene gaver: sukkergodt tit i hjulform, frugter, sommesteder bønner, nye sko eller støvler. De lægger deres gaver rundt om, ved døren, i vindueskarmen, henstiller småkurve, fyldte med gode sager. Jævnlig sætter børnene deres sko ud, i dem lægges så de dødes gaver; til artige børn jo da, de uartige får deres sko fulde af aske eller snavs. Men de døde vil ikke sés af nogen; lurer børnene, kan de risikere at få deres øjne stukne ud.

Mere end beskrivelser vil en fortællers personlige erindringer gøre dette tydeligt.

ALLEHELGENS NAT PÅ SICILIEN.

Natten til Allehelgens og Allesjælesdag forlader alle døde deres grave, kirkerne, hvor de i henfarne dage jordedes, kirkegårde, gravminder, og færdes omkring i byernes gader som genfærd. Deres opgave er at stjæle fra juvelerernes glasskabe, fra købmandsbutikker, konditore, frugthandlere alle mulige skønne sager, der kan bruges som belønning for deres børns og børnebørns dyd og gode sæder. Alle børn véd godt, at de døde i årets 364 dage passer nøje på dem. Gode og flittige børn belønner de, dovne og uartige får intet, jo måske et par gamle hullede sko, appelsinskaller, kålstokke, rådne løg, aske.

Også jeg, siger forfatteren, har ventet på de dødes komme. Jeg mindes det så godt fra min barndom, at jeg fremsagde alle bønnerne i min rosenkrans for hos de bedrøvede døde at bede om tilgivelse for barnlige optøjer eller andre tilgivelige forseelser.

Alle vi børn ventede med den største spænding aftenen d. 31. Oktober. Hele formiddagen sad vi i en krog for at pynte med udskårne papirsbloemster nogle flade, sort lake-

rede bakker, og der var en hel kappestrid imellem os om, hvem der kunde lave den smukkeste, skönt vi jo forøvrigt godt vidste, at de døde intet hensyn tog til vor pynt, men fordelte deres gaver med største upartiskhed. Såsnart vi fra den nærmeste kirke hørte Ave Maria slagene, kom der angst over os. Moder samlede os omkring sig, hendes ord gjorde os endnu mere frygtsomme.

»Vær nu stille, nu begynder vi med rosenkransen for de stakkes døde.«

»Kommer de i nat, tror du, moder?«

»Stille, det véd jeg ikke, — men pas på, at I sover. De døde ser alt, hvad I foretager Eder, og inden de lægger deres gaver til Eder, kildrer de Eder under fodsålerne med deres negle for at prøve, om I sover.«

Rædsel formelig gennemrislede vore små kroppe, men enhver af os var den nat vis på under indtrykket af frygten at sove dybere og fastere end nogen anden nat hele året.

Så begyndte vi på rosenkransen.

Udenfor var det hyppigst regnvejr, det tordnede og lynede; uvejrene om efteråret bringer gerne både storm og torden med sig, hvad der gjorde aftenen endnu uhyggeligere, når man tænkte på, at de døde forlod deres våde, underjordiske boliger.

Det kunde så ske, mens vi var ifærd med rosenkransen, at der fra gaden lød et skingrende råb af børnestemmer op til os:

»Salige er de døde, iaften lægger vi dem ved dørene!«

Det er en grumme ubehagelig skik. Om formiddagen, den 31. Oktober går drengene ud på markerne, skærer figenkaktus af, binder dem sammen med et reb og slæber dem i skumringen langs ad byens gader, og når det er bleven mørkt, lægger de dem i bunker udenfor folks porte. Det er at gætte, hvad husmoderen siger, når hun lukker sin dør op, mens en favnfuld snavsede kaktusgrene falder ned over hende og spærrer vejen.

Tiden går, det er langt ud på aftenen. Børnene sover

og drømmer om hvide skikkelser, der svæver forbi ruderne med hele favnen fulde af »morti« : døde, som i disse dage er enstydigt med gaver. Ja, børnene sover, men deres forældre våger og har travlt med at ordne og fordele gaverne. Vi sov og var jo visse på, at vågnede vi, blev vi kradset under fødderne og mistede ovenikøbet gaverne, der var tiltænkt os.

Når så fader og moder var færdige med fordelingen og havde gjort deres bedste for, at ingen skete uret, gik også de til hvile.

Så snart dagen brød frem, vågnede vi, ja, tit længe før; nu var vi ikke bange for de døde, men sprang i bare skjorte ud af sengen for at søge efter gaverne fra natten. Ih men dog! — hvor var bakkerne blevne af? Ingen af dem stod på sin plads, en under sengen, en på bufetten, en bag lænestolen. De slemme døde! Hvad gik der dog af dem? De gjorde os jo helt forstyrrede.

Tilslidst fandt dog hver af os sin bakke.

Man må antage, at sicilianske børn har stærke nerver, stærkere end nordiske.

DE DØDES MESSE.

I Vestnorge er der et sagn om de dødes kirkegang. På et udskår ligges en gammel forfalden kirke. Engang har der vel boet mennesker derude, men det er så længe siden, at ingen levende mindes det, kun kirken vidner om, hvad der har været. Hver midsommersdag rejser præsten, til hvis sogn den øde klippe hører, derud og holder gudstjeneste. Om der er en enkelt vejrbidt fisker i kirken eller alle stolestaderne er tomme, bekymrer han sig ikke om, han synger, messer, prædiker og beder som ved en sædvanlig gudstjeneste, og igennem brændingens bulder og vindens susen kan høres som suk af forpinte menneskehjærter.

Det er havets døde, unge, gamle, mænd, kvinder, som den dag holder deres kirkegang.

»Selv kunne vi ej bede, men livets stærke røst
kan endnu os husvale med Jesu milde trøst!«

siger de og sørger, da præsten forsømmer at komme ud til dem.

Dette sagn er udsprunget af den samme tanke, som klinger igen fra de mange fortællinger om de dødes messe Allehelgen- eller Allesjæles nat: alle, der ikke er gået ind i himmerigs glæde, ikke blot mennesker, der hær i verden tumles omkring »blandt håbets og frygtens de stridige ting«, men alle sjæle i pine, alle hjemløse og fredløse sjæle trænger til evangeliets mægtige trøst og søger den, såsnart den undes dem.

Inde blandt Savoyens Alper ligger i en øde dal et kapel langt borte fra menneskelige boliger. Nu og da kommer en ensom vandrers der forbi, knæler på dørtærskelen og læser et fadervor. Ved midnatstide kan man i den nærmeste bjærgby høre kirkeklokken ringe. Alle véd, hvad det betyder, det er de dødes messe, sjælene kommer ned fra fjældet efter deres rundvandring, de er hvidklædte, tæt tilslørede. I kirken er alle lysene tændte, men fortæres ikke, og de døde knæler på stengulvet og beder uden ophør. Atter høres klokken ringe, det er når præsten opløfter hostien, straks efter er messen forbi, og det bliver igen mørkt og stille i dalen, men ikke let vover nogen vandringsmand sig ved nattetide nær til kapellet for Madonna degli Olmetti i den ensomme dal.

Sagnene gentages rundt om fra. I Bretagne fortælles, at alt sker som når de levende går i messe, alteret er oplyst som ved de store fester, de døde beder, men bønnen bærer ingen frugt; når morgenrøden bryder frem, forsvinder alt, men den som, selv levende, overrasker de døde og opdager deres hemmelighed, må dø.

Allesjælesnat er der uro og bevægelse i alle katolske

kirker i Posen. Alle døde, som er døbt i kirken, har tilhørt sognet, slumrer på kirkegården, rejser sig fra deres grave og samles i kirken, der stråler i lysglans. Der er tit flere præster, nogle tager plads i korstolene, andre ifører den fungerende præst messedragten, følger ham til alteret og er ham til tjeneste. Orgelet bruser, »miserere« og »de profundis« istemmes, præster og menighed svarer hinanden i koret, og messeofret frembæres for alle de døde. En mand, som havde mistet sin hustru og længtes så ubeskriveligt efter hende, stillede sig ved døren og prøvede at gribe hende, han kom til at gøre larm, der blev uro i skaren, og de rev hende fra ham. Det er også skét, at klokkeren, som den nat vilde hente altertøjet til præsten, der skulde berette en syg, har sét hele kirken oplyst og fuld af mennesker. Han skyndte sig at hente præsten, men da de kort efter kom tilbage, var alt mørkt og stille.

Iblandt disse sagn vender to hovedfortællinger i mange varianter tilbage.

DE DØDES GUDSTJENESTE.

De omflakkende, hvileløse sjæle, som ønsker at være med til kirkegangen, har ingen ret til at komme indenfor gudshusets døre og må knæle udenfor. Men det er skét engang imellem, at en levende er kommet med. Det har næsten altid kostet livet. En dame hørte klokkeringning fra kirken S. Maria Maggiore i Palermo. Hun tænkte, at det var fromessen, tog sit tøj og ilte afsted. Gudstjenesten var alt begyndt, kirken oplyst ved det svage lys af nogle sorte kærter. Hun tænkte ikke på noget, der var fuldt af mennesker, og hun knælede på sin sædvanlige plads. En af de tilstedeværende trængte sig hen til hende og hviskede: »gå, denne messe er ikke for dig!« Forfærdet rejste hun sig, ilede ud, og just som hun havde nået gaden, hørte hun både kirkedøren og gravene med et brag lukke sig. I en anden ligeledes italiensk fortælling, er det en veninde, som advarer den levende, og siger til hende: »gå bort,

vi er alle døde, venter du, til lysene slukkes, dør du af rædsel!«

I byen Kamnitz i Tysk-Böhmen er det gammel skik, at der Allesjælesdag holdtes fromesse i Maria kapellet. En gammel kvinde havde besluttet at ville være med. Hun vågnede ved midnatstide, og da månen skinnede klart, troede hun, at det var dag, ilede til kapellet, hvorfra hun hørte orgelspil og så lysglans. En gammel morlille vinkede til hende ved døren, at hun ikke måtte gå ind, men hun agtede ikke derpå, trådte nærmere og så den præst, der for mange år siden havde viet hende, og som længe havde været død, forrette altertjenesten; om alteret riddere i strålende rustninger med deres svende, kirken fyldt til trængsel af mennesker i underlige gammeldags klædninger, og forstod nu, at det var de døde, der én gang om året har lov til at gå i kirke og høre messe Allesjælesnat. I det samme slog klokken ét. I et nu slukkedes lysene, alt forvandt, og hun var ene i den mørke kirke.

Da kirkebetjenten tidlig om morgenen lukkede op, fandt han den gamle, der fortalte, hvad hun havde set, men såsnart solen brød frem, sank hun død om; thi den, der har været med ved de dødes messe, får aldrig solen mere at se.

SPØGELSESPRÆSTENS MESSE.

Det traf sig, at en kone, som var i kirke Allehelgens aften, faldt i søvn under messen, og klokkeren låsede døren uden at blive hende va'r. Da hun vågnede op, blev hun overrasket ved at være alene i kirken; der var jo intet at gøre, men endnu mere forbavset blev hun, da klokken slog tolv, og alterlysene tændtes af sig selv, og hun så en præst i messedragt gå op til alteret.

Først knælede han, derefter vendte han sig om mod den tomme kirke og sagde tre gange med høj røst:

»Er her nogen tilstede, som vil svare, når jeg messer?«

Konen var for angst til at sige noget, præsten gik ind i sakristiet, og lysene slukkedes.

Da kirken næste morgen blev lukket op, ilede konen over til præstegården og fortalte alt, hvad hun havde sét og oplevet.

»Er du ganske vis på, at sagen hænger således sammen?« spurgte præsten. »Er det rigtigt, hvad du siger, kan du bevise en sjæl i pine en stor tjeneste. Din dreng er jo endnu ikke ti år gammel, tag ham med i kirke, lad ham give messesvarene, og når tjenesten så er tilende, vil præsten spørge, hvad han skal have for sin ulejlighed. Sig så til ham, at han skal svare: »Guds himmerige«.

Næste Nat blev da konen sammen med hendes barn påny lukket inde inde i kirken, hvor alt gentog sig som den foregående nat. Præsten spurgte langsomt og alvorligt:

»Er der nogen, som vil svare, når jeg messer?«

»Jeg vil!« sagde barnet og trådte frem.

»Ja så, kom da herhen, barn!«

Den lille dreng gav ham messesvarene, og da alt var forbi, vendte præsten sig om til ham og sagde:

»Du har gjort mig en stor tjeneste. I femogtyve år er jeg kommen her hver nat, nu har du bragt mig frihed; hvad vil du have til løn, barn?«

»Paradiset!« svarede han.

»Om tre dage skal du være der.«

Trediedagen derefter lå barnet dødt i sin lille seng.

Et andet sagn fra Frankrig fortæller om en spøgelsepræst, der ude på landevejen leder efter en mand, der kan give ham messesvarene og derved løse ham.

Undertiden følges døde og levende til kirke. En kirkegænger på vejen til dødsmissen hørte sin afdøde moder råde: »vent lidt tag mig med!« Han så om uden at kunne få øje på nogen. Når forsamlingen den nat går op og ofrer, er de døde med i følge, man kan se dem gen-

nem den krummede arm af en levende, der selv går op til alteret.

Rimeligt er det jo, at de døde, der kommer fra skyggeriget hinsides graven og står menneskæbnernes dunkle dyb nærmere end vi andre, har bud og bringer varsel til dem, der i årets løb skal gå bort. De, hvis øjne er opladte for den skjulte verdens liv, kan Allesjælesnat se skikkelserne af dem, som skal dø, enkeltvis møde ved kirkegårdens låge. Indenfor står Døden i sin kendte benrad-skikkelse, byder hver enkelt hånden og fører ham dansende hen til hans gravsted. Samme nat kan en stærk røst høres, der ude på kirkegården nævner deres navne, som skal dø. En spotter kom til at høre sit eget navn og fandtes næste dag død i sin seng.

TIGGEREN JOHANNES.

Han var en nysgerrig og snu person, og tænkte som så:

»Kunde jeg i forvejen sige alle dem, der skal dø i året, besked om deres dødsdag, var der vist adskilligt at fortjene.«

Altså gjorde han sig rede til Allehelgens aften at gå op på kirkegården, hvor der var samlet henimod en snes benhuse. Han skjulte sig så godt, han kunde, og lagde sig ned på maven i græsset.

Så gik tiden, og han ventede på, at de døde skulde begynde deres samtale.

Omsider sagde en af dem:

»Ven, hører du mig?«

Tiggeren hørte røsten nær ved sig, den gik forbi hans øre som et pust af nordenvindens iskolde ånde.

»Ja vel hører jeg, ven«, svarede en anden røst, »men der er en levende iblandt os.«

»Jeg véd det nok, han er kommen for inat at høre listen over de døde.«

»Lad ham høre den!«

»Men den første, der er nævnet, har kun to minutter tilbage.«

»Hvem er det?«

»Tiggeren Johannes.«

De tvende røster lød gennem natten, klangløse, i hurtig følge. Hvert ord borede sig som en istap ind gennem hans øre. Hans navn var næppe udtalt, før han opgav ånden.

Næste morgen blev han funden stivfrossen og død på kirkegården, og hvor han lå, blev han begravet.

Atter kommer jeg tilbage til, at som dagen hører de levende til, er natten de dødes. Ikke blot de døde, der ligger jordede bag kirkegårdens hegn, rejser sig i uro, men alle spøgeriets blodløse skikkelser er på færde: den vilde jagt farer susende og larmende gennem luften, skovfruer og elverfolket, alle fortabte sjæle er løsladte, så der knap nogensteder er fred for dem. I Tyrol hyler »Alle-sjælestormen«, med talløse skarer af dødninger, under sus og brus gennem den mørke nat. »Sjælevognen« kører i Flandern gennem luften med sin ladning af urolige menneskesjæle. Over Frankrigs bjerge, over Englands sletter suser »Spøgelsejægeren«, fulgt af sine hylende hunde.

I deres verden, som bor under jorden, er der uro. Højene, hvor de Underjordiskes stille folk lever, står Alle-sjælesnat åbne.

Alle, som ellers er bundne, løses den nat; om det så er de umælende dyr, får de røst og mæle. Men lægger husbonden sig på lur for at lytte til deres tale, hører han sin egen dødsdom. Vil de levende prøve på at være med i de dages hemmelighedsfulde liv, kommer de til at betale deres dristighed dyrt.

Hvor så mange af mørkets skikkelser færdes, er der lejlighed som ellers sjælden til at træde i forbindelse med dem og ved hjælp deres opnå, hvad ellers aldrig kan fås.

Man går årsgang om huset, søger og får kæresterorakel; store skatte kan vindes, om man Allesjælesnat ved mid-

natstide slæber en ligbåre om kirken. Samme nat kan en fortryllet piges lænker løses, og man kan tvinge de døde til at give sig en usynlighedskåbe, om man lægger sig på alterets trin, så hver sjæl, der med de levende går op at ofre, må træde på en.

BESØG VED GRAVENE.

De to festdage, Allehelgens- og Allesjælesdag besøger levende de døde. Enhver drager omsorg for sine nærmeste; alle mødes på kirkegården, unge og gamle, fattige og rige, i talløse skarer, alle sørgeklædte. Der omtales, at der fra Bryssel 1. November omtrent samledes 45,000 mennesker på kirkegården, 2. November omtrent 15,000 (1897). I Paris skal skikken med besøg ved gravene været gået stærkt i glemme, men efter belejringens og kommunens rædsler, da dødens og gravens alvor kom folket nær, og så mangfoldige familier i den store verdensstad fik sorg, optoges atter besøget hos slægtens døde på kirkegårdene. Fra Neapel siges der årlig at skulle samles 50–60,000 ved gravene (1891).

Kvinderne standser ved gravene, stænker venners og slægtninges grave med vievand, som læsker sjælene i pine. De medfører kranse af vedbend med røde bær, smykker gravminder med guirlander og buketter af efterårets sidste grønt og blomster. Grædende grupper omgiver de friske grave, hvor sorgen over dødens skilsmisse endnu er ung og stærk. I Tyrol anmodes præsten om at komme og bede ved gravene for de dodes sjælefred. Små pengestykker gemmes i Schwaben ved gravminderne, og børnene opfordres til at se efter, om den afdøde ikke har tænkt på dem, og der er fortællinger om, hvor stærkt børn er blevet grebne af taknemmelighed mod de døde, som huskede dem under deres egen lidelse.

Af blomster og grønt er der jo ikke i det sildige efterår

såmeget at tage til. Gravene strøs med trækul, hvori der lægges mønstre, vel tiest kors, af rönnebær. Ellers er der chrysanthemum, der kaldes »Allehelgensroser« i Frankrig, morgenfruer (calendula), der endnu i Sydtyskland ved Novembertide kan findes i blomst. Søndagsgrave i Bretagne indrammes med engelsk græs (armeria), glattes med hvidt havsand, hvori lægges kors af brogede konkylier. Endelig er der endnu til pynt vedbend og vintergrönt. Jævnlig sætter man en skål med vievand, hvori en buxbomkost til at stænke med, ved fodenden af graven.

I Brunsvig og Thūringen kan man i gravminder se små nischer udskårne, hvori den afdødes fotografi med glaslæg for. Allesjælesaften åbnes lågene, når lysene derude tændes. Thi ved mørkets frembrud skinner lys ved lys på kirkegårdene ved alle grave. Nogle siger, at onde ånder derved holdes borte. Er der kapelformede gravminder, oplyses de indenfra. Man anbringer lysene, som man kan bedst, foran eller bagved gravene, nok sjælden eller aldrig ovenpå dem, i sorte eller hvide glas, i lygter; blæser et lys ud, er det en from pligt atter at tænde det. Her og der kan ses farvede lamper, næsten skjulte af blomster og kranse. Når vokslys tændes, anser man det som et slags offer. Man kappes med gravpynten.

Underlige skikke løber sommesteder med, hvilke man har ondt ved at forklare sig. En skik fra Belgien nævnes, at slægtninge om eftermiddagen lægger stråkors på deres dødes grave. Derefter går man hjem eller til kros, morer sig på bedste måde med drik og spil og sang, vender så ved første slag af midnatsklokken tilbage til kirkegården, hvor korsene tændes i brand.

I Messina synes at findes en rest af den klassiskse oldtids dødsmåltid bevaret. Folk går de dage på kirkegården, man tager mad med, søger sine slægtninges grave, spiser og drikker muntert sammen, for at kunne leve længe og længe ære de afdøde.

Men dette er ikke den eneste rest af det hedenske døds-

offer, som folkeskikken viser os. Hjemskikkene er alt omtalte. Ved gravkorsene lagdes, eller på dem hængtes »sjælebrød«; i 17. hundredeår satte man brød, vin, mad på gravene i Schwaben. I Bayern omtales, at der på gravene stilledes vievand og en skål med brødkrummer til et måltid for sjælene. Hos fjærnere boende folk bekræftes skikken. Mad sættes på dødes grave i Rusland, vin og honning hældes på dem. Man »renser forældrenes øjne« ved at strø blomster og lægge kranse på deres hvilesteder. Serber lægger røde æg på de dødes grave mandag efter »hvide søndag«. Nygrækere lægger kager på gravene St. Andreasdag sidst i November. Börn, forbirejsende tiggere og fremmede tager dem og spiser dem.

Eller, da man ikke længer kan give til sine afdøde, hvad man under dem, giver man i deres navn, for deres skyld almisser til de fattige, dødsofrene ændres til almisser. Man bager i Böhmen lange brød, formede som menneskebén i Allesjælesdagene og uddeler dem til börn og tiggere. I Tyrol sættes mad udenfor dørene, mange almisser uddeles; börn går omkring og banker med træhamre på døre; der bliver lukket op for dem og de får almisser. På sidealtre ofres under gudstjeneste for de døde en »sjæleskål« med mel og korn og indtil tre fod lange flettede »sjælebrød«. Man tager i Frankrig hasselnødder, valnødder og æbler med til kirke, hvor de uddeles blandt börn. I Abruzzerne trakteres fattige med ærtesuppe.

Höjtiden blandt gravene indledes vel mange steder ved processioner, hvor alle deltagerne bærer tændte lys, som sættes på de sidst afdødes grave, således i Belgien, langs Rhinen, i Schwaben og Kärnten. Ligeså blandt Ardennerne, hvor der dannes en plet fyldt med hvidt sand på hver grav, og deri fæster man 10—20 røde lys. Som afslutning ordnes en stor »kærteprocession« søndagen efter Allesjælesdag enkelte steder i Flandern. Tidligere skete den så sent som fra 7—10 aften, nu er tiden for at hindre uorden fastslået til Kl. 4 eftermiddag. Alle huse ere op-

lyste, mange fremmede kommer til byen for at være med. Hver deltager bærer i det mindste ét brændende lys i hånden, mange hele knipper af lys, og man ordner sig i to rækker, midt blandt hvilke der først går en præst med et undergørende Mariabillede, hvorefter følger andre med det højhellige sakramente, efter traditionen til minde om en smitsot, som standsedes ved den Hellige Jomfrus hjælp.

Hermed er denne undersøgelse til ende. Jeg henviser endnu blot til udstillingen af pyntede og friserede lig i Italien, til besøget i katakomberne, hvor rummene udsmykkes med menneskeknogler og benrade.

Når vi nu ser tilbage på, hvad der her er fremstillet, må særlig mærkes følgende træk, som vi senere andetsteds skal genfinde.

I den ældgamle hedenske dødskultus findes en indbydelse til slægtens døde; et måltid, som hensættes til dem og endelig som det tredie: en anmodning til dem om at forföje sig bort.

Da kristendommen var bleven statsreligion, fortsatte den store mængde ad de gammelkendte veje, så at den antik-romerske dødskultus, ialfald delvis, bevaredes under forskellige former, først til trods for kirkens forbud, senere i ly af Allesjælesfesterne. Det går her, som det er gået ved andre lejligheder, at visse skikke er officielt-kirkelige, andre, hvori gammelhedenske rester gemmes, hører hjemmene og privatlivet til.

Man venter i Allesjælesnætterne de dødes besøg, thi da åbnes alle grave, derfor lukker man døre og vinduer op, varmer stuer, tænder ild på arne, opreder senge, mad fremsættes med lys på bordene. Man fejrer ikke, for ikke at jage sjælene ud; intet tages op fra gulvet: hvad dær falder, er sjælenes eje. Enhver larm og smækken med døre undgås for ej at bortkyse de døde. Men når alt dette iagt-

tages, kommer slægtens døde i besøg i det gamle hjem og velsigner alt, giver børnene gaver.

Den fuldstændige, gammelhedenske skik, at de døde indbydes til måltidet og atter jages bort, kender jeg kun fra Esterne.

Når sjælene har været gæster i hjemmene, samles de i kirken til gudstjeneste, men intetsteds plejer de at tåle levende mennesker iblandt sig, derfor er det de nætter farligt at færdes ude, hvorpå der findes mange eksempler, og enhver bliver hjemme.

I de samme nætter får husdyrene mæle, vætter og genfærd drager i susende fart gennem luften, høje åbnes, skatte kan søges og findes, varsler tages.

Alle disse træk genfindes et for et i den nordiske juletro.

GAMMELNORDISK JUL

»DA SKULDE MAN BLOTE IMOD VINTE-
REN TIL ET GODT ÅR, OM MIDVINTER
TIL GOD AFGRØDE OG TREDIE GANG
OM SOMMEREN, DET VAR SEJRSBLOT.»

Yngl. saga k. 8.

JUL

NORDEN med sin is og tåge ligger langt fra de sollyse og solvarme Middelhavslande. Langt er vi nu fjærnede fra den »evige stad«, i oldtiden var afstanden længere end mellem os og Kina i vore dage. Dunkle rygter nåede frem gennem æventyrlige sømænds vidunderrejser om egne med endeløse skove, sumpe hyllede i tætte tåger, om et fjærnt land, Thule, som blev skimtet gennem dis og uvejr af romerske søfolk, der omsejlede Britannien. Havet nordpå var ikke skinnende blankt som Middelhavet med bølger, der rejste sig under svale vindes susen, men det var »tvært«, »stift«, »geléagtigt«, vanskeligt at befare; selv stormen kunde ikke sætte det i bevægelse, som det skete med andre have, vel sagtens »fordi havet var så stort og dybt og derfor vanskeligere at få magt med.« Og hvem kunde for alvor tænke på at rejse bort fra Italien til et land som Germanien, hvor egnen var uden ynde, himmelen barsk, alt mørkt at se til? Kun, naar man har hjemme slige steder, drages man derhen. Et folk bor højt mod nord, Svionerne, ved det hartad ubevægelige hav, der omgiver og afslutter hele jordens kreds. At verdens ende maa være der i nærheden, kan man slutte af, at den nedgaaende sol med sine sidste stråler skjuler stjærnerne, til den atter står op. Folketroen påstår endogså, at man hører dens susen, at man kan se solhestene og dens hoved med stråleglansen.

Således skildrer en romersk forfatter, Tacitus, i kejser-tiden disse fjærne lande. I det 6te århundrede taler den

græske historieskriver Prokopius om et land højt mod nord, hvor folket var 35 døgn uden sollys. Henimod den tid, da solen atter kunde ventes, blev mænd sendte op på bjærgtoppe for at holde udkik, om dagen ikke snart kom igen. Såsnart de så den, ilede de ned i dalene med bud, at om fem dage vilde solen kunne ses i dalene. Alle glædede sig, og årets største fest fejredes blandt Thuliterne.

Dette vil omtrent svare til Lofoten og Vesterålen i Nordland, og det er let at forstå, at mennesker, der sidder i trange fjælddales mørke skygger, jubler og holder fest, når solen atter ses og bringer forårs- og sommerbud. Men der er langt derfra til Sydnorge, Mellemsverige, Danmark, hvor historien begynder.

Imellem Kristi fødselstid og omtr. år 1000 har der så vel boet i de skandinaviske lande en jordbrugende befolkning, der havde som husdyr oxen, hesten og desuden får, geder, svin og høns. Folket har vel også haft et mærke på årstider og en forestilling om årets længde, men hvorledes tiden er blevet beregnet, inden sydlandsk kultur trængte ind, kan der næppe oplyses nogetsomhelst om. At der i Norden levede et krigerisk og stærkt folk fik naboerne tidlig at vide. Brugen af jærnet menes kendt i Danmark fra det 5te årh. før Kristus. Om ved 790 eft. Kr. fik Iernerne de første nordiske vikingers tunge sværd at prøve. Et halvhundrede år senere (852) blev Dublin grundlagt af Nordboere. Northumberland, som blev kristnet omtr. 650, blev to hundrede år senere angrebet af nordiske sørøvere. Ansgar kom med sine romersk oplærte munke 826 til Danmark, 830 til Sverige, så der har inden år 1000 e. Kr. været berøringspunkter nok mellem nordiske Folk og de sydlige landes kultur, også før Olaf Tryggvesens og Knud den Stores dage. Rimeligt er det så, at det barbariske folk har modtaget mange påvirkninger af kulturfolkene, blandt andre lært en sikkrere beregning af året ved den julianske kalender. Når da Snorre har skrevet gamle frasagn om høvdinger, der har haft riger i Nordlandene, efter kyndige

mænds beretninger, efter slægtereregistre fra konger og storættede mænd, og nedskrevet andet efter gamle kvæder og sagadigte, så ligger der dog vel mindst 300 år, ni slægtled, mellem ham og kampene om enevælden i Norge, og det turde være rimeligt, naar han skildrer blotgilder og andet, at senere tiders tanker har påvirket traditionerne, også hans beretning om de tre store offerhøjtider, »høstblotet«, fejret i efteråret for at hilse på vinteren, »midvinterblotet« til god afgrøde, og endelig »sejrsblotet« ved sommerens begyndelse, når vikingerne drog på hærtog.

Midvinterblotet er jo nu det, som her interesserer os. Når holdtes det? En nat, som kaldtes höggunótt, hökunótt, et ord, det er vanskeligt sikkert at tyde. Den nat fandt man ved fra den første sommerdag, d. 14de April, Tiburtius, at regne 13 Uger tilbage, man kom da til en dag i ugen mellem den 9de—15de Januar, det var midvinter, og talte man andre 13 Uger fremad, nåedes mid-sommer, ugen mellem d. 13de—20de Juli. Andre 13 uger længere frem, den første vinternat i ugen mellem 11te—18de Oktober, sædvanlig nævnes Calixtus, d. 14de Oktbr. Det er jo klart, at hele beregningen således er afhængig af udgangspunktet. Hvorfor tog man så ugen mellem 9de—15de April som sommerens begyndelse? Afjævn døgn kan den jo umulig være afhængig.

Såvidt man kan se, er dagen valgt med hensyn til den romerske påskeberegning. Med påske begyndte i middelalderen sommeren, og påsken kunde falde på en af de fem forårssøndage efter d. 21de Marts. For at have en fast og red tid at begynde med, valgtes den midterste af disse fem søndage, d. 3die, således at den 1ste sommerdag på Island blev torsdagen efter denne søndag.

Er dette nu rigtigt, er det jo klart, at bestemmelsen af hedenske fester, dersom i det hele taget Snorres og sagaernes mærkedage er pålidelige, afhænger af den kristne kalender. Med andre ord, det kan ikke oplyses, hvorledes offertiderne har været bestemte i den forkristelige tid, om de har stået

i forhold til solhvervet eller ikke. Den usikre form af höggunótt synes også bestemt at tyde på, at traditionen er bleven forvirret.

Det er jo tænkeligt, at hvert af de skandinaviske lande har ved midvinterstide haft sin store årlige offerfest, Danmark i Januar, Uppsalafesten om ved kyndelmisse i Sverige, og midvinterblotet i Norge.

Dette lader jeg nu stå hen for at prøve på at udrede, hvad der af sagaerne kan oplyses om festerne, der vel især for julegildets vedkommende enten var sammenskudsgilder, så at når blotet skulde finde sted, var det gammel sædvane, at alle bønderne skulde komme did, hvor hovet var og bringe derhen med sig de sager de behøvede, så længe blotgildet stod. Enhver skulde også have sit eget øl med sig. Eller også kunde alle omkostninger udredes af en eller anden stormand. Således gjorde i Hakon den Godes tid Sigurd Jarl, der var en såre gavmild mand, som udførte et navnkundigt værk: han holdt et stort blotgilde på Lade og bestred ene al bekostningen.

Fremdeles er festen bleven fejret i hovet, hvis ene del, hvor gildet stod, udgjorde et rum som høvdingens eller bondens stue.

Om vinteren, når mændene sad hjemme fra deres vikingetog og havde bragt sår og gods i mængde hjem med sig og havde nok at fortælle om fra kampmøder og fremmede lande, da alt markarbejde hvilede, ingen thingrejser krævedes, så havde man lejlighed til at mødes ved det festlige lag. Gildernes tid var inde, man gjorde sig rede til offerfesterne, hvor folket og guderne mødtes, folket bød sine guder til gæst. Ved store afgørelser er der ofret mennesker, sædvanlig heste, kvæg, svin og får, som blev slagtede foran gudebillederne, blodet blev samlet i kedler og stænket med koste over folket på den ene side, mens på den anden gudebillederne, altre og vægge også bestrøges. I billedet er guden selv jo hemmelighedsfuldt tilstede, blodet knytter båndet fastere mellem folket og dets gud, folket

tör vente fra de mægtige, der råder, god årsgrøde, sejr i hvert kampstævne med fjender.

Når så guderne havde fået deres ret, mødtes folket i hovets gildesskåle, ildhus eller stue. Der kunde jo være flere hundrede samlede, når konger eller høvdinger bød til gæst.

»Stuen« i bondens gård var aflang, bygget i rektangel, i hver gavlvæg en dør. Langs midten ad gulvet i en fordybning var ildene, ofte mange, tændte. Arnestedet var omgivet af tynde, flade, kantstillede sten. Det nåede ikke helt hen til gavlvæggene, for enderne var der fri plads til at færdes. Den mægtige røg trak hen under taget ud af røghullerne foroven. Gulvet var i den ældre tid af faststampet ler, der strøedes for varmens skyld med halm eller kærshiv, hvad skaffes kunde, som almindeligt i middelalderen.

Langs væggene stod der langbænke, på midten højsædet, hvis hædersplads var på den nordre side. Dær havde de fornemmere personer af familien deres plads såvelsom ansete fremmede gæster. Husbonden sad naturligvis på hæderspladsen. Lige over for ham ved den anden langvæg enten den, der gik husbonden næst i anseelse, eller den fornemste gæst, men på begge sider kunde der sidde flere end én. På hver side af gulvet var der to stolper, »højsædesøjlerne«, der gik helt op til taget, og de udmærkede sig ved at være langt sværere end de andre og prægtig udskårne, tit prydede med billedet af Thor. De holdtes højt i ære og ansås som en slags husguder. Så kunde jo guden i sit billede selv være tilstede og tage del i mændenes glæde og det festlige lag.

På vægge og loft var panél, pyntet med udskårne eller malede billeder af berømte oldtidshelte, af oldsagn eller myther. Tilmed var væggene hængte med tapeter, somme-tider af dyrehuder, til andre af gråt eller farvet vadmél. Også omtales prægtig udsyede silketapeter; havde man ikke selv nok, lånte man sig frem hos sin nabo. Bag hver mands plads kunde atter hans våben og skjold være hængte.

Bordene synes at have været små og smalle, i ældre

tider har man ikke brugt fade eller tallerkener, men lagt maden på bordet, så kunde hver tage for sig med hænderne. Ved en af stuens yderste ender stod på selve jordgulvet tæt ved indgangen, udenfor ildene, et skænkebord, hvorpå et stort kar. I dette blev drikken båret ind og blev deraf øst op i drikkebægerne eller hornene, dels af de drikkende selv, som jo så måtte rejse sig fra deres sæde og gå derhen, dels, ved gilder, af opvartere, hvis plads kvinderne ved særlig højtidelige lejligheder indtog.

Var der såmange gæster tilstede, at de ej kunde rummes på de faste langbænke oppe på bræddegulvet langs husets sidevægge, blev der stillet løse bænke ned på lergulvet. De, som sad på dem, havde da ryggen til ildene, og gæsterne kom således til at sidde i fire rader gennem hele stuens længde.

Endelig nævner jeg det ophøjede bræddegulv, tværpallen, i den ene gavlvæg, hvor kvinder, almindeligvis såvelsom ved festlige lejligheder, havde deres sæde.

Denne skildring vil i de store træk passe på gildessalen i hovet, der var delt i to rum, et langhus til selskabsbrug ved offerfesterne og så en tilbygning omtrent som koret i de kristne kirker. Denne var den egentlige helligdom, rundbygget og måske hvælvet, og dær stod i en halvkreds gudebillederne. De som tiest nævnes, er Thor, Freyr, Njord. Midt i halvkredsen af guderne var et alter bygget, på det lå »edsringen«. Ligeledes havde kedlen med offerdyrenes blod dær sin plads såvelsom stænkekosten. Når så offertjenesten var tilende, blev kødet af de slagtede dyr kogt til spise for folket. Ild skulde der være midt på gulvet i hovet og kedler derover, og man skulde bære de fyldte bægere over ilden. Den som gjorde gildet og var »hov-gode« skulde signe bægeret og al blotmaden. Først drak man Odins bæger til sejr og magt for kongen, så Njords og Freyrs bægre til »år og fred«. Derefter plejede mange at drikke bragebægeret. Man drak også skål for dem af sine frænder, som havde været gæve, og dette kaldtes deres »Minne«.

Det er jo let at forstå, at når gudehovens gilstuer skulde samle hundreder af mennesker ved drikkelaget, som fulgte offeret, måtte de være store og rummelige. Der fortælles da også, at Islænderen Thorgrim rejste på Kjalarnæs i Sydisland et hov 100 fod langt, 60 fod bredt.

Et par træk vil det være nødvendigt endnu at fremdrage. Under gildet, måske især ved bragebægeret, var det skik, at mændene aflagde løfte om at udrette en eller anden stordåd i løbet af året, og for bedre at kunne ses og høres trådte hver frem på en ophøjede plads. Et par gange omtales, at manden lagde sin hånd på en stor orne, der blev ført ind i hallen, idet løftet blev gjort.

Endelig nævnes det, at venner og slægtninge kunde give hverandre gaver ved julegildet, og at der holdtes festlege.

Det ligger jo nær at spørge: er der noget særligt, der samler folket ved julegildet? Det har vel som andensheds blandt hedningefolk været krævet som en borgerpligt, at alle vedkommende skulde møde til offer såvelsom til gilde, men hvorom, om hvilken gud samlede man sig? Var det den stigende sol med dens sejr over mørket? Det forekommer mig lidet troligt, når der ikke lægges tanker ind i sagaernes korte og ufuldstændige redegørelse, som dær ikke findes spor til. Navnet »Jul« giver ingen oplysning. Det synes at stamme fra et ord, der betyder at holde sig lystig, må vel altså blot betyde en lystig gildetid. Mere oplysning giver udtrykkene om ofringen ved midvintertide: »til grøde«, »til årsvækst og fred«, »til fred og god vinter« bragte man offer, hvad der var naturligt for et korndyrkende og kvægavlende folk, der håbede på vinterføde ad åre, mens det i festligt lag fortærede en del af den svundne sommers frugt. Iblandt guderne synes så Freyr den, man nærmest måtte slutte sig om. Han kaldtes ganske vist særlig Svearnes gud, men han havde jo sine trofaste venner i alle de nordiske lande, og det er ham, »der råder for regn og solens skin og derhos for jordens

grøde, og ham er det godt at anråbe om et frugtbart år og fred. Han råder også for mænds lykke med gods.« Andre steder siges om ham, at han gör godt år, giver mennesker fred og kærlighedsglæde og er ægteskabets gud. Så er det vel rimeligt, at han i folkets tanker fik første plads, når der ofredes for grøde og årsvækst.

Et sådant offergilde må med al sin barbariske pragt have frembudt et ejendommeligt billede. De mange, våbenklædte mennesker, barske og bredskuldrede skikkelser, mærkede af storm og uvejr og mange kampes sår, samles i det store rum, med de luende ilde langs gulvet. Over ildene hang kedler med offerdyrenes kød, der omdeles til dem, der sidder ved bordene, mens røgen vælter sig mørk og tung henunder loftet og søger sig udgang gennem lys-hullerne i taget, men af og til slår ned, når et stærkt vindstød kommer.

Kong Sigurd lod gøre et gæstebud rede med al pragt og overflod, det bedste, der var at få i landet, både af drik og spise og indbød talrige gæster. Dronning Asta befalede, at den store sal skulde sættes istand med kostelige prydelser, og lod anbringe et hæderligt højsæde som det sig burde, i hvilket Olaf skulde sidde om julen. Første juleaften førte Asta Olaf til højsædet samt alle hans folk og anviste ham et anseligt højsæde, som det sig burde. Da han nu havde taget plads med sine ledsagere, kom kong Sigurd i hallen med hele sit følge og iført al sin kongelige prydelse. Han gik henimod kong Olaf og hilste ham kærlig, bød ham og alle hans mænd tage tiltakke, bad ham forblive hos sig, så længe han vilde, og fremførte dette med mange fagre ord. Derpå tog han sæde ved siden af Olaf, og da begyndte kongerne at tale mangt et forstandigt ord sammen og drikke under megen glæde og gammen. Således led julen fra hånden, og Sigurds anseelse voksede ved dette gilde og den prægtige anretning.

Dette er ét træk. Langs bygningens langvægge står bænke på en ophøjet pall, strøet med siv eller halm. I

krogen ved døren, i halmen, har stavkarle og trælle plads. Horn og bægere fyldes af de store ølkar, de bæres om, går fra hånd til hånd, tømmes og fyldes atter. Der drikkes skåler, »bæres øl over ild«, med den som sad ligeover for. Man drak i hedenskabets tid de gamle guders skål, idet man hver gang nævnede navnet, til hvis ære bægeret tømtes, senere St. Martins skål, St. Bents, Hellig Olafs, samt Guds og Kristi skål. Desuden skåler for afdøde, især da ved arveøl, og der står gny og bulder fra den store forsamling. Men pludselig bliver der stilhed, løfter begynder man at aflægge.

Da folk var komne til sæde første juleaften stod Hroar op og sagde: »her træder jeg op på bænkestokken og aflægger det løfte, at jeg, før næste jul kommer, vil bryde vikingen Sotes gravhøj op!« Ved et bryllup, da bordene var opslåede, og folk var komne til sæde, steg brudgommen Herstein frem over bordet, og gik derhen, hvor der lå en sten, satte den ene fod på den og sagde: »det lover jeg, at jeg vil gøre Arngrim landflygtig, förend Althinget i sommer er sluttet, eller også vil jeg sørge for, at sagen bliver afhængig af min bestemmelse.« Derefter trådte han op på sit sæde bag bordet. Endnu nævner jeg Find Svendsen, der en vinter om julen, da folk var komne til drikkebordet, sagde: »vidt omkring göres der nu løfter iaften, hvor der ikke er bedre at være end hær. Nu gör jeg det løfte, at jeg skal tjene den konge, som er den højeste og i alle henseender fortrinlig fremfor andre.« Folk troede, at han mente Hakon Jarl, men Find vidste at gøre forskel på en konge og en jarl og havde himlens og jordens almægtige Gud i sine tanker. Især er jo løfterne blevne berømte, der aflagdes af kong Svend og Jomsvikingerne ved arveøllet over Strutharald.

Alle lytter til løfterne, og bulder og gny rejser sig fra forsamlingen, når en af mændene påtager sig at udføre en stor og farefuld dåd.

Udenfor er det mørkt og koldt, det er midvinters tid,

og sneen hvirvler for stormens kast. En sådan aften har kong Edvins mand tænkt på, da han sagde: »menneskelivet forekommer mig, som når ved vintertide en spurv flyver hastig ind ad den ene dør og straks ud igen ad den anden gennem hallen, hvor du, konge, sidder til højbords med dine høvdinge og stormænd og sidder lunt ved bålet, som blusser på arnen i dens midte, mens det sner og stormer udenfor. Spurven har det godt nok og mærker ikke til uvejret, mens den er inde, men det varer kun et øjeblik, snart er den igen ude i stormen og ude af syne. Således synes jeg det går med menneskelivet: det varer kun kort, men hvad der følger efter, og hvad der gik forud for det, er vi aldeles uvidende om.» Det kunde være skét i Norden som i England og vakt tanker hos en eller anden af mændene, når flammernes urolige lys faldt med deres røde skær ind over de barske, blodige gudebilleder, der dunkelt skimtedes i »afhuset« i hallens ene ende.

Så kan jeg da ikke i Sagalitteraturens meddelelser se noget spor af en solkultus, som hører til julen, ingen forestillinger, der i hedenskabets tid her i Norden knytter sig til solhvervsdagen som en fest for det sejrende lys og menneskers jublende glæde derved. Er efterretningen pålidelig, befalede Hakon den Gode, at julen skulde i Norge fejres på den tid kristne mænd holdt jul. Forhen havde man helligholdt julen høggenat, det var midvintersnat, og blev julen da holdt tre dage. Festtiden er altså rykket 2—3 uger tilbage fra midten af Januar til 25de December. Det synes jo tilmed usikkert, om julen som fest havde et særligt mærke, der virkelig satte skel mellem den og andre gilder. Den var jo ganske vist et offergilde, hvor mulig et offer til Freyr trådte i forgrunden, men drikkelag, mindeskåler, løfter synes at høre med til andre gilder også: bryllupsgilder, arveøl og mulig til flere endnu, så heri kan intet særmærke for julen søges.

Om et andet forhold fremdrages, kunde man måske snarere træffe noget, der sætter sit præg på juletiden, således

som den falder under vinterens lange, mørke nætter og korte dage.

Oltidsfolk og folk, der i vore dage står lidet berørte af tidens kultur, har en hel anden verdensanskuelse end vi, det 20de århundredes børn. Der er flere verdener, hver har sine indbyggere, hvem det vil tjene bedst, om de holder dem på deres eget. Går nogen over grænsen, er han som den fremmede fredløs, hjemløs, således som enhver udlænding i oldtiden og middelalderen igennem. Hvert rige værger sig mod fremmedes indtrængen. Bonden har sit hjem, det stykke af ødemarken, hvor hans økse har fældet træerne, hans kvæg græsser, hans plov skærer furer til kornet, hvor hans arnes ild blusser, og hvor han med en brand derfra har hegnet sit skel. Dær er hans verden, hvor han bor sammen med sin stammes eller sit folks gud, der vil ham vel og skærmer hans eje.

Udenfor bondens jordlod er en anden verden, hvor naturens rædsel bor i et ukendt land mellem fjælde og is i de dybe mørke skove, blandt de endeløse moser med de hvirvlende tåger, ude på det brusende hav; dær har alle slags vætter tilhold, trolde, kæmper, uhyrer. Når disse skikkelser færdes inde i deres hjem, hører man i menneskeverdenen bulderet af deres trin, når bjergskredene glider ud under deres fødder. Man kan træffe at se, hvor de har kløvet de mægtige fjælde, mørke, snævre svælg frembringes ved et slag af deres stav. Store stene har de kastet tilmåls med. Deres henslængte pile eller spyd er mægtige klippeblokke. Hær og dær er en af troidene blevet overrasket af solen, de elsker natten, og man sér til sene slægter hans mægtige skikkelse bevaret blandt de vilde klippeformer. Det er farligt for mennesker at færdes i dette rige; hver modig mand, som vovede sig derind, har bestået æventyr i mængde, om han da er sluppen levende fra sin dristige færd.

Endelig er der de dødes rige. At et menneske dør betyder for mange oldtidsfolk ej andet, end at han flytter

bort fra sit hjem og sit folk til et andet land, de dødes rige. Her i Norden flytter den døde ind i højen, han ombytter dagen med natten, dåden blandt levende mennesker med tilskuerens plads i højens mørke, og bliver det ham dær for trangt, kan han, når solen er gået tilhvil, trække frisk luft udenfor, søge ad gamle, kendte stier til sit for-dums hjem. Dær er han ilde sét, de levende værger sig mod ham, som de ævner; men de døde holder også på deres verdens ukrænkelighed, de tåler ikke levende, åndende mennesker iblandt sig, og kommer mænd ind blandt dø-dninger, gælder det livet.

Selv om det nu bliver vanskeligt både at fastslå en bestemt dato for den hedenske jul og en bestemt form for dens højtid, kan man i al almindelighed sige, at den indtraf og fejredes i vinterens hjærte, da mørket i de lange nætter rugede over landene, da mennesker lukker sig inde i deres huse, samles om lyset og ilden, mens udenfor, hvor vinterens mørke og kulde råder, alle trolde og vætter, men især da de døde, færdes.

Sagamændenes interesse var det at fortælle kongers og slægters historie, hvorledes mennesker mødes i elskov eller had, og kun nu og da, hvor beretningen om udførte be-drifter kræver det, kommer fortællerne ind på folketroen og de skikkelser, som den syslede med. Når jeg da gör forsøg på at drage linier her, må det udtrykkelig siges, at kilderne stammer fra meget forskellige tider, og at beretningerne alle er optegnede længe efter at de begivenheder, de skildrer, skal være skete. Alligevel må jeg antage, når jeg sér hen til, hvad nutids folketro kan oplyse, at i det hele og store fremstillingen kan være forsvarlig.

Natten er de dødes dag. Når solen er gået til hvile og skyggerne falder over jorden, rejser den døde sig fra lejet i højen. Da Vølsungen Helge var falden, højlagt og gangen til Valhal, sad Sigrun ene på Sevaffjæld med sin sorg og klage. Da gik hendes terne en aften forbi hants høj og så da Helge komme ridende med stort følge. Hun udbrød:

»Er det kun blændværk mig tykkes at skue, hvad heller
 kommen er gudernes skumring?
 Tager de døde nu ganger med spore, eller fik heltene
 hjemlov til jord?«

Hun går da ind til Sigrun:

»Ud gak nu, Sigrun, fra Sevaßjælde, om det dig lyster din
 konning at finde,
 åben er højen, kommen er Helge, ham rinder blod af
 gabende vunder;
 ædlingen bad dig de dråber at stille!«

Men da de skilles, siger Helge:

»Tid er at ride ad rødmende veje, lade den blege ganger
 betræde
 luftens de lydløse, flygtige stier, fjærnt ud i vest over
 himmelens broer,
 did må jeg nå, inden hanerne galer, vækker i Valhal de
 sejrende helte.

Altså, da natten kommer oplukkes højen, den døde
 færdes for atter, når hanerne galer og varsler solopgang,
 at kunne være tilstede på sit leje.

Ligeledes omtales det i Njals saga, at den døde Gun-
 nars høj stod åben, da mørket faldt på, han var munter
 og kvad en vise, der kunde høres udenfor. Torstein Tor-
 skebider, der er omkommen, modtages en aften i høst af
 dødningevenner i den åbne høj. Om natten rejser den
 døde Torgunne sig af sin kiste og laver mad til de levende,
 der fører hendes lig. Da Hervör spørger om vej til Hjör-
 vards Høje, svarer fårehyrden hende: »efter solens ned-
 gang tör ingen hær opholde sig under åben himmel« og
 han föjer til: »det er vist ikke rigtigt fat med dig, siden du
 om natten er nysgerrig efter de ting, som få tör indlade
 sig med midt om dagen.« Men da solen var gået ned, be-
 gyndte der en stærk dundren og højildene blussede.

Hvad der gælder de døde sker også med alle slags

hekse og troldkvinder, som rider i kvæld, i mørket og plager mennesker. Der omtales steder, hvor ingen kan være om natten for bjærgtrolde og onde vætters vrimlende mængde. På en ø var der megen troldridt om natten. Endelig nævnes jætterøster, der lyder advarende ved natte-tide, kampe med jætter i mørket. Udgårdsloke er lænket i det mørke land, og ved nattetide anfaldes uhyrer de sø-farendes skibe.

I nær forbindelse med denne tankegang, at mørke og nat hører døde og vætter til, står det næste, at på den års-tid, da mørket er stærkere end lyset, har alle disse et sær-ligt stærkt liv. Derfor kommer atter og atter udtrykket, at den døde ligger stille, sålænge solen står højt, men såsnart den synker, går det med dødningen som med den levende, når solens første stråler trænger ind til ham, han bliver urolig på sit leje, dagen og arbejdet kalder. Mange fandt det efter Torolf Bøgefods død ilde at være ude efter sol-nedgang. Mod enden af sommeren bemærkede man, at Torolf var på færde, man kunde ej være ude, når sol var nede. Om høsten kom hverken fårehyrde eller kvæg hjem, man hørte døn om natten. Da vinteren kom, viste Torolf sig hjemme på gården, og ingen turde om vinteren drage gennem egnen. I Gretters saga hedder det, at hen på for-året, den tid, da solen stod højest, tog spøgeriet noget af, men aldrig såsnart lakkede det ad høsten, førend spøgeriet atter tog til. Glåm lå ikke stille i sin grav; i den tid, solen stod højt, så man ham langt sjældnere, men i be-gyndelsen af vinteren viste han sig jævnlig på gården. Sigurd og hans folk lider skibbrud ved Østerø og druk-ner, men da vinteren kom, rejste mange gengangere sig i Gata og rundt om på Østerø, og Trånds frænder sås ofte. Folk led meget derunder, nogle fik benbrud eller anden mén, og Trånd blev i den grad forfulgt, at han turde ikke færdes alene om vinteren.

Hermed bør måske et andet forhold sættes i forbindelse. I søvne er sjælen på vandring, da færdes den sammen

med andre sjæle, følger og vætter, så var det jo rimeligt, at menneskers drømme var særlig stærke ved vintertide. Det bekræftes i Gisle Súrssöns saga: henimod høsten aftog ikke drømmenes mængde for Gisle, fortælles der, de tværtimod tiltog i mængde og uhygge, ja, der tales endog om en »drømmevinter« for ham.

Endnu nævner jeg blot, at alfekvinden kom til kong Hadding ved vintertid.

Er nu vinteren trolde og genfærds tid i almindelighed, er det forståeligt, at de er særlig ondartede i de uger, da nætterne som regel er længst og mørkest. I mange af Norges og Islands fjælddale er dagen jo forsvindende kort ved midvinterstide. Juleaftensdag dræbes fårehyrden Glåm af en vætte, og straks efter jul tyktes man at sé Glåm endogså hjemme på selve gården, hvor han red på tagene. Den næste juleaften myrdede han fårehyrden, og trods opfordring vilde folk ikke søge efter den døde og sætte deres liv i vove ved at give sig om natten i kast med vætter og trolde. Omsider får den stærke Grette, Islands helt, en jul magt med Glåm. På Grönlandskysten strander Torgils' skib. Henimod jul bad han folkene være stille og gå tidlig til sengs. Jostein kom ind med sine larmende følgesvende, og de brød sig intet om advarslen; da de havde lagt sig, hørtes et stærkt slag på døren. Den mand, der løb ud, mistede forstanden. Efter jul døde mange og rejste sig straks igen som gengangere og forfulgte Torgils. Ved midten af Goe måned var Jostein og alle hans folk døde. I Eyrbyggernes saga er vel den mest udførlige redegørelse om de dødes uhyggelige færd. Kort før jul indtraf et par dødsfald, fårehyrden døde og tog som genganger straks Torer Vidlegs liv. Spøgeri begyndte i huset. Samtidig hermed kuldsejlede Torodd Skatkøbende med sine folk. Man bestemte sig da til at bruge juleøllet, der var brygget, til arveøl for Torodd, og da folk var samlede, kom først Torodd med sine følgesvende i de drivvåde klæder, satte sig ved ilden og vred vandet af deres tøj. Derefter kom

Torer Vidleg med seks svende, som også tog plads ved ilden og rystede den fugtige muld af deres klæder, og således gik det hele julen igennem.

Også andre vætter foruden de dødes genfærd er i bevægelse. Helge Torerssön bortføres hemmelighedsfuldt i julen til jættekongen, Gudmund på Glæsisval, og bliver den anden jul derefter ført blind tilbage. En juleaften var det, at »alfekvinden«, der blev moder til Skuld, kom til kong Helge. En jätte og hans kvinde bortslæber juleaften mennesker, og da Gretter havde held med sig til at udrydde spøgeri og gengangere, gik han til Bårdaldalen, indtraf juleaften til Sandhöggar, hvor han overvandt og dræbte jætteparret. I Rolf Krakes saga omtales et udyr som en drage, der kom ved juletid og som blev dræbt af Bødvar Bjarke. Så er der endnu beretningen om, at kongen og hans mænd måtte sidde med tørre munde og sultne buger ved julebordet, da al maden forsvandt fra deres øjne, uden at de selv fik noget.

Hvordan kan man værge sig mod mørkets vætter? Skönt svaret ikke kan gives fuldtud klart for sagamændenes vedkommende, ligger det nær nok, — ved ild og lys. Under rejsen til Udgårdsløke nævnes det udtrykkelig af Sakse, at ild er værgemål mod dæmoner. Det bekræftes idetmindste ved ét vidnesbyrd fra sagaerne. Hörd er med til at bryde Sotes høj op og forlanger, at der skal tages ild og voks med; thi de to dele er der megen kraft i. Under kampen med genfærdet, beder Hörd Grim tænde vokskærten, at de kunde få at se, hvad Sote vilde sige dertil, og da lyset faldt på Sote, gik kræfterne fra ham. Da Gejr senere holder lyset henimod Sote, falder denne straks til jorden, han vilde ikke vente, til lyset kom.

I al almindelighed kan vel forholdet mellem menneskernes og vætternes verden göres således op: alle vætters magt mindskes og svækkes, i folketroen, eftersom dagene længes, den vokser og styrkes, eftersom nætterne længes. Med ild og lys værger mennesker sig mod dem. Derimod kender jeg først fra senere tiders folketro, at hjem-

mets dør eller den linie som tagdryppen afmærker, sætter grænse for vætters og dødningsers magt.

Der fortælles i en del sagaer, at vætter holder jul, jeg tænker, at dette er en ligefrem analogidannelse efter menneskers fest og giver ingen nye oplysninger om den hedenske juls betydning for Nordboerne.

Anderledes turde det forholde sig med ofre til alfer og diser, men alt hvad der herom kan oplyses synes så lidet sammenhængende og usikkert, at man, når man ikke vil søge tilhold i gætninger og teorier, nødes til at lade sagen stå hen, til nye oplysninger kan fremskaffes. Det synes uomtvisteligt, at både alfer og diser hører sjæle-troen til, er oprindelig sjæle af afdøde, der bor i høje, idetmindste gælder det om alferne, og det vilde være rimeligt, som den senere nordiske folketro oplyser, at der bragtes dem dødsofre. Men på hvilken årstid? Analogien måtte tale for, at det skete på den mørke årstid, men tidsbestemmelserne, som gives i sagaerne, er såre usikre. »Disablót« nævnes i høst el. ved vinterens begyndelse i Hervørs saga k. 1. og i Vigaglums saga k. 6. De andre steder det nævnes har jeg ingen tidsangivelse fundet. Ligeså forholder det sig med »alfablót«, der ét sted, Flatøbogen II. 113, må være skét om vinteren. At der ofredes ved vintertide til de afdødes sjæle kunde endnu yderligere styrkes ved, at det thing, der holdtes i Uppsala samtidig med det store offer i Goe måned, kaldtes »disathing«. Endnu til vore dage har der været et marked, »dismarked« kaldet, i den lille universitetsby, hvor selv folk fra Norrland kom agende til først i Februar med deres handelsvarer. Endelig kunde udtrykket hos Thietmar af Merseburg (I. c. 9), om det er til at stole på, tyde i samme retning, at offeret i Lejre bringes, fordi folk tror, at det vil være dem til tjeneste hos de underjordiske [guder] og hos dem sone, hvad der er brudt.

Endnu ét træk medtager jeg, at spåkvinder ved de store gilder om vinteren drog om fra gård til gård og øvede deres kunst. Jeg véd ikke, at det nogensteder bestemt er

udtalt, at juletiden eller dog vinteren var særlig gunstig, hvor det gjaldt at løfte fremtidens slør, men forestillingen om, at det således var, støttes stærkt ved senere tiders folketro. Flere steder i sagaerne findes temmelig udførlige skildringer af slige kvinders færd, en sådan følger.

Thorbjörg var spåkvinde. Om vinteren drog hun omkring til gilder og bødes hjem af dem, som ønskede at vide deres skæbne eller, hvorledes året skulde blive. Thorkel indbød spåkvinden, et højsæde blev gjort rede til hende og lagt derpå et hynde, hvori der skulde være hönsefjer. Hun kom om aftenen, var iført en blå overkjole sammenbunden med remme. Den var besat med stene lige ned til skødet. Glasperler havde hun om halsen, en lammeskindshætte, foret med hvidt katteskind på hovedet, en stenpydet stav med messingknap i hånd, om livet et bælte af træsvampe. Deri hang en skindpung til hendes trylledrager. Hun bar kalveskinds sko med lange remme, på enderne af hvilke var store tinknapper fastgjorte, endelig havde hun katteskins handsker, der indvendig var hvide og lødne. Alle hilste hende med hæderlige ord, hun optog hvers hilsen, som det stod hende an. Thorkel tog hende ved hånden og førte hende til sæde. Hun var fåmælt. Bordene fremsattes så, hun fik grød af gedemælk, hjerter af al slags dyr, som var at få. Hun havde en messingske og en kniv af kobber, fastgjort i et af to ringe omgivet skaft af hvalrostand. Dens spids var afbrudt. Før hun havde sovet om natten, kunde hun intet sige. Næste dag måtte hun have en kvinde til at synge tryllevisen til hendes seid, at den kunde lykkes. Kun en kristen kvinde, Gudrid, kunde disse sange, og måtte omsider love at synge. De andre kvinder slog kreds om hjalet, hvorpå Thorbjörg sad, Gudrid sang kvadet særdeles smukt og spåkvinden takkede hende og sagde: »da kvadet blev sunget så vel, er mange af de ånder komne til os, som før vilde skille sig fra os, og mange ting er klare, som for-dum var skjulte.«

Hermed, tror jeg, de væsentligste træk ved sagatidens julefest er fremdragne. Den holdtes ved midvinterstide med offer og drikkelag, og det eneste særmærke, tiden har, er foruden gildeskikkene og hvad dertil hører, at de døde i de lange mørke nætter rejser sig af deres grave og sammen med trolde og vætter søger mennesker og angriber dem.

Jeg går så over til julen, som den i vore dage fejres i de nordiske lande og begynder med Danmark.

DANSK JUL

•OM ÅRET ER ALDRIG SÅ LANGT.
ALTID VAR JULEAFTEN TRANG. •

Gammelt ordsprog.

FOR den sædvanlige tankegang er julen én fest, hvor alt samler sig om juleevangeliet. Som konger fra Østerland og hyrder fra Betlehem samles om vuggen med guds-barnet, hvem slægter har længtes efter, og som omsider fødtes i tidens fylde, således samles kristnes tanker, deres, som bor i de blanke sale, og deres i de fattige hjem for at hilse ham, der sonede skyld og bragte fred til menneskehjærter. Men ser man nøjere til, viser det sig, at juledag i virkeligheden kun er som et midtpunkt, hvorom en hel række helgendage samles. Deres legender er i tidens løb på mange måder blevne knyttede til julehelgen, og det kan være nyttigt at søge en oversigt.

I den gamle kalender står følgende mærkedage på forskellige måder i forhold til jul og solhverv.

4. December, Barbaras halvdøgn, »Barbro døgri«, mærkes i Norge med en sol, fordi solen går bort, men vender tilbage Lucie nat, el. med et tårn, hvori Barbara boede, el. med en lænke, fordi hun blev lænket. Hyppigt forekommer to ringe, vistnok lænken, hvormed hun blev bunden. På en enkelt stav tårnet, hun var fangen i, ellers sværd og (palme-)gren, hendes sædvanlige attributter.

6. December, Nikolausmesse, »Nikulsmesse«, mærke en biskopsstav, fejredes endnu midt i 18de århundrede med spil, drik og gæstebud i Norge, man anså ham som landets patron.

8. December, »Vor Frues Ventedör«, fordi Vor Frue

ventede at føde Kristus den dag, hun regnede fejl og fødte sit barn først $3\frac{1}{2}$ uge senere. Det hele er opstået af »Mariæ undfangelse«. Maries fødselsdag er nimånedersdagen derefter, 8. Sept.; dagen nævnes også St. Anna, og mærkes med en kande, fordi juleøl skulde brygges eller klæder vaskes.

13. December, »Lucinotti«, der er så lang, at koen bider tre gange i sit bånd af sult; den siger: »Lucinotti lange!« »Hun er som to!« siger væderen; »Fanden fare i, hun er!« sagde geden, da dyrene kunde tale. Det er årets længste nat, mærkes med blus, idet man satte Lucia i forbindelse med lux, lys. At den 13de Decembers nat ansås som den længste, lå i at kalenderen för 1700 i Norge var 11 dage for tidlig. På Willes primstav et bål, hentydning til legenden, at Lucie stod uskadt i bålet, ellers hyppigst en dolk.

21. December, »Thomasmesse«, »Thomas Brygger« el. »Thomas Fuldtønde«, mærkes med en tønde. Mellem Lucienat og Thomasmesse indtraf »imbredag«; ugen fra onsdag til onsdag kaldes »imbrevika«, 4de söndag i advent »imbresöndag«. Thomasmessen tylledes øl på tønde, folk fo'r om og smagte Thomas Bryggers øl, »imbrerun«, rusen kaldtes »skakebollen«: skakebolle er første bolle af nybrygget øl, »upskoka«, øst op af gæringskar. Et døgn derefter »spronste« de tønden og drak atter rus, »spronsedrykkjen«, for at prøve, om tønden er vel »spronset« : om spunsen sidder godt. Denne dag råder for årets vej: »når dæ kom ei linu så net onder jul, kalla dei gamla den Lucetøyren (Lucietøvejret), for da skulde dom rive a seg klæa å vaske dom. Dagen nest onder jul kjem lefsetøyren (Lefsetøvejret), da sku dom båkå lefsekling te jula«. Når der nemlig kom tøvej, kunde man få malet mel til julelefsen. På en stav forekommer en hånd med tre oprakte fingre og korsmærke ved siden, hentydning til fortællingen om den vantro Thomas; på flere stave et kors, i hvis ene arm en kvadrat med et lidet kors: hånden med fingrene er skrumpet ind til et kors, mens det lille kors er bleven stående.

25. December, jul; mærkes med et horn, »julehonne«, deraf drak man juleaften (Norge). I Sverige juleaften en lur efter den gamle skik »att blåsa in julen«; juledag mærkedes med træ [?] eller krone. Hornet findes kun på de færreste stave; sammenlignes de forskellige tegn, synes forbi-ledet at være Kristusbarnet i svøbet med glorie eller stjerne. Mellem jul og trettende dag ($\frac{6}{1}$) »då må 'kje rokken brukas hell noko svivuarbei (arbejde, hvor noget drejes rundt) gjeras, då æ de heilagte, si folk.«

26. December, St. Stephan.

27. December, Johannes Evangelista.

28. December, »Börnedag«, Dies innocentium.

1. Januar, nyårsdag, mærkedes med et tim eg las (Norge), på yngre stave med kniv, hentydning til Jesu omskærelse (Sverige) eller et horn, til minde om, at julen endnu varede »då våra förfäder höllo sig roliga ock drucko ur horn«. På nogle norske stave et hus, vistnok Templet, hvori Kristusbarnet fremstilledes; på et par stave en ring med et kors i.

6. Januar, kongedag, »trettan dagen«, mærke: tre mænd i en ramme (Norge); »tolvta« kaldtes 5. Januar, »trettande dag« el. » helg.« d. 6te; aftenen forud: »trettand-aftan«. Man drak den dag el. den næste »Eldbjörgsminne«. I Sverig også mærket med tre kroner, på norske stave kors med tre par arme el. tre kroner.

7. Januar, Knud Hertug (Danm., Norge), Knud Lavards dødsdag »Affaredag«, da sluttes julelystighederne: »Sante Knut kjøyrer joli ut.«

11. Januar, »Brettemess« el. »Bretivemess« el. »Brykkesmesse« efter Brictiva, nok en irsk helgeninde, der æredes i Norge. Dagens mærke var en hest. En bonde vilde nemlig kcre hø hjem trods advarsel og sagde: »brette meg hit å brette meg dit, så vil æg brette meg heim eitt lass høy!« men hans hest brød sit ben. Navnet forvanskes til »Brokkesmesse«, thi julelevningerne skulde den dag »brokkes« i gryde. Juleøllet er nu forbi. De, som har råd,

brygger på ny, gör »pumpegilde« for naboer og venner og drikker en »snipperus«.

12. Januar, midvinter, »midvettr« el. »mevet«, höggenatten, mærke: en del småprikker ☉: snefnug, da ruller vinter over ryg og björn og »bøker« (væder) vender sig; når vinteren er »halvlien, snur bjønnen seg på hi sia«.

13. Januar »Tjugonde dag«, skal den halve part af de opsamlede lysestumper brændes. Er der noget tilbage på juletønden, drikkes den aften en »sovedrik«, derefter danses julen ud, og så er det forbi med glæden.

THOMASDAGEN

Jeg forbigår Nikolausmesse og Lucienatten, der i Danmark synes glemte, for at begynde med Thomasdag, d. 21. December, den korteste dag med den længste nat. I den søndre og vestre del af Jylland, langs vestkysten af Sønderjylland har den dag været en børnefest, som ingen anden. Jeg kan henholde mig til, hvad jeg selv har hørt af gamle folk i Darum, at de som børn sjældent sov natten før, opfyldte som de var af den glæde, der ventede, og beretninger andenstedsfra stemmer hermed. Den afdøde præst, Jakob Chr. Lindberg, nævner i sine erindringer, at Thomasdagens højtid var det eneste glade barndomsminde, han havde fra sin skoletid i Ribe, og hans samtidige og kammerat, Ørbech, siger, at aldrig mødtes kammerater under vejs med større glæde eller sådan en glæde som denne morgen. Dagen var skoleårets afslutning, julens første fridag; børnene bragte deres lærere et offer af lys og penge, og læreren til gengæld traktered dem efter datidens tarvelige lejlighed. Men et andet moment kommer ved siden heraf enkelte steder frem: børnenes ret den dag til at være herrer i skolen. Såvidt man af beretningen kan se, har højtiden i Kolding været en slet og ret skolefest. Børnene bragte penge og fra 2 til 8 lys hver med

til læreren, de skrev prøveskrifter, »Proben«, og fik på dem antegnet deres forskellige verdslige eller gejstlige værdigheder, der svarede til den kundskab og dygtighed, de udviste. I den ene af de danske skoler derinde kunde rangen stige fra kommerceråd el. -rådinde til kejser eller kejserinde i Rusland, i den anden fra provst, gennem konsistorialråd til pave, hvilket altsammen indførtes med sirlige, forskellig farvede frakturebogstaver i »Proberne«, hvis form var sålydende:

Skrevet i Kolding danske Skole på St. Thomæ Dag, År [1840] af [Søren Jensen], som for sin Flittighed i Læsning, Skrivning, Regning og Vers [Prins af Danmark] er kaldet.

Fattige børn sammentiggede sig så nogle juleskillingen ved at forevise disse vidnesbyrd hos de mere velstående familier rundt om i byen.

Dagen gik forresten med leg i skolen, og børnene forsmåte sjælden at brænde ferlen, der var forslidt af årets mange dask, uden at tænke på, at når de næste år samledes igen under skolens strenge regimente, lå der et nyt og kraftigere torturinstrument til skræk og advarsel på skolemesterens stol.

I Ribe bragte børnene ligeledes penge og lys. »Præceptor og Frue« trakteredede med pebernødder og »gode råd« samt mjød, hvorefter børnene legede blindbuk og andre lege i skolen, »der var den dag ingen bøger at læse i eller brydes med. Man måtte tale og frit snakke sammen, skolemesteren sagde ej: hys, hvys! om vi end var temmelig høj-røstede. Riset var aldeles forvaret denne dag. Så klap-pede vi stundom alle af glæde på bordene med de små hænder.«

Såvidt om Skolefesten i byerne.

På landet, ialtfald, hvor jeg selv har lært skikken at kende, kommen et andet træk stærkere frem. Der er uidentvivl alle steder blevet ofret til læreren, som jo i gamle dage hyppigt var en eller anden bondekarl, der »gik om i madning« hos bønderne, og offeret har været nogle skil-

linger og lys, som i Vestslesvig kaldtes »juleskat«, men festen selv nævnedes »julehöjtid« eller »skolehöjtid«. Læreren trakterede med blødt hvedebrød, »simler«, og mjød eller sirupsbrændevin, med ibrokkede kavringer, hvilket børnene madedes med ved ske. Gamle mindes, at traktementet har været »mælk og brokker«, vel vort mælkebrød. Der blev danset, spillet med tærninger og leget i Skolen og — man rykkedes med læreren om tæmpen, som blev erobret, brændt, ituskåret eller druknet.

Som alt nævnt var børnene i Darum den dag overstadig lystige. Det gjaldt at møde så tidlig som muligt i skolen. Den, der kom sidst kaldtes somme steder »Thomas«, han blev i Darum transporteret over til præstens brønd og sat til hest over brøndsulen. At drengene brændte eller sønderskar tamp og ris er en selvfølge. Da skikken kun synes at være kendt i det sydlige Nørrejylland og langs Sønderjyllands vestkyst, er der jo rimelighed for, at den er indvandret sydfra. Foreløbig nævner jeg, at den, der kommer først Thomasdags morgen i skolen kaldes »Dävestrüch«, duggstryger; den, der kommer sidst »Domesesel«, Thomasæsel, i Westphalen.

En kort bemærkning om, hvad der synes os så fremmed, en gave af lys, må her gøres. Det er ikke blot læreren, men byhyrden, vægtene, omløbende tiggere, der får lys. Sagen er ganske simpelt den, at det ikke var let i gamle dage for småfolk, der ikke selv slagtede »talgkreaturer« at skaffe lysning til deres stuer. Det eneste der kunde fås var tranlampen med sivvægen, eller i mangel af den en smule »lampeskår« med væge og lidt afskrabet tælle eller fedt, sat i en skål fyldt med varm aske, som holdt stoffet flydende. Det var dog ganske sikkert ikke hver mands eje. Hunde- og kattedfedt var sagtens uærligt lysmateriale og brugtes kun af rakkere, og kunde så ikke en stærkt lysende tørveart, lyseklyne, skaffes, så havde man kun mørket og den svagt lysende tørveild de lange, lange vinteraftener. Tællelys vilde lidet være os til behag, kun-

sten at »brande« dem med fingrene er vel næsten glemt, men for et par menneskealdre siden var de luksus hos velstående og ansås for så kostbare, at man sagde: »et lys at brinde, én kælling at spinde, det er mere at tabe end at vinde«. Arneilden og ét lys på en gulvstage var tilstrækkeligt for alle bondegårdens folk.

Jeg fortsætter då. I omegnen af Antwerpen smutter børnene Thomasdag tidlig ind i skolen, lukker læreren ude, indtil han lover dem et traktelemente med øl eller anden drik. Når dette er i orden køber børnene en hane og en høne, der slippes løs og skal gribes af drengene og af pigerne. Pigen, som fanger hønen bliver »dronning«, drengen, der får hanen grebet, nævnes »konge«, og gildet fortsættes af børn og lærer i fællesskab. Andetsteds, også fra Belgien, omtales, at børn lukker deres forældre ude, tjenestefolk deres herre, læredrenge mesteren, og at skoledrenge binder læreren fast til hans stol, og bærer ham over i værtshuset; allesteder må de foresatte løskøbe sig med et traktelemente, puns og kager af forskellig slags. Istedetfor den mere civiliserede gribejagt på hane og høne har lærere i Ardennerne indtil 1850 skullet give børnene høns at hugge hovedet af, ligesom der hær og dær er brændt små papirsbilleder af haner foran skolehuset. Skikken kaldes »Buitensteken« eller »Buitensluten« d. e. udestængning. Men på forskellige steder veksler dagene: således sker det sine steder St. Antonius (^{17/1}). I N. Braband trakteredes børn med øl i skolerne »börnedag« (^{28/12}) og opvartedes dær af læreren, i hjemmene af forældrene. Endelig synes det at have været en temmelig almindelig skik i N. England lige før jul, somme steder i September eller Oktober, andre fastelavnsmandag, at låse skolen for læreren, eventuelt forsvare den som en belejret fæstning, til de krigsførende parter var blevne enige om, hvorlang juleferien skulde være, og hvormange og hvilke fridage året skulde have. Der bliver forhåbentlig lejlighed til senere igen at komme ind på denne underlige skik.

JUL I BONDEGÅRDEN

Imens skolen med børnenes undervisning følger sine egne vedtægter og passer sit eget, stiller julen meget store krav til husmoderens dygtighed. Arbejdet var ikke, således som nu, delt blandt mange forskellige, men alt hvilede væsentlig på hende, så ordsproget er let at forstå: »om året end er aldrig så langt, så er dog juleaften trang«, og der må meget tilside, inden mand og hustru kan dele festens stille glæde og lægge arbejdet med dets bekymringer tilside.

Til enhver fest pyntes og rengøres gården, der ryddes op ude omkring; hestestald og kostald får en omgang, som ellers ingensinde, om det så er staldvinduerne, så vaskes de, kreaturerne båse og krybber fejers rene. Ploven hentes hjem fra marken, om den er bleven stående ude, man kunde vel gerne unde den stakkels fredløse skomager fra Jerusalem hvil en julenat på den; det er nemlig hans ret, men så gror der i årets løb kun ukrudt efter den, og desuden kan onde vætter splitte den ad isåfald; eller også siges der, at konen får lov til at råde i huset, og det giver »vor fa'r« nødvendig åbenlyst sit minde til, anstanden skal jo helst frelses. Alt dette gælder gårdens karlfolk.

Inden døre, hvor mennesker bor, skal også pudses op. Fjællvæggene i de gamle stuer i Vendsyssel blev skurede såvelsom lofterne, der var sorte af tranlampernes os. I den store stue vaskedes væggene, men da dær som regel ingen lamper brændte, kunde man spare at to loftet. Gulvene var som sædvanlig af stampet ler, der intet var ved at gøre; hvor det var lagt af vragsstykker, blev det skrubbet med en stiv rislime. Der omtales også, og det gælder vel nærmest byerne, at stuer »drages« eller at man dog kridtede de sodede bjælker. Var der bilæggerovne, blev de pudsede, og rokkene sættes op på loftet.

Men der var meget endnu tilbage. Linned og klæder skulde vaskes; grisen, eller hvad anden slagt man havde,

skulde af med livet og skaffes i orden, pølser koges, og alle dyrets enkelte dele forstandig og sparsommelig anvendes, julemaden skulde helst holde ud året om. I tide måtte bonden sørge for at få korn og malt malet, som hver del skulde, og helst såmeget, at man ej behøvede at køre til mølle før efter kyndelmisse. Der skulde meget til af begge slags, thi man brugte kun »kage«, d. e. sigtebrød, og mens man nu lader mølleren »pille« rugen på sin kværn, måtte bondekonen eller hendes datter med besvær »timse« skalterne fra melet i gamle dage.

I tide måtte juleøllet brygges, at det kunde blive afgæret til festen, og man brugte meget mere malt end til dagligt brug, at øllets styrke og fedme i »juletønden« kunde svare til festens glæde. At »smage juletønden« blev udtryk for fuldskab.

Så kom bagningen og alt, hvad dertil hørte. Der bagtes selv hos fattige to slags brød, grovbrød og »kage«, hos de mere velhavende såmeget, at der var nok til over vinterens midte. Man iagttog nøje, ikke at bage eller brygge på den korteste dag, thi isåfald vilde brødet vende sig i ovnen og øllet i gæringskarret : det vilde syrne, og for sligt tør ingen husmoder udsætte sig. Allesteder, hvor man havde råd dertil, bagtes rigeligt sigtebrød, da det blev anset for usømmeligt at spise det sædvanlige sorte rugbrød i helgen. Der fortælles om en herregårdsfrue, der var så gerrig, at da de havde fået en tønde rug sigtet til jul, vilde hun spare det halve til nyår og bagte kun de fire skæpper til julen; men mange folk var der, og alt blev spist op juleaften, så der måtte skæres rugbrød til folkene julemorgen. Avlskarlen tog da et par af »mellemmaderne« og gik ind til herremanden, foreviste ham brødet og spurgte, om det virkelig var hans mening, at de ingen kage skulde have julemorgen. Følgen heraf var, at fru'en fik sin frokost af ridepysken og måtte skaffe kagen bagt inden aften, og det selve juledag. Udlæget i korn var selv på bondegården betydeligt. I Sælland bagtes 24 punds julekager af

hjemmesigtet rugmel, der sendtes til de familier, der havde gjort høstarbejde, og desuden fik hver af tjenestefolkene og børnene på gården sin kage, så der kunde til julebægten let medgå både tre og fire tønder rug. Skikken at bortgive brød til husets arbejdere har vist været almindelig. Tjenestefolk, der selv modtog slige af husbonden, kunde give dem til deres forældre, når disse kom i besøg hos dem. Kagerne, som uddeltes kongeaften, var gerne mindre. Også juleoste bortgaves.

Foruden brød bagtes så pebernødder og kager. Pebernødder var jo børnenes glæde, de hjalp med til at trille dem ud og skære dem, ja, og sætte smag på dem. Fine var de just ikke, de bestod af sigtemels dejg el. af bygmel, var sødede med »mjødrod«, bundfaldet ved mjødblanding, eller »mjødskum« eller sirup og krydrede med peber og allehånde. De små lavedes vist i skæppevis for at imødekomme julens mange forskellige krav. Så bagtes desuden »konger«, »ronnevædre«, »gjeldevædre«, som var større og i børnenes omsætning af betydelig højere værdi end de små. Alle disse brugtes som indsats i kortspil og ved de mange lystige pebernøddelege.

Som delikatesse og traktement bagtes »goderåd«, flade kager, i former som et vaffeljærn og med figurer. Desuden klejner: »put igennem«, »svineører« og som festmad æbleskiver og vaffer. Også en »søsterkage« eller to bagtes som kaffebrød.

Såvidt om maden. Men der hørte mere til, der måtte nødvendigvis til festen anskaffes nye klæder. Mandfolkeskræddere fandtes ikke i ældre dage i Vendsyssel og sikkert sjælden på landet; der måtte gøres aftale med »skrædderpigerne«, og disse syede nætter og lyse dage for at stille kunderne tilfreds, og efter de gamle dages skik samledes ungdom til om aftenen, hvor der syedes, pigerne sang, når de kunde, karlene spillede kort om pigerne, og det var både hæder og ære at kunne vinde en kön pige. Men for husmoderen var fornøjelsen ikke stor, kom det tæt ind

til jul, var besværen såmeget større at blive færdig med rengøring og bagning og det meget andet, som nødvendig skulde gøres.

Endnu kom et forhold til, som stillede krav til husmoderen, det var tiggerne fra sognet selv, fra nabosogne og især fra byerne, der sværmede ud for at dele med bonden. Dette har sikkert været lands sæd. I Vestjylland kom konerne med kurve på armen og bad om lidt til julevist (»jullest«), og så havde husmoderen til hver et stk. flæsk, et stk. sigtebrød, et stk. julekage eller en kop gryn; af og til kom de igen sidst i julen og fik levninger. Andre steder mødte de først Stefansmorgen. I Angel bagtes små brød, »leve«, til fattigfolk. Det mindes, at husmoderen på en gård i Løgstøregnen den dag havde 11 almisser rede, hver bestående af 1 tyk mellemmad, småbrød, 1 stk. kød, 1 stk. flæsk samt et lys. De, som kom, bødes til fortæring et stk. smørrebrød og en dram, der dog kunde hældes i en medbragt flaske, og de fik så det øvrige med. Alt dette stemmer godt med tidligere dages skik, når det f. eks. fortælles om Anna Brahe, at der i slotsgården kunde samles indtil 500 personer, der ventede julealmisse. I Helsingør uddeltes ved Krogens slotspørt kød, brød, øl og lys til fattige, og underordnede har ventet det som en ret, at de til festen modtog gaver fra deres herskab. Endelig har i mands minde på Fanø »syngébörn« gået om til jul og sunget en salme, hvor de fik lov at komme ind, og modtaget gaver. Det har vel været den sidste rest her i landet af skolepeblingenes sang, som jeg endnu for få år siden (1890) selv har hørt i Jena. Det var ejendommeligt for en Nordbo at se den lille drengeflok, der nu og da standsede udenfor husene og i deres løse, sorte, flagrende kapper med klare barnerøster sang flerstemmigt de gamle kendte koralmelodier. I Bircherods dagbøger skrives 1702 fra Odense: »jeg måtte ynke de fattige skolepersoner, som denne aften i stor regn og slud gik om og sang diskanten

på vore gader for såre liden fortjeneste, eftersom indvå-
nernes liberalitet mere og mere aftager«.

Når der tages hensyn til alt dette meget, når man husker, at husmoderen som regel i ældre tid måtte se til, hvorledes hun kunde komme igennem arbejdet med sine to hænder og den liden hjælp, hun havde, så forstår man de sidste dages besværlige arbejde, deres uorden og travlhed, at udtrykket kan have dannet sig: »hår ser ut, som dagen för julaften« om et sted, hvor alt ligger hult tilbulter og den største travlhed hersker.

Dog, tiden går. Lille juleaften er »kattens juleaften«, hvorfor kan jeg ikke oplyse, men den aften havde man ellers andet ærinde. Enkelte steder i landet tog man i mørkningen ovnskydselen, redskabet hvormed brødet sættes i ovnen, og når julebægten var færdig, gik man ud med den i æblegården, slog tre gange på hvert frugttræ og sagde: »fryd dig, kvist, Kristus er født!« så var man vis på, at træerne bar godt i året, der kom. Andre steder bandt man juleaften et halmbånd om træerne med de ord: »nu klæder jeg dig, så skal du føde mig i Gudfaders, Gudsøns og Gudhelligåndens navn!«

Med juleaftensdag var det sværeste arbejde tilside. Nu skulde der sørges for dyrene. Det mindes som en gammel skik på øerne, at unge piger til jul skulde ride ud med hø og andre sager til kreaturerne. Den tid har været, da heste og ungvæg endnu gik ude ved juletime, om vejret var tåleligt, og kom ind »med sne på ryggen« i det nye år og atter måtte afsted, den første milde solskinsdag.

Dyret, Guds umælende skabning, menneskets trofaste hjælper, skal holde fest med sine husfæller. Alle kreaturer fik juleaften rigeligt foder, ej blot heste og køer, men lige så fuldt hund og kat, høns, ænder og gæs. Den stund slægtens lænker blev brudte, skulde bindehunden ej stå bunden; han blev løst og skulde have med af alt på bordet, om det så var en dråbe brændevin og et stykke lysetane. Køerne blev gnedne om tænderne med salt og sod,

at trolddom ej skulde få magt med dem. Om et fugleneg i ældre tider har været sat op her i Danmark, véd jeg ikke sikkert; i senere år har jeg ofte sét det. Derimod er vel nok blevet strøet korn ud til de vilde fugle, og så er dærtill føjet en bestemt advarsel: at hvad der er gavn må ej bruges til lokkemad. Hvor man har gjort gilde for fuglene, må man ikke senere sætte snarer.

Tjærekors blev tegnede på stald- og ladedøre og kors ridsede i korndynger på loftet for at værges mod alle onde vætter. Karlene væltede såmeget hø og korn ned fra stængen, at de havde nok julen igennem, tilmed måtte laden ej være tom i helgen, der lagde sin velsignelse i alt, der var fremme.

Henimod middag blev husmoderen igen at få i tale. Alt imens kunde de sidste juletiggere komme og hilse »glædelig jul!« Fattige børn kom og sang:

»Jeg holder min hånd for himmelens dør,
får jeg lidt, så kommer jeg tit,
får jeg meget, så kommer jeg aldrig mer.«

Når de så havde fået deres ret af æbleskiver og pebernødder og smagt på juleøllet sang de til afsked:

»Julen fører ret plasér,
vi får nok at æde;
når det lystig fryd og snér,
så kører vi i slæde
hen til gæst hos vores ven,
dær vi glædes hver og én,
får og dær at smage,
Gud, den prossekage!
Øllet er som honning sød,
sødere den brune mjød,
det er gode dage! —
Da vi tit i søvne ser,
lille Jesper ad os ler
med den urt i hatten,
han os gav om natten.«

Glipper det noget med poesien, meningen er god; efter sangen hilser børnene og fortsætter hos naboen.

Karlene var tidlig færdige med deres syssel, så de kunde få lejlighed til at vaske sig og rede håret, inden de blev kaldte ind. Hen på eftermiddagen mødtes ungdommen tilhest, ridende kom ud fra alle gårde, samledes i flok og drog under lystig samtale og vædderidt ind ethvert sted byen rundt og ønskede glædelig jul. De fik vel, hvor de kom, en smule traktement, men såsnart henimod mørkningen kirkeklokken ringede festen ind, skiltes de ad og red stille hver til sit hjem. Således kender jeg kun fra et enkelt sted i vort land skikken, fra V. Vedsted, syd for Ribe. Der er vel rimelighed for at den har strakt sig længere mod syd, jeg véd det ikke.

Pigerne, som havde den indvendige syssel, måtte jo holde længst ud, de nåede først i sidste øjeblik at få sig toet og skifte klæder.

Så kom omsider stunden, der samlede alle husets folk uden undtagelse om festbordet. Som jeg har kendt skikken i Vestjylland, spiste vi frokost kl. 12 og samledes til julemåltidet kl. 5—6. Det var naturligvis noget forskelligt på forskellige steder.

I Angel fik man om middagen »mullebrød«, brødstumper, overhældte med fedt fra skinken, der kogtes til måltidet om aftenen. I Vendsyssel dækkedes det lange bord med en hvid dug, og der fremsattes rundelige portioner af smørrebrød samt øl i de smalle høje kruse med tinlåg. Julelyset var tændt og stod midt på bordet, pyntet med klippet og kruset papir og ombundet med smalle røde silkebånd. I Vestjylland dækkedes bordet med en lang hvid dug, en luksus, der ej kendtes til daglig brug. To usædvanlig tykke tællelys stod derpå, jævnlig såvidt som muligt ligestore, et for manden og et for konen; man rørte dem ikke, flyttede dem ikke, »brandede« dem ikke. Det skete jo i de dage med fingrene, og man måtte være vant til at gøre det, en færdighed, der nu sagtens er ved at dø ud. Men julelysene

rørte man ikke; thi sluktes ved et uheld et af dem, var det dødsvarsel. De gjaldt mand og hustru, og den af ægtefolkene, hvis lys brændte længst, levede længst. På bordet stod fremdeles en tallerken med småbrød og en flaske med brændevin af eget bryg, i ældre tid brændtes der jo nogetnær i hver gård med eller mod lov og anordning. Konen kom ind og bød omkring, og alle måtte smage på de gode sager. Så blev der lagt lange trætallerkener på bordet. Sædvanlig tog hver sin træske eller hornske ned fra stroppe, hvori skaffet sad, oppe ved bjælken, men den aften hentede pigerne dem ned og lagde dem tilrede på hver plads sammen med gaflerne. Knivene medførte hver i sin lomme.

På bordet sattes, såvidt jeg skønner, her i Danmark fornemmelig kødmad, og man endte efter almuens skik med grød. I Randersegnen bringes et fad ind med flæsk og ribben i bunden, dær ovenpå var dannet en rede af pølser, hvori der tronedes en stegt and, på et tilsvarende fad lå et halvt svinehoved. I Vestjylland trakteredes med svinehoved og grönlangkål, ligeså i Mellemslesvig. På Falster med »groffenbrad« d. e. oksekød, og risengrød, i Vester Hanherred med varmt kød og opstuvet hvidkål, i Törring ved Randers med byggrød og stegt pølse, og når aftenens morskab var forbi, sluttede man med grisetær. Omkring Ribe trakteredes med fersk suppe og steg. Efter at suppe og kød var spist, fik man i Ringkøbingegnen gerne salt torsk og derefter byggrød med så rigeligt smör og sirup, at det flød over alle grænser. I Vendsyssel gaves til nadver fersk fisk, torsk, når de kunde fås, med sennep og opstuvet kål og flæsk. Julegrøden var kogt af byggryn, kun mere velhavende spiste risengrynsgrod. Endnu kan blot nævnes, at i byerne kogtes i julegrøden en mandel eller to. Den, som fik én af dem, skulde inden næste år have bryllup, eller også modtog han en eller anden lille extragave eller havde lykke med et ønske. I senere år hører risengrød og gåsesteg ganske almindelig til som festretter juleaften;

hos vore landsmænd i Amerika følges den engelsk-amerikanske skik at spise kalkun.

Som man sér, her er få spor, om noget, af en tidligere julefaste.

Altså, når alle husets folk var samlede, sysselen ude og inde forbi, julelysene på bordet tændte, tilmed i Vestjylland et brændende lys sat i et vindue, der vendte mod den vilde mark, at mennesker, der havde mistet vejen, kunde finde husly, satte man sig tilbords og begyndte efter fromme forfædres skik med bøn og salmesang. Der er ingen tvivl om, at der mangt et sted i det lave bondehus den aften har været en stille højtid. Når maden var sat frem, tog husbonde og madmoder plads på bænken for bordenden, mens karle og drenge satte sig under vinduerne efter alder, og pigerne stod på den modsatte side af bordet. Idet alle foldede hænderne eller bøjede hovedet, sagde enten et af børnene eller et tyende: »alles øjne vogte på dig, Herre, og du giver dem deres spise i betimelig tid, du oplader din hånd og mætter alt det, som lever, med velsignelse. Ære være Gud Fader, Gud Søn og Gud Helligånd, som været haver fra første begyndelse, endnu er og vorder evindelig«. Dernæst messede husbonden: »Kyrie eleison!« — »Kriste eleison!« — »Kyrie eleison!« mens de forsamlede henholdsvis svarede: »Herre, vær os miskundelig!« — »Kriste, vær os miskundelig!« — »Gud Helligånd vær os miskundelig!« Så bad de fadervor og tilføjede: »Herre Gud, himmelske fader, velsign os og disse dine gaver, hvilke vi af din rundhed skulde annamme ved Jesum Kristum, vor Herre, amen.« Efter måltidets slutning blev der sagt: »takker Herren, fordi han er god og hans miskundhed varer evindelig! Den, som giver alle kreaturer deres spisning, den, som giver kvæg deres foder og ravneunger føde, når de råber til hannem, han haver ikke lyst til hestens styrke eller velbehagelighed i nogen mands ben. Herren haver velbehagelighed i dem, som hannem, frygter og i dem, som vente hans barmhjærtighed.« Atter fulgte Kyrie

eleison og fadervor og endelig slutningsordene: »vi takke dig, Herre Gud, vor himmelske fader ved Jesus Kristus, vor Herre for alle dine velgerninger, du, som lever og regerer til evig tid, amen!«

Dette er den gammeldags skik, som den er indkommen fra reformationstiden. Selv har jeg kun kendt senere tiders kortere sædvane, at der blev sunget en julesalme, og at husfaderen eller den gamle mand bad en bordbøn.

Husbonden tog så brødet, gjorde med kniven korstegnet over endestykket, og skar det dernæst af. Det samme skete nyårs- og kongeaften. Endeskiverne blev lagte tilside og gemte til foråret, da de blødtes i vand tilligemed rug, byg og havre, og blandedes i hestenes sidste foder, inden de første gang spændtes for plov.

Og så begyndtes måltidet med glæde og god appetit. Tilstede var alle husets folk, vist sjælden nogen udenfor familiens kreds, når undtages hyrdedrengen, der om sommeren skulde passe kreaturer, og som benyttede lejligheden til, julenat kl. 12, at svinge sin skjorte over køerne, så bisse de ikke i de lumre sommerdage. Der drives al slags løjer: den af pigerne, som fik det sidste rugneg og blev »rugkælling«, skal juleaften sidde på dørtrinnet med karkluden om halsen (V. Sælland); andre steder skal hun have ærespladsen hos husbonden, mens »bygkællingen« skal sidde på tærskelen (Nordrup). Endelig skal pigen, der fik sidste havreneg, have plads i »skadegabet«, gavlåbningen af huset, på Glænø. Man spiste vel i reglen til den grænse, hvor muligheden til at få mere ned hørte op, og måltidet afsluttedes jævnlig med »æblekager« eller vasler som dessert. Så prøvedes til slutning mætheden i Vendsyssel ved en ret »snurregrød«, eller jeg skal måske hellere sige, at de småhuller, der mulig var blevne tilbage fra måltidet, fyldtes ved en grødleg bagefter. Alle stillede sig om et bord, hvorpå en tom tallerken med en ske, som indeholdt en klat grød. En af forsamlingen snurrede skeen rask rundt på tallerkenen, og den, mod hvem skafet vendte, skulde spise

skeens indhold, og således kunde fortsættes til fadet var tomt.

Under måltidet måtte, som alt bemærket, lysene ikke røres, ligedes måtte det strengt iagttages, at om noget, hvadsomhelst, faldt på gulvet, bukkede man sig ikke for at tage det op, man lyste den aften ikke under bordet; hvad der faldt, måtte blive liggende.

Når så folk var mætte, takkede husfaderen Gud for mættelsen, og istemte en salme, hvorpå alle rejste sig, husmoderen gav sin mand hånden, og sagde: »tak for mad!« en skik, som ellers aldrig iagttoges.

Ved samme lejlighed kunde man søge orakler ved hjælp af husdyrene. Husbonden tog tre skefulde grød, lagde dem på gulvet, idet han sagde: »det er rug, byg, havre!« så kaldtes hunden ind til grødklatterne, og den kornsort, der betegnedes ved den klat han først snappede, skulde blive bedst i årets løb. Forsøget kunde forresten varieres på mange måder.

Herefter besørgedes de nødvendige arbejder, husets kvindfolk ryddede af bordet og vaskede op, karlene gik i stalden og »røgtede af«, og efter forløbet af en timestid eller så, samledes selskabet påny om bordet, rede til at tage aftenens morskab op.

At der er blevet danset juleaften, ved jeg aldrig at have hørt, derimod er kortspil almindelig brugt, tror jeg, også i hjem, hvor man ellers ikke spillede. Men aldrig om penge. Husmoderen uddelte pebernødder til alle husets folk, børnene havde ikke sjælden små poser at gemme dem i. Hvor man havde frugt, blev der sat en skål æbler på bordet. Så kunde man »kaste es« om, hvem der næste morgen skulde gøre husets forskellige arbejder, og det traf jo engang imellem så lystigt, at konen kom til at vande heste, karlen til at malke, og drengen til at skumme mælk. Man spillede »brus«, »kjøriby«, »femkort«, »femtenstreger«, mange forskellige slags »rakker« eller som det på Sælland kaldes »hanrej«. Så var der pebernøddelegene: »effen eller

ueffen«, »agn i hænde« eller »hjortes«, »lade svin løbe til skov«, »mus«. Eller også lod man »ponnepinden« løbe, en terning med en pind igennem og som kunde drejes rundt som en sysselskone. Dens fire sider var mærkede A, alt; H, halvt; P, put til; N, niks, de spillende gjorde en indsats, og så tog el. tabte man, som bogstaverne faldt. Endelig var der lejlighed til for dem, som forstod det, at gøre lystige kortkunster, hvis hemmeligheder tilskuerne brød deres hoveder med at opdage.

Således hengik aftenen, og når det blev sengetid eller vel derover, gav man hinanden hånden med ønsket om en god og glædelig julefest, for ved en lang søvn at ruste sig til dagene, som kom.

I Århus egnen skal man for et hundrede år siden have haft for skik juleaften at sætte en stol og et dæk flere på bordet, end der var gæster tilstede. Hvem det var til synes at være glemmt, jeg har ikke kunnet få det at vide, Det er jo måske en vedtægt, som kun gammeldags familier i byerne har kendt og brugt.

JUL I PRÆSTEGÅRDEN

Etsteds ude ved Vesterhavet ligger der en kirke, ikke dær, hvor klitterne står som en skinnende hvid bræmme langs kysten og fylder luften med det støvfine, knygende sand, når stormen på sin vej over havet møder den, men dær, hvor marsken, grøn, flad og frugtbar, strækker sig milevidt i syd og nord. Kirken er gammel og grå, har sét mange slægtled gå ud og ind ad sine døre, har sét børn døbes, vokse op, blive gamle og grå og omsider finde hvile på kirkegården udenfor, hvor de nu ligger stille, slægt efter slægt, og venter på opstandelsens morgen. Kirken har vel også engang været ung, men det er længe siden, og den har oplevet meget i sit lange liv, sét det halve Europas folkeslag som fjender, den har prøvet ildebrand,

storm, uvej, vandflod; men hvor højt end havet nåede op i byen med de mægtige istykker og det beske, salte vand, længere end til kirkebakkens fod nåede det aldrig og evnede kun at sende sit skumstænk op mod kirken. Men stormen fik fat i den og tumlede sålænge med den svære jærnstang, der bar fløjen, at den blev tvunget over mod øst; thi det véd dær i egnen det mindste barn, at stormen er en mægtig herre, som kræver, at alle bøjer sig for ham. Træerne, de få, der findes, kryber sammen og luder mod øst, menneskerne bygger deres huse, så de vender gavlene mod vest og øst. Endda knager det i tømmeret en stormdag, og man lægger harver, stiger, hvad man har på taget; thi river stormen hul, går det med taget, som med klitten: alt søndres og spredes.

I ly bag kirken ligger en gammel, vejrbidt præstegård, og mod øst strækker sig nedenfor kirkebakken bondebyen med dens lave huse. Præstegården har sikkert også engang været ung og rank, vel sagtens endog et særsyn af pyntelighed, men det er længe siden, nu er den gammel og forslidt. Slægt efter slægt af præster er dragne ind ad dens døre; nogle er blevne trætte af ensomheden, tyngede af naturens barskhed, de forlod den og drog til andre egne. Ikke så helt få blev der, til de blev kaldte hjem af livets og dødens herre. De har nu også fundet en stille plads udenfor det hus, hvori de færdedes. Græsset gror ved forårstid frodigt over de sunkne grave, sommeren pynter dem med små, blå klokker, røde nelliker, lillablomstret engelskgræs; lærkerne synger hvert år den samme sang over de dodes hoveder, og havet i vest stemmer jævnlig i med sin dybe bas.

Stuerne i det lave hus har genlydt af småbørns jublende glæde, af deres sagte gråd. Kirkegården blev børnenes legeplads, da de voksede til, og de døde var et stille folk, der ej tog børnene det ilde op, om de var lidt støjende i deres lege, om de brugte gravenes små høje til skjulesteder og skød tilmåls efter gravminderne. De lod børnene i

fred, blandede sig aldrig i deres lege, kyste dem aldrig bort med truende ord eller barske miner.

Når efteråret kom med de svære storme, med trækfuglenes skrigende skarer, der drog sydpå, med de lange, mørke nætter og de korte solfattige dage, begyndte børnene at tale om, hvorlangt der vel kunde være til jul. Påske og pinse kunde jo være gode nok, men jul var dog bedst. Hvorfor? Ja, det er vanskeligt at svare på, men bedst var dog julen, og den eneste fest i året, barnets tanker virkelig syslede med. Først talte de ugerne, så dagene, men tilsidst timerne. Omsider kom jo dagen, jeg måtte vel hellere sige aftenen. En travl tid gik forud, huset skulde rengøres, der skulde slagtes, bages, koges, redes til fest, juleaften var i det hjem, som i alle andre, trang.

Karlene red ud henimod mørkningen og mødtes med byens andre ridende unge; såsnart de kom hjem tvættede de sig ved vandtruget og tørrede sig i deres vestefoder, det var de tiders skik; pigerne, som havde den indvendige syssel, fik først i sidste øjeblik tid til at skifte.

Men når så kirkeklokken oppe i det gamle tårn begyndte at kime og ringede festen ind, kaldte den syge moder sine småbørn hen til sin seng og fortalte dem om minderne, der knyttede sig til julen: engang i gamle dage, længe, længe siden var det, havde Adam og Eva gjort, hvad de ikke måtte, de fik deres straf, blev jagede ud af paradiset's dejlige have, og døren blev slået i lås bagved, og vagt blev der sat med flammende sværd. Så kom og gik slægt efter slægt her på jorden, alle længtes de tilbage til den dejlige have, men hver gang en af dem søgte døren op og vilde gå ind, fandt han den låset og blev jaget bort. Adam og Eva havde fået løfte om, at døren engang igen skulde blive lukket op, men slægterne ventede og ventede i mange hundrede år, og alt blev ved det samme. Endelig, da der var gået årtusinder, kom julenat: døren blev lukket op, og al himmeriges lys og herlighed skinnede ud igennem den, englenes talløse skarer drog frem og sang, så

det lød ud over den hele vide verden og ind i alle grædende menneskers hjerter, at nu var den låsede dør igen åben, vagten var borte, og den, der i tiden skulde tage alle mennesker ved hånden og føre dem ind i paradishaven, var det lille barn Jesus i Bethlehem. Hyrderne ude på markerne vågnede og så sig forundrede om, men da de blev engleskarerne og det strålende lys va'r, kunde se lige ind i Guds Faders sal og forstod, at frelseren skulde findes i Bethlehem; så satte de en mand til at passe køerne og fårene, løb så hurtig de kunde ind til byen og traf ganske rigtig dær Jomfru Marie, der sad med sin lille dreng på skødet. Men de sagde alle sammen straks til hende og Josef, at de vilde med ind i paradishaven, og at de nok skulde lade være at røre kundskabstræet, om de bare måtte få lov til at spise af livstræets frugter. Når de så engang kom og bankede på, ventede de, at Jesusbarnet vilde lukke op for dem, og de måtte allesammen derind. Marie lovede dem jo, at hun skulde nok huske at sige det til sin lille dreng, når han blev stor.

Da nu englene havde sunget julesalmen og forrettet Gud Faders ærinde, fløj de igen tilbage og lukkede døren efter sig, og så blev natten ligeså mørk, som den var för. Nej, dog ikke helt; thi hvor døren havde været, satte gud en dejlig, klar stjerne, der lyste ud over den hele vide verden, lige ud til Østerland, hvor de hellige tre Konger boede. Og alle, som så stjærnen, vidste nu, at den nye kongesøn var født, Fredskongen, som alle menneskehjerter havde længtes efter, siden Adam og Eva var gåede ud i den store, onde verden, hvor der groede torne og tidsler, og hvor der var så mange bedrøvede voksne mennesker, og så mange små børn, der græd.

Og børnene hang ved deres moders læber, de så det allsammen så tydeligt for sig. Hendes fortælling blandede sig i deres sind med æventyrene, de havde hørt om det strålende land, hvori Alfefolket boede, og når de så solen gå ned ude over havet gennem de røde skyers funklende

port, tænkte de sig, at de så ind gennem paradiset's døre. Der dannede sig et lyst, strålende billede i deres tanker. Den lille, fattige dreng skulde vinde sin dejlige brud og sidde ved siden af hende med guld kronen på sit hoved, mens alle folk råbte hurra og var glade over, at den rette omsider var kommen, og billedet fra barndomsdagene blev ved at leve i deres sind, også da de var blevne gamle og grå og böjede under livets modgang og sorg. Den gamle julehistorie fortalte de til deres børn først, og siden, når børnebørnene kom i besøg hos dem, kunde de tage den mindste på skødet, samle de andre omkring sig, og fortælle den gamle julehistorie om og om igen, så børnene tilsidst rettede bedstefader, når han glemte et eller andet, der nødvendig hørte med.

Juletræ kendte vi ikke noget til i de dage, men der blev dækket »julebord« med hvid dug, lys og alle slags smågaver. Man kunde dengang blive glad ved lidt, livet var tarveligt, kårene fattige. Klæder og »nyttige« ting havde børnene kun liden smag for, men legetøj, et damspil, en Noas ark, en trompet, en farvelade med skillingsbilleder at sætte kulør på, gjorde dem hartad ellevilde af glæde. Var der så et æble eller to, en skål pebernødder, et par sirupskager at få i tilgift, følte man sig som en konge.

Når gaverne var uddelte, blev aftenbordet dækket, retterne var risengrød og, om muligt, gåsesteg. Alle tjenestefolkene sad den aften tilbords med familien, avlskarlen på husbondens venstre side, kokkepigen, der kom tilsidst, ved husmoderens højre side, når hun kunde være tilstede, derefter de øvrige, altid således ordnede, at et barn sad mellem to voksne, men det mindste barn på faders eller moders skød. Til dagligt brug fik tjenestefolkene deres mad i borgestuen, men på festaftenen spiste alle ved samme bord, for at det kunde gøres klart, at det ikke var standsforskel, der skilte, men hensyn til hvad der bådede det daglige arbejde mest.

Den gamle julesalme: »et barn er født i Bethlehem«

blev sunget, og når alle så var mætte, og Gud takket for sine gaver, gik store og små hen til husfaderen og husmoderen og sagde tak for mad og ønskede dem en glædelig julefest. Så fik hestene et foder, der skulde malkes og køerne have deres kvældsnavver. Når dette vel var overstået, samledes alle påny om pebernødderne og de forskellige lege med dem. Undertiden kunde hele forsamlingen enes om at spille »svinepisker«, også kaldet »prikinorris«, et kommerspil, gennem hvilket man praktisk blev indviet i livets omskiftelser. Man trak lod om de forskellige livstillinger, men ikke helt sjælden endte »svinepiskeren« som »kejser«, mens denne sank trin for trin til »herremand«, »skriver«, »rig bonde«, »fattig bonde« og blev tilsidst »svinepisker«, der måtte finde sig i at gøre alt det simple arbejde, der tilfaldt hans stilling, og så desuden give kejseren alle sine trumfer. Det kunde træffe, at et par i kredsen kendte kortgåden: »mand, kone, dyr, hus, fugl, fisk, husgeråd«. Der blev lagt 49 kort ud i en kvadrat, 7 i hver række. De to, som forstod kunsten, satte sig ved siden af hinanden, så på kortene og fortalte historier, f. eks. havde den ene sidste sommer en dag været ude i engene og sét køerne stanges, hvilket kort er det? Kendte den anden sine sager, kunde han straks nævne kortet, til stor forundring for tilskuerne.

Børnene prøvede remsen:

»vil du, vil du, vil du, vil du, vil du, med mig ud i
skoven gå?
ja men, ja men, ja men, ja men, ja men, hær skal
tredve streger stå«.

Vilde det, som nok ske kunde, ikke rigtig lykkes, tog en af de voksne griffel eller blyant og fortsatte:

»se nu, se nu, se nu, se nu, se nu, det vil ikke rigtig gå,
ja så, ja så, ja så, ja så, ja så må vi passe bedre på«.

Således hengik aftenen, børnene kunde vanskelig nok blive så søvnige, at de måtte i seng. Omsider lykkedes

det dog, der blev stille i det gamle hjem, mens udenfor stormen dansede med snefnuggene i den mørke julenat, og oppe på kirketårnet vejrhnen, der dog ikke var syn-
derlig godt vant, klagede sig og frøs.

Julenatten har sin egen hemmelighed. Mens livet sover og hviler i menneskeverdenen, begynder hvide skikkelser at samle sig i kirken, lysene tændes derinde, rundt om fra gravene derudenfor rejser de døde sig, der ligger mange slægter jordede, og nu kommer de skarevis ind i den gamle kirke, mens orgelet dæmpet lyder med de gamle koralmelodier. En af præsterne derude fra messer for alteret og fører ordet fra prædikestolen, men sang og tale lyder for de levendes øren, som vindens susen i løvet en sommeraften. Thi der har været levende tilstede, dog kun ved et tilfælde; de døde kræver nemlig natten for sig selv og tåler ingen fremmede i deres kreds. Så bliver det atter stille, lysene slukkes, orgelet tier, og kirken ligger igen mørk og tavs, mens sneen flyger om den; men inde i stalden rejser alle kreaturerne sig, når klokken slår 12, knæler og beder og samtaler en kort stund; thi i den nat løses alskabningen en lille tid fra de lænker, hvor i den blev bunden.

JULEDAG

Så går omsider den lange julenat til ende, det dages i øst, mennesker begynder at røre sig, livet og dagen kræver sin ret. Havde man langt til kirke, måtte man tidlig op, og julemorgen begyndtes gerne med salmesang før frokosten, der kunde være varmt øl, et helt fad at søbe af (Årh.), eller sennepssul, varmt øl med æg og sukker (Falster) el. sylte og sigtekage (Sælland). Som regel blev der ikke gjort rent i stalden, men kreaturerne fik rigeligt foder, også de skulde mærke, at det var jul. Derefter bestemtes, hvem der skulde

i kirke. Her var skikken noget forskellig, sommesteder hørte 1ste juledag husets karlfolk til, 2den kvinderne, andre steder gik mand og kone 1ste helligdag, tjenestefolk og børn, kort husets unge, den 2den. Hvor mand og hustru fulgtes, som i Vendsyssel, søgte konen mandens kirkeklæder frem, de var som regel hans bryllupsklæder, og hun skulde ufravigelig binde krave og tørklæde om halsen på ham. Hun måtte jo også selv »dannes«, og det tog tid, det gammeldags jyske hovedtøj med korsklædet og det krusede lin var ikke så helt nemt at få sat, som ret var, så manden kunde få tid til at indsvøbe »offerpengene« i de af degnen ved skolebørnene tilsendte »offersedler«. For at kunne kende dem, fik præstens pakke en sort tråd om, degnens en hvid. Et par kobberskillinger til tavlepenge blev lagte løst i en lomme. Når kirken var fuld af mennesker, var det for besværligt at komme i en pengepung. Konen fik sit »kridthus« frem, i det ene lukke lagde hun små sukkerstykker, blandede med annis og allehånde, manden måtte skaffe hende tavlepenge at lægge i den anden. Så samledes folk om kirken, kørende, gående, som lejligheden faldt, alle med milde ansigter, glade, i deres bedste klæder, alle med ønsket om en glædelig fest. I kirken blev de gamle salmer sungne, det gamle evangelium forkyndt. Under prædiken gik degnen med klinkpungen, jeg mindes så grant dens ensformige ringen, så kom offersalmen, derefter ofringen til præst og degn, og når så velsignelsen var lyst, begyndte folk at spredes. Det mindes, at i årene 1830—40 endnu enkelte gamle, når de kom hjem fra kirke, hilste ved indtrædelsen i deres hus: »goddag, og hil se (o: være) Krist og glædelig jul i eders julestue«. Når man så havde fået kisteklæderne ombyttede med søndagsklæderne, som blev bårne hele juleugen, og kisteklæderne med omhu var blevne sammenlagte og hengemte i de gammeldags klædekister, så blev bordet dækket med levninger fra aftensmåltidet. Det var nok således det almindelige, at man juledag spiste levninger.

Men over vort hele land har festen kastet sin glans, julestjærnen har lyst ind i både menneskers huse og hjerter, så festønsket julemorgen fik en egen klang. Hvor jeg som barn var i kirke, havde orgelet en gylden stjerne, og hvergang folket juledag ofrede, drejede stjærnen sig rundt med fin, klingende lyd af småklokker, hvad der for os gav den dags kirketjeneste en særegen højtid.

Som regel holdt man sig den dag i hjemmet og levede stille inden døre. Kom der gæster, havde man ret til at hælde fiskevand fra juleaften eller kogende vand overhovedet på dem, en skik, der også kendes i Sverig; i Finland kaldtes en sådan »julesvin« og der råbtes efter ham »uf, uf!« I Norge »julegris«, »juleskjære« eller »Julethomas«. Kort sagt det ansås for upassende den dag at gå i by og drikke dramme. At drikke noget hjemme, kunde vel tilstedes. Det hedder, rigtignok efter gammel skik, at gårdskarlen, der kører husbondes slæde juledag til kirke, har fortjent en rus, vel at mærke, om han ikke vælter med familien, thi i så fald skal han drikke lud.

Særegne skikke knytter sig til höjtidsdage, som alt omtalt er, gav man hinanden hånd juleaften. Juledags morgen hilsede man hverandre: »godmorgen og glædelig jul!« Til daglig brug hilsede man ikke hverandre. Kommer man ind et fremmed sted, skal der siges: »glædelig fest!« eller »glædelig jul!« og det skal ske, inden man kommer forbi den første bjælke i stuen. Forsømmer nogen dette, skal han have et drag af mangletræt, eller hans navn skal skrives til skræk og advarsel for ligesindede på bjælken. Skikken synes gammel, thi der omtales, at man tidligere i spøg har kunnet sige: »gud signe eders jul, jul til påske!« om det blev forsømt, fik man »ballerone«, hvad der nok på anden dansk vil sige nakkedrag. »Det var jo forresten ej at laste, om julen vared' ved til faste«.

En anden almindelig bemærkning, som gælder hele juletiden, er den, at hvor man i helgen kommer ind ad døren, må man sidde ned og smage hvad julegodt huset

ej, for ikke at »bære julen ud«. Det er som om forestillingen lå bagved, at delte man ikke på den måde med husets folk, tog man festens velsignelse med sig. Hver fremmed bydes velkommen, og ølkanden står altid på bordet, det er vel den almindelige regel.

Iblandt det meget nye, der er kommet frem og slutter sig til juletiden er julekortene: alvorlige, lystige, kunstnerarbejder, karrikaturer, håndmalede, farvetryk. Deres tal er legio. De skal først være komne i brug i England 1846. Mr. J. C. Horsley, medlem af det kongelige Akademi, tegnede det første kort, som afbildede en familie med tre slægtled: bedsteforældre, forældre og deres børn, der alle mødtes i det fælles ønske: »en glædelig jul og et godt nytår!« Kortet blev udsendt fra redaktionen af et af datidens aviser, Felix Summerley's »Home Treasury«. Det blev lithograferet og koloreret med hånden, og der blev ialt trykt 1000 stykker, hvad man dengang anså for et stort oplag.

Jule- og nyårskort blev almindelige i årene 1870—80, og nu nøjedes man ikke længere med de gammeldags, simple kort. Nutidens kunst gjorde sin indflydelse gældende, udviklingens lov greb ind: der kom ensfarvede og brogede, kort i klokkeform, paletter, bogrulle-formede, runde og aflange, stjerner, vifter, halvmåner, nyheder i alle mulige former, relief-kort, kort der spillede i alle regnbuens farver, landlige og rimfrost kort, kort til at lukke sammen, juvel-kort, blyantstegninger, private kort med afsenderens navn og gode ønsker, trykt i guld, sølv eller med farver; håndmalede kort med landskaber, søbilleder, blomster, porcelænsbilleder, atlaskes kort med silkefryndser, kort af plyds, og andre kunstneriske nyheder, nydelige småbøger og elegante erindringer fra juletiden, med andre ord, som det hedder med et almindeligt nutidsudtryk: kort for enhver pung og enhver smag.

ANDEN JULEDAG

Med anden juledag bliver julens saga en anden, folkeskikkene som knyttes til den dag i en del af vort land, synes ikke at have det allermindste at gøre med julens religiøse fest, hvorfra de så forresten stammer. Fra den søndre del af Nørrejylland, Sønderjylland på enkelte egne nær, — for Sælland og Fyn véd jeg om intet særegent, — går man i kirke; julebesøg og julegilder begynder med St. Stefans dag, derom er intet videre at berette.

Anderledes forholder det sig nord for Limfjorden, på Mors, i Thy, på Hannæs, i Vendsyssel og Himmerland, og måske pletvis sydligere. I disse egne er delvis natten efter 1ste juledag og især Stefansdags morgen en karnevalstid, hvor de groveste løjer drives. Karle og piger gik på skrømt iseng om aftenen, men rejste sig snart i stilhed. Karlen skulde have stalden rensed og muget, pigen sit gulv fejat, hun skjulte hans bør, og han søgte at stjæle hendes fejekost. Lykkedes det ham at overraske hende, tog han hendes klæder, lavede deraf en dukke, som han satte op i skorstenen, hende til forsmædelse, når hun kom op. Eller han kunde istedetfor sand strø fåremøg i køkken og bryggers. Pigerne var heller ikke uvirksomme, men brugte lejligheden, mens karlene var borte, stjal deres sengklæder og bandt en spædekalv i karlekammeret. Og når så karlene efter veludførte bedrifter rundt i byen kom sejrstolte hjem for at hvile en smule inden dag, kan de først flytte kalven ud og derefter lægge sig til hvile i sengehalmen.

Er der så fejat og rengjort hjemme, er, som det hedder »Staffen gennet ud«, går ungdommen på æventyr for som vandrende riddere at søge lejlighed til allehånde bedrifter. Klinken bindes fast på stalddøren; hvor de træffer folk sovende, fylder de gangen mellem heste- og kostald med sne, kaster den hele eller halve mødding ind i stalden, op mod stalddøren, skjuler møgbør og greb, ombytter kreaturer, lægger hestetøjet på studene og studetøjet på hestene.

Men morskaben var jo selv at have det rent og pænt, mens naboen, som sov over sig, lå i snavset. Der laves udstoppede dukker, »Staffener«, man lister dem ind i husene, sætter dem indenfor vinduerne, gemmer dem i senge, i sengklæder, sætter dem i karlekamre, i udhuse. Et sted skilte ungdommen mandens vogn ad, satte den atter sammensat op på mønningen med en »Staffen« i. Slibestenen løftes af og kan om morgenen findes på en tagryg sammen med ildtang og kaffekedel, og det skal ske temmelig almindeligt, at huset fyldes med røg, når husmoderen gör ild på, skorstenen er bleven stoppet om natten.

Sådan en »Staffen« så omtrent ud som de fugleskræmsler, man sætter op; aflagte gamle klæder, udstoppede med halm og med pinde, forestiller arme. En seddel blev heftet på slig fyr, sædvanlig indeholdt den vittigheder og skoser, der gik ud over den mand, til hvem den blev sendt, og så gjaldt det at få den afleveret i stilhed, thi ellers var budbringeren fuldkommen sikker på at få den med sig tilbage således fastbunden på vedkommendes ryg, at knuden ikke kunde løses. Andre steder siges den at have bedt om husly, hvor den kom, og at være bleven puttet omkring i udhuse, sovekamre, hvorsomhelst, og når den tilsidst havde været byen rundt, sørgede drengene for at gøre ende på dens liv.

Et særligt traktement hørte til Stefans morgen. Tidlig op skulde alle; den, som forsov sig, kaldes »Staffen« eller »Staffensnar« og beholdt navnet året rundt (Thy, Syd. Vends.). I Mellemlesvig måtte syvsoveren ride ind til naboen på en gaffel, og når han dær havde fået noget tilgode, joges han ud med ordene: »du er en doven hund og skal være den dovneste året rundt, du langslåper!« Men når så folk var komne op, blev der spist davre ved lys, såsnart morgenarbejdet var gjort, og ved den lejlighed skulde der lægges en hel ost på bordet, »Staffensosten«, lavet ved St. Hansdagstider af sød mælk. Til »Staffensdavren« var det

kommende års høstfolk indbudte, de fik af alle disse gode sager: der kom et saltmadsfad på bordet, derefter en skål varm øllebrød hvori en rugbrødsskorpe med tykt smør på, så at der lå smørperler ovenpå det røde øl, der ved sin farve skulde minde om »Stefans blod«. Lykkedes det en mand at få muget i naboens stald eller at bortføre hans møgbør og greb, kunde han hos denne nabo kræve del i »Staffenskagen«. Når gæsterne havde fået deres gode davre, fik de et slag kort, og inden de skiltes, til frokost steg og gode sager, og var det småfolk, fik konerne en kage og et stykke flæsk hver med hjem for at drøje på maden i helgen.

Den nordjyske skik samler altså sig om at gøre såmange optøjer som muligt Stefansmorgsn, optøjerne er grovere og voldsommere end dem, der anstilles i de samme egne nyårs-aften. Dette træk genfindes i Sydnorge, hvor voksne gutter gik rundt natten mellem 1ste og 2den juledag for at »moke Steffan« og efter evne gøre det ustyr de formåede. De kastede så meget gødning ind i fjøsene, at folkene 2den juledagsmorgen ej kunde komme ind. Var der dyb sne, kunde de lægge snebunker op over stuehusets vinduer, så folkene derinde blev liggende i deres senge om morgenen og troede, at det endnu var nat. Skorstenen stoppes, vand ledes ind i køkkenet, så alt flyder, fyldte vandkar stilles således, at de væltes over den, som går ud af døren, kreaturer byttes om. Foderknipperne, der var gjort rede i de forskellige fjøse for hele julen slæbes sammen i en bunke, og husmoderen måtte være tidlig på færde for at få fat på sine knipper, thi hun kunde risikere, at den, som kom først, tog de bedste og lod de dårligste ligge. Et sted blev en hel hølade væltet, et andet sted ved kysten sænkedes et fartøj, så kun masten ragede op, og istedetfor fløj var et halmknippe gjort fast på den. Folk syntes dog, at de løjer

var for grove, der blev klaget til lensmanden over dem, uden at der dog kom noget ud af det. Onde tunger påstod, at han selv havde været i flokken. Med sikkerhed vover jeg ikke i denne forbindelse at anføre mere, en række andre skikke synes naturligst at måtte grupperes om det svenske Stefansridt.

NORSK JUL

»DET ER IKKJE JOLAFTAN MEIR
END EIN GONG I AARET«.

Gammelt ordsprog.

At der holdes jul i Norge siger sig selv. Måske står julens lys og glæde i omvendt forhold til naturens barskhed: jo strængere kulde og jo mørkere nætter og jo fattigere kår, jo mere trænger mennesker til dog en gang om året at have lidt fest inden døre. Der skal dog engang i årets kreds sættes et mærke til forskel fra alle de andre mange dages evindelige slid og endeløse savn, og for at overgangen skal blive kendelig og stærk, kaldes de sidste uger før jul »skarken«, hvor man må dølge ondt, spise den ringeste føde, bære de fattigste klæder. Særlig fik de sidste otte dage navn af »skarkeugen«, d. e. den uge, man med besvær slæber sig igennem. Folk gik i pjaltede, dårlige klæder, maden var sild og kartofler, eller ost og vælling; ved middagstid grød og »myse«, valle, så sur, at det hvinede i »øreknuderne«, når man smagte på den, og det skulde være en stærk mand, der ikke fik tårer i øjnene, når han drak af den. Tilmed var grøden kold, så spiste man mindre, det gjaldt karlfolket; kvinderne, som var lidt mere nøjeregnende, kunde få en smule ost (brim) til. Var der en, der ej havde pjalter nok, var der gode råd til at låne hos dem, som havde mange: »de skulde være fillehukuler alle i skarken må vite«. Kvinderne måtte ikke skifte linned i de sidste 3—4 uger og havde det så travlt, at de end ikke fik tid til at vaske sig, thi der var meget at gøre i huset. Der skulde brygges og bages, vaskes og pyntes, og færdig måtte og skulde man være til mørkningen jule-

aftensdag. Slagtes skulde der også, kort sagt arbejdet hobedes, husmoderen måtte have gode kræfter og godt humør, at hun ej skulde slå hænderne sammen i fortvivelse over alt det hun havde at gøre.

Karlene måtte tærskes og være flittige ved arbejdet, at budejen kunde have halm nok over »trettendedagen« til kreaturerne. Der skulde maltes og tørres og køres til mølle. Folk måtte til skovs at køre hjem løv og bar til gederne, samt tårved og kviste til foder. Den mand som i julekvælden havde den største vedhøj i sin gård, ansås for den flinkeste i bygden. Kom så skovkarlene hjem om aftenen trætte, sultne, forfrosne, huggede de i sig af den kolde grød, hvori såerne stak ud på alle kanter som piggene på et pindsvin, og de »sank« skeen dybt i den hvinende sure myse. Var de stærke og kraftige karle, var grøden hård, så hård, at skeskafte kunde brækkes. »Der lægges mangt til at græde for, — somme græder, fordi de ikke får hul på grødskorpen« —, det ord kunde gerne tages bogstavelig.

Kvinderne bryggede, både stærkt øl og »spisil«, efterbryg; en prøve af juleøllet, som kaldtes »skakedryk«, sendtes ud til naboer at smage. De bagte både »lettebrød« til hverdags og »lefser« af »lettemel« og »stridtmel« til »romhelgen«, den søgne jul, samt »tyndbrød« og »lefser« af byg og rug til de rette højtidsdage, dertil to à tre slags julekager. Desuden var det nødvendigt på de store gårde at brænde 70—80 potter brændevin.

Til festen måtte der allesteder være rent og pænt, gulv, tag, vægge i stuen blev vaskede og derefter klædte. Foran højsædesvinduet hængtes et tæppe, hvorpå der fæstedes to lange, hvide håndklæder, som langs den nederste rand var forsynede med brede, hjemmegjorte kniplinger. I Hallingdal klædtes endogså skabet og fadhyliden og over alle vinduer hængtes hvide, med brede kniplinger og frynser prydede, gardiner. Regelen var, at de skulde nå omtrent midt ned på vinduesposten. På gårde, hvor alt skulde være endnu

mere pynteligt, blev også hængehylden klædt. Sædvanlig fik gårdmandsdøtre slig pynt med fra hjemmet ved deres bryllup. Kunstig tilklippede papirsstrimler blev lagte langs spærene i taget, friske enerkviste naglede til mønsåsen; kniplinger lagdes langs væghylderne, der en god håndsbred over døren løb parallelt på de tre vægge til henimod madskabets gesims, som prydedes med et endnu bredere og mere kostbart lag af kniplinger. På begge sider af skabets døre vare anbragt blanktpolerede messinglyseplader, med lodret bøjede arme, der tjente som stager for et par vældige julelys. Højsædet i o. en god alens længde af stuens ene hjørne og madskabet på den anden side hængtes med et rødlig-hvidt tæppe, hvor udenpå et af de nævnte håndklæder, der hørte til husmoderens fineste »kistestads« som fremvistes ved højtidelige lejligheder. Over klædet opsattes desuden skilderier, der forestillede Jesusbarnet i krybben, de fire evangelister, samt Luther og Melancthon. Alt hvad børn ejer af billeder klistres op og hænger julen over, og husfaderen kommer også i arbejde, han udskærer af papir I. H. S. og fastgør disse bogstaver over døren, eller er han dygtig til at skrive, tegner han dem med kridt, det kan også klare sagen. De læses: Jesus Herrens Søn, ham ønsker man i juletiden at modtage som sin gæst.

Underligt nok skal man under den kristne fest værge sig mod vætter og mørkets onde magter. Var der en af-tægtsmand på gården, måtte han besørge den slags småarbejder. Han maledes tjærekors over dørene, huggede økser fast over indgangen til alle kreaturhuse. Vi mindes, at den norske gård ej som den danske består af sammenbyggede længer, men af mange enkelte, rundt om strøede, tømmerhuse. Han kastede stål ned i alle kilder og brønde lagde et navrbor i døren til loen, så efter, at ladens gulv var fejtet rent og »korsede og kriklede« over mangt og meget. Var han særlig håndsnilde udskar han et »Jesus-navn« over døren, d. e. det ovenfor nævnte tegn I. H. S. sammenslynget. Over fjøsdøren sættes mindst tre kors, der

males med en brand fra skorstenen, over hvilken der er læst Fadervor eller andre bønner; iagttages dette ej nøje, vil hverken dyr i stald eller børn i hus få ro ved nat i juletiden. Foren sikkerheds skyld er det også godt at røge med krudt og svovl både i stue og fæhus. Mod Nissen eller Tomten stryges »Nisse- eller Tussemærket«, det femhjørnede kors, på alle brødene i julebægten. Rigtigst er det at sætte korsmærket på alle redskaber.

Det gjaldt, når alt husmoderens stel var færdigt, hvilket helst måtte ske lille juleaftensdag, ikke at drive juleaftensdag, men være tidlig oppe om morgenen; den som først stod af sin seng, var først færdig i fjøset året rundt. En sædvane hørte endnu til: man gav hverandre den morgen ris, som kaldtes »joleskjerka« eller andre steder »joleskoka«, og som sikkert står i forbindelse med skikken, som den i Tyskland og ellers findes ved juletid, fastelavn eller i påsken, at man slår hinanden med grønne kviste, som udtryk for at ønske eller bringe lykke, frugtbarhed, sundhed i året, som kommer, hvorfor det også er kaldt: »slaget med livskvisten«.

Så tidlig som muligt var husets folk i klæderne den dag. Allerede kl. 2—3 var karlene i »vedskålen« for at hugge »juleotten«, som det kaldtes. Før dagen randt, måtte såmeget ved være hugget, som der trængtes hele helgen igennem. Til at begynde med fik hver mand en halv kage med smør på samt en dram. En timestid senere kom husmoderen ud og skænkede to dramme til hver. Når det gryede ad dag var de i regelen færdige, thi de huggede, så sveden randt, og gik så ind at spise frokost: sild og vasvælling og kanske en skorpe gammel ost. Manden gik derefter i laden, og tjenestegutterne rejste tilskovs og kom igen til middag. Skikkene er naturligvis forskellige. I Vang (Valders) skulde skovkarlen allerede i »grålysingen«, ved det første daggry, svinge ind på gården med julelæsset. Husbonden mødte da på tunet og sagde: »gild kar, bra kar! du, Ola, lyt nok bli til næste år og, du! Kom nu

med ind i stuen at beslå syltelabben!« Dertil behøvedes et nogenlunde rummeligt indre, thi det betyder at drikke en dram for hvert ben i en griselab, ialt fire og tyve. Så blev Ola »ledig og mjuk« til at hugge brænde for de kommende tre helligdage, til at feje og glatte sneen på tunet til bedste for »Julesvendene«, der ventedes i aftenskumringen. I det hele taget måtte der pyntes allevegne, alt uryd føres bort, slæder hvæives, og der skulde tilses, at intet kom til at ligge overkors, så kunde Julesvendene ikke bruge det. Blev slæderne ikke rejst, kunde »Juleskrejen« tage dem med sig, og skete ikke det, blev »Tomtebonden« vred, og det var en karl, der altid vidste at hævne sig. Så sikkert var det som noget, at glemte man at hvæive slæderne til jul, røg noget istykker på dem første gang, de brugtes efter helgen.

Foderet til kreaturerne, såmeget, der skulde bruges i helgen lige til nyår, måtte inden mørket være fordelt i knipper og ombundet med halmbånd.

För sol er nede juleaften, skal juleneget opbindes til fuglene. I Mandalske bygder er det nu børnenes sag at stille hermed, skönt gerne deres fader eller en anden af de voksne hjælper til. Mens der tærskes i høst plejer børnene at møde i loen og bede om et »kornbånd« til fuglene i julen. De udsøger sig så et par af de allerstørste og tungeste bånd, de kan finde og gemmer dem på loftet et sted, hvor mus ej kan komme. Når så børnene er vaskede juleaften og på bedste måde pyntede, siger moderen: »nå må dække gå å hænge ut faglebånden!« Enten rejses så en stang eller negene bindes i toppen på et frugttræ. Sommesteder får fuglene det første neg, som høstes, kørne de sidste. I Värend (Sv.) de første tre lehug. I Gudbrandsdal opsættes tre neg, i Guldalen forsynes negene med kors af træpinde, at intet ondt skal komme til.

Såsnart båndene er satte op, holder børnene vagt for at lægge mærke til, hvilke fugle, der først kommer, og jubler, når de ser »kjøtmejsen«, musvitten, sætte sig og

æde, endnu mere, om deres kære gulspurv kommer, og jo flere der møder, jo gladere bliver de. Flyver spurv først til, varsles rigt kornår, ligeså om mange lystige fugle kommer. En skade spår ilde, at høsten skal blive knap; kappes derimod fuglene med at give møde, bliver året godt; der iagttages også, at neget skal sættes tidlig op, thi sker det først sent, bliver høsten sên.

Noget for noget. Tydes nu end skikken, at det er en from gave til de »værnløse«, der intet hjem har, hører den opfattelse vel senere tider til, og man giver en offergave, at fugle, eller måske mus, ej skal øde kornet i høstens tid.

I Søndmøre sættes en bid »mylje« op for hver person i huset til kragen; den person, hvis bid fuglen ikke spiser, er fej. I Sverige får sine steder også skaden sit neg, den samler nemlig første pind til sin rede juleaften.

Skikken er ikke begrænset til de nordiske lande, rundt om gives fugle gaver. Juleaften sættes neg op til dem i Schwaben og Sydtyskland, i Frankrig og Italien kastes brød ud til dem, andre steder får de deres offer i høsttiden. Forresten har det været fromme menneskers skik at dele gaver ud også til de vilde fugle. Det fortælles om Machtilde, Otto den Førstes moder, at hun ikke blot bespiste fattige, men også befalede sine tjenere at udstrø brødkrummer til sangfuglene. Sagn går også, at guder har iført sig fugleham, rimeligt er jo, at småfuglene også skal lære at hygge sig til højtiden, hvad der så end gemmer sig bag deres ham.

I Vang rejstes juleneget alt kl. 2, og hilstes med tre skud, der besvaredes fra nabogårdene.

Når det begyndte at mørknes, indviedes festen ved klokkeringning fra kirken. Folk lettede huen, og en og anden læste vel en bön. Samtidig hermed eller lidt før begyndte man at »skyde helgen ind« og det på kraft, så at der i hver eneste gård, var slig »skrelling« og »smelling« med pistoler og dundrebøsser, at kreaturerne sprang som vildt fæ. Således var skikken i Valders.

Kvinderne var ved den tid omtrent færdige, og var det budejens sag endnu at sørge for at kreaturerne fik rundeligt og godt foder. Det bedste blødfoder, der var på gården, måtte køerne smage, og dertil skulde de have et halvt bygneg hver. Budejen rakte det til hver enkelt ko og sagde: »et vel, trives vel, det er jolekveld i kveld, kua mi!« På samme måde taltes til hesten, når der hældtes korn i dens krybbe. Snart skete dette om aftenen, andre steder gik pigen først julemorgen til køerne og sagde, idet hun gav dem foderet: »di må ikkje lengjast ette sumaren, de e jol ida!« Også kunde der siges: »salt og malt jolekvellen, kyre mi!« På lignende måde som kreaturerne ønskedes »god jul« ligesom alle husets øvrige beboere, ønskedes dem også »godt nytår«, når det gamle år var tilende.

Allesteder har det vistnok været skikken, at man skulde tvætte sig om kvælden, før festen ret begynder, man skal vaske hverdagsnavset af sig. Når alt arbejdet er tilside, stiger først husfaderen i badekarret, ifører sig derpå rent linned og helligdagsklæder, går så ud på tunet og afskyder sin bøsse som tegn på, at nu er festen begyndt. Inde i stuen er imidlertid bordet dækket og ølskålen iskænket. Husfaderen træder ind, hilser alle med nævetag og modtager deres ønske om en glædelig jul, hvorefter husmoderen rækker ham ølskålen. Nu er det hendes tur at bade sig, derefter følger børnene og tilsidst tjenerne. Alle kommer som fremmede mennesker ind i stuen, hilser med nævetag rundt og rækkes derpå ølbollen. Da alle bader sig i samme vand, kan det jo, hvor familien er stor, vare ud på kvælden. Således gjorde man ikke blot i Telemarken, hvorfra denne skildring stammer, men også på Østerlandets fladbygder. Karret stod da i badstuen eller i fjøset. Telebønderne véd dog at fortælle, at den gamle skik var en anden, man brugte dampbad. Badstuen ophededes stærkt; når man så havde afklædt sig dær og var bleven rigtig gennemvarmet, sprang folk nøgne ud og trillede sig rundt i snedriverne, hvad de flere gange gentog.

Langt senere skik er det sikkert, når der fra Valders fortælles, at folkene kom ind på julekvælden efter endt arbejde, og så fik de en halv rugkage af simpleste slags samt en dygtig osteskive med smör på. Efter at dette var spist, vaskede de sig, hvorpå hver fik en »vaskedram«. Det kunde jo ske, at en eller anden af pigerne blev syg, mens hun vaskede sig, ja, at det stod helt på livet med hende. Sligt var sikkert mærke på, at der et eller andet steds var en gut, som »fastede» på hende. Jo sygere hun følte sig, jo længere var der til gutten, der skulde blive hendes mand. Herom mere senere. Når alle var rene, skulde de tilbords. Retten som ventede var »mølje« d. e. fladbrød, som man havde brækket istykker og øst fedt på.

Julebordet stod dækket med en pyntelig hvid dug, glattet med svinenes hugtænder, man havde i ældre dage sjælden manglestok eller rulle, sålidt som strygejærn. Bordet strakte sig fra højsædet og henimod sengestedet på den modsatte væg. Midt på bordet stod et »smörstøb«, en drejet skål til smör, hvorpå indtil tre »bismerpund« smör, toppet op som en pyramide, ovenpå hvilken der tronedes en hane af kagedejg. I blankpolerede messingstager var to vældige julelys anbragte og langs begge sider af bordet tintallerker for hver person i huset, hvad der gav stuen et festligt udseende. I Vang bestod dette første måltid af sylteflæsk, spegekød, »rakørred« og gammelost; smörstöbet blev ikke rørt för senere. Andre steder i Valders ansés det for usömmeligt at spise af de fremstillede retter, man nöjes med mølje, men brændevinsflasken og ølkanden er sat på bordet, og hver kan »smage« efter behag. I regelen drak man ej over tørsten, men der skal, som bekendt en bra karl til at holde kniven sin ren i »klubbetiden«, det hændte derfor nok af og til, at hovedet blev tungere end benene.

Imidlertid lavedes kvældsmaden til. Nu fortælles atter forskelligt. Havde man i Vang smagt tilsrækkeligt på fordråberne, tog man ydertöjet af og gik tilsengs, dels for at

drømme og dels for at sove ud til det egentlige julemåltid, der holdtes i Frelserens fødselsstund kl. 12. Særlig gjaldt det de unge pigers drømme, i hvilke de så den gut, der skulde følges med dem gennem livet. Alting blev såmeget vissere, om drømmen stemmede med linnedoraklet i laden, hvor hun havde lagt en skjorte udbredt på gulvet. Fandtes senere venstre ærme foldet, var det ganske vist, at den, hun drømte om, blev hendes, var højre ærme derimod lagt dobbelt, måtte hun vogte sig vel for gutterne.

Andre steder fortælles, at tiden mellem de to måltider tilbragtes med alle slags lege, der sinkede pigerne i deres arbejde; thi de måtte absolut også være med. Man skulde »sko blakken«, »skjære flæsk«, »rugge sved«, »hoppe over fejekosten«, »gå efter månen«, »slå han Tor drukken«. Blev man så træt af legen, lagde man på arnen, på »pejs-hellen«, en næve salt for hver person, der var tilstede. Dannede der sig en fugtig hule i salthoben, var den person, for hvem den var lagt, »fej«; han levede ej næste år om.

Ved midnat var aftensmaden så færdig. Smörspanden med sin hane eller »trehjörning« stod på bordet og god mad: »rakefisk«, ludfisk, — folkene havde ikke glemt at drille kokkepigen, for at der kunde fås stærk lud til fisken juleaften. Desuden var der en stegt griseside, en gedeost, og en gedeprimost, en sur ost, hobe af fladbrød og rugkager, lefsekling, grovmad, kartofler og fiskesuppe, brændevinsflasken og ølbollen ej at forglemme.

Var alt da omsider rede, gik først husbonden frem, så husmoderen, så den ældste søn, og dernæst de andre efter rang og alder, faldt på knæ langs bordbænken og bad fadervor, hvorpå de satte sig ind på bænken, husbondefolket i højsædet, dernæst først sønnerne og så tjenestegutterne på højre side af bordet, døtrene og tjenestepigerne på venstre side, salmebøgerne blev tagne frem og familien sang tre gange: »et lidet barn så lysteligt!« hvorpå mand og kone bad dem forsyne sig med hvad de helst likte.

Hvor der brugtes julegrød, var en mand stillet på dør-

stønen for at hilse fadet med et skud, når det blev båret ind. Gryden blev sat på den løse langbænk foran bordet, og rundt om den tager plads såmange af mandfolkene, som kan rummes, til kvinderne og de andre er der øst op andetsteds. Ordsproget siger, at »der er tre spisedage om året, juleaften, busfardagen og slagtedagen« og »julekvælden skål man drikke, så man ikke tørster på et år, — og spise, så man kan bie til jul igen«, eller — »til maven er hård som en sten« og »den, som går med tomme tarme i julehelgen, skal leve af vejr og vind året igennem«, — trods alle disse gode og gyldne leveregler, er dog jævnlig madlysten hos adskillige af selskabet stærkt mindsket ved hvad der er gået forud. Nogle er der jo altid, som kan gøre fyldest.

I Vang kan der så under måltidet byttes plads ved bordet, så at tjenestegutten flytter op ved siden af husbonden, og tjenestepigen til husmoderen. Husbonden tager da sin skinnende stråleflaske i hånden og hælder en halv pot brændevin i sølvbægeret, løfter det op og siger: »skål og glædelig jul!« drikker derpå en god sup og sender bægeret til sin hustru, så går det rundt, mens enhver drikker og udtaler sit ønske.

Det kunde da ske, når folk var mætte, at husbonde og tjenestegut kom overens om endnu at drikke en »samkvemsskål«, mens kvinder og børn helst gik tilsengs for at sove lidt inden »ottegrimen«, der bestod i, at husets samtlige beboere gik i den tidlige morgenstund i fjøs og stald og gav alle husdyr en gift af det bedste hør samt meldrikke, idet man kærtegnede og klappede hvert dyr især.

Men natten havde sin ret. Først må mærkes, at intet, der tabtes eller spildtes, måtte tages op fra gulvet. Julelyset skulde brænde hele natten, men måtte ikke pudses, kom der mærker i dets tane, var den fej, som branden vendte imod. Enhver måtte levne lidt på sin tallerken; thi julekvælden var flere tilstede end dem, der kunde ses. Gik man udenfor og kiggede gennem det silketørklæde,

man brugte om halsen ved altergang, ind gennem vinduet, sås de feje at sidde uden hoved. At gøre det var dog farligt, thi »Juleskreden« kunde ventes ved de tider, og da ve den, der prøvede sligt. Ved midnatstid kom årets døde hjem, inden dagen randt måtte de tilbage.

Netop fordi så mange vætter var på gang denne nat, mindes det, at ingen måtte ligge alene i fjøset, hverken pige eller karl, men der strøedes halm på stuegulvet, hvor alle sov samlede en fire—fem nætter, »for at Juleskreden ikke skulde få fat i en enkelt«.

På somme gårde var det også skik at rede en seng op på højsædesbænken til »Tomtebonden«, der hele året holdt til i fjøset, hvis det var en »Ko-Tomtebonde«, og i stalden, hvis det var en »Heste-Tomtebonde«; men julenat vilde han ligge inde og have det som alle andre skikkelige folk. Således har det været brugt endnu om ved 1860 på en gård i Valders.

Både juleaften og juledagsmorgen søgtes mange forskellige orakler, for hvilke der andetsteds skal gøres rede.

Julelyset skulde som sagt brænde hele natten, i gamle dage holdtes »jolevak«, man vågede julenatten igennem. Dette er vel gået af brug undtagen forsåvidt, at en må natten igennem sidde og passe lyset, såfremt ingen af karlene har hu til at »sidde oppe hos brændevinen«. Det er nemlig hændt, så siges der, at julelyset er sprunget tværs-over og har tændt sig på midten, så at begge stumperne bar brændt på én gang, og der blev tre blus for ét, men det år døde også begge de gamle og fire af børnene.

Juledagsmorgen måtte budejen op allerede kl. 4—5 for at give køerne »ottegrimen«; stumpen, der var tilbage af julelyset, tog hun i hånden og sved dermed tre kors på hver ko, et på yver, et over krydset og et i panden, i det hun hver gang sagde: »jeg svider af dig utrevden og atpå dig trevden!« Hun havde alt, inden hun lagde sig, aftenen i forvejen, slået øl i et fad sammen med arvesølv. Af

dette hældte hun noget i køernes drikke og lagde sølvet på vandbøttens bund.

Så gryr det efter den lange nat omsider ad dag, juledagsmorgen. Den som kommer først op af husets folk, skænker de andre en dram på sengen. Man vogter sig for at gå fastende ud, og kvinderne kappes om, hvem der først kan få sine køer tilvands, thi dermed følger lykke.

Samtidig hermed, eller i alfald kort derefter, indfandt gutterne i nabolaget sig for efter tur at føre gødselen ud af fjøset, mens jenterne fra fjøshjalet, deres sengested ude i kostalden, sang kærlighedsviser.

Såsnart gutterne var færdige med deres arbejde, sang de i kor:

Tråd, nytårs tråd,
om den er aldrig så grå,
om den er svart som köl
skal jeg vaske den sjöl.

Jenterne måtte da, så godt de kunde, imødekomme gutternes poetiske udfordring; de havde lavet en mængde tråddukker, der blev uddelte, dels som belønning for det udførte arbejde, dels som tegn på god forståelse, og var der den gut med, som pigen om aftenen havde drømt om, og da skjortearmet havde ligget efter ønske, vidste hun at passe det således, at han foruden den reglementerede tråddukke fik dusinet fuldt.

Derefter måtte hele flokken ind i stuen for at smage på julekosten, der endnu stod på bordet, og desuden trakteres med øl og brændevin. Inden de atter forlod huset, måtte i det mindste én juleleg prøves, som f. eks. »Bru, bru breie«, vor »sol-og-måne leg«, hvortil alle deltagerne synger i kor:

»lad spela, lad spela bruden den breide,
bruden ligger i brøstet over heide;
nagler, stolper, tråd og alle gode greide;
vismænd, ifjor fo'r eg her fram,

med min høko, med min mund
går jeg gjennom rosenlund:
luk op, luk op bergaled, lad mig herigjennem slippe!

Julemorgen måtte alle køre til kirke, især om der var fin stål-is på fjorden. Ofte var der kapkøring både frem og tilbage. Man væddede tit hest mod hest og kørte, så kvinderne holdt på at tabe pusten og skreg af skræk, men mændene hørte dem ikke, de piskede på hestene, så slæderne snart gled på den ene af mederne, snart på den anden. Imens hujede de og skoggerlo, jo vildere, jo bedre. Alle skulde have frit skyds; den holdtes for en slet person, der ikke tog op i slæden såmange den rummede. Omkring de kørende sværmede talrige skøjteløbere, der rask før hen over den blanke flade ofte forbi de skrappeste travere.

Det var desuden skik, at alle karle skulde have med til kirke en eller to pægleflasker, fyldte med brændevin. Fyldehundene havde naturligvis flere, de får jo sent nok. Kvinderne tog med sig et stykke raffinade på et pund eller to, men ikke måtte der smages synderligt hverken på brændevin eller sukker før efter messen. Skam var det at lugte af brændevin i kirken.

Såsnart gudstjenesten derimod var forbi, samledes almuen i gårdsrummet nærmest kirken, slægt og venner hilste på hverandre, talte om vejr og vind og hvad som kunde falde. Lidt efter lidt trak folk sig i små flokke om bag husene, ind på loftssvalen eller andensteds, hvor plads fandtes. Nu kom flaskerne frem, man skænkede og drak, drak og skænkede. Kvinderne gjorde som mændene, flokkede sig sammen, hvor der var lejlighed og ly, trak sukkerklumperne frem og trakterede hinanden. Somme af dem kunde også have lidt »stærkt« med i en flaske, de måtte jo naturligvis dog i det mindste smage på, hvad gutterne havde i deres. Sukkerklumperne vandrede uophørlig fra mund til mund, blev hurtig runde som kugler, og den måtte have stærke kæber, som kunde få noget. Man bed, til blodet lå igen, endda fik man ikke stort andet end

lugten, og den gör nu ingen mand féd. Det varede ikke længe, inden karlene blev højkrøstede, somme begyndte at trække »krogfinger«, siden tog de til at brydes, — for løjers skyld, naturligvis! Det hændte sig dog mangan en gang, at gården i mørkningen genlød af skrig, gråd, af de styggeste skældsord, ja, af forbandelser, der kunde bringe blodet til at stivne i årerne. Der var dem, der den dag fik mén for livet, og en og anden, der om morgenen frisk og sund var rejst hjemmefra, kunde føres hjem som et blodigt lig om natten.

Ud på aftenen kunde der så samle sig 30—40 kørende og dobbelt så mange skøjteløbere på isen nedenfor kirken. Hjemme stod angstfulde mødre og hustruer og spejdede ud over den blanke flade, der lyste og blinkede i måneskinnet. Så hørtes skrig og skrål, lattersalver og eder, piskesmæld og skarpe hovslag i isen, et hujende vildt tog fo'r larmende og susende, mens ekkoet kastedes tilbage mellem fjældene, indtil det tilsidst døde ud i det fjærne.

TOSTEN NORENDAL

På gården Norendal i Næsherred, Telemarken, boede i det 17de årh. en mand som hed Tosten og samtidig med ham på gården Vatner i Bø en stor idrætsmand med navn Ulf. Ved en sammenkomst kort før jul kom disse mænd til at tale om deres travere, ingen vilde vige for den anden. De enedes da om, at de vilde mødes på Lindheims Jordet første juledagsmorgen og skulde da kapkøre derfra og til Næs kirke: den, der først kom ind i kirken, var sejrherre. Til bestemt tid mødte da Tosten med Norendals-Borken og Ulf med Vatner-Svarten. Da såvel mændene som traverne var vidtspurgte, havde der samlet sig en mængde mennesker både fra Bø, Næs og Saude, alle vilde de på nært hold iagttage kapløbet. Så kørte de. Traverne var så gæve, at ingen turde såmeget som gætte, hvem der blev den sejrende. Udfaldet blev, at de, skummende af sved, kom side om side til kirkegårdsporten.

Begge mændene kastede tømmerne på samme tid, og hver af dem vilde forsøge at komme først ind i kirken, de mødtes i kirkedøren, ingen vilde give tabt, begge var de håndfaste mænd, og der opstod et frygteligt slagsmål, under hvilket de begge tumlede ind i kirken, hvor folket kun med besvær fik dem skilte. Præsten befalede, at de begge skulde føres ud af kirken, og såsnart julen var forbi, blev de sat under tiltale. Begge måtte de bøde, Ulf slap billigst, men Tosten skulde give Næs kirke en messehagel, så var sagen dermed forligt.

I de tider og længe derefter holdt præsten fra Saude hver juledagsmorgen ottesang i Næs kirke fra 6—8 om morgenen. Folkene i Bø og Saude rejste dengang først til Næs for at høre ottesang og derfra tilbage til hovedkirken, hvor de kunde nå højmessens. Mændene var som oftest berusede, følgen deraf mangeslags fortræd og tit slagsmål på kirkevejen eller ved kirken. Året efter kapkørselen bestemte Tosten sig atter til at køre til ottesang julemorgen, en kirkerejse, der ikke gik mindre ord af end af den forrige. Han satte nemlig tømmer af sammen-tvundne tobaksblade i hestens bidsel og kørte dermed rolig ind blandt almuen, der var forsamlet på kirkepladsen. Folk morede sig og lo, men Tosten lod, som han intet mærkede, gik stilsfærdig ind og satte sig hos klokkeren. Men da han var borte, varede det ikke længe, før hesten stod uden tømmer. Det var endnu ikke lyst, og de forsamlede benyttede lejligheden til at hjælpe sig til noget tobak. Tosten blev rolig siddende, til der skulde ofres og præsten stod for alteret, og klokkeren var lige ved at begynde salmen. Da rejste Tosten sig på engang op i sin fulde højde, stemte op med sin mægtige basrøst:

»Nu er den kommen, den ventede tid,
at præsten skal få i taska si,
og klokkaren, han er ikke vand, *)
han tæk baade nyste aa hoseband.«

*) kræsen.

Den bidende ironi i verset traf, der blev i kirken et svare spektakel med latter og satiriske bemærkninger. Præsten pålagde Tosten at gå, hvad han straks gjorde, de fleste af forsamlingen fulgte for at se, hvad han vilde gøre, når han opdagede, at hans tømmer var stjålne.

Det var jo alt beregnet, at det skulde gå, som det gik. Han skældte hele almuen ud for tyve og kæltringer og rejste derpå hjem. Men ofringen gik istykker, og Tosten blev atter anklaget for at have forstyrret kirkefreden. Han slap dog denne gang med et lille sølvbæger til Næs kirke. For skældsordene turde ingen drage ham til ansvar, de fleste havde været med til at stjæle tobakken og så helst, at sagen gik i glemme.

Den, som kommer først op julemorgen, må skænke de andre en dram på sengen (Mandal). Har nogen været ude under åben himmel og kommer ind, hilser han med håndslag, hvad der bruges hele juletiden, og siger: »godmorgen, glædelig jul, julegave!« En gave kan da kræves, mens det sædvanlige ønske er: »glædelig jul!« og svaret: »tak, i lige måde!« Det iagttages, at ingen går fastende ud julemorgen.

I julen må der ikke spares på mad og drikke. Hvem der så end kommer, ingen må undslå sig for at modtage, om aldrig så lidt, af julekosten, ingen må bære julen ud. Man gik dog som regel ikke i besøg juledag, men hver familie holdt sig hjemme; bryder nogen i ubetænksomhed skikken, kaldes han »jule-gris« eller »juleskjære«. Den som gør det, mister desuden årets velsignelse og lader sin lykke blive hos naboen, især da om han forsømmer eller glemmer den sædvanlige julehilsen. Har man nødvendig ærinde inden anden mands dør, banker man, hvad ellers sjældent sker, på væg eller dør og venter, til der svares: »kom nærmere!« idet husfaderen åbner døren, at den besøgende kan træde ind. De, som er inde, lægger et eller andet tilrette, som kunde

tiltrænges. Skulde man, som umiddelbart efter et måltid, sidde ledig, tager man noget i hånden. Når de sædvanlige hilsener og talemåder er vekslede, kommer »juleskjænk« eller »julebeite«. Til venner og naboer frembæres noget af julegrøden, tit en dram, i hvert fald juleøl, hvoraf der skal drikkes mindst tre gange under megen nøden og mange undskyldninger fra den drikkende.

Gæstfriheden er stor alle vegne, men især i juletiden. Hvert eneste menneske, fattig eller rig, stor eller lille, som gik forbi gården, måtte i Hallingdal og Valders ind at smage på julekosten. Godvillig måtte man dog ikke gå, jo flere undskyldninger man kunde gøre, jo bedre leve-måde havde man. Tilsidst greb husbonden sin gæst i trøjeærmet og trak ham ind med magt, orkede han det ikke, fik han hjælp af tjenestegutten eller sønnerne sine. Ordsproget siger: »spis, spis, til du sprækker, det er dig vel undt!« At gæsten skulde sprække forlangte dog næppe hverken Halling eller Valders; at han måtte tage godt til sig, det var en anden sag. Den fremmede slæbtes med magt tre—fire gange hen til spisebordet, kniven blev lagt i hans hånd, og det kunde ske, at værten ledsagede sin opfordring med en éd eller to. Var det en velstående mand, der indbødes, spiste han alligevel af det uhyre oplag af mad, som var fremsat, mindre end et barn kunde trænge, selv om han var så sulten, at tarmene skreg. At opføre sig således var dannet og fint.

FORTÆLLINGEN OM BOLLA-OLA.

I et dyrtidsår, sagtens 1743, da sult og sot gik hærjende gennem de gudbrandsdalske bygder, tyede dølerne i store skarer over Dovrefjæld for at finde livsophold i de trondhjemske dalfører, hvor tilstanden var noget bedre.

På gården Barstad i Opdal boede dengang en bonde ved navn Paal, der var ligeså bekendt for sin velstand, som berygtet for sin gerrighed og sit hårde hjærtelag. I julekvælden kom en dølejente tilgårds. Stor og stærkvoksen var

hun, men på fjældet havde hun haft hårdt vejr, så hun var helt forkommen af sult og kulde. På ryggen bar hun en gutunge, hvem hun havde slæbt den hele vej. Hun kaldte sig Bolla og bad om mad og husly. Den sølvknappede bonde snakkede vel noget om fyrkjer og landstrygerpak, men siden det var en hellig juleaften, kunde han ikke godt nægte hende tag over hovedet og varme. Mad fik hun også til sig selv og barnet, men den fik hun i hundekoppen. Den næste dag var Bolla så usel, at hun ikke kunde tænke på at drage videre, og jo længere det led ud i julen, desto dårligere blev hun, og inden helgen var omme, grov man hendes grav lige indenfor muren på Opdals kirkegård.

Den moderløse gut, som hed Ola, og som efter moderen kaldtes Bolla-Ola, da ingen vidste hans fadersnavn, blev på Barstad, indtil han var vokset til. Han havde vel aldrig vidst af bedre dage at sige, og han syntes derfor, han havde det godt i alle måder, skönt der vankede nok både af slag og onde ord. Kun engang imellem, når han våd og sulten kom hjem fra sit hyrdearbejde, kunde der komme over ham en smule mismod. Bestandig måtte han vente på sin mad, indtil gårdshunden havde ædt. De åd jo af samme kop.

Bolla-Ola kom siden ud i bygden at tjene. Stor og stærk var han, og det syntes som lykken föjede ham i alt. Mere end én gårdmandsjente kastede sine öjne på den stoute gut, og mere end én höjættet bonde vilde gerne haft ham til måg, endda han var kommen af fantestien. Den eneste, der ikke kunde fordrage ham, var gamle Paal på Barstad. Da bar det så til, at Paals datter, som var indgiftet på gården Loe, blev enke, og Bolla-Ola kom did som husbondskarl for at styre bruget for hende. Og om ikke ret lang tid blev Ola gift med enken, skönt Paal ikke likte partiet. Men bygdefolket mente dog, at Bolla-Ola ej var den, der gjorde det bedst af de to, om det skulde komme derpå an, endda der ikke var noget at sige på enken i nogen måde.

Da gamle Paal havde knurret af sig den værste harme, gik det op for ham, at fantegutten ikke var som værst måg endda, og snart var der ingen måde med, hvor vel han vilde gøre det for ham på sin vis. Julen efter kom Bolla-Ola og hans kone som gæster til Barstad, men den gang fik Ola en hel anden modtagelse, end da han for år tilbage kom til gårds i sin moders følge, minderne steg op i hans sind, og han var tavs eller fåmælt. Paal tog ham med en godslig spøg i armen for at få ham til at sætte sig ind ved kvældsbordet, men Ola sagde: »kanske jeg også i kvæld skal få mad af hundekoppen?»

Fra hans børn nedstammer en stor og vidtforgrenet slægt der er højt anset i egnen, og som har fået stamfaderens størrelse og styrke i arv. »Han er af Bolla-Ola ætten« er udtryk for, at han er en vakker, retsindig og brav mand, i alle henseender.

I Telemarken har det i gammel tid været skik og brug, at man om juledagen, når man gik til kirke, enten måtte komme hjem med gæster eller også rejse i besøg; thi at komme hjem om aftenen alene blev ansét for en stor skam. Herom fortælles:

DØDNINGEHOVEDET

Der var engang en mand ved kirken om juledagen, som havde forsøgt blandt nogen hver af slægtninge og kendinger, om de vilde følge ham hjem, enten havde de alt lovet sig bort, eller også skulde de selv have fremmede. De fleste af almuen var allerede på hjemvejen, og manden gik endda på kirkegården og ærgrede sig over at være nødt til at gå hjem alene. Så blev han va'r et stort dødningehoved, der var bleven liggende ved en nys opkastet grav, han gik da hen og sagde til det: »eftersom jeg ikke er bortbuden, og ingen vil være med mig hjem, kom du så med, hoved!« Ja, hovedet var straks rede og fulgte

med det samme. Mandens glæde over sin følgesvend var noget blandet; såsnart han kom hjem, satte han kors over alle dørene, hovedet fulgte og lo ved hvert kors, der blev skrevet. »Hvorfor ler du?« spurgte manden. »Så du, hvad jeg sér,« svarede det, »måtte du også le, thi for hver dør, som du korsor over, løber der ud såmange troldkærringer, at det både yrer og kryr«.

Hele julen blev dødningehovedet hos manden og fulgte ham allevegne, nyårsdag rejste han til kirke, hans følgesvend var stadig med. Mens de sad i kirken begyndte hovedet at le, så manden blev rent skamfuld, men de måtte jo blive, til tjenesten var forbi. Såsnart de var komne udenfor, spurgte manden atter, hvorfor han lo. »Jo, kunde du have set, hvad jeg så«, lød svaret, »havde du såmænd også moret dig, thi Gamle Erik var selv i kirke. Han kom med et kalveskind under armen, satte sig ved døren og skrev op alle troldkærringerne, som var i kirke, men da der idag var en ustyrlig mængde, måtte han slide i skindet med tænderne, for at få plads til alle navnene. Engang imellem glap taget, så slog han hovedet mod væggen, og altsammen var så løjerligt at se på, at du kan vide, jeg var nødt til at le!«

»Når det liden om trettende-dag jul«, siger ordsproget, »må man atter begynde med havrelefsen og tage på strijskjorten«, således gik det også med manden her. Han rejste til skoven at hugge, men stadig fulgte hovedet ham. Manden var da så uheldig, at begge hans gamle sko gik istykker og faldt af fødderne på ham. Han rev op nogle birkerødder og bandt skoene sammen med dem, men også da lo hovedet. Da de om aftenen kom hjem, spurgte så manden atter, hvad den latter skulde betyde. »Det kan jeg vel sige dig«, svarede hovedet; thi havde du gravet lidt dybere, da du sled op birkerødderne, havde du fundet et pengeskrin, og da havde du for fremtiden aldrig mere behøvet at binde dine sko med birkerødder, og jeg måtte le, at du ikke søgte lykken, den gang den var dig så nær«.

»Det er vel endnu ikke for sent, jeg skal imorgen gå op at lede.« »Nej,« sagde hovedet, »det vil ikke nytte dig noget!«

For sidste gang rejste manden og dødningehovedet sammen til kirke, denne gang var det ordknap og alvorligt, og da de nåede kirken, sagde det: »nu hører jeg himmeriges klokker kalde, og jeg må bort, men tak skal du have, at jeg fik lov at være din gæst!«

Således endte da denne historie med at den døde drog ind til himmeriges fred. I en dansk fortælling, der knytter sig til samme motiv, er den levende også gæst hos den døde.

DEN DØDE GÆST

En gammel bondemand havde lige før juleaften været hos købmanden og hos ham fået rigelig meget af de våde varer. Hans vej faldt over kirkegården, det var netop måneskin, da fik han øje på et opkastet dødningehoved. Han så, at der sad en smuk tandrække i det, og så udbrød han: »du kan min tro, endnu bide brød. Kom til mig i aften, så skal du få juleaftensnadver og endda en snaps til!« Manden lo ad sit eget indfald og tænkte så ikke mere derpå.

Det blev aften, alt var gjort rede til julen, han sang som skik var en salme med sine folk, og de satte sig i fællesskab til nadverbordet. Just som de havde begyndt måltidet, hørtes der tre stærke slag på porten. Ingen kunde begribe, hvem der kom så sént til gårde slig højhellig aften, da folk ellers ikke færdes; pigen blev sendt ud for at lukke op. Hun var ikke dristig ved det, men hun åbnede dog portlågen og kiggede ud, men da hun ingen kunde opdage, blev hun så forskrækket, at hun smækkede porten i og løb sin vej. Men neppe var hun kommen ind, før der påny lød tre slag, denne gang meget stærkere end før. Så blev karlen sendt ud, men det gik ham som pigen, han kunde ingen se. Lidt efter bankede det påny, men

denne gang så stærkt, at det rungede i gården. Da måtte manden selv afsted, og såsnart han lukkede portlågen op, stod dødningsen udenfor, hilste og sagde, at nu kom han efter indbydelsen. Som rimeligt var, blev manden lidet glad, men der var jo intet at gøre, han førte den døde ind i en stue, hvor ellers ingen opholdt sig, lod sætte lys og mad på bordet og tog selv plads overfor; men madlysten var borte, og skönt det så ud, som om den døde tog for sig af retterne, svandt maden dog ikke. Da måltidet var sluttet, sagde den døde: »nu gav du mig juleaftensnadver, så er det vel bedst, at du er min gæst nyårsaften«. Manden tænkte sit herved, men dødningsen føjede til, at havde han nu fået indbydelsen, skulde det blive ham en dyr spås, om han ej mødte. Så gik den døde, og manden lukkede porten.

Manden blev urolig nyårsaften over den dødes ord, skönt han helst var bleven hjemme, måtte han afsted til kirkegården, da klokken slog tolv. Dødningsen modtog ham og bad ham følge sig. Vejen var lang, mørk, den syntes aldrig at få ende, endelig så de foran en lysning som af luende brande, uden at manden dog kunde opdage, hvorfra lysningen kom. Dær var stol og bord, hvor den levende fik plads anvist; den døde bad ham sætte sig og spise, selv måtte han søge sin plads andetsteds. Dernæst pegede han på en stor lind, der hvælvede sin krone over dem, og bad manden nøje passe på at tælle, hvormange gange den skiftede blade. Manden lovede i sin forfærdelse alt, og den døde gik.

Han sad da og stirrede på linden, med kort tids mellemrum fik den knopper, der hurtig udfoldede sig til blade, der ligeså hurtig visnede, mens nye knopper skød frem. Ved at se op blev han en møllesten va'r, der i en silke-tråd hang over hans hoved. Han blev greben af rædsel, men det var ham umuligt at flytte sig. Uvilkårlig vedblev han at tælle lindens bladskifter. Hans blik faldt nedad, og han så da et flammende bål i dybet, i hvilket alle slags

kryb rørte sig. Det kunde jo ikke være andet end helvedes ild. Hans angst steg, stenen voksede i størrelse og tyngde over hans hoved, flammerne fra dybet slikkede op imod ham, bede vilde han og kunde ikke, imens sad han uafsladelig og talte lindens bladskifter og længtes blot efter, at dødningen atter skulde komme. Han kom jo da omsider og spurgte straks, hvormange gange linden havde skiftet blade. »Tre hundrede gange!« »Så kan vi gå«, svarede den døde, og da manden ikke turde røre sig for flammerne i dybet og stenen over hans hoved, tog dødningen ham ved hånden og førte ham bort og trøstede ham med, at han kunde frelses, vel havde han syndet, men det var i letsind og overmod. Den udståede angst var hans straf og intet at regne mod helvedes kval. Møllestenen var guds vrede over synden, ilden under hans fødder syndens løn. Snart stod de atter på kirkegården, og manden lovede sig selv, at han aldrig mere skulde håne de døde.

Så gik han hjem, hvor alt syntes ham ukendeligt, nye ansigter, fremmed tale. Det kom til forklaring, han havde været 300 år borte, såmange år som linden havde skiftet blade, og den gamle mand stod nu ene i verden, men folk var gode mod ham, han fik nådsensbrød på gården. Da han var bleven så gammel og sammensunken, at han omsider ikke var større end et lille barn, tog Gud ham til sig, og han fik lov at gå ind til den evige hvile.

SVENSK JUL

•MIDVINTERSFESTEN, JULEN, BIBEHÅLLER
I FOLKTRON MESTA SPÅREN AF SITT UR-
SPRUNG FRÅN EN HEDNISK HÖGTID•.

J. Wahlffsk, Bidr. t. Söder-
manl.s äldre Kulturh. VIII. 83.

JUL I SVERIGE

SKAL der tales om jul i Sverige, må vi begynde med St. Lucia aften, der er, eller har været, som den port, hvorigennem man går ind til festen. Luciadagen er d. 13de December. Jeg begynder da med

LEGENDEN OM DEN HELLIGE LUCIA

Hun var en pige af ædel byrd i Syrakus, from og god. Hendes moder Euthicia led af en uhelbredelig sygdom. Datteren, som havde hørt om de undergerninger, der skete ved den hellige Agathes grav, foreslog sin moder at besøge denne, og så skete det, at netop den dag under messens højtid evangeliet om den blodsotige kvinde oplæstes. Da udbrød Lucia: »moder, tror du, hvad her læses, så husk på, at Agathe altid havde billedet af sin himmelske Herre, for hvis skyld hun led, for sig. Går du troende til hendes grav, bliver du helbredet«. Da alle var gåede ud af kirken, forblev moder og datter i bøn ved helgenindens grav. Udmattet faldt Lucia i blund, hun så i drømme Agathe stående blandt skarer af engle og strålende af dyre stene, og hørte hende sige: »søster Lucia, gudviede jomfru, hvorfor forlanger du af mig, hvad du selv kan yde din moder? Hun er jo helbredet ved din tro.« Derefter slog Lucia øjnene op og sagde til sin moder: »du er helbredet! Men nu beder jeg dig for hendes skyld, som bragte dig lægedom ved sine bønner, tal aldrig mere til mig om min fæstemand. Hvad du vilde give mig i medgift, skænk det til

de fattige.« Hendes moder svarede: »når du har lukket mine øjne, gör så med det, som du vil«. Lucia sagde: »hvad du giver bort i din levetid kan du jo ikke føre med dig; giv, mens du lever, og du får løn!« Så drog de hjem, men daglig delte de af deres eje ud til de fattige. Dette fik Lucias fæstemand nys om og spurgte hendes amme, hvorledes sagen forholdt sig. Denne svarede forsigtigt, at hans fæstemø havde fundet et bedre eje, som hun vilde erhverve for egen regning, og at hun derfor syntes at øde noget. Han var en tåbe og troede straks på en jordisk fordel og solgte selv ud. Men da alt var bortgivet til de fattige, slæbte hendes fæstemand hende for den romerske øvrighedsperson, Paschasius, angav hende som kristen og som en person, der brød kejserens lov. Paschasius forlangte af hende, at hun skulde bringe offer til afguderne. Hun svarede: »det offer, som behager gud, er at besøge enker og faderløse i deres trængsel, og da jeg intet mere ejer, ofrer jeg mig selv«. Paschasius sagde: »slig tale kan du bilde tåber ind, ikke mig, som skal sørge for, at kejserens love adlydes«. »Du«, svarede Lucia, »sørger for, at din kejsers love adlydes, jeg, at min Guds. Du frygter kejseren, jeg Gud; du vil ikke krænke kejseren, jeg ikke Gud; du vil gøre kejseren til behag, jeg Gud. Gör så du, hvad du anser for ret, jeg gör, hvad jeg tror er ret.« Paschasius sagde: »du har ødt din fædrearv med løse personer og taler som en skøge«. Lucia svarede: »min fædrearv har jeg sat på et sikkert sted. Med løse personer har jeg intet haft at gøre, hverken dem, der fordærver sjæl eller legeme«. Paschasius svarede: »hvad mener du med at fordærve sjæl og legeme?« Lucia sagde: »det er folk som eder, der frister menneskesjæle til at forlade deres skaber, eller andre, som foretrækker verdslige glæder for bryllupsmåltidet i himmerige«. Paschasius svarede: »ti, hør op med dine mange ord, nu følger straffen.« Lucia sagde: »Guds ord bringes aldrig til tavshed«. Paschasius svarede: »er du måske Gud?« Lucia sagde: »jeg er Guds tjenerinde, hans som sagde: når I står

for konger og fyrster, så bekymrer Eder ikke for, hvorledes eller hvad I skulle tale, thi det er ikke Eder, som taler, men Eders Faders ånd som taler i Eder«. »Så er da Helligånden i dig?« svarede Paschasius. »Ja«, sagde Lucia, »de, som fører et kysk levned, er Helligåndens tempel«. »Så lader jeg dig føre til et hus for skøger«, svarede Paschasius, »dær skal du miste Helligånden«. »Hvad der sker med mig mod min sjæls villie, sætter ingen plet på mit legeme, men bringer mig renhedens krone. Tvinge min villie formår du ikke. Jeg er rede til at pine, hvi tøver du? Begynd kun, du djævelens barn, at prøve din magt«. Paschasius lod så bordelværter komme, og sagde til dem: »indbyd det hele folk, lad hende mishandles til hun dør«. De vilde da slæbe hende bort, men Guds ånd gjorde hende fast, så ingen evnede at flytte hende fra stedet. Paschasius lod så hænder og fødder binde på hende og sendte bud efter tusende mand, heller ikke de formåede at flytte hende, tusende par øksne magtede ligeså lidt, Herrens jomfru stod urokket. Da sagde Paschasius: »hvilke er de tryllemidler, som hindrer tusende mand i at føre én pige bort?« »Det er ikke tryllemidler«, svarede Lucia, »men det er Kristi kraft. Det bliver ikke anderledes, om du henter titusende«. Nu havde Paschasius hørt den fabel, at et bad tilintetgjorde trolddom. Han lod hende da føre i badstuen, hvor han befalede, at der skulde i det snævre rum optændes en stor ild rundt om hende, og at hun skulde overhældes med smeltet beg, harpiks og kogende olie. Da sagde Lucia: »jeg har opnået martyriets hæder, for at jeg kan røve de troende deres frygt for smerten og standse de vantro i deres spottende tale«. Men da Paschasius' venner så, at han var i forlegenhed, stødte de et sværd i hendes hals; hun mistede dog ikke mælet, men sagde: »jeg forkynder Eder, at kirken har idag fået fred, Maximian er død og Diokletian forjaget, og som Catania har fået min søster Agathe til beskytterinde, således skal jeg være talsmandinde for Syracus«. Inden hun havde udtalt, kom

der bysvende, som greb Paschasius og førte ham lænket til kejseren. Det var kommet for kejserens øre, at han havde udplyndret sin provins. Han blev ført til Rom, anklaget for Senatet, overbevist og halshugget. Men Lucia blev på det sted, hvor mændene havde gennemboret hende, og opgav ikke ånden, førend præsterne kom og gav hende Herrens legeme, mens alle omstående svarede amen. Hvor hun døde, begroves hun, og en kirke blev rejst over hendes grav.

Dette skete på Constantins og Maxentius' tid, omtrent i det Herrens år 310.

Der fortælles dog også en anden legende om den helige Lucia. En af opskrifterne lyder: et sted levede en nonne som ejede en usædvanlig skønhed. Fyrsten, i hvis land klosteret lå, attråede hende. Da han hverken ved overtalelser eller gaver kunde få hende i sin magt, sendte han sine svende, ud at de skulde med vold bryde ind i klosteret og røve hende. Skælvende og grædende spurgte hun dem, der var tilstede, hvorfor hun mere end nogen anden således skulde voldføres. Hun fik det svar, at det var for hendes dejlige øjnes skyld, at fyrsten attråede hende. Straks udbrød hun sjæleglad, idet hun udrev sine øjne: »her er de øjne, han begærer; sig dog til ham, at han skal lade mig gå i fred og ej volde min sjæl skade«. Efter at have mistet sine legemlige øjne så hun såmeget klarere med sin sjæls.

Legenden fortælles både om den irske St. Bridget og om St. Lucia og afsluttes jævnlig med, at for helgeninden sattes øjnene ind på deres plads, og hun fik påny sit syn. Hun afbildes almindeligt med øjnene i hånden eller på en tallerken, og hendes hjælp søges mod øjensygdomme i de romanske lande. Ved denne legende er dog at mærke, at den synes at stamme fra en buddistisk kilde, som vist adskillige andre, og er så bleven omdigtet og anvendt om en kristen helgeninde.

Dagen, d. 13. December, er bleven fejret i Sverige.

Allerede aftenen d. 12te begyndtes forberedelserne, og ved første hanegal, mellem kl. 1 og 4 om morgenen, trådte husets smukkeste pige ind blandt de sovende karlfolk, klædt i en kjole af hvidt, stivet tøj, med rødt skærf om livet. Håret var udslået, ofte kruset; på hovedet bar hun en krone af ståltråd eller lign., dækket af tyttebærkviste, og hvori sædvanlig ni tændte lys var fastgjorte. Hun vækkede de sovende og trakterede med »glögg«, brændevin med krydderier, honning, sirup eller sukker i og afbrændt, eller også kunde hun bringe kaffe og dyppebrød. Hun skal have sunget en vise, som er glemt, måtte ej nævnes ved sit borgerlige navn, men skulde kaldes »Lussi« eller »Lussibruden«.

I regelen så man ikke mere Lussi, dog skete det, at hun deltog i frokosten, hvortil alle mødte, såsnart de havde fået klæderne på. Stuen var stærkt oplyst med mange lys, der trakteredes med »Lussibiten«, steg og anden flæskemad. Også husdyrene fik deres del af den gode mad, katten en smule fløde i sin kop, hunden et kødben, ko og hest lidt extra foder. Var der fattige naboer i nærheden, blev de heller ikke glemte.

Efter det første måltid er man jævnlig atter gået i seng for igen ved otte tiden påny at holde måltid, og at det er gået overflødigt til, kan man slutte deraf, at udtrykket »fira Lusse« ligeså Bleking og til Gästrikland betyder: drikke sig en rus.

Det siger sig selv, at der blev liden søvn om natten. Alle vinduer var der lys i til dag. En meddeler, J. Sundblad, fortæller, at han Lucienat kom igennem Vånga by. Klokken var tre om morgenen, men lys var der tændt i hvert hus, som man ellers kan se det om aftenen, når mørket er indtrådt. Det fortælles fra Värmland, at man dær foran lo eller vedskjul har tændt blus som ellers Valborgaften. Også skal have været brugt at skyde og fiske ved blus Luciedagen.

I Västergötland gik Lussi ud med kærtessvende, der bar blus foran, besøgte naboerne, sang en Lucievise og trakterede

med øl af en »snibbskål«. Endvidere har man i samme landskab i Vings sogn ført ko eller kvie en hel mil bort Lucienatten for at lade hende, udklædt, med en krone af lys på hovedet, spille Lucie på en bondegård.

Til festsikkeken hørte i Göteborg, at der trakteredes med et særligt brød, kaldet »döfvelskatt« eller »Lussikatt«.

Endelig må omtales, at Luciedagen i skolens ældre tider har været fejret som fest, uden dog altid at være tålt af myndighederne. 1655 bestemmer konsistorium, at af »trivialskolene« og »gymnasium« skal dannes et corpus musicum som skal besøge Luciesangen over hele byen. Men i det nævnte år indstævnes for samme konsistorium nogle unge mennesker, som var anklagede for i den forløbne julehelg at have løbet omkring i byen med en stjerne og efterabet fortællingen om Kristi fødsel og andre hellige begivenheder, som der prædikes om i kirkerne. Slige sangere har i Stockholm indtil forrige århundrede været kaldt »Lussigossar«, hvad der passer helt vel med, at Luciedagen er bleven kaldt »lilla jul«, og at forskellige juleskikke knyttedes til den. I denne forbindelse er det dog af større interesse, at dagen i skolerne er bleven fejret med illumination. 1734 tilstodes den sædvanlige lystænding, dog må der ikke sættes lys i vinduerne eller på plankeværket. To år senere var der i den tyske skole stor illumination med mange tyske »inventioner och fåfångligheter«. 1743 begyndte illuminationen kl. 6^{1/2} om morgenen på Luciedagen med nogle hundrede lys og lamper. Rektorklassen var klædt med granris og pyntet med »glaslamper«. Kathedret var ligeledes smykket med grankviste og »illumineret i fronten«, hvor den nye inspektors navn fandtes med krone over og palme- og lavrbærgrene på siderne. Således fremdeles. Der blev til ledsagelse af basuner afsunget salmen: »Ljus af ljus, o morgonstjerna«, og et stort publikum var tilstede, mange måtte gå uden at kunne komme ind.

Der rejser sig nu et spørgsmål: er der nogen forbin-

delse mellem indholdet af legenden om St. Lucie og den skik, der knytter sig til dagen? Såvidt jeg efter det stof, der står til min rådighed, må dømme, er der ingen. Man tør vel antage, at med de kristne missionærer og biskopper, som i det 11te århundrede bragte kristendommen, er den romerske kalender og den romerske kirkes helgendage komne til Sverige, blandt dem også Luciefesten, som indtraf på den korteste dag. Det er alt omtalt, at natten för er den længste nat, så lang, at koen i den tre gange bider i krybben af sult. »Den er forfærdelig lang!« sagde koen. »Den er som to«, föjede væderen til«. »Ja, det er virkelig sandt«, yttrede geden, »og det er sørgeligt, at slig nat findes«. Altså på Luciedagen efter gammel stil rejser solen sig igen og det er så skét i Sverige, som andre steder, at helgennavnet har ført tankeforbindelser med sig, som er helgenlegenden helt fremmede. I den »Gyldne Legende« begyndes fortællingen om hende: »Lucia kommer af lux (lys). Lyset er dejligt at se til, kan aldrig besmittes af noget urent, det böjer ikke af fra sin vej, men forsætter den til enden uden at synke, hvor lang den så end er«. Det ligger derfor nær, at med de latinsk dannede præster og munke skikken at tænde lys på Luciedagen er kommet af sig selv, først som kirkelig og senere som borgerlig skik. Den kirkelige vedtægt er så støttet ved solhvervet og har fået borgerret, når eller hvor bliver det sagtens nu umuligt at oplyse.

Billederne på runekalenderen er tit såre vanskelige at tyde, nogle af dem, der afmærker Luciedagen, et brændende lys, en tyrestikke, et blus, en ild tyder jo bestemt hen på hendes navn, den lysende; kohovedet og kofoden kunde jo henføres til skikken med Lucie-koen, hvordan det så forresten dærmed hænger sammen. Brystbilledet af en kvinde, et kors og en palmekvist minder om helgeninden, der gennem lidelse fik palmen. Hjulet eller solens skive, der også findes som dagens symbol, synes naturligt at kunne forklares som et solhvervs mærke.

Vi begynder herefter med et gammelt dansk land, Skåne. Det forstår sig, at folk er tidlig rede for at kunne være færdige med alt det meget, som til julehelgen kræves, inden aftenen bliver ringet ind. Julenødderne er allerede plukkede i August (Småland). Slagtningen besørges, når dyrene er tilstrækkelige fede i November. I December blev juleøllet brygget af styrke som sædvanligt gildesøl, og man forsømte ikke at smage på den søde urt inden gæringen. Der behøves nu ikke længer som i gamle dage, hverken stål eller flint, gløder eller ovnsod, svovl eller krudt, birkekviste eller ægjern, ja ikke engang korstegn og hvidløg for at skærme øllet mod troldene. Desuden drikker gæsterne juleøllet med lige glæde og gammen, selv om bryggerpigen har glemt, hvad hun ganske vist ikke må, at råbe: »hej lystig!« mens hun sætter gæren til urten. Øllet skulde helst vare til påske (Sm.). Alt tidligere er, inden sæd blev tærsket, de tungeste og rigeste neg tagne fra til bægten. Derefter mæskedes kornet til brændevin, der i ældre tider ligesom her i Danmark brændtes hjemme. Det skulde naturligvis også være stærkt og godt, men rørtet ikke, før julen kom.

Efter almuens skik regnedes juleugen at begynde otte dage før juleaften, selv om en søndag kom imellem. Da skulde al rug være aftærsket. Mændene på gården plejede at hugge i de dage såmeget brænde, som bruges skulde i festtiden og desuden at pynte, feje og ordne alt ved gården. Der skulde være ved nok, som kunde vare til nyårsaften og helst længere. Alt stabledes pynteligt op under bænke og senge i forstue. Hø samledes hjem fra lader i skoven, eller hvor det fandtes, på gården, og blev ombundet i knipper med halm så mange, at de kunde vare juledagen tilende.

Inden jeg kommer til det mangeartede og travle kvindearbejde, må omtales, at ej blot hus og stuer, men også mennesker skulde pyntes, man måtte itide tænke på nyt tøj, hvad der ikke var så simpel og ligefrem en sag. Ar-

bejdet var ikke delt, og i hjemmet skulde alt fabrikeres, hvad man behøvede. Husmoderen tog ulden fra sine får, af den lavede hun vadmél, som ofte blev farvet i hjemmet. Skind og huder måtte, hvor man ikke kunde berede dem hjemme, i rette tid til garveren. Men hermed var ikke vanskelighederne tilende, klæder og sko måtte være færdige i tide; det gjaldt om at få fat på skrædder og skomager ved kirken og få dem til at love at komme, og blive ved at snakke godt for dem, indtil de omsider kom, lige op til helgen naturligvis.

Skomageren og skrædderen var i gamle dage store folk på landet, de var sognets »embedskarle«. Man stod på pinde for dem, de spiste for sig selv og plejede at få bedre mad end husets øvrige folk. Husmoderen frygtede ikke uden grund for et slet skudsmål blandt de øvrige dannekvinder, om der kom til at mangle noget. Det var tit lystige folk, der talte godt for sig og kunde fortælle morsomme historier. Når Skomager-Ole trådte ind, skete det jævnlig med en vise:

Gu' da' du, min bonde, nu hafver du mig här,
hvar hafver du din smörja, hvar hafver du ditt lär?
— så sätter han sig neder till att rita
på såler och skinn med krumknifven sin,
han låter inte sálaskifvan tryta.

Dä förste han gjole, då va' toffler åt mor;
den ene va för liten, den andre va för stor,
då sätter han sig neder att gråta:
nu sitter ja' här så dåli, som ja är,
med blekaste kinder så våta.

Straks var de hjemme og velkomne, ej blot som arbejdere, men som nyhedsbud rundt om fra egnen. Aviser havde man jo ikke i de tider, så fik man efterretningerne udenfra ved fællesarbejde, under de talrige gilder, brøde-, karte-, binde-, høst- og klinegilder, hvor mange samledes; ved samtaler, mens man på kirkegården ventede efter

præsten, ja, og nyhederne kom ind ad døren til en med sogneskomageren og hans kollega sogneskrædderen. Alt, stort og småt, berettedes af disse, mens husets folk var særdeles opmærksomme og interesserede tilhørere. Og glemte mester selv noget, kunde svendene huske. Trods megen nattevågen, var de altid i godt humør, og slap nyhedsstoffet op, kunde de synge viser eller fortælle æventyr, f. eks. om Kvastmuntus Kobåljantus Abornæsius eller bonden, der var klogere end de syv vise, osv. Eller man talte om, hvordan Per i en handel var bleven narret af Povl, de havde byttet klokker eller heste: de fortalte, at Jens havde ved kirken sét mildt til Kirstine og fulgt hende hjem fra legestue, at Petter havde om søndagen haft et par tærnede, bysyede bukser på; hvor godt der var at arbejde på en navngiven gård, hvor utilfreds man var et andet sted: dær fik man enten ingen kaffe på sengen eller man måtte helt undvære den. Kort sagt, skomager og skrædder var byens aviser, men da de i regelen kun kom to gange om året, blev nyhederne jo nok ofte temmelig gamle.

Foruden dem hørte til julens forbud skorstensfejerens og kakelovnsrudseren, to personer, der omtrent stod lige højt på rangstigen. Bissekræmmeren plejede også at gå fra hus til hus og stående ved døren opregne alle de herligheder, han førte med sig.

Endelig var der af vor mo'r på hendes sidste byrejse købt kaffe, sukker, bergfisk, svesker, rosiner, og brændevin, hvor der da ikke brændtes på gården. Julegaver blev heller ikke glemte til børn og tjenestefolk.

Men jeg må vende tilbage til det egentlige julearbejde. Kvinderne har det meste og det sværeste. Lysene måtte være støbte i forvejen, og så skulde der bages. I Småland krævedes at bægten varede til Fruedag og øllet mindst til påske, man måtte have stærke arme og slittige hænder for at få det alt sammen tilside, tilmed skulde nøje passes, at der var ligetal af alt. Husmoderen var ikke god at komme

nær, og opstod der så ild i soden, var det ikke blot fare og sinkeri, men varsel om, at der i juletiden vilde komme sladder og fortræd i store måder mellem naboerne. Der skulde bages »limpebrød« og »sigtebrød« foruden den sædvanlige bægt og desuden allehånde småbrød. Hvert af børnene fik en »julegalt«, et brød dannet som to korslagte S'er. I Skåne havde man syrede rugbrødslimpor, omtrent atten tommer brede og seks tommer tykke. Var der ej rug nok, blandedes dejen med mel af byg, bønner eller ærter. Endvidere blev bagt sødt brød af sigtet byg- eller hvedemel, lagt med gær, og deraf lavedes tommetykke kager af en alens tværmål. De blev prikkede med et ståltråds redskab og overstrøgne på den øverste side med pisket æggeblomme, inden de blev satte i ovnen, derved opnåedes en blank, brun farve, som var husmoderens stolthed. Sammen ined det søde brød bagtes »knækbrød« af samme dej, men kun halvt så store og blot $\frac{1}{4}$ tomme tykke. Og så desuden »vaffer«, »goderåd«, »klejner« og »hjortehorn«. De sidste lavedes af rullet dej med udskårne takker og kogtes sammen med klejnerne i fedt. Istedet for sukker brugtes sirup eller honning.

Nu, da de groveste sysler var færdige, blev alt skuret, der skures kunde. Kakkellovnene, de gammeldags støbte bilæggere med Adam og Eva eller andre bibelske billeder på, blev pudsede så man kunde spejle sig i dem. Murene blev kalkede, og så kunde man tænke på at iføre stuen sin festdragt.

På bænkenene lagdes hynder af gammeldags vævning med forskellige mønstre, ligeså på stolene (Sm.). På væggene fæstedes malede billeder, der i Halland kaldtes »konterfej«. I mere gammeldags egne klædtes de med »bonader«, tapeter, af groft lærred eller papir, hvorpå var malet store bibelske billeder, de plejede at blive hængende til 20de dagen, da »Knud kører julen ud«. De var gjorte af indfødte mestere, farverne var stærke og valgte med stor frihed. Der var grønne heste, røde lam, mennesker med lyseblåt hår.

Perspektivet var også frit behandlet. Josefs elleve brødre lå på knæ bag ved hinanden. Disciplene, der faldt i søvn i Getsemane, lå i en dyng, den ene over den anden. Hvor Kristus lærer i templet var han iført sort præstekjole, hvid præstekrave og havde rødt hår. Et andet billede viste Josef og Maria, som lå i én seng, Josef havde en spids, hvid nathue på. Han holdt i hånden en strikke, fastgjort ved vuggen, hvori Jesusbarnet lå, omgivet af engle. Hvor forunderlig barnagtige end disse billeder kan forekomme os, vist er det, at de greb almuens barnlige sind med stor magt og blev for barnet en prædiken om Evangeliets herlighed og julens fest inderligere og dybere end nogen anden.

På en gård i Skåne sås under julen på venstre gavlvæg de tre vismænd, der i Betlehem opsøgte Jesus, nedenunder fandtes billedet med deres offergaver. Til højre var Herrens apostle og under dem bryllupet i Kana, nederst de fem kloge og de fem dårlige jomfruer. Over sengen på panelet til venstre Jakobs drøm og himmelstigen, nedenunder scenen med Noas sønner, som dækkede deres berusede fader.

Ovenfor tapeterne hængtes i buer lange håndklæder, der havde kunstig flettede frynser. Over tagbjælkerne droges store duge med broderede firkanter, alle forskellige. Mangledede man dugene, fæstedes et rent lagen over julebordet, der somme steder var fire alen langt i det mindste. En krone af halm gjordes fast i taget ovenover, smykket med grønne, røde og blå tøjstrimler. I Finland bindes denne krone af børnene, som trækker sytråde gennem halmstrå, danner deraf en krans, denne hænges op under taget, »at der ikke må savnes brød i huset, til høsten bringer nyt korn.«

Hos mere formuende pyntedes gavlen med særlige »gavlbønader«, ligeledes med malede billeder. Hvor der var fattigere kår, nøjedes man med mindre, satte tapetstumper op, hvidt skrivpapir, gamle kærestebreve, kvitterede regninger, hvad man havde, det så dog altid ud af noget.

Desuden opstilledes på gavlhylden fade af tin og messing, lysestager og blikmål. På remmen nedenunder bægere og kander af metal, alt blanktskuret, og jo mere det skinnede på hylden, jo større rigdom kom i huset. I fattigere hjem sattes tallerkener af porcelæn eller ler op. I køkkenet var alt kobbertøjet opstillet på hylder.

Og et endnu. Alt familiens linned og klæder hænges op på en stang langs stuen, noget fremme i gavlen, når julelysene skinner på dem, værges de i året mod møl. Desuden lægger bonden sine sølvpenge ud på bordet, tæller dem, ligeledes alt sit sølvtøj; tanken er også her, at julelyset skal skinne på det alt sammen, at det må øges.

Når dette så er ordnet —, i forskellige egne er naturligvis skikkene noget forskellige, jeg tør kun fremdrage hovedtræk, — er dagenes værste arbejde overstået, og der kan tænkes på en fredelig juleaften. På Gotland er juleøllet allerede blevet indbåret Thomasdag, »Thomasfyll-tunna«, til nabogården bringes en »såndingakanna« at smage. Budet får en drikkeskilling og stor tak tilbage.

Juleaftensdags morgen er folk tidlig påfærde. Der er de steder, hvor man rejste sig klokken 1 om natten for at kunne være færdig til daggry. Alt er i disse timer fuldt af betydning for året, som kommer: jo tidligere alt arbejde den dag bliver færdigt, jo før endes alle årets sysler. Sindet er mildt i juledagene, den travle husmoder klager ikke over sit mangfoldige og besværlige arbejde og skyder trætheden hos sig selv og tjenesfolkene bort med en spøg eller et smil. Man tænker på de fattige, som skal have deres del, den har de forresten sædvanlig fået dagen iforvejen. Som hær i de gammeldags præstehjem, således i Skåne og vel andre steder af Sverige, gives rundeligt til de små. Hvert fattigt hjem kunde hente sin gave: brød, flæsk, gryn, tællelys og øl. En lille pose og et »halskrus« førtes med, i posen lagdes fødevarerne; øllet hældtes i kruset og deri sattes lyset ned, at det ikke skulde gå istykker. Så blev

der råd til også i de fattige hjem at holde jul og byde glæden til gæst, og selv tiggeren plejede i de dage at have såmeget, at han kunde byde en ven gæstfrihed.

Juleaftensdag blev der ikke trakteret med middagsmad som sædvanligt, men vor fa'r og vor mo'r mødte i stegerset (Skåne), vor fa'r med en stor »limpa«, vor mo'r med et fad og en slev. I den store indmurede kedel havde bryggerspigen kogt »julesulet«, fedtet fra de gode sager svømmede i et lag ovenpå. Som bord blev den høje bænk, hvorpå kvinderne ved vask bankede linned, »tvättesådet«, stillet hen ved siden af gruen, »doppgrytan«, og fadet fik dær plads. Vor mo'r skummede fedtet af gryden, og vor fa'r skar skiver af brødet og lagde dem på sædet. Alle, gamle og unge, mødte og dyppede og spiste efter bedste evne, og den plejede ikke at være ringe. Denne ret kaldtes »muljebrö« og dagen »dopparedagen«.

Såsnart dette måltid i Skåne var sluttet, gik karlen ud i kálhaven med en stor kurv og skar såmeget grönkål, som der kunde rummes i kedlen, hvor kødet var blevet kogt, lagde bladene i hakkelsekisten og snittede dem dær itu, hvorpå han gav bryggerspigen dem; hun fyldte dem i grubekedlen og blev ved at stoppe efter, som bladene kogtes sammen, idet hun rørte med et »mæsketræ«, en 2½ al. lang åre, og når kålen var gennemkogt og tyk som en dej, blev den lagt op i et såld, at vandet kunde løbe fra den. Den ret hed »langkål« og kunde ikke undværes selv i den fattigste hytte.

Når så alle havde »doppat i gryten« (Närke), blev julehalm bringet ind. I Skåne mindedes de gamle, at man i deres ungdom plejede at strø gulvet med julehalm, men da der indtraf jævnlige ulykker, vel på grund af ildsfaren, gik det af brug, nu strøs med havsand og enebærris. I andre egne er stuen i mands minde blevet strøet med halm, der sædvanlig bares ind i mørkningen; folk brugte langhalm af rug, som bredtes nogle tommer højt ud over gulvet, således at der lodes en plet bar rundt om den

åbne arne. For at halmen kunde ligge bedre, blev den fæstet med nogle lister langs kanterne og så skåret af efter dem. Heroventpå strøedes et tykt lag af småhalm, til glæde for børnene, der nu havde noget at tumle i. Man tog også hær varsler. I Knäred sogn (S.Hall.) havde man for skik at støde de indbårne kærve stærkt i gulvet, der faldt da altid nogle aks ned, og var det rugaks, ventede man at rugen i det kommende år skulde give rigest afgrøde. En stor kærve blev rejst midt på gulvet, som børnene kunde lege tagfat om, hvormed de straks begyndte. For dem var denne ordning af sagen til utrolig morskab, og der var ingen ende på de löjer, som där dreves.

I Finland har det været brug at stænke halmen med en »sup« brændevin. Varslet toges där, ved at husfaderen greb en håndfuld halm og kastede den op i taget, idet han sagde: »nu sår jeg rug!« og således for alle de forskellige dyrkede kornsorter; fæstedes der så mange strå, var det tegn til en god afgrøde.

Der skulde ej blot tænkes på at göre det godt for familien inden stuens vægge, men også for de værnløse og umyndige udenfor, »thi alle skabninger bör glæde sig i juletiden«. Derfor sættes op til spurve og andre småfugle på en lang stang en utærsket kærve. I stalden får hver ko ekstra foder, en tot hø slået midsommernat kl. 12, og tit föjes der venligt til for at øge gavens glæde: »dett är jul, min lilla!« eller: »hår har du, för att du skall veta, dett är jul!« eller: »åt väl, trifs väl, då ä julekväl ä kväl!« Dertil gives lidt af alt fra julebordet, og hver får i julegave en ny klov om halsen; thi køerne sagde, da de kunde tale: »hellere en orm om halsen end den gamle klov«. Så lægger man nøje mærke til, hvorledes kreaturerne forholde sig. Ligger de ned, er det varsel om en god høst ad åre, står de derimod op og er urolige, frygter man en fattig afgrøde. For en sikkerheds skyld lægger man en tot hår af en nylig skudt björns hud i krybberne. Det er, for at kvæget ikke i den kommende sommer skal ødes af björnen.

Hestene skal have rent korn juleaften, det har de forlangt, da de kunde tale, og det får de også. Husbonden fylder målet med ren havre, lægger et stykke brød hos, en høtot, slået midsommernat kl. 12, og föjer forklarende til: »hesten, han slæber jo alt til huse!«. I Finland bæres havren ind i stuen, stænkes med øl og brændevin: »skal det være jul, så skal det! og ikke heller behøver Palle at bide i sin krybbe, fordi vi har knapt om træ«. I Sverige får hesten ud på natten en skål øl, at den næste morgen kan løbe såmeget raskere til juleotten. Han skal forøvrig også have af alle retter på bordet; vil han ej æde med det gode, stoppes føden i ham.

Bindehunden slippes løs. »Når alle andre er fri og glade, skal den ikke være i lænke«. Hönsene får hvede eller risgrød, kogt med mælk. Kort, der bliver sørget for alle, også for de dyr, der synes at stå familien inden döre noget fjærnere, fårene og svinet. De første skal juleaften have såmeget foder, at det kan slå til juledagen over. Derimod véd jeg ikke af, at de får noget juleønske med i tilgift. Derefter skal husbonden stoppe en sæk med hø, rulle den foran sig med foden ind i stuehuset, eller om han bærer den, bære den så lavt som muligt; sækken skal blive liggende inde i stuen juledag over og høet gives fårene anden juledags morgen, så kan de ikke springe højere end sækken er løftet. Det er for at hindre dem i at gå over hegnet, hvad de såre gerne vil. Dette hindres ligeledes, om man hverken nævner dem eller tænker på dem i juledagene. Med hensyn til svinet véd jeg kun at sige, at noget af maltet fra julebrygningen lægges til side og deraf gives svinet för solopgang Valborgdag tre næver fulde.

Hvad der gælder koen, at den har lov til at klage til Tomten, om den ej har fået sin ret, turde angå de andre dyr også. Han er i Sverige, som i Norge og Danmark, husets gode ånd.

Julen er vætternes tid, man vil undgå deres besøg og bruger de råd, som findes. Ved dören lægges kors af

halmstrå. I Sveriges nordlige landskaber rejses et julekors i snebunken i gården. Det er i regelen gjort således, at spånerne blive siddende på det og danner en slags løvværk, For det meste bliver det bragt tilhuse med det sidste brændelæs lige før jul. »Julegraner«, unge træer, således kvistede, at de foroven danner en krone, stundom i fantastiske former, især når de er pudrede af sneen, opsættes ved husene. Endvidere tegnes kors over døre til forstue og udhuse. I Finland göres der kors af husbonden over døre og luger om aftenen efter endt måltid.

Den korte dag gik tilende. För solens nedgang samledes byens karle ved kirken; når solen var kommet til synsranden, gik de op i tårnet for at »ringe julen ind«, og i det öjeblik dens sidste stråle slukkedes, og julenattens höjtid oprandt, begyndte klokken at lyde. »I Jesu navn!« sagde de og trak i rebet. Og såsnart klangen lød ud over sletten (Sk.), nåede mennesker og deres hjem, böjede alle knæ, blottede hovederne og hviskede: »i Jesu navn!« En kirkeklokke brød tavsheden, og på engang blev luften fyldt af toner, fra nær og fjærn istemte klokkerne deres julesalme. Ringningen fortsattes omtrent en time efter solnedgang, så var julen begyndt, alle hilsede hverandre med ønsket: »Guds fred og en glædelig jul, helsen og sundhed og alt hvad godt er!« Svaret var: »dig det samme!« Andre steder er klokkeringingen først sket kl. 12 julenat (Småland).

Så var julefesten begyndt. »Brasan« var tændt med den store »julhöna«, en vældig brændeknude, der lagdes på arnen og måtte være så stor, at den mindst kunde række til trediedags jul (Sm.). Julebordet var dækket med alle dets herligheder, men det første, der skulde göres, var tvætningen inden höjtiden. I badstuen var en mægtig ild tændt, hvori store stene lagdes, og når de var rødglødende, kastedes de i et kar vand, så rummet blev fyldt med damp. Man afklædte sig, og på hylderne, — hvor ellers hørren blev törret för brydningen, i de egne, hvor törre-

stuen brugtes, — strakte man sine lemmer, for bag efter at skylle sig af i badekarret. Sædvanlig var dette bad det eneste, der toges i årets løb, hvad der forklarer talemåden: »stackars prest, som skall tvätta sig hvar åttonde dag!« sa' pojken, tvätta sig julaften. Ikke så sjælden tog karlene klæderne fra hverandre, løb nøgne hjem, hvor de snart atter fik varmen ved julebordets gode sager. Efter mændene badede kvinderne, som vel måtte vogte deres klæder, om de ikke i vintermørket skulde løbe nøgne hjem. Men uden löjer går sligt nu aldrig af, ligesålidt i vore dage, da badet tages i huset, som tidligere. Som den badende allerbedst ligger og sveder på hylden eller i karret, bliver døren revet op og en spand iskoldt vand kastet over ham.

Når alle var færdige, lod man det lunkne vand stå til Tomten eller andre af dem, som færdes i mørket. Hvad linned man skiftede, blev lagt på et skjult sted i et af udhusene. Var næste morgen armene lagte korsvis, var det dødsvarsel for ejeren.

Dampbadet, den oprindelige personlige indvielse til höjtiden, er vist gået af brug mange steder. Hver nøjes med at to hænder og fødder, mens husmoderen som hendes sidste syssel för bordet, tvætter alle hoveder foran arneilden. I Skåne er vel også dette faldet bort, man nøjes med at tvætte sig omhyggeligt og iklæde sig höjtidsdragten, inden man samles i stuen.

Så er imidlertid julebordet, langt og stort som det er, dækket med husets smukkeste dug og forsynet med brød og kødmad i overflod. Fra en af de særlig gammeldags egne beskrives opdækningen således: på det store bord byggedes to »julhögar«, en for husbonden og en for husmoderen. Som grundvold var nederst lagt en stor ost, ovenpå den i ulige antal »julbullar«, den ene bestandig mindre end den anden. Derved dannedes en afstumpet pyramide, på toppen af hvilken var lagt en krone af hvededej, indeni hvilken, som i en rede, »fredens due« sad med et bygkorn

i næbbet og et æg under halen, et udtryk for bondens håb om et frugtbart år. Rundt i randen på bollerne var indstukne tynde træpinde, behængte med kringler og alle med æbler i spidsen. De andre husfolk fik hver sin høj men ikke så anseelig som husbondfolkets. Fra juleaften til tredie dags jul, nyårsdag og trettende dagen, skulde »julehöjen« ligge på det store bord og modtage særlig kraft af julens fest. Julebrødet fik derved magt til at læge sygdomme hos kvæget.

I Halland dannedes grundvolden for »julehöjen« af en særlig dertil bagt overordentlig stor kage, — i Dalsland af et udskåret kors af sødt »vörterbrød«,*) hvorovenpå den store juleost og bollerne —, bollerne dannede den stumpe kegle, øverst en ost, derpå en ringformig kage, hvori tre smukke, røde æbler. Den stod urørt på bordet hele julen igennem, og det var tidligere skik, at husfaderen, inden han gjorde den første dags pløjearbejde i våren, spiste et stykke af den ringformige kage, der var af fint hvedemel, og gav sine trækdyr det øvrige, det bragte både ham og dyrene styrke og velsignelse. Naturligvis fik hvert barn sin »julehøj« af forskellige brød, hverdags-, sigte- og limpebrød, øverst den omtalte »julegalt« med et æble ovenpå. Det var, som nævnt, et aflangt brød, kløvet i enderne, der var oprullede så det hele kom til at ligne et dobbelt korslagt S. Sjældnen nåede den smålandske husmoder at få hoved sat på dyrets krop. Hun måtte nøje give agt på, at der bagtes lige antal af alle kagerne, »ellers indtraf i årets løb dødsfald i huset«. En anden kage fra julebordet var »julakusen« fra Vårend, et aflangt vörterbrød; i Nerike lagdes tre store brød »juloxarna« på bordet, hvor de blev liggende hele helgen og gaves trækdyrene, når vårarbejdet begyndte. Endnu nævnes en »jultupp«, en »guldvagn«, korsformede brød eller brød med korsstempel.

Såvidt om brød og kager. Den store »julhög« ligger

---

*) brød lagt i ølurt.

der, foran står brændevinsflasken med et tykt, tændt tællelys på hver side. Midt på bordet en nyskuret ølkande af træ, flaske med sølvtumlere, og så det store fad fuldt af kød og flæsk. Opstilling og ordning var naturligvis forskellig efter landskab og folk. I Skåne lagdes nederst på bordet en stor sur »limpa«, på den en anden »sötsur limpa«, som kaldtes »halfstackebröd«, hvorpå endnu en lille sød kage. Om dem atter sødt brød og knækbrødsstykker. Derefter kom »sömmelsfaded«, saltmadsfadet vilde vi sige, fadet med kogt kød og flæsk, et drejet træfad med en bred fod. På det var lagt en kogt skinke, om skanken på hvilken der var viklet papir, udskåret i kruser, til at tage ved. Ovenpå et svineribbenstykke, en fårebov, rullepølse og andre pølser. Derefter opstilledes »smörfoden« af træ, tin eller ler, hvis skål havde størrelsen som en stor underkop. Smörret, der kunde veje indtil 3—5 skålpund, vel 3—4 pund dansk vægt, på den var lagt kegleformigt op i en spids, der var pyntet med krusede blade, dannet af den konstfærdige husmoder ved hjælp af en ske. Ovenpå smörret var et kors, i form som den götiske lillie. Øverst på bordet fik en svær malmlysetage med et tregrenet lys plads. Det forestillede treenigheden. Nærmest bordenden og højsædet to mindre lys i malm- eller tinstager, som man havde det, for manden og konen i huset. Hos fattigfolk var stagerne af træ eller ler, ofte med udskårne hestehoveder. Lysene havde i folketroen stor betydning, thi den, hvis lys først brændte ud, skulde først dø, og dannedes der af den nedløbende tælle en høvlspån, varsledes død i det kommende år for den person, den vendte imod.

I Halland lagdes et halvt svinehoved på saltmadsfadet, foruden andre kød- og flæskestykker og en eller anden tyk pølse. Man havde lov til at skære af svinehovedet, men snude og ører måtte ikke røres. Havde man ej hoved, tog man en »böste«, en skinke, istedet. Svinehovedet kaldtes i Småland »julahös«, det repræsenteredes i Bergslagen af en stor tyrehals.

Også fisk, fersk såvelsom salt, hører til julemaden.

Såvidt jeg skønner, vil det blive vanskeligt under ét synspunkt at gøre rede for julemåltidet, og jeg foretrækker derfor nogle enkelte skildringer.

I Skåne modtog husets folk julegaver. Det skete, når alle, efter at klokkeringningen og tvætningen var forbi, og man havde iført sig festklæderne, var samlede. Gaverne var: en »limpa« lagt i surdej, en »sötsur limpa« og en sød kage, afpasset i størrelse efter modtagerens alder. Husfaderen gav karlen en flaske julebrændevin, at han kunde have noget at traktere med, om der kom gæster til ham. Husmoderen trakterede med »midaften«, tør mad og nogle bakkelser og stillede på den nederste bordende den store ølkande, som ingensinde måtte være tom julen igennem.

Når man var færdig med maden, tog husmoderen et lerfad med sennep og en kanonkugle, som karlfolkene måtte tage sig af og med svidende øjne male sennep til juleflæsket. Ingen kunde holde det ud hele tiden, og så skiftedes de. Imens gjorde kvinderne maden færdig, dækkede julebordet og pyntede det, som alt er beskrevet. Så snart madlavningen var tilende, slukkedes ilden på arnen, og asken jævnedes, for at man af tegn og mærker i den kunde se de vigtigste hændelser, som året skulde bringe: dødsfald, fødsel, frierier og ægteskab. Derefter tog vor fa'r og vor mo'r plads i højsædet, et af de yngste børn, eller en af tjenestefolkene læste bordbönen, så sattes kogt, fersk fisk på bordet og ål i æddike, den sidste ret måtte aldrig fattes. Derefter fulgte byggrynsgrød, kogt i sød mælk. Husmoderen gjorde med sin ske et kors i fadet, at onde vætter ikke skulde få magt til at skade de spisende; i korset lagde hun et stykke smør til at dyppe i, aldrig dyppedes dog i korsets midte, det var vel ubeskedent, men i et af dets grene.

Efter endt måltid takkede man Gud for mad og mætelse og vor fa'r tog bibel og salmebog frem, et evangelie-stykke blev læst, et par salmer blev sungne. Klokken var

imidlertid blevet 11, og man gik ud og gav kreaturerne julefoder, hvad der skulde ske för kl. 12, den time, da Herren fødtes, da måtte det knælende kvæg ej forstyrres i sin andagt. Derefter gik alle til hvile.

Endnu må omtales, at naboernes unge karle för aftensmåltidet plejede at liste sig ind på gården og skyde, eller også fejrede husets egen karl julen med et skud eller to. Lykkedes det at fange skytterne, skulde de ind og trakteres, sædvanlig slap de bort i mørket. I Halland kunde skuddet ledsage en »julklapp«, som kastedes ind i stuen, men da det ansås for skam at lade sig fange, og vakte omtale næste dag ved kirken, passede man nøje på at forsvinde.

Andre steder i Skåne var traktementet ludfisk, grød, gåsesteg og kager, og enhver af de tilstedeværende måtte give hunden et stykke brød. Gik den ned til døren og lagde sig med det, var det dødsvarsel for den, som havde givet det, hvad der dog som regel ikke forstyrrede nogens juleglæde.

Folk plejede at sidde oppe, så længe julelysene brændte, og morede sig efter salmesangen med julelege. Man »skoede blakken«, »stak øjet ud på skomageren«, »pegede mod månen«, »kiggede efter syvstjernen«, »legede Markus og Lukas«, »sad på forundringsstolen«, »legede blindbuk«, »puttede bælte« osv. Der blev også sunget, om nogen var tilstede, der havde sangstemme.

Når husmoderen i Småland har dækket bordet med de sædvanlige gildesretter og sørget for menneskerne, tænker hun på de skjulte magter, hvem familien skylder sin lykke, og sørger for, at de også kan få deres lön. Derfor sætter hun på et skjult sted et lille bord med den sædvanlige julekost. Skönt det sker i al stilhed, véd alle om det. Så snart alt er færdigt, tændes »brasan« på arnen, og alle husets folk sætter sig til rette i halmen, fordeltmeste dog således, at börnene samledes for sig og tjenestefolkene ligeledes. Man gættede gåder, f. eks.:

»min fader det var,
hans moder jag blef;
det barnet jag dägde
var min moders man?«

eller

»fira gångare
fira hångare,
två spjut,
två ljus,
å en ätterdackare«.

eller mere eller mindre lystige gådespörsmål:

»når står kongen på et ben?«
»sér man det, så sér man intet; ser man det ikke, så sér man?«
»når kan man ikke kende forskel på narren og den kloge?«

Mens legen gik for sig, sad husbonden på sin vanlige plads uden at tage del i den. Man kunde dog af hans smil nu og da slutte sig til, at han hørte stöjen og morede sig over deres indfald.

Om ved klokken ni spiste man kvældsnadver, hvor »grödrimene« blev brugte. Sagen var, at ingen fik lov at smage på gröden, för han, den til ære, havde fremsagt et rim. Sædvanlig var der i dem hentydninger til kærlighedsforståelser mellem husets folk eller spot over dårlig mad, slid og slæb under arbejdet, ting, som vedkommende, det gjaldt, lod gå ind ad det ene øre og ud af det andet; thi ordet var den aften frit.

Der rimedes altså:

»denne gröten, han å kokter i ena gryta, men
inte i ett stop,

Gu' låte Petter å Stina komma ihop«.

»den här gröten å kokt i e gryta, å inte i e trumma;
dom, som int' äter sej mätta, di å dumma«.

Eller en kunde sige:

»Jag sitter i jämtet ett nöt och äter gröt!«

hvortil den følgende svarede:

»Jag sitter i jämtet et få och gör så må!«

Så var omsider måltidet til ende, og folk lagde sig til hvile i halmen. Søvnen blev den nat ikke til noget, thi de fleste af husets folk måtte nødvendig i kirke julemorgen, og man skulde ofte hjemmefra kort efter midnat for at nå frem.

Fra en af de gammeldags bygder i Sinåland medtager jeg endnu en skildring. Unnarboens hus er tjældet, julehalmen ligger i et tykt lag på gulvet, på bænkene dyner og hynder. Over duge, tapeter og de ophængte klæder spreder den store »brasa« af bølgebrænde et flagrende lys, der kastes tilbage fra de blankskurede fæde på hylderne. Det »store bord« står dækket og blandt »julahögar« rejser sig stolt det mægtige julelys, som dog kun evner svagt at oplyse skumringen i den mørke krog, hvori höjsædet findes. Mens husfaderen læser bordbönnen, knæler alle, og knælende takker man Gud efter måltidets slutning. Bibel og salmebog fremtages, husfaderen læser juledagens evangelier, der begyndes og sluttes med salmesang. Så går man til hvile, men søvnen bliver sjælden alles gæst. Nogle ligger vågne i håb om at få et glimt at se af englene, der ved midnatstide tager de levendes pladser om bordet. En anden tænker på at få julelyset at se, når det i Herrens fødselsstund deler sig. Endelig kommer tanker på de døde, der færdes ude, på de mange rædselsfulde skikkelser og syner, der møder dem, som »går årsgang«, for at få at vide, hvad den kommende tid bærer i sit skød. Man må desuden tidlig op for at nå kirketjenesten. Kommer man for sent og får ej den første julesalme med, mister man noget af höjtiden og glæden; kommer man for tidlig, kan man træffe de døde, der endnu ikke er vendte tilbage til deres stille boliger ude på kirkegården, og som sønderriver den levende, der forstyrrer deres gudstjeneste, om han da ikke kaster et klædningsstykke til dem. Frygten for gengangerne formørker noget den kristne juleglæde. Man af-törer med omhu sædet i sin stol, at intet af det muld, de

døde førte med sig fra graven, skulde blive hængende i klæderne. Forsømmes det, kan man frygte dødningskebn, »gastakrystning«, der kan være farlig nok.

Man må søge så langt tilbage som muligt for at finde beskrivelser af juleskikkene i gamle hjem; thi overalt ud-slettes de ejendommelige brug og giver plads for fælles-former, der alle vegne er gængse i den civiliserede verden. En fortælling er bevaret om et gammelt præstehjem i Småland, hvor skildringen i det hele og store måske ræk-ker tilbage til slutningen af det 17de århundrede. Den lyder i noget forkortet gengivelse således:

Blandt festerne, der i præstegården fejredes, var julen den fornemste, et slags årligt jubilæum. Middagsmaden slog man streg over, istedet samledes man om den store kedel, i hvilken kogtes skinker og hove, og spiste blødt brød, der dyppedes i skummefedt. Kl. 2 om eftermid-dagen gjordes der ild i badstuen med birkeved, og et ægte finsk dampbad beredtes. Karlene badede under den første varme, som man anså for mindre sund. Dernæst indfandt provsten sig med sin adjunkt og svigersøn. Man klædte sig helt af lagde sit tøj i den frie luft udenfor, og søgte sig derefter en plads på en hylde efter smag og behag. På den gloende ovn blev kastet vand i spandavis, en stærk, koghed damp fyldte rummet, og sveden brød frem gennem alle porer. Såsnart det var skét, fik den badende et birkeris med løvet på dyppet i lunkent vand, og dermed piskede han sig, til han så ud som en kogt krebs. Når det vel var overstået, krøb man ned fra hylden, satte sig på et brædt, hvor en af karlene skruppede den badende fra hoved til fod og hældte til slut en spand varmt vand over ham. Derefter klædte man sig på, uden ringeste mén, trods det, at klæderne havde tit ligget ude i 12—16 graders frost. Hjemkommen lagde man sig med klæderne på i en op-redt seng. Under den lette sved, som fulgte, forfriskede man sig med gammelt honningsødet martsøl, som var krydret med annis, og hvori der var brækket julebrød.

Bagefter badede husets døtre og pigerne på samme vis, og det var imidlertid blevet mørkt, før alt dette var overstået.

Henad kl. 5—6 tændtes julebålet, og der blev båret rughalm ind i mindst seks tommers lag over hele gulvet og lå dær, til trettende dagen var forbi, da blev den atter båret ud, efter at den af de mange fødder var trådt til smul. Det næste var, at hele huset klædte sig på som til bryllup. Provsten og hans frue var vært og værtinde, børnene og tjenestefolkene gæsterne. Bordet blev dækket, provsten holdt en kort tale og nedbad over hjemmet en glædelig fest, hvorpå provstinden bød småbrød om, mens hendes mand skænkede. Der læstes bordbøn, og man satte sig tilbords. Den første ret var stærkt pebret ludfisk, dernæst kom »julesuppen«, en fed svineryggesuppe, hvormed der kun trakteredes den aften, og måske kun i denne ældgamle præstegård. Den var kogt på ryggen af et nyslaget svin med mælk og var særdeles stærk. Derefter kom julegrøden, der bruges i den hele kristenhed, bestrøet med annis og sukker og udenpå pyntet med indstukne rosiner. Midt i grøden var smørhullet, hvor alle kunde dyppe. Ribbenssteg var den næste ret og tilsidst tærte. På tjenestefolkenes bord var der foruden det øvrige traktement endnu kogte hestebønner, overhældte med skummefedt. Dette fad var for de forsamlede en formaning til ikke at spise sig så mæt, at en bønne ikke kunne glide ned med, hvorfor også hver, efter at have spist, tog en bønne.

Når måltidet var tilende, sang man: »lov et være du Jesus Krist« og holdt fælles aftenbøn. Alle lys sluktes uden provstens og provstindens, som brændte hele natten, og som for at undgå ulykkestilfælde sættes ned i en kobberkedel. Blev de stående urørt, troede man, at luerne i Herrens fødselsstund delte sig, og der var dem, som havde ligget vågne for at få det at se.

Så gik man iseng, julemorgen kl. 2 ringedes første gang, kl. 3 anden gang, og ottesangen begyndte kl. 4.

Inden jeg går til hovedstadens jul medtager jeg endnu en skildring af den svenske jul hos Ejbofolket ved Estlands kyster.

Når der kort før jul er brygget frisk øl, går unge folk og børn omkring i byerne, synger salmer og beværtet. Stuen til julefesten pyntes i Rōicko med hvide, lodrette granstave, i Worms med sejldug og lagener, som ved et bryllup. Børn laver »julekroner« af rørstykker og strå, hvoraf de ved at trække tråde igennem danner regelmæssige pyramider, 2—3 fod i gennemsnit; de pyntes med bånd, rødfarvet uld, smålys, og ophænges over bordet. Juleaften besøger hele familien badstuen, ved hvilken lejlighed børnene trues med »julgås«, d. e. pilekviste. Når husfaderen er færdig med badet, gør han med kridt indvendig kors på vinduer, udvendig over døre, på stalde, brønde, jævnlig tre kors eller et hjulkors.

Såsnart man er færdig hermed, hænges der for vinduer og tændes lys, husfaderen istemmer en salme, og aftensmåltidet begynder: »julegrød« med smør og mælk, undertiden også svinekød. Atter synges en salme, og julehalmen bæres ind. Husfaderen kaster gentagne gange et neg op imod taget, stråene, som bliver hængende, varsler ondt eller godt for det kommende års høst. Børnene tumler, slås, driver deres »halmlaik« i strået. Når festen er forbi, tages halmen atter ud. Resterne af den lægges ved humleplanter og træer eller strøs ud på marken. Køerne må derimod intet få af den, thi så bliver de vilde. I Dagø brugte man forstum et »juletræ« på lignende måde, som skikken har været ved bryllupper, — hos mere velstående familier i Worms kunde det endnu træffes i halvtresserne i forrige århundrede. På et grantræ hænges æbler og nødder, på dets grene stilles små voksllys, fem og fem sammen.

Alle slags lystige optøjer drives. Unge karle forklæder sig, laver sig to horn af halm og en lang hale. Således udpyntet tager karlen et dækket over hovedet, kommer brummende ind i huset, fanger et af børnene og slæber

afsted med det, så barnet er ved at forgå af skræk. En slig formummet person kaldes »julgås« i Worms, han han danner nemlig en gåsehals og et næb ved hjælp af sin udstrakte krummede arm og hånd. I Dagø og Nuckø kaldes han »julbuck«. Henimod natten anrettes et nyt måltid, som spises med salmesang. Der trakteredes med tørrede eller saltede fisk, byg- eller hvedebrød og smør, undertiden også med kød. Æbler og nødder hører med til retterne.

Efter at man har givet kvæget brød, øl og salt, bringes kl. 12 »julegalten« ind. Det er et stort brød af rug- eller hvedemel, omtrent $1\frac{1}{2}$ fod langt, dannet som et svin, forsynet med snude, næsehuller og øjne. På ryggen er der langs med figuren gjort striber eller snit, mellem hvilke dejen er toppet op i små spidser, der forestiller børster. Slige brød bages allevegne i Estland. I Wichterpal lægges to på langs på bordet, et tredie derover, de dækkes alle med et hvidt klæde, så man kun ser snuderne. I Runø bages en væder med snoede horn og korsede forben, som kaldes »julbuck«, den spises St. Knudsdag, d. 13de Januar.

Når julegalten er indbåren, lægger husmoderen den på bordet, skriver med kridt et hjulkors på den, lader den ligge til skue 1ste juledag på husfaderens plads, dækket af et hvidt klæde. Nyårsdag og kongedag lægges den atter frem og gæmmes derpå. Den ene halvdel af den skæres istykker kyndelmisse, den anden fastelavnstirsdags middag efter husfolkenes tal uddeles til dem og spises. Undertiden gæmmes stykker, der gives dels til hyrdedrengene, dels til kvæget, for at det skal trives, eller også får pløjemanden det den første dag vårarbejdet begynder, han deler det med sine trækokser. Ofte lægges et stykke tilside til næste jul, og der bliver draget omsorg for, at man skærer rundt om brødet, så midten gæmmes tilsidst. I Dagø blev julegalten bagt af rent rugmel, mens alt andet brød ellers indeholder klid eller sønderstampede rugaks. Til oplysning meddeles endnu, at i Vester-götland lægges juleaften på bordet en blok overtrukket med

Svinehud. Husfaderen trådte frem, lagde hånden på denne »julebuk« og svor at ville i det kommende år være sine husfolk en god husfader og mild husbonde. Derpå lagde husfrue og tjenestefolk ligeledes hænder på den og lovede trofast pligtopfyldelse.

Efter måltidet går man til hvile, men lyset får lov at brænde hele natten. Atter med første hanegal står folket op og fodrer kvæget, hestene får brød med påhældt øl. For at hindre hekse i at smutte ind røger husmoderen med enebær hele huset, om det så er staldene. Heksene gør nemlig forsøg på i sorte kattlehamme at snige sig ind i husene. En julemorgen hørte et barn heksen sige: »hær er ikke godt, her lugter af brændt enebær«; og så fo'r hun afsted.

Imidlertid besøger unge folk med ølkande i hånd naboerne og ønsker dem glædelig fest. Så går man i kirke til »julottan«, der tidligere holdtes kl. 4, nu først kl. 6. Kirken er strøet med hakkede granris, og to rader unge graner er opstillede derinde, pyntede med lys, som er skænkede af hvert enkelt tjenestetyende i sognet. Ved bortgangen søger hver at få fat i et stykke »kirkeljus«, hvori der findes lægedom både for mennesker og dyr. Ellers tager man aldrig noget hjem med fra kirken, ikke en knappenål engang; man tror at sligt bringer sygdom tilhuse.

Efter hjemkomsten morer man sig med alle slags lege hjemme og går forklædt i byen for at kyse børnene.

Endelig festen i hovedstaden. I forrige århundredes midte meldte julen sin ankomst 1ste søndag i advent med salmen: »gör dören høj, gör porten vid, den ærens konge kommer hid!« og den første søndag i December samledes børnene i borgerlige huse for at lukke sparebøsserne op og se, hvad deres flid i det forløbne år havde indbragt. Efter at en del af indholdet var lagt hen til husets regelmæssige pensionærer, gamle, sygelige udtjente ammer, ældre arbejds-

løse mænd, der bestemte dage i ugen mødte og derefter kaldtes Tirsdagsgubben, Søndagsgubben, Sabbatsbergsgumman, gjorde man overslag over den levnede sum og hvilke julegaver der kunde købes. Fa'r skulde have et ostindisk lommetørklæde, tjenestepigerne halsklæder, gårdskarlen, som han plejede, en stivet krave og et mundstykke til en cigar, og så det øvrige, ja dær var valget vanskeligt.

Uro og uorden var der i hus og stuer, ustyr i køkkenet; der slagtedes og kogtes, grisefødder optrådte på aftenbordet som varslende profeter, og »istersmörret« blev en stående adventsret. En hel tønde hvedemel blev bragt til bageren, kander og kedler blev skurede, så de skinnede som solen, og midt i al travlheden kom skorstensfejer, uvelkommen som altid.

I skolen havde man travlt med prøveskrifter, med lektierne havde man sluttet, skönskrift var kun tilbage. Store sager var det ikke, som krævedes, men fint skulde det være. Tre eller fire linier tværs over et halvark var det hele, der blev begyndt kl. 8 om morgenen og arbejdet til kl. 3, navn skulde der skrives under. Det var pynteligt, men svært. Av, en klat i den sidste linie! Ja, så er der ikke andet for end at begynde forfra. Læreren har travlt med at skære gåsepennene, — omsider får det dog alt sammen ende, og der gives to dages skureferie för examen. Börnene var naturligvis i vejen i juletravlheden derhjemme og blev sendte ud »att åka kälke« på Carl XIII's torv eller på Observatoriebakken, eller den dristigere fart på Fabriksbakken på Kungsholmen. Så kom examensdagen, vidnesbyrdene uddeltes allerede om morgenen.

Forældrene kommer op på formiddagen, hvad der giver nogen ro i börnenes sind, de føler sig ikke sikkre for prygl, för de er komne. Endelig afslutningen i Qvarta. Skolens efor med kors på brystet uddeler præmierne; tale, formaning, taksigelse, så en salme, — nu begynder juleferien.

Rundt om er der juleudstillinger, der er steder nok at gøre indkøb. Dagen før juleaftensdag går småbørnene ud med tjenestepigerne for at se på de trearmede lys og på armstagerne, der er omviklede med kulørt papir i de svenske farver.

Omsider kommer juleaften. Formiddagen er lang, men håbefuld. »Julegranen« er kommen; den kan ikke stå, der skal sættes en ny fod på den. Når det er sket, pyntes den med brogede stjærner af papir og glaskugler og på grenenderne sættes stumper af voksstabler. »Nisse« og »Nasse« bliver hængt i toppen. »Julebukken« med æbler og nødder gør dem selskab.

Middagsmad mærker man intet til. Den, der er sulten, kan gå ud i køkkenet og drikke kaffe, eller om man foretrækker det, spise franskbrød dypet i en af gryderne. Kl. 5 kommer forældrene hjem, men — tomhændede. Klokken 6 høres der en voldsom ringen på døren, en ubekendt person med kraven op om ørerne, sorte knebelsbarter og briller spørger med barsk røst, om det er hær, at herskabet bor. Jo, det er hær. Han afleverer en pakke, der gemmes i garderoben. Straks efter at han er borte, det slår aldrig fejl, kommer morbror Palle, den gamle ugifte onkel, børnenes ven, men han har slet intet med sig, og forklarer, at han var kommen så sent fra sit arbejde og havde desværre ikke fået tid til at købe noget, men han skulde passe bedre på næste jul. Løjerligt var det forresten, men der var en hel mængde små gaver ved juletræet, som morbror ganske sikkert havde bragt med sig, og børnene begyndte at tale om, at manden med brillerne vist havde været morbror selv.

Så tændes lysene på »julegranen«; alle, små og store, unge og gamle tager hinanden i hånden og går rundt, pigerne hentes ind fra køkkenet, alle skal være med, og til Orsapolskans vemodige toner danser man rundt om træet. Det er ikke den viltre dans, der er udtrykket for

livslyst eller attrå, men snarere en af de religiøse kultusdanne, der i fordoms tid har hørt festtiderne til.

Så får de mindste børn deres julegaver og julebord, hvorpå fa'r og mo'r lukker sig inde og låser døren, de har noget at bestille. Kl. 8 går småbørnene iseng, og bordet dækkes. Af og til hører man, at der bliver ringet stærkt på døren, en hemmelighedsfuld person åbenbarer sig med en eller anden pakke

Kl. 8½ sætter man sig tilbords, retterne er de samme hver jul; ludfisk, risengrynsgrød, og smørtærte. Vin var der også på bordet. »Grødrim« blev sjælden brugt, ludfisk erstattedes tit af gedde; når tærten kom ind, blev »julklapperne« hentede i en klædekurv, der blev stillet ved siden af husfaderen, der nu læste adresserne op, som tit indeholdt lystige titler eller ledsagedes af vers. Stundom var der en hel række adresser, den ene indeni den anden, så pakken vandrede fra hånd til hånd, inden den fandt sin rette ejer.

»Julklappen«, der hører med til den svenske jul, må komme uventet, på en overraskende måde, dens bærer må være ukendt og helst komme og gå som et lyn, således at der den dag, såvidt muligt, vendes op og ned på tilværelsen. Man anstrenger alle sine evner for at overgå hverandre i løjerlige indfald, i at vanskeliggøre gavens opdagelse. Den bliver tit så snurrig indpakket og så mærkelig skjult, at man med besvær nødes at løse, opskære, søge, atter gennemsøge. hvad man éngang har kastet tilside, inden man finder det skjulte. En lille fin guldring kan blive gæmt i en kasse, der vejer 100 pund, et guldhjerte i en julekage til et pund. Også det indfald er blevet brugt, at en person har givet sig selv som julegave og ladet sig gæmme i en tom tønde. Det fortælles således, at en ung greve i Stockholm forærede sig selv på denne måde til en ung dame, der havde været ganske ubøjelig over for hans tilnærmelser. Da man fik bunden slået ud af vinfadet, sprang en smuk, ung mandsperson frem og kastede sig for den

skönnes fødder. Han var fra hoved til fod klædt i et harnisk af rosiner og konfekt, havde på brystet et stort hjerte af marcipan, hvorpå der var skrevet: »o du hårde og ubøjelige skønhed! Det bedste i mig har du fortæret, tag nu dette hjerte, ja opslug mig hel med al min sødme, som jeg nu ligger for dine fødder!«

Det siger sig selv, at hundreder, ja, tusinder af bud, med eller uden maske, postillioner til hest eller tilfods, eller for den sags skyld på krykker, er på færde til langt ud på natten i de særeste og mest æventyrlige forklædninger, som nogen forvoven fantasi kan optænke.

Ved midnatstid bliver der ro, og man skilles med det faste forsæt at gå i »julottan« kl. 7.

Kl. 6 juledagsmorgen var tjenestepiger og børn i klæderne, morbror Palle blev rusket op af sin søde søvn af små, bløde barnearme; snart var han oppe og, mens pigerne tog børnene med, sørgede han for de voksne. Morbror vilde altid i Clara kirke, thi han var født dær i sognet, og det var ham ganske ligegyldigt, hvem der prædikede. Gaderne var mørke. Hær og dær lyste en søvnlug lygte, et enkelt sted tydede et oplyst rullegardin på, at folk indenfor var på færde. Var det klart vejr, kunde man måske opdage en enlig stjerne, der for børnenes fantasi blev til Betlehemstjernen.

Når man kom ind på kirkegården, så man den mørke kirke rejse sig som et fjæld, mens lysene derindefra strålede besøgeren imøde gennem de bladløse linde, et billede der stærkt fæstede sig i sindet. Så trådte man ind gennem den store dør, gyste ved synet af »skampallen«, men blev snart varm i det klart oplyste rum. Skolebørnene i koret sang hosianna, menigheden istemte: »af højheden oprunden er en morgenstjerne klar og skær«, prædiken var lang, man frøs om fødderne. Det store altervindue, der først var ganske mørkt, begyndte at lysne, det vendte nemlig mod øst, lysene skinnede røde og morgentjenesten var forbi, og det var dag, når man gik hjem. Da drengene

blev ældre, gik man i Solna kirken, men dær begyndte »tattan« allerede kl. 6, hvorefter følgen var, at ungdommen kom for silde, gudstjenesten var forbi, og kirken låst. Istedet vandrede man til Staldmestergården, drak glögg og spiste frokost dær.

Juledag var der gerne familiemiddag for ældre slægtninge og husets nærmere eller fjærnere venner. Aftenen plejede man at tilbringe i stilhed ved whistbordet. Anden juledag derimod var ungdommens dag. De gamle åbnede ballet med en polonaise, hvorpå de sædvanlige danse, vals, polka, française og mazurka opførtes. De ældre kunde sommetider fortsætte med gamineldags danse, en enkelt blandt de halvgamle, der var særlig bevægelig, kunde forlange en »slångpolska«. Så blev der begyndt på pantelege og sanglege.

Atter må vi gå noget tilbage. Der er størst sandsynlighed for, at spor af ældre skikke kan findes ude i landsbygdene.

De tre sidste dage før jul anses af almuens, f. eks. i Jämtland, for særlig betydningsfulde. I henhold til gamle tiders tro antager man, at på et bestemt øjeblik i disse dage standser såvel solen som alt andet, der bevæger sig, af skabningen. Ingen kender, når det øjeblik kommer, men alt, hvad man da har om hænde, mislykkes.

Der er jo meget at göra. »Julekors« rejses af ulige størrelse, man lader spånerne sidde på dem, så der dannes et slags løvværk, og planter dem på snebunker i gården eller på det sidste vedlæs, der føres tilhuse. Over alle døre tegnes hjulkors. Sædvanligt er at »julgraner« opstilles ved indgangen til gården; de kaldes også »julestager«, og man forstår ved at klippe og studse grenene, at give dem et pynteligt udseende. Meningen med alt dette er at værge sig mod »jule-svennerne«, nogle kæmpestore vætter, der er kløvede lige op under armene, og som bor i søer, men i juletiden nærmer sig menneskeboliger for at göra fortræd. Møder man en af dem, skal man sige:

»Skvink skvank,
jag lopp fra minom notvant«.

För solnedgang udsættes endelig et eller flere »fugle-nek«.

Inden døre har husmoderen travlt, stuen er oplyst af »julbrasan« og »grenlys« med flere, mest tre, arme. Den gamle skik er, at gulvet bestrøs med halm, det skal være rughalm og utærsket. Pigerne laver små knipper deraf, som de hænger op under taget, og som forestiller frierne, de venter. Husbonden tog sine varsler. Han satte sig på en stol, den ældste af børnene, eller hans hustru, lagde et neg på hans knæer; han trak da stråene enkeltvis ud og kastede dem op imod taget og blev ved dermed, til maden var færdig. Børnene stod så rundt om og talte hvormange af dem, der blev hængende ved sparrerne: såmange kærve skulde der næste år blive at tærske.

Julebordet bugner af mad under den pyntelige »julekron« af halm eller træpinde. Folk giver sig den aften tid til at spise, bordet bliver stående dækket til tyvend dagen. Efter måltidet tilses stalden. Ligger kvæget, bliver der lejesæd ad åre; står de op, bliver kornet stående og tyndt. Køer såvelsom heste erholder deres rundelige foder. Hønsene får deres part af julegrøden.

Aftenen skal gerne strækkes så langt som muligt, så leger man for tidsfordriv. En yndet morskab er »att ta jul-dockan« eller »jultuppen«. Der bliver lavet en lille halmsfigur, som hensættes på gulvet. En af de tilstedeværende lægger sig på ryggen med hovedet nærved dukken på gulvet; så gælder det, om han i den stilling kan løfte benene over sit hoved og med dem gribe dukken og kaste den fra sig. Bruger man en sko, og den falder med tåspidsen mod døren, er det dødsvarsel.

Der er så forresten löjerne med »julebukken«, der går om, og meget andet.

Julelysene brænder hele natten; går et ud, varsles død. Alle husets folk holder sig sammen og reder sig seng i julehalmen. Ingen må være ude; thi udenfor rådede, om

det også kun var få timer, Jætter, Trolde, mørkets onde magter. Det er næsten altid en julekvæld, at Jætterne kommer for at låne øl, eller hyde gæster til sig i hjærget. Selv om man ikke møder Jætterne, får man alligevel at mærke, at der den aften rører sig, hvad ellers aldrig sés: varsler for årets afgrøde, varsler for, hvad der skal ske. Og ét mere: julenat besøger de døde deres gamle hjem og holder gudstjeneste derefter i kirken, og ve de levende, som tilfældig kommer ind i deres kreds.

Alt kl. 2 begynder julemorgen. Kirkevejen er lang, ofte drog folk hjemmefra ved midnatstide for at gå, ride, køre gennem de mørke skove, undertiden i snefog og uvejr, af og til dog også under vinterhimlens tindrende stjernelys. Man slog sig sammen flokkevis fra hver gård. Et stort blus en »jultanne« eller »julabloss«, et tjæreblus, der tit var flere alen langt, dannet af små harpiksrige grantræer, sammenbundne ved jærnringe (Småland), bares foran, og det var et vidunderligt syn fra den klart oplyste kirke til alle sider at se blussene, som vandrende stjærner, komme nærmere. Såsnart de enkelte flokke nåede kirkegården, kastede de faklerne sammen i en stor dyng til et »julebål«. Slog røg og luer højt op, varsledes grøde og godt år. Drev røgen tilside eller ilden sluktes, var udsigterne til god høst kun små.

I kirken var der lys på alter og prædikestol, og lysekronerne var tændte, desuden havde bonde og hustru hver deres lys med. I ældre tid var kirkegulvet strøet med halm, i senere år med fint, hakket granris. Når det gryede ad dag, sang man: »den signede dag med fryd vi ser«, mens folket samledes til altergang, og da plejede andagten at være størst.

Men underligt skifter det i menneskers sind. Såsnart det lakkede ad enden med gudstjenesten, blev folk urolige, det gjaldt at komme hjem så hurtigt som muligt, thi den, der først nåede sin gård, fik sit korn i det kommende år først bjærget, og såsnart prædiken blev sluttet, ilede folk ud.

Der blev dog mer end én vanskelighed at overvinde for dem, som boede kirken nærmest, thi fjærnere boende havde i stilhed sørget for, at stavtøjet til forspandet var blevet borte, eller der var kastet vand på de enkelte stykker af seletøjet, så alt var sammenfrosset i en klump, eller tømmerne kunde være skårne itu. Det er også sket, at et hølæs med langsom kørsel fod for fod har spærret vejen. Karlene, som sad på det havde så gerne brændevin med og drak med latter og lystige tilråb kirkegæsterne til, der ikke kunde komme hurtigt nok hjem og få »kyrksupen«.

Hjemkomne gik husfader eller husmoder først ud i stalden og strøg kreaturerne langs ryggen, thi ellers vantrivedes de, de skulde også smage julehalmen, inden de om foråret blev førte på græs. Smulerne fra julebordet blev strøede om frugttræerne, at de ad åre skulde bære rigt.

I Finland lokkes hønsene ind julemorgen. På gulvet lægger man en ring af strå og inden deri deres føde; hannen skal med, og galer han, varsles æg og kyllinger mere end sædvanligt. Meningen med halmkransen er sagtens, at de ej skal lægge æg udenfor huset.

I landets sydlige egne omtales ikke denne kapkørsel fra kirken julemorgen. Ödman fortæller, at man efter endt gudstjeneste spiste til middag kl. 9 og tog derefter en forsvarlig middagssövn. En stående ret var i Skåne langkål »stekt på pannjärn«. Den dag blev man hjemme, ingen vilde udsætte sig for at blive tituleret »julegris« eller få en skål suppe over hovedet. Tiden gik med salmesang og fortællinger, med at spise og sove, og som regel først efter gudstjenesten 2den juledag begyndte julegilderne med deres morskab.

I Östergötlands skovbygd herskede i begyndelsen af det 19de århundrede følgende skik ved julegilder. Ved dansens begyndelse trådte 4 hvidklædte unge piger ind, pyntede med flitterkroner på hovedet og anden stads. De to bar maden, de andre to den såkaldte »julbusk«, et lille grantræ, der var plantet i en kasse med jord, og hvis

grene var prydede med lys og brogede bånd. »Busken« blev stillet på gulvet midt i stuen, og alle fire piger sluttede kreds om den og sang:

Vårt värdefolk till ära
 en brinnande buske bäres fram;
 två jungfrur mände honom bära,
 som hemma äro i vårt lag.
 Förutan rot, med kvist och topp,
 denna busken växer opp.
 Gud signe vårt värdefolk,
 Gud signe dem till själ og kropp!

Istedet for visen spilles nu en »polska«, og man danser om busken.

En leg, som af mændene bruges i julestuen, er følgende: Et reb bliver fæstet i loftet, det skal nå tæt ned til gulvet, og i enden på det bindes en trækølle, »julklubban«. Derpå lægger en af mændene sig udstrakt på gulvet, således at hans bryst er lige under køllen. En af de tilstedeværende rækker ham en fyldt skål. Opgaven bliver så for ham at sætte køllen således i bevægelse med sin ene hånd, at den, uden at røre ham, svinger i regelmæssige kredse omkring hans hoved, mens han fører skålen til munden med den anden hånd og tømmer den. Slår det fejl for ham, skal han drikke en skål til.

Fra det vejrharde Norrland må endnu en skildring medtages.

Det sér juleaften ud i Lapbondens stue omtrent som lørdagafterne, dog er der nogen større højtid og stilhed. Alle, selv husmoderen, er iførte de bedste klæder, to tællelys står tændte i vinduerne, andre på bordet, blandt dem ej sjælden et seksgrenet julelys. Kvældsnavderen fremsættes gerne noget senere end man plejer. Iblandt retterne findes den sædvanlige »lørdags smörgås«, der denne aften er lagt på »jullullan«, et tykt fladbrød af rug, desuden trakteres med fersk fisk og risengrød. »Jullullan« gemmes gerne urørt til nyårsaften. Kærnemælk og tyndt øl er drikken,

dog får mændene gerne en »aptitsup«, dog ikke altid, og det er som regel den eneste »sup«, som drikkes, i altfald af dem, som fejrer helgen i hjemmet.

Hvor festlig juletiden end er i Lapland, er det ingen kirkefest; det forbyder sig nemlig af sig selv i en klingende frost at sidde i en iskold kirke og høre på en prædiken. Der samles dog altid nogle. Fra de fjærnere byer kommer folk dagen i forvejen, de, som bor nærmere, rejser først til kirke juledags morgen, men skal man nå frem, inden ottesangen begynder, må man tit bryde op fra hjemmet kl. 3—4 om morgenen, og naboer plejer at følges ad på kirkerejsen. Denne er det en fryd at være med til. Hestene er hvide af rimfrost og udsender ved hvert åndedragt hvide skyer i den frostklare luft. De er omhyggelig striglede og bærer søndagsseletøjet, hvorpå der er fastgjort en hel række bjælder; en større klokke er fæstet til skaglen og nogle små i hovedlaget. Så går færden gennem de mørke, tungsindige fyrreskove, mens lyset fra måne eller stjærner falder over dem og kaster flagrende skygger på den hvide, gnistrende sne. Især betages barnesindet af en slig kirkefærd. Forfatteren af denne skildring mindes, at han som barn var med en julemorgen. Han sad i den brunmalede kirkeslæde, gemt under et par varme fåreskind, og lyttede med forundring og henrykt til bjældeklangen, stirrede på de kæmpehøje fyrretræer, de mørke, sørgeklædte graner, mens de tindrende stjærner strålede over hans hoved. I barnets fantasi hørtes det, som om skoven var opfyldt af engleskarernes lovsange, der snart lød glade, snart vemodsfulde, eftersom landskabet vekslede, men altid med festens højtid i klangen.

En timestid efter at man er nået frem, begynder så ottesangen, der bliver lejlighed til at give hestene et foder først og selv få lidt varme, inden man går ind i den kolde kirke. To eller flere naboer har gerne kirkestue og stald fælles, og sædvanlig sendes en mand en dag eller to forud for at gøre ild på, så der er en varm stue til kirkefolket.

For det meste opholder man sig derefter en, to, tre dage ved kirken, mest til anden juledags aften, og vender så hjem i flok og følge.

STEFANSRIDT

Til anden juledag hører en række skikke, der væsentlig er knyttede til heste, deres fodring, kapridt og omridt, som det er vanskeligt at tyde fuldt og klart. Skikkene er stærkt udprægede i Sverige.

Der fortælles, at tidlig anden dag jul, allerede kl. 1 om natten har hesteejerne travlt, det gælder at nå først til vand, der rinder nordpå; isåfald drikker hestene fløden på vandet og trives derved. Den karl, som det i det voldsomme kapridt lykkes at komme først, får ros af sin husbonde og en dram af flasken (Dalsland). Hermed kan sammenstilles, at de unge i Sydnorge red tidlig ud fra gård til gård og vandede deres heste ved fremmede brønde eller damme, ingen ved egne. Det kaldtes at »ride Staffes kout« eller »galhop«, i hvilket udtryk der vel ligger, at det er et voldsomt ridt. Fra Telemarken berettes, at man red »om husene«, fra hus til andet (?) og vandede hestene i en brønd, som fandtes midt i bygden, hvor det var ære for den, der kom først. Et omridt andendags kvæld på usadlet hest ind i stuen til folk, hvor man blev trakteret, kan der intet videre oplyses om, det kaldtes »andendags skje« (Eidfjord).

Dernæst har der været et kapridt fra kirken 2den juledag, man red »Staffans skede« fra kirke, og så knyttede sig dertil den tro, at den, som kom først hjem, fik først høstet. Denne skik omtales hos ældre forfattere som Olaus Magnus og Gaslander, og har i Norge fundet sted juledagsmorgen.

Endelig er der et omridt i den tidlige morgenstund af »Staffansmän«, der i store flokke drager fra sted til sted under kapridt og afsyngning af »Staffans visan«. For at gøre heste dygtige til at løbe, trakteres de med øl, det

stærke, fede juleøl, i Skåne med ludfisk og grød. Somme-
steder stjæles naboens heste, og under skral og brænde-
vinsdrik rides omkap, og her er muligt et træk, der stem-
mer med den nordjyske og sydnorske skik: når hestene
leveredes tilbage, vendte Stefans mændene op og ned på alt
i stald, seletøjet skiltes ad, redskaber gemtes, gødning ka-
stedes ind i båsene, og var der blandt rytterne en forsmået
elsker, hvis kæreste tjente på gården, blev der i kostalden,
der hørte under pigens departement, gjort den ustyr, som
gøres kunde. Var ingen tilstede, kunde alt gå godt, men
i regelen lå gårdens karle på lur efter fredsførstyrerne,
og så begyndte man med hvasse ord og endte gerne med
skarpe knive.

Selve toget af Stefansmændene, sagde man, skulde fore-
stille den hellige Stefan og hans følge. De drog ud för
daggry:

»Dager synes inte än,
men stjernorna de blänka«,

lyder det i deres vise. Toget gik fra by til by, fra hus til
hus; hvor de kom, vækkedes de sovende.

»Kära mor i spisen,
gif oss et stycke af grisen!«

Og når de havde fået, hvad de forlangte, sang de:

»Nu rider Staffan å gåle,
han kommer ej igen, förr'n åt åre«.

Men varede det for længe, inden der blev lukket op,
blev de utålmodige og sang:

»Sitta vi längre utanför er vägg,
så fryser det is uti vårt skägg«.

eller de truer med:

»Få vi inte brännvin i våra krus,
så slå vi edra fönster uts«.

Af og til træffer det, at Stefansmændene er i følge med helligtrekongestjærnen, så optoget med de forskellige personer, som deltager deri, fremstiller et lille drama, hvor de kommer ind. Nogen forskel er der i så fald, men det beror fornemmelig på, hvor fuldtallige de medspillende er, en 13—14 personer er vel det største antal, som findes.

Personerne er:

1. Staffan, der jævnlig kaldes »kongen« og som sædvanlig er klædt i en eller anden broget uniform med sabel ved siden.
2. de tre vismænd, klædte i hvide bukser og skjorter, med røde schærf og hvide eller røde huer. Til deres udstyr hører den »klare stjerne«, der er dannet af en såldrand, lukket på begge sider af olieret papir og befæstet på en vandret akse, der drejes rundt med en snor. Naturligvis kan den også laves af et par tøndebånd og er undertiden sekskantet. Inde i den er på en tremme fastgjort nogle lys.
3. Judas er sortklædt, bærer en lang hængende hue, han er sværtet i ansigtet og har en pung på en stav. I den gemmer han, hvad han kan samle ind under spillet.
4. Julebukken er skindklædt, hans hoved dannes af et udskåret bukkehoved, som han holder på en kæp, han bærer i hænderne. Herom mere senere.
5. Væderen er ligeledes skindklædt og forsynet med et væderhoved, han optræder kun nu og da.
6. Hyrdepigen er klædt i en gammel dragt, som den bæres af dem, der vogter kvæg, hun har en pisk i hånden og en madpose ved siden og spilles sædvanlig af en lang karl.
7. Staffans lakejer er i regelen fire, alle iførte brogede uniformer.
8. Staffans hest spilles af to stærke karle, der er sammenbundne med en rem om livet. De holder korte

kæppe i hænderne, går på hænder og fødder og er skjulte under et hestedækken.

Hyppigst træffes dog mindre selskaber. Natten mellem 1ste og 2den juledag drager de ud til de steder, de ønsker at gæste, og såsnart de ankommer til gården, melder de sig ved følgende sang.

God afton, god afton, käre fader,
— bedjom vi så gerna,
var god och vakna glader!
— alt för den ljusa stjärna.
Det är vel ingen dager än
fast Eder tyckes så,
det är den ljusa stjärna
som för dagen plågar gå;
ljus af ljus af himmelen och alla ljusa stjärnor.

God afton, god afton, kära moder,
förlåt, att vi Eder oroar!

Staffan är en ståtlig man,
är högt värderad i sitt land.

Staffan har en stalledräng,
han vattnar sina fålar fem.

Två de voro röda,
de tjäna väl sin föda.

Två de voro hvita,
de voro hvarandra så lika.

Den femte han var apalgrå,
den rider sjelfva Staffan på.

Vi se så grant på fönster blankt,
här få vi brännvin, men inte lank.

Vi se så grant på skorsten hvit,
för Eder dotter vi gingo hit.

Och stå vi längre utom vägg,
så växa isar i vart skägg.

Så vi tro, att far i huset,
låter pigan tända ljuset.

Östanväder och nordanvind,
få vi lof, så gå vi in.

Såsnart sangen er tilende, rider Staffan ind med dragen sabel i hånd og omgiven af sine lakejer og rundt om i stuen, mens han holder følgende tale, der på forskellige steder naturligvis ændres en del.

»God morgon, god morgon, kår fader och moder! Förlåt, att jag mig dristig gör och rider in till Eder. Men jag om ursåkt beder, om ni mig något gifver; ty här fattas pengar i vår pung och ljus i vår stjärna, brännvin, äfven bröd samt foder och så litet hö åt mina spotska hästar. — Och, hej hopp, mina hästar!

Jag har varit ute i snö och slask, i köld og frost, och stridit med den stora julbocken. Därföre behöfver jag något till att vederkvicka mig och mina hästar med. — Och, hej hopp, mina hästar!

Jag, Erik Gyllenfer, jag är född i Nord bakom solen, i ett förlegadt land, där jag med minsta möda kunde skyla min hand. Min fader var en hurrabasare, och min moder var ej bättre än han, men jag gaf mig ifrån dem och gaf mig ut i seglation. Sedan seglade jag till Lervikssund, där jag seglade i sank. Där låg jag i tre dagar och inga nåtter, straxt vardt jag bättre. Men sedan gaf jag mig ut at resa och reste förbi den stora Björkestenen, där myggorna vräkte ihjäl tjurar, och rättan bet ihjäl katten. Sedan reste jag förbi den stora Duellskyrkan, där predikstolen var gjord af rofmos och klockorna stöpta af hafvervälling, och en präst, som var af ister och fläsk. Han predikade så, att kvinnorna slogo stora, långa karlar i backen. Detta var en stor dag, en mulen dag, en dimmodag, då min saliga

fader afsomnade. Han var som en stor fläskskinka på ett stort tennfat. Och sedan träffade jag min faders stora Grälle, den han ridit på all sin tid. Jag satte mig på honom att rida och red öfver en slätt, där jag fann en knapp, hvarvid jag band min häst och lade mig bredvid att sofva, og när jag vaknade, tittade jag tre fjärdingsväg högt upp, då jag såg min häst hängande vid spetsen af ett kyrktorn. Men jag tog fram min lilla pistol och sköt af min hästs tyglar, och han kom ned till mig och jag satte mig på honom att rida och red till den staden i Jacktanom den fjortonde dagen i torkmånaden. Jag är förpassad af Pål Rankenstedt. Men nu vill jag bedja fader riksdagsman, att han är god och skrifver på mitt pass, att vi icke äro några tjufvar och skälmar samt icke heller något ärligt folk.

Såsnart Staffan har endt sin tale, træder det øvrige selskab ind, først de tre vismænd med stjærnen og tilsidst Judas, som holder sig skjult bag de øvrige. Derpå synger forsamlingen:

Goder aften, goder aften, både stora och små,
husbonde, matmoder, var lycklig og glad!

Vi önska Eder alla en fröjdefull jul,
ifrån alla olyckor bevare Eder Gud!

Herodes han åker med hästar och vagn,
till dess att han kommer till Medien fram.

När som han kommer till Medien fram,
då åker han med fyra hästar i spann.

Men då han kommer med löpare tre,
då vill han den nyfödda konungen se.

En Judas, det ha vi, som bär våran pung,
vi tro, han är kommen från skogen.

Mössa, det har han, så lång som en lur,
och näsan hon pekar åt krogen.

Svart är han i synen liksom en Morian,
 så att han kan skrämma stort folk och små barn,
 hålst då de få se honom skratta.

Herefter fremtræder Judas, der ved allehånde løjerlige fagter søger at more folk og samle nogle skillinger. Der trakteres med brændevin og øl og andre gode sager. Judas og julebukken morer folk med alskens optøjer, og bliver julebukken altfor lystig, er det hyrdepigens sag at holde styr på ham, men hun må også sørge for, at han får sin part at traktementet. Omsider bryder man op til en anden gård, og man slutter med sangen:

Hafven tack, hafven tack
 för redeligen skänk,
 Eder skänk skall vara i himmelen betänkt,
 hafven tack, hafven tack
 och godnatt!

Endnu medtager jeg, hvad der enkelte steder omtales, at man meget tidlig fejrer naboens stald, ja, at bonden rejser til et andet sogn for at udføre dette og dær vander og røgter hestene, hvorfor han bydes til frokost af den mand, hvis arbejde han har gjort.

Hertil kan jo i Danmark og Norge findes tilsvarende træk; af omridtet véd jeg fra Danmark kun at anføre svage spor, i Ribeeegnen juleaften, hvad alt er omtalt. Til dette kan føjes, at skikken at »ride jul« eller »nyår ind« findes langs Sønderjyllands vestkyst, hvor langt, véd jeg ikke. Den mindes i Hvidding, Rejsby, Brøns, Meolden. Ungdommen samledes ridende på et aftalt sted, i Meolden ved Færgehuset, drog så rundt til gårdene i byen. Hvor de kom ind, ønskede de glædelig jul og tog hatten af, husets folk skænkede dem et glas mjød eller brændevin med sirup, eller hvad man havde. Ved samme lejlighed prøvedes altid kapridning, den sejrende blev dagens helt. Ofte red man til nabobyerne. I Vodder sogn skete omridtet mest nyårsaften, da »red man det gamle år ud og det nye ind.« I Valsbøl, i Mellemslesvig, 2den juledagsmorgen fandt kap-

ridt sted til en fjærntliggende kro. Ellers ved jeg kun for vort lands vedkommende et enkelt træk, der har bevaret et dunkelt minde om et bånd mellem julen og hestene: at asken fra ilden, hvorover juleaftensnadveren Stefans nat er kogt, skal stryges på hestene for at værgе dem mod trolddom.

Hvorledes nu end dette kan hænge sammen i det enkelte, såmeget synes dog klart, at der er en særlig forbindelse mellem heste, deres fodring, omridt på dem og så en dag i julen. At det forholder sig således, styrkes yderligere, når man ser ud over vore egne grænser. I Holsten har skikken været kendt, at fremmede gik natten mellem 1ste og 2den juledag ind i naboens stald, striglede hans heste og red omkring på dem på gårdspladsen med såmegen larm, at husfolkenes vaktes og måtte stå op og traktere urostifterne med øl og brændevin. Dagen kaldtes »Peerdesteffen«.

Fremdeles er der spor af, at man brugte Stefansdagen særlige midler for at bringe hestene trivsel og lykke: der blev lagt en mønt i vandtruget til dem (Finland), i Mecklenborg en økse.

Selve helligdagen kaldtes i forskellige egne af Tyskland »der grosse Pferdetag«, man bragte hestene viet foder, tumlede dem i rask løb omkring på markerne, indtil de var gennemsvedte, og tilsidst blev de åreladte, og deres blod gemt som et lægemiddel. Foderet, en vogn fuld af havre eller hakkelse, blev om natten stillet under åben himmel for at modtage duggen, det bragte derved festens velsignelse til dyrene, som åd det. I Belgien fik hestene kirkelig velsignelse.

Dernæst bruges Stefansdagen i Erkehertugdømmet Østerrig til et omridt langs sogneskellet; præsten anfører toget, man standser ved kapeller, holder måltid undervejs, så nogetnær hele dagen går hen dermed. I Bayern rider man omkap med pyntede heste, eller man rider rundt om kirken, hvor hestene får viet salt og brød, mens rytterne

drikker »St. Johannes' Segen«, alt for at bevare sundheden året rundt. Tidligere drog 2den juledag o. 200 anseelige ryttere i München under gudstjenesten i den oplyste kirke tre gange med hat i hånd rundt om den, dernæst gennem indgangsdøren op til koret og ud ad den anden dør. Hestene bar smukke sadler og var pyntede med brogede bånd. Optoget blev forbudt 1876. Man rider også omkring til Stefanskapeller, der siges at være gamle, hedenske helligdomme, der er blevne kristnede med martyrens navn, skikken skal dær være almindelig. I Schwaben får tjenestekarle lov til at ride ud den dag til nabolaget, og hest rides svedte; ved den lejlighed drikker man på kraft, vel sagtens til den hellige Stefanus' ære. I Schweiz drak man St. Stefans »Minne«, i Sverig »poculum Stephani, »Staffanskanna«, eller »-minne«, i Westphalen kaldes dagen »Sup-Stefensdach«, og i Belgien fulgte man tappert vedtægten, der ikke er fra igår, thi alt Karl den Store fandt anledning til at forbyde alle og enhver drukkenskabens synd såvelsom besværgelserne, der sker i St. Stefans navn.

Med omridtet er mange steder, som nævnt, fulgt en anden skik: at årelade hestene, efter at de var redne varme, den kendes fra Posen, Bayern, Westphalen, Belgien, og synes at have været almindelig i England, hvor man siger, at den er indkommen med Danskerne. Der må rimeligvis have knyttet sig en eller anden overtro dertil, thi den forbydes gang efter anden af øvrigheden. Er det en afbleget form for et oprindelig hedensk hesteoffer, der den dag er blevet bragt? En smule blod træder istedet for den kostbare hest.

Stefansdag skal være fejret i Metz alt 403, fra det 6te århundrede har man mønter, »Steffelsgroschen«, med helgenens navn på, »Stephansgylden« var i det 16de århundrede gangbar mønt i Bayern. Sammesteds skal endnu i en enkelt kirke 2den juledag ofres ni æbler, »Steffelsäpfel«, i hvilke der er stukne imellem 5 og 20 Pfennig ind. En mængde gamle kirker i Sydtyskland er indviede til den

hellige Stefan og anses med rette el. urette for at være byggede på gamle hedenske gudehoves plads.

Her fremstiller sig så spørgsmålet: hvorfor knyttes dette omridt og de mange skikke, der står i forhold til hesten og omsorg for den til Stefansdag? Er der en Stefanus, der er helgen og hestepatron, det er den ene mulighed; eller har et sligt omridt fundet sted i førkristelig tid og og er ved trosforandringen bleven knyttet til den hellige Stefanus, den første kristne martyr, hvis minde fejres 2den juledag, det er den anden mulighed. Vi vil undersøge legenderne, der knytter sig til dagen.

I Sverig omtales en helgen, St. Staffan, Helsingelands apostel. Der siges om ham, at han er den, der i Sverig mest fejres i sang og saga. Han var en from og modig mand, der hverken frygtede mørkets væld eller hedningernes magt og stod i sin fejreste ungdom. Som en ærlig Herrens stridsmand lod han sig ikke kyse ved andre prædikanters mishandling og død, men trådte uforsagt frem i selve hedenskabets faste borg, det gyldne tempel i Gamle Uppsala, blandt offerpræster og blotmænd, og forkyndte den korsfæstede Kristus og advarede mod hedenskabets mørke og de hedenske præsters stygge færd. Mange vakte ved hans stærke ord til eftertanke og omvendelse, men følgen deraf blev den samme som andre steder, at hedningerne rejste sig imod ham, piskede ham og kastede ham i fængsel. Ved Guds styrelse blev han udfriet af lænkerne, flygtede bort fra sine fjender til Helsingeland, og i dette skønne land blev han evangeliets første prædikant. Han begyndte i Trönö, hvor der fandtes et stort gudehov, helliget Thor, og hans ord fik magt; thi hans raske færd gjorde indtryk på det raske folk. Utrættelig, som han var, oprettede han menigheder rundt om i landet, og sagnet fortæller, at han ugentlig besøgte hver enkelt af dem for at prædike ordet blandt dem. På disse rejser fulgte han solens gang fra syd til nord, red om morgenen fra Norala, overnattede i Arbrå og derefter

videre nordpå til Järfsö, Ljusdal, Sundhede, Nordanstigen og nåede atter ved ugens slutning til Norala for derfra at begynde på ny. Helsingeland var i de dage berømt for sine ypperlige heste, St. Staffan elskede disse dyr og ejede selv fem raske rideheste; blev den ene træt, satte han sig op på en anden og kunde således hurtigt overfare landet. Helsingboerne var et forstandigt og betænksomt folk og blev snart, for største delen i altfald, omvendte til kristentroen. Stolende på sine venner, prøvede St. Staffan på at sønderbryde afgudernes billeder og ødelægge deres templer. Han kom til at bøde for sin dristighed, måtte flygte, blev indhentet i Ödmords skov ved Tynnebro å og stenet til døde. For at udforske Odins villie, hvor liget skulde jordes, blev hans døde legeme sat på en utæmmet fole, der først standsede ved Norala. Hans venner jordede ham dær efter hans tidligere udtalte ønske, han havde forudsagt, hvorledes alt skulde gå, og der blev bygget en kirke, hvor hans grav var. Endnu den dag idag findes der et lille kapel, bygget af tømmer over hans hvilested, det kalder folket Hille Bror Staffans Stupa, d. e. den hellige broder Staffans grav. Længe efter hans martyrdød samledes kristenfolket i landet på dette hellige sted for at styrke hverandre i tro og håb. I senere tider valfartede folk til stedet med syge kreaturer, især med heste, for at søge helbredelse ved deres skyts-helgen, St. Staffans, grav. Som minde herom bærer Arbrå sogn en hests billede i sit segl, og hver gang det gryer ad St. Staffans morgen, drager »Staffansmændene« ud på deres omridt og synger om hans heste:

Två de voro röda,
två de voro hvita
den femte, han var apalgrå,
den rider sjelfva Staffan på.

Her synes jo alt såre tydeligt, St. Staffans minde fejres hver 2den juledag i Sverig, han var Helsingelands helgen og hestenes skytspatron. Kunde dette nu for Sverigs vedkommende forklare sagen, så bliver det øvrige Europa til-

bage, Danmark og Norge iberegnet, hvor denne legende er helt ukendt. Vi søger videre.

I en svensk legendesamling, der slet ikke véd noget om Helsingelands apostel, findes derimod fortællingen om den første martyr, St. Stefanus.

Der boede i Jerusalem en fribåren og rig mand, der hed Simon, med sin hustru Perpetua. Disse ægtefolk levede sammen i 46 år i alle måder efter Mose lov og tjente gud med hellige og fuldkomne hjerter, men de havde ingen børn og vovede derfor ej at gå ind i templet. Omsider hørte gud deres mange bønner, og Perpetua fik en søn. I den stund, da han blev født, lød en engels røst, så begge ægtefolkene hørte det: »dette barn, som du føder, skal kaldes Stefanus, — det betyder såmeget som krans på græsk, — og som Abel var i den gamle pagts tid den første martyr, skal Stefanus blive det i den nye!« Da barnet var født, kom djævelen en nat og tog lønlig drengen bort af vuggen og lagde i stedet et stenbillede i barnets lignelse. Om morgenen så forældrene, at barnet var borte, de græd bitterlig, deres glæde var vendt til sorg, indtil Gud atter gav dem deres søn. Djævelen vilde kaste barnet i havet og drukne det, at ej englens spådom og forældrenes glæde skulde fuldbyrdes, men Gud som ingen slipper af sin stærke hånd blandt dem, som stoler på ham, tvang djævelen til at bære drengen ind i kejser Trajans rige, hvor han lagde ham uden for den græske biskop Julianus' port. Om morgenen hørte biskoppen lyd som af et lille, klynkende barn, troede først, at han bedrog sig, men da han fromt bedende nærmede sig stedet, hvorfra han hørte gråden, opdagede han drengen og sagde i sin glæde: »nu takker jeg dig, Gud, at du har givet mig en søn, uden min synd«, han tog barnet, opfostrede det og gav det navnet Nathanael det er: »Guds hus«. En nat så han i søvne Guds engel, der sagde ham, hvorledes alt var tilgået, hvorfra barnet stammede, og hvor bedrøvede hans forældre var, fordi de havde mistet ham og fået et stenbillede istedet. Han

skulde ile tilbage til dem, sønderslå stenbilledet og bringe dem stor glæde. Med biskoppens tilladelse drog Natanael da afsted, og så snart han trådte ind i sine forældres hus, råbte stenbilledet, der var en ond ånd: »o Stefanus, Guds hellige ven, pin mig ikke, jeg vil gå og hævne mig på dine uvenner, om du forlanger det!« Simon og Perpetua undredes herover, men Stefanus sagde: »ræddes ikke, jeg er kommen at husvæle Eder og straffe djævelen for den uret, han i lange tider har gjort imod Eder«. Stefanus lod et flammende bål tændes, deri kastede han billedet, at det kunde brændes til aske. Men djævelen råbte: »denne ild af Guds magt og kraft brænder mig mere end alle helvedes luer!« Da nu den onde ånd var borte, sagde Stefanus sine forældre alt, og de glædedes såre, thi ingen var hans lige i veltalenhed, skønhed eller visdom. Han gik da i Gamaliels skole, hvor han blandt de andre disciple traf Paulus, hvem Stefanus overvandt, ja, selve Gamaliel overgik han i kunst og visdom.

Imidlertid opstod Jesus at lære og prædike og gøre jærtegn. Blandt hans disciple fandtes en mand, der hed Filippus, som en dag sagde til Stefanus: »jeg og mine stalbrødre har sét og hørt Messias, der efter loven blev forjættet fædrene, det er Kristus, der siges at være Josefs søn fra Nazaret«. Stefanus svarede: »fra Nazaret må, hvad godt er, komme«, således som skrevet står i første kapitel af Johannes' Evangelium, og dærefter blev, det ikke rettere jeg véd, Stefanus Kristi discipel.

Tiden gik så, og den opstandne Herre befalede ham: »gå og forkynd evangeliet i Asien, Cilicien og Alexandrien; i mit navn skal du dér være en lærer. Men som han kom ind ad porten til Asia stad, førtes en fribåren mands lig til jorde, og alle de fribårne mænd fulgte med gråd og klage. Men Stefanus bød dem standse og sagde: »stå stille, og se vor Herres og Frelsers magt og herlighed!« Derpå bad han og sågde så: »i Jesu Kristi navn, stat op, du døde!« Straks rejste den døde sig og udbrød: »St. Stefa-

nus, jeg ser, at du er en af de store Guds høvdinger; thi på dit bud vendte min sjæl atter tilbage til legemet, din Guds navn være lovet evindeligt!« Men alt folket, som hørte det, råbte amen! og mange troede på Kristus.

Mange andre tegn gjorde den hellige Stefanus, men den, som vil vide mere om ham, kan læse det i Apostlenes Gerninger.

Her er ingen tale om martyren Stefanus' forbindelse med hestene, intet, der kan forklare, hvorfor dagen, helliget til hans minde, kaldes fremfor andre dage, den store »hestedag«.

Der knytter sig dog endnu en legende til dagen. I Dr. E. Pontoppidans bog om hedenskab og papisteri i Danmark (1736) findes aftrykt et vers af en legendevisen, som længe stod ukendt, uden tilknytning til noget her i Norden. Der er i den sidste menneskealder fra forskellige steder komne nye bidrag, som kaster lys over Staffensmændenes sang:

Staffan var en stalledrång,
han vattna sina fålar fem
allt för den ljusa stjärnan.

I Danmark er visen sunget:

Vor Herre blev født om julenat,
Herre Jesus han lod sig kalde;
da blev en stjerne på himlen sat,
den lyste over landene alle.

St. Stefan han rider de foler i vand,
han ser den lyse stjerne:
»forvist er nu den konge født,
som frelse skal al verden«.

St. Stefan han ganger for Herodes at stå,
sit ærind vilde han fremføre:
»nu er os sendt den sande profet,
som frelser al verden af møde«.

»Ikke da tror jeg på dine ord,
ej heller din falske tale,
foruden den hane, står stegt på bord,
slår ud sine vinger at gale.«

Den hane slog ud sine vinger og gol
i Vor-Herre hans fødsels time,
Herodes faldt af sin kongelig stol,
af sorrig da monne han svime.

Kong Herodes bad sadle ganger rød,
til Betlehem lyster ham at ride,
»og dræbe skal jeg det lille barn,
som agter mod mig at stride«.

Marie tog barnet udi sin arm,
og Josef gik ved hendes side,
så red hun sig bort til Ægyptiland
foruden al sorrig og kvide.

Vel attenhundrede börn så små,
dem tog kong Herodes af live,
men Jesus var tredive mile derfrå,
förend solen den gik til hvile.

Så vorde jo Mari vort skjold i hverende våde!

Som »Herodes visen« træffer vi en tilsvarende sang på Færøerne. Stefan tjener hos Herodes. Da han kommer ud og sér stjærnen i Østen, forstår han, at nu er verdens frelser, »den store konge«, født. Dette siger han til Herodes, som straks byder at udstinge hans öjne, så skal det ses, om hans »konge« hjælper ham.

Bunde de Stefans hånd og fod,
mægtig var den konge, ham rådde bod.

stunge de ud hans öjne, det faldt så vel i lag,
dog så han i natten som ved den lyse dag.

I det samme bæres en stegt, sønderskåren hane ind
for Herodes, som da råber:

»Om op stod hanen og fo'r at gale,
da skulde jeg tro på Stefans tale«.

Herodes han stod og så derpå,
at sammen gik hanen, på disken lå.

Den hane fløj op på røde guldstol;
han slog sine vinger, så fagert han gol.

Straks lader Herodes sin ganger sadle, rider til Betlehem at finde den nyfødte konge. Da han kommer ridende i gård, står Marie der og hilser:

»Velkommen Herodes hid til min,
nok er her blandet mjød og vin«.

Herodes svarer:

»Slet ikke tør du tage så blidelig mod os,
jag vil have din søn at nagle på kors«.

Maria svarer da, at vil han have hendes søn, må han fare til himmels efter ham. Herodes prøver derpå, men gribes af tolv engle og styrtes til jorden, hvor den onde ånd tager imod ham.

Endnu anfører jeg den engelske vise:

St. Steffen tjente i kongens gård for føde og for klæde,
det var Herodes, den herre hård, han tjente med liden glæde.

Steffen ud af stegerset bar julegaltens hoved på hande,
han så en stjerne fin og klar alt over Betlehem stande.

Hen kasted han stegen, brad i hu han tren i kongens halle;
»Kong Herodes, jeg forsager dig nu og dine gerninger alle!

Kong Herodes forsager jeg til min død og hans gerninger alle,
der er et barn i Betlehem født, ham vil jeg herre kalde«.

«Hvad plager Steffen, tjener min, hvort står din hu med alle?
fattes du enten mjød eller vin i kong Herodes' halle?»

»Ikke fattes jeg vin eller mjød i kong Herodes' halle,
der er et barn i Betlehem født, ham vil jeg herre kalde«.

»Hvad plager dig Steffen harmefuld, du ikke dit mod kan styre,
fattes du enten gods eller guld, eller rige klæder og dyre?»

»Ej gods jeg fattes, ej guld så rød, ej klæder du på mig øde,
der er et barn i Betlehem født, skal hjælpe os af vor møde«.

»Og er det sandt, og er det vist, og er det så sand en tale, —
nej, för skal hanen på fadet hist rejse sig op at gale!«

Det ord var ikke sagt så snart, det ord i kongens halle,
den hane på fad sig rejste med fart imellem de hofmænd alle.

Den hane slog sine vinger og gol, Vorherre sig lod forbarme,
Herodes faldt af sin kongelig stol, han blegned af skræk og harme.

•Stander op, mine bødler, med glavind bred, nu ravne skal
have føde,
Steffen han er en trolld så led, ham skulle I stene tildøde.»

Drog de ham ud af borg og by til spot for mand og kvinde,
St. Steffen så sig op mod sky, han døde med smil på kinde.

Så sloge de Steffen, den tjener tro, de stenede ham tildøde,
derfor vi fejrer hans aften fro, den dag Krist selv lod sig føde.

Lad os nu et øjeblik kaste blikket tilbage. Tre forskellige legender knytter sig her i Norden til Stefanus' navn. I de sidst meddelte legendeviser er det øjensynlig trækket med den stegte og sønderskårne hane, som rejser sig og galer, der danner midtpunktet og samler interessen. Dette træk gentages i dem alle, mens indledningen og afslutningen er noget forskellig. Legenden synes, såvidt sagen kan oplyses, at måtte henføres til Herrens barndoms-historie i et tabt aprokryft evangelium, der bringer Stefanus i forbindelse med Herodes. Visen er bevaret, som alt meddelt, i Danmark, Færøerne, England; trækket om den sønderskårne hane er genfundet i en svensk legende-vise, og, som billede, på et antemensale og i et billedhugger-arbejde fra svenske kirker. Den har altså været kendt i Sverige, og det er jo rimeligt, at et af dens vers endnu den dag idag synges af Staffensmændene under deres omridt.

I ingen af disse legender kommer det klart frem, at Stefanus i særlig betydning har været en hestepatron. Middelalderen har jo en stor mængde helgener, der tager sig både af dyr og mennesker, men det kunde jo tænke sig, at Stefanus i dette tilfælde kun var en forklædt hedensk gudeskikkelse, således som Freja ifører sig Jom-

fru Marias klædebon, eller den rødskæggede Thor tager Olaf den Helliges gyldne krone. Det var jo en mulighed, og man har ment, at Freyr skjulte sig under den hellige Stefanus' navn, men så kommer det nye spørgsmål: var Freyr her i Norden i særlig betydning hestepatron?

N. M. Petersen siger i sin *Mythologi* (s. 337), at hesten, sædvanlig under navn af Freyfaxe var ham isærdeleshed helliget. Men var hesten ham virkelig helliget?

Så vidt jeg kan se, støttes dette på navnet Freyfaxe, hvormed to heste nævnes. I *Vatnsdöla saga* fortælles om en mand, der hed Brand, og som ejede en hest med broget man, han kaldte Freyfaxe, og som man sagde, han tilbad. Hrafnkel Freysgode havde også en hest, som han elskede højt, kaldte Freyfaxe og havde givet Freyr halv ejendomsret til. Endelig omtales i en sent optegnet saga, at Olav Tryggvesen drog ind til Thrønderne for at ødelægge Freyrs billede. Da han landede, så de nogle heste græsse dær, som tilhørte Freyr.

Men alt dette synes at være en skrøbelig grund at bygge på, når man vil udnævne Freyr til patron for heste. I det højeste kan heraf sluttes, at heste er blevne viiede helt eller delvis til gudens tjeneste, at Freyrskyndere har nævnet deres heste »Freyrsmanke«. Odin havde sin hest, Sleipner, Rygernes gud Svantevit ligeså, i Germanien nævnes hvide, hellige heste, som man tog varsel af. Og selv om det kunde bevises, at Freyr i særlig grad var hestens skytsherre i de nordiske lande, strækker folkeskikkene, hvori hestene tager en fremragende del, sig langt ud over Nordens grænser, til England, Belgien, Nordtyskland, Schwaben, Bayern, Østerrig, og hvem véd måske endnu videre.

Det synes mig da at være det simpleste helt at se bort fra en hedensk gudeskikkelse og sige omtrent således: rundt om i Europa har der været festlige folkeskikke med væddeløb, omridt, hvori på forskellig måde hesten kom til at spille en rolle. I Norden har disse optog været

knyttede til midvintertiden. Da landene blev kristnede, har man ikke kunnet eller villet ændre skikken, der har som før været afholdt hestekampe på isen, omridt fra sted til sted vel sagtens med sang og lystighed. Denne festlighed er så bleven knyttet til 2den juledag, der bar Stefanus' navn, følgen blev, at helgenens navn kom ind i folkeskikkene, han blev hestepatron. Fortællingen om Helsingelands-apostel, hvad enten den er en lærd opdigtelse eller grunder sig på et folkesagn, er fremkommet således som mange andre sagn til forklaring og begrundelse af folkeskikken, af hvilken der mulig nu kun er søndersprængte stumper tilbage. Uden at turde vove helt at gøre Mannhardts opfattelse til min, anfører jeg den berømte forskers ord; han tænker sig at »ceremonien [d: omridtet 2den juledag og de mange tilsvarende optog] begyndte med et væddeløb til »majbøgen«, fortsattes med det højtidelige indtog i byen af »pinsekongen« med majbøgen. Dernæst fulgte omridt fra hus til hus, og det hele endte med en procession rundt om stedets grænseskel«.

Meget taler for denne opfattelse, såsnart man ikke bliver stående ved det enkelte land, men eftersøger optog og skikke, der naturlig kan sammenstilles med de hær skildrede. I Sverig, i visse egne af Sønderjylland og Sydtyskland er omridtet med påvirkning af julemotiver bevaret. Folket i England, Belgien, Sydtyskland kender åreladningen, der måske kan opfattes som en afbleget rest af et oprindeligt hesteoffer. I Nörrejylland og Sydnorge kan optøjerne måske delvis være en rest, levnet fra forsøgene på at låne eller borttage fremmede heste, hvorpå jo et og andet i de svenske skikke kunde tyde; påvirkede af nyårskikkernes nærhed, ja, måske en rest fra den tid, juledag var nyårsdag, er de udartede til alskens vildskab.

KRISTNE JUL

ET BARN ER FØDT I BETLEHEM,
BETLEHEM,
THI GLÆDER SIG JERUSALEM.
HALLELUJA, HALLELUJA.

DEN KRISTNE JUL

I en gammel romersk kalender, der bærer navnet *Kalendarium Philocali*, er anført: »VIII. kl. ianu. natus Xus in Betleem Judeæ 3: otte dage før den første Januar (3: 25. December) fødtes Kristus i Betlehem i Judæa. Det var året efter Kristi fødsel 354. For sidste gang blev Herrens fødselsdag fejret i Rom Epifaniedagen år 353, første gang d. 25. December år 354. Den romerske biskop Liberius havde ordnet alt til den nye form af festen, og med det samme blev en ny begyndelse skabt for det kirkelige år, som herefter skulde regnes fra juledag.

For at kunne forstå, hvorledes dette altsammen kom til at udvikle sig, hvorledes det gik til, at Herrens fødselsdag blev sat til en af de korteste dage og først fejredes i Vesterlandet, hvorfra den vandrede til Østerlandet, bliver det nødvendigt at se på den romerske festtid i slutningen af det gamle og begyndelsen af det nye år.

Kan der af det Nye Testamente udledes sikre og klare vidnesbyrd om tiden for Herrens fødsel? Ganske vist ikke. Når det siges, at hyrderne vogtede deres hjerde på marken, påstås det bestemt, at i December er regntiden på det højeste i Palæstina, og at på den tid hverken hyrder eller hjerde findes om natten på markerne. Et andet forhold synes mærkeligt, dersom der har været en uskreven overlevering blandt Kristenfolket angående fødselsdagen, at den skulde blive gjort gældende så sent og først i Vesterlandet. Snarest skulde man tænke sig, at julen som påsken, var kommen østerfra og anerkendt i Vesten.

I det hedenske Rom var der fest noget nær fra den 17de December til d. 4. Januar, og det lønner sig at dvæle en kort stund ved skildringen.

Fra 497 f. Kr. blev Saturnaliafesten regelmæssig fejret i Rom, og var oprindeligt en solhvervsfest og nyårsfest, idet det ældre romerske år begyndte med den korteste dag (bruma = brevissima). Det hedder hos Horats:

»gammel bli'r solen, med korteste dag genfødt,
thi på denne
slutter, begynder påny året altid sit løb«.

Da man glemte, at den var solhvervsfest og årets begyndelse, blev den erindringsfest til minde om guldalderen med jublende, kåd livsglæde over den fælles frihed og lighed. Først holdtes den kun en enkelt dag, tilsidst, ved Kristi fødsels tid, fejredes den hele 7 dage fra d. 17 til 24. December.

Romerne tog bad i den tidlige morgenstund, — »såsnart solviserens skygge var sex fod lang«, — for hele dagen at kunne være på færde. Den første gang fra hjemmet gjaldt Saturns oplyste templer, hvor de uldne fodbind om gudens billedstøtte var løsnede. Enhver bragte da Saturn og sin egen Genius et offer. Alle offentlige og private forretninger var standsede, butikker og skoler lukkede. Statens maskineri stod stille, ingen blev straffet, forbrydere frigaves, fængsler lukkedes op for fanger, som helligede deres lænker til Saturn. Ingen krig erklæredes, og raste krigen, blev intet slag leværet. Ingen må sørge, alle skal være glade. Aftenen forud løb folk på gaderne med voksfakler under råbet: »io saturnalia!« og tøjlesløs frihed herskede i alle stænder. Der siges, at December var svanger med megen vin, fuld af latter og spøg og kåd skæmt. Folk gik om med sværtede ansigter; de fornemme Romere af lagde den adstadige toga og bar istedet en slags hætte, der dækkede hoved og skuldre, den første antydning af den senere domino, og Pulcinello har sandsynligvis allerede

dengang ageret med sin bjældekappe. Friheden strakte sig endogså til slaverne, som i de dage bar fri mands dragt, togaen og den ægformede hat, og sad tilbords med deres herrer, som minde om den tid, der ingen slaver fandtes. Herrerne iførte sig slavedragten og opvartede ved bordet, og fandt sig i at blive kastede i koldt vand eller over-smurte med sod i ansigtet, om de gjorde sig skyldige i fejl. Slaverne havde fuldstændig talefrihed, hvad de kunde benytte sig af overfor ubillige herrer, og det blev tålt. Mellem husmoderen og hendes tjenestepiger gik alt på samme måde. Senatorer og fornemme folk klædte sig simpelt, så at enhver synlig standsforskel kunde udslettes. De, som havde råd til det, holdt åbent bord og rakte deres gæster gaver at tage med hjem. Klienter blev indbudte af deres patroner, man pyntede sig med grønt myrteløv og med roser. Stormænd, der gjorde besøg, meldte deres ankomst ved løbere. Man morede sig med tærningespil, de rige om penge, småfolk om nødder. Som regel blev der slået tærninger om, hvem der skulde være festkonge, og den, loddet traf, kunde pålægge sine undersåtter de tåbeligste ting, som de uvægerlig måtte udføre. Der knytter sig et tragisk minde til en sådan kåd aften. Nero blev kåret til konge ved tærningerne, han gav sine ordrer, der blev adlydt. Tilsidst befalede han sin broder Britannicus at synge en vise i håb om, at drengen skulde blive til latter. Det modsatte skete, han rørte alles hjerter, hvad tyrannen ikke kunde tåle, og han lod sin broder forgive.

Ellers gik kongens befalinger jævnlig ud på lignende ting, som når vi indløser panter: man skulde sige noget ufordelagtigt om sig selv, danse i sit undertøj, gribe fløjtespillersken og bære hende tre gange rundt i huset.

Mottoet synes at have været: »jo galere, jo bedre«, opgaven at drikke sig fuld, juble, spille, gøre optøjer efter evne.

Børnene fik deres del af festen. Der blev i Saturnaliernes sidste dage holdt et helt marked, hvor der solgtes

brogede voksllys, dyreskikkelser af fint hvedemel med anis, honning og olie, små gudebilleder eller menneskeskikkelser af ler. De købtes som foræringer til børn.

Havde man altså lykkelig og vel i sus og dus nået den 24de December, så kom den 25de med festen for den nye sol, der holdt sin fødselsdag. Den dag blev fejret med offentlige lege og processioner.

Efter et par dages forholdsvis ro, kom nyårsfesten, den 1ste Januar, der synes som arvelod fra den tidligere nyårsfest, Saturnalia, at have taget adskilligt med sig. Der er i senere år fremdraget to taler fra den hedenske retor Libanius, der levede i Lilleasien i midten af det 4de århundrede efter Kristus. De giver dog nogen oplysning om, hvad der foregik i hjemmene og på gaderne i de fire dage festen varede. Det offentlige er kendt nok: at konsulerne tiltrådte deres embeder og i højtideligt optog gik til Kapitolium.

Libanius fortæller altså, at »nyårsaften var der kun få, som gik i seng, de fleste drev omkring på gaderne under sang, dans og alleslags optøjer. De brød ind på værksteder gjorde løjer med dem, de traf, dundrede på dørene og hindrede folk i at sove, og blev nogen vred, var svaret latter påny. Selv den alvorligste tilskuer kan ikke bare sig for at le, og den strængeste sædelighedsprædikant kan ikke skænde«. I den tidlige morgenstund smykker man døre med laurbærgrene og grønt. Formuende folk søger til templerne med brændende fakler, deres tjenere strør penge ud blandt mængden, hvor der jo opstår larm og tumult under slagsmålet for at få fat på en skilling, men selv de, der bliver knubsede og trådte under fødder, mister ikke deres gode humør. De som har væddeløbsheste bringer guderne ofre og beder om sejr, går derefter til de højeste øvrighedspersoner, til hvis tjenere de uddeler penge. Senatet er tilstede og rådsherrerne gør som andre. Den øverste embedsmand hilser besøgerne med et kys, giver og modtager ligeledes pengesummer, og guldet flyder i

strømme, man efterligner øvrighedens eksempel. Alle giver og modtager gaver, kejseren med, elever bringer deres lærere gaver, kort sagt, det er årets dejligste tid. Alle jubler, alle giver penge ud, fjender og uvenner forsones, processer og retsforfølgelser standser, ingen sættes i fængsel, og selv de, som er fængslede, finder at en genklang af den almindelige glæde også når ind til dem. Sørgende mennesker trøstes; skoledrenge, der har forsét sig, behøver ikke at frygte for straf. Slaverne skal såvidt mulig holdes frie for det sædvanlige arbejde og straffes heller ikke, om der har været noget i vejen.

Efter en slig anstrengende nyårsdag, er det jo rimeligt, at man næste morgen sover sålænge man evner og sover rusen ud.

Den 2den Januar gives ingen gaver. Den dag tilbringer alle i hjemmet, herrer og slaver spiller tærninger, ingen behøver at frygte straf, om han har forsét sig. Selv om slaven drikker sig en rus, tilgives det, og den strængeste lærer slapper tøjlerne. Alles lighed er det fælles løsen, man sér hverken pisk eller stok; fred, frihed, glæde er i alle og over alle. Den fattigste tigger kan spise sig mæt i kostelige retter. Man behøver kun at række hånden ud, så får man; det er hartad, som om jorden af egen drift ydede sine gaver.

Den 3die Januar er der væddeløb mellem heste, den 4de og 5te stilner festen af. Der er dog omsider ende på, hvad selv Sydboer formår i retning af at more sig.

Jeg er noget udførligere gået ind på disse romerske festdage, fordi de enkelte motiver, der her kommer frem, lever delvis endnu i vore dage. Det ses desuden klart, at der er berøringspunkter nok mellem Saturnaliafesten og Nyårsdagene, så de i denne forbindelse bekvemt kan regnes for ét.

De enkelte motiver, som her træder mer eller mindre klart frem, — det var utvivlsomt Libanius om at gøre at lægge skjul over hedenskabets udskejelser og fremhæve

de smukke og gode sider overfor den sejrende kristne kirke, — bliver altså:

1. gensidige gaver;
2. gaver til fattige, underordnede, tiggeri om nyårgaver;
3. lys og grønt som festsmykke;
4. maskeoptog, forklædninger, narrefest, bønnekonge;
5. banken på døre.

Hertil kommer endnu et par enkelte ting. Horats siger ved omtalen af den 1ste Januar:

»i al begyndelse, véd du, varsel for fremtid der er«.

Og kort efter, hvor digteren spørger guden om betydningen af festgaverne:

»hvorfor bortgives til venner den rynkede figen og dadlen, hvorfor honningen sød, brun i den hvide skål?«

får han svaret:

»varsel det er, at sødmen fra dem i dagene blandes, og lig begyndelsen sød, sødt fuldendes dit år«.

Fra disse yttringer kan endnu et par motiver udledes:

6. omsorgen for at begynde året godt;
7. varsler, der tages af begyndelsen for årets gang;
8. alt hvad der bruges slig vigtig dag, har magisk kraft.

Om alle disse enkelte motiver vil der i stykkerne om juletroen, nyårs- og kongedagsskikkene blive talt.

Altså atter tilbage til spørgsmålet, når er Jesus af Nazaret født?

Noget bestemt kan ikke oplyses. Nogle har angivet den 20de April, andre den 20de Maj, Klemens Alexandrinus

mener, at det er d. 17. Novemb.; i et skrift, som tillægges Cyprian, siges, at Herren er født d. 28de Marts. Man tør vel sige, at henimod den tid, da julefesten første gang fejredes i Rom, var Epifaniefesten, d. 6te januar, den dag, da man i den østerlandske kirke højtideligholdt Kristi fødsel, måske påvirket af en gnostisk tankegang, at den himmelske gudssøn ved dåben forbandt sig med mennesket Jesus, hvortil også kom en gammel læsning, at røsten fra himlen skulde have lydt: »du er min søn, jeg fødte dig i dag!« (Ps. 2. 7). Denne dag er endnu fastholdt af Armenerne som den rette juledag, dagen, da Herren blev født.

I den østerlandske kirke fejredes Epifania, Herrens fødsels- og dåbsfest, som en kærtemesse, kirkerne strålede ved den natlige gudstjeneste i det klareste lys, og hver kirkegænger medførte desuden et tændt lys. Dette står i forbindelse med det gammelkirkelige udtryk at dåben kaldtes »oplysning«, de som stædtes til dåben »lys«. Men dåben foregik ved hjælp af vand, så dagen blev en dobbelt fest, lysenes, ildens og vandets indvielse, de to ældgamle midler, hvorved mennesker og genstande renses til helligt brug. Den vesterlandske kirke har skilt kærtefesten fra dåbsfesten og henlagt den til 2. Febr., da vi endnu fejrer kyndelmisse (missa candelarum).

Når historiske efterretninger altså ikke yder noget støttepunkt til at bestemme Herrens fødselsdag, — man lagde i de dage mere mærke til martyrernes dødsdag end deres fødselsdag —, ligger jo spørgsmålet nær nok: hvorfor blev netop d. 25. December valgt og ikke en anden dato i årets kreds taget? En dato udenfor de vilde og kåde hedenske festers område?

Ja, det var tænkeligt, at de styrende indenfor Kristenmenigheden den tid har forstået, hvad myndigheder, forresten også fædre og opdragere, siden de dage ofte har glemt, at man ikke skal tage uden at give, og når de vilde hedenske fester naturligvis har været fromme hedninge-kristne en torn i øjet, har kirkens fædre indset, at

skulde man få magt med dem, kunde det ikke ske alene ved forbud, men man måtte stifte en kristen fest, stor og gribende nok, til at samle både menneskers personer og deres tanker. Så blev Kristi fødsels fest sat til d. 25. December. Da historien intet oplyser, tør vi vel prøve på at gætte os frem, og det synes ikke vanskeligt at slutte sig til, hvad der har gjort sig gældende, da netop den dag blev valgt.

Enhver religion, også den reneste og højeste, trænger til den naturs billedsprog, som omgiver os alle. Naturen, der er om os, vågner til live i foråret, dør i efteråret; de skiftende årstider påvirker menneskers sind, og man kan jo tale om et årets evangelium. Dersom de kirkelige højtider da vælges således, at de passer til de skiftende årstider, vil årets kredsløb danne et naturligt billedsprog, der støtter evangeliet og ligesom giver baggrund for det. Så blev da d. 25de, den sejrende sols fødselsdag, valgt og der var så med et slag en række mærkedage vundet. Jesus er verdens lys (Joh. 8.12), han sejrer over mørket, han er solen, der går op over folket, der sidder i skyggedalen og bringer »solhverv for hjærterne bange«. Han skal stige, men Johannes daler med den synkende sol, døberens fest er St. Hansdag, d. 24. Juni. Tilmed fastslås Maria bebudelse ved forårs jævndøgn, Elisabets ved efterårs jævndøgn. Det er et æmne, der i oldkirkens prædiken og salmesang atter og atter vender tilbage, Kristus er livssolen, der sejrer over mørket.

At man netop tog solhvervsdagen, efter den hedenske tankegang, solens fødselsdag, kunde måske også blive en hjælp for hedningerne og lette dem overgangen til kristentroen, thi den af de gamle guder, som det døende hedenskab længst og stærkest holdt på, var Helios, solguden. Som i Norden den »hvide Krist« tog arv efter Balder, ligger det nær, at hedninger i Syden kunde opfatte de kristnes frelser som en ny solgud.

I forbigående bemærker jeg så blot endnu, at årstidernes

symbolik indenfor kristentroen er et klart vidnesbyrd om, at kristendommen som historisk religion er vokset frem på den nordlige ikke på den sydlige halvkugle af jorden.

Julen blev altså fejret første gang af biskop Liberius 354 i Rom, i Konstantinopel 379, i Nyssa i Kappadocien 382, Antiochien 388, i Jerusalem 431.

Et brudstykke af en prædiken, som Chrysostomus holdt juledag 388 sidstnævnte sted, anfører jeg, inden jeg fortsætter, han siger:

»Nu nærmer sig en fest, der mere end alle andre vækker sky og hellig ærefrygt, og som man mest træffende må kalde alle festers moder. Hvilken er det? Det er den fest, hvor vi fejrer Kristi fødsel som menneske. Fra den har hans dåbsfest, den hellige påskefest og pinsen deres udspring og indhold; thi var Kristus ikke bleven født som menneske, var han heller ikke bleven døbt, men det er epifaniefesten, der minder om hans dåb. Han var da heller ikke bleven korsfæstet og ikke opstanden fra de døde, — her har vi påskefesten. Heller ikke var da Helligånden bleven udsendt, — det er pinse. Som floder, der strømmes ud fra samme kilde i forskellige retninger, er fra Herrens menneskelige fødsel alle højtiderne udsprungne. Ikke blot dog af den grund bør julen nævnes blandt de største højtider, men også fordi det, der skete julenat, mere end alt andet kræver hellig ærefrygt. At Kristus måtte dø, selv om han var uden synd, er i sin orden: han havde ikklædt sig et dødeligt legeme. Dette er jo forunderligt, men mere at undre sig over er dog, at han som er gud, har villet blive menneske, har fornedret sig så dybt, at det er ufatteligt for tanken; det griber sindet som intet andet, her må enhver af os stå med tavs ærefrygt«.

Efter at have henvist til ordet om Kristus: »han blev åbenbar i kød, retfærdiggjort i ånd, sét af engle, prædiker blandt hedninger, troet i verden, optagen i herlighed« (1 Timot. 3. 16) og det andet vidnesbyrd, at »Kristus blev delagtig i menneskeligt kød og blod, for at han ved døden

kunde gøre ham magtesløs, som har dødens væld, det er Djævelen, og befri alle dem, som ved dødsfrygt hele deres liv holdes i trældom« (Hebr. 2. 14), fortsætter prædikanten:

»Derfor hilser jeg denne festdag og elsker den, og jeg siger Eder det, for at vi med hverandre kan dele fællesskabet i hans kærligheds tryllemagt. Til Eder alle vender jeg mig og beder Eder inderlig om at komme, at komme alle, at komme med glade, villige hjerter, så husene står tomme. Vi ser vor frelser ligge i sit svøb i krybben, et syn, der, forunderligt over al måde, tvinger os i knæ. Er der undskyldning for os, om vi bliver hjemme? — Han har for vor skyld forladt sin himmel, vi kan ikke engang for hans skyld forlade vore huse for at søge ham. Magerne, folk af barbarisk rod og fremmed stamme, iler den lange vej fra Persien herhid for at se ham i krybben, men du, som kræver for dig kristennavnet, kan ikke overkomme den korte vej fra dit hus herhen for at nyde det saliggørende syn. Kommer vi med tro, får vi ham at se i hans krybbe. Alterbordet her træder i krybbens sted, thi også dær kommer Herrens legeme til at ligge, ikke i barne-svøbet som dengang, men i Helligåndens snykke. De indviede forstår, hvad jeg mener«.

Forud for juledagen gik en vågenat, der fik et særligt præg ved den strøm af jubel, som gik igennem de stykker af skriften, der oplæstes, i modsætning til den dybe alvor i lidelseshistorien ved påskevigilien. Nyårsdag blev af de kristne holdt i stor stilhed. Chrysostomus formanede fromme mennesker til at prøve sig selv ved årsskiftet, tænke på jordelivets korthed og forkrænkelse og på den evige dom.

Man siger så, at Østerlandet, hvor jødiske traditioner havde magten, holdt på Epifaniefesten d. 6te Januar, som Herrens dåbsfest, mens man i Vesterlandet, hvor hedninger var kristnede, der var indtagne mod enhver jødisk påvirkning, istedetfor dåbsfesten fejrede Helligtrekongersfesten. Først omtrent år 600 omtales adventstiden.

Men det skete i de dage, at der udgik en befaling fra kejser Augustus, at alverden skulde indskrives i mandtal. Og alle drog hen for at lade sig indskrive. Men også Josef gik op fra Galilæa, fra byen Nazaret, til Judæa, til Davids by, som hedder Bettehem, fordi han var af Davids hus og æt, for at lade sig indskrive tilligemed Marie, sin trolovede, der var frugtsommelig. Men det skete, medens de var der, blev dagene fuldkommede til at hun skulde føde; og hun fødte sin søn, den førstefødte, og svøbte ham og lagde ham i en krybbe, efterdi der ikke var rum for dem i herberget. Og der var i den samme egn hyrder, som lå ude på marken og holdt nattevagt over deres hjord, og en Herrens engel stod for dem og Herrens herlighed omstrålede dem, og de blev såre forfærdede. Engelen sagde til dem: »frygter ikke, thi se, jeg bringer Eder godt budskab om en stor glæde, som skal være for hele folket, at Eder er idag i Davids by en frelser født, som er Kristus Herren. Og dette skal være Eder tegnet: I skal finde et barn svøbt og liggende i en krybbe!« Og brat var der med engelen en mangfoldig himmelsk hærskare, som lovede Gud og sagde: »ære være Gud i det højeste, fred på jord, i mennesker velbehag«.

Således lyder det stilsfærdige og enfoldige julebud til slægten, som lytter. I sin enfold og stilhed var det ikke folkets fantasi nok. Når Guds søn fødtes på jorderige, skulde alt være større, rigere, festligere med stærkere farver og mørkere skygger, og så kommer legenderne, der med deres yppige vækst rejser sig som pragtfulde, duftende, slyngende blomster, der snor sig om hytten med krybben og barnet og dets moder, ja, er nær ved helt at skjule evangeliets oprindelige enfold ved deres brogede farvespil.

I Israel levede et barnløst ægtepar, Joakim og Anna. En dag sad hun under et lavrbærtræ, hvor en spurvefamilie havde bygget rede. Hendes øje faldt på de sladreende fugle, og så udbrød hun: »ve mig, hvem skal jeg ligne mig ved? Fuglene, jordens vilde, firfødde dyr har

afkom, ja, selv vandene ere frugtbare og jorden vi træder på, men jeg alene er barnløs. Da hun således grædende klagede sig, åbenbares Guds engel for hende og sagde til hende: »Gud har hørt din bøn, du skal føde et barn, hvis navn skal nævnes over den hele verden«. Da svarede Anna: »så sandt Herren, min Gud, lever, og jeg føder et barn, skal det være en Guds gave og tjene Gud alle sit livs dage«.

Marie blev dette forjættelsens barn. Hun blev tre år gammel bragt til de tjenende præster i templet, blandt dem voksede hun op, indtil hun var tolv år gammel, den alder, da ellers unge piger plejede at forlade templet. Efter en åbenbaring fra Herren kaldte ypperstepræsten Zakarias alle enkemænd i Israel sammen og befalede enhver af dem at tage sin stav med. Blandt de andre oldinge måtte også tømmerranden Josef møde, han satte sin økse tilside og kom derop med stav i hånd. Ypperstepræsten bragte alle stavene ind for Herrens åsyn, forrettede sin bøn, tog atter stavene og uddelte dem til deres ejermænd, men der skete intet, før Josef tog sin stav, det var den sidste. En due gik ud af den og fløj hen på Josefs hoved.

Josef skulde tage Israels uplettede jomfru til sig og bevare hende for Herren. Han adlød, tog hende med sig hjem, men så sagde han til hende: »jeg modtog dig fra Herrens tempel og efterlader dig nu i mit hus. Jeg må gå bort til mit arbejde og bygge huse, men vender tilbage til dig. Herren bevare dig!«

Nu var det skik i Jerusalem, at der hvert år, efter gamle skrifers anvisning, skulde forfærdiges to forhæng til templet af syv rene jomfruer. Der blev så kastet lod om, hvem der skulde spinde det guldindvirkede, den hvide uld, linet, silken, den blå uld, skarlagenet og det ægte purpur. Det sidste tilfaldt Maria, og hun begyndte arbejdet på den jødiske forsoningsfest ved efterårs jævndøgn, samtidig med at Zakarias efter englesynet var bleven stum. Ved denne fest var det, Jøderne troede, at om deres synder var røde

som skarlagen, skulde blive så hvide som sne (Esaias 1. 18). Da Elisabeth gik i den sjette måned, ved påsketid, da Herrens lidelse indtraf, den dag, der blev rød af hans blod, og da forhænget splittedes, blev Marie færdig med sit arbejde og modtog selv forjættelsen om sin bestemmelse, og hun svarede: »se, jeg er Herrens tjenerinde, mig ske som du vil!«

Så gik uger og måneder, og befalingen kom fra kejser Augustus, at alverden skulde skrives i mandtal. Josef sadlede æselinden, satte Marie på den, hans søn trak den. selv fulgte han bagefter. Da de var tæt ved Betlehem, lagde han mærke til, at hun et øjeblik var dybt bedrøvet, men smilede straks efter, og han sagde: »Marie, hvad fattes dig? du er snart bedrøvet og snart atter fornøjet«. Hun svarede: »jeg ser to folk for mine øjne, det ene græder og sørger, det andet fryder og glæder sig«. Hun tænkte på Jøderne, der forsømte frelsens tid, og Hedningerne, der greb den. Imidlertid var stunden nær, hun skulde føde. Josef førte Marie ind i en hule på bjærget og ilede til Betlehem for at søge kvindelig hjælp.

Men da skete noget vidunderligt. Alnaturen stod tavs og ventede i stille forventning om hvad der forestod, nu da den almægtige Guds enbårne søn, verdens frelser, alle lænkers løser, skulde fødes.

»Jeg Josef vandrede og vandrede dog ikke, jeg så op mod luften, og den undrede sig; aksens, hvorom himmel og jord drejer sig, stod stille, fuglene standsede i deres flugt. Jeg så mod jorden, arbejdsmænd sad rundt om et fad, og deres hænder var i fadet. De, som tyggede, spiste ikke, og de, som tog af fadet, tog intet, og de, som førte maden til munden, fik intet, men alles ansigter var vendte mod himlen. Jeg så får i drift, men de stod alle stille; og hyrden løftede sin hånd for at drive på dem, men hans hånd slog ikke til. Og jeg så på flodens strøm og vædrenes muler i vandet, de blev stående uden at drikke. Således var alle ting med ét standsede i deres løb«.

Alskabningen ventede i tavshed, vinden standsede paa sin usynlige vej, bølgerne, som rejste sig i brændingen ved Middelhavets klippekyst, blev stående uden at brydes, da på engang skyen, som dækkede hulen, hvor Marie havde søgt tilflugt, forsvandt for et strålende lys. Atter begyndte livet at røre sig i verden, men Josef og de to kvinder, han havde truffet, Jelemi og Salome, prisede Gud med høj røst.

Efter tre dages forløb drog Josef og Marie til Betlehem, hvor der var mange fremmede forsamlede, ingen steder var der plads. Josef gik gade op og gade ned, traf så omsider et halvtag, hvor der var en lille stenkrybbe, som man på markedsdage plejede at binde sine kreaturer ved. En okse stod ved krybben. Josef fastgjorde sit æsels tøjle i ringen. Muren var faldefærdig, et stort hul var der brudt på den, dette førte ind i en øde bolig, der i lange tider ikke havde været betrådt af nogen menneskefod. Det var det sted, hvor Isai i længst henfarne dage havde boet. Nu søgte hans ætlinger tilhold derinde. Marie havde ingen plads til sit nyfødte barn, så lagde hun det i krybben foran oxen og æselet, svøbt i klude, på noget hø, hun havde ikke bedre kår. Men okse og æsel kendte deres herre og knælede for Jesusbarnet, så det opfyldtes, hvad profeten Esaias (1. s) sagde: »en okse kender sin ejermand, et æsel sin herres krybbe, men Israel kender intet.«

Det er jo nu rimeligt, at det barns fødsel, der skal være kongernes konge og herrernes herre, bebudes hos de mægtige både i Øst og Vest. Som iblandt Guds udvalgte folk profeterne længe forud havde talt om kvisten af Isai rod, om barnet, der skulde kaldes Evigheds Fader og Fredsfyrste, (Esaias 9. 6) således havde der i hedningeverdenen lydt dunkle røster, der varslede om det samme. Man sagde, at der i Platons grav var fundet en guldplade, hvorpå der med græske bogstaver var indgravet: »jeg tror på Guds søn, som skal fødes af en jomfru, lide for slægten

og dø, men opstå på tredie dag; Kejser Augustus' hofmand, den navnkundige digter Virgil, havde sunget om den store, der skulde komme:

»Alt sig nærmer den sidste tid, Sibyllen har varslet.
alt fremtræder påny århundreders mægtige række,
atter vi jomfruen sér, påny en guldalder vi venter,
og en ædlere æt nedstiger fra himmelens hvælving;

Og han siger, at jærntiden skal gå forbi, en ny gylden tid komme med det barns liv, som skal fødes, han skal udlette det ondes spor i verden og fri slægterne for at bæve. Ord, der efter den gammelkristne tankegang klart viste hen til barnet i Betlehem.

Da så tidens fylde var kommen, indtraf i Vesterlandet jærtegn på jærtegn. Der havde i Rom været en usædvanlig lang fredsperiode. I glæde derover byggede Romerne et stort fredens tempel, i hvilket de opstillede billedet af byens navngiver og stifter, Romulus. Sendemænd drog til Apollos helligdom med spørgsmål om, hvorlænge denne bygning skulde blive stående, og medbragte svaret »til en jomfru fødte«. Da glædede folket sig, så måtte templet jo stå til evige tider. Men da skete det en dag i Rom, at senatorerne så på kejser Augustus, at hans mandige skønhed overgik alle andres. Tilmed havde han lagt den hele verden under sin fod og allevegne bragt fred og lykke. De sagde da til ham: »du er en gud, dig vil vi tilbede. Det er umuligt, at lykken kunde have fulgt dig som sket er, hvis du ikke havde været guders jævning«. Da kejseren hørte den tale, bad han dem tie stille og han sendte bud efter sibyllen, hvem han gjorde rede for, hvad rådsherrerne havde sagt. Hun forlangte tre dages henstand, inden hun kunde svare. Disse dage tilbragte hun med stræng faste, og så sendte hun kejseren følgende besked:

»jorden er våd af rædselens sved, den gruer for dommen,
evigheds konge fra himlen den høje nedstiger som hersker,
født af en jomfru en verden han kommer at dømme med retfærd«.

Med det samme åbnedes himmelen og en strålende glans omgav kejseren. Han så en vidunderlig dejlig kvinde, der stod over alteret med en lille dreng i sine arme, og han hørte en røst der sagde: »dette er gudssønnens alter.« Straks faldt han på knæ og tilbad barnet. Derefter fortalte han dette syn til senatorerne, og nu var der ikke længer tale om at tilbede kejseren eller bygge templer til hans ære, i det sted satte han et alter på Kapitolium med indskriften: »Guds søns alter«.

Imidlertid fødtes barnet i Betlehem, og lyset dær i Østerland gjorde natten klar som dag i Jesu fødselstund, lysene skinnede også over den »evige by«, tre sole blev sete i øst, der lidt efter lidt smeltede sammen til én, strålende sol, hvorved jo tydelig treenighedens hemmelighed åbenbares. Mennesker, der knælede i bøn på et bjærg, så, at der tændtes en stjerne på himlen ved midnatstide, og i den opdagede man tydelig billedet af en dejlig dreng, over hvis hoved der svævede et strålende kors. Samme nat, jomfruen fødte, styrtede templet i grus; en kilde, der strømmede med olie, brød frem af jorden. I Engadins dal skete det under, at vinrankerne samtidig skød friske skud, blomstrede og satte frugt; på Herodes' bord slog den stegte hane med vingerne, idet den levende rejste sig, så tegnene var mange, der varslede i den vantro verden om guds sønnens fødsel. Ja, endogså så fjærnt fra det solrige syden som i det tågede Bietland skete det under kong Kembelinus' regering, da der i slottet ved midvinters tide holdtes gæstebud, hvor alle landets stormænd var samlede, at en fremsynet mand stirrede betagen hen for sig. Da kongen forundret spurgte ham, hvad han så, svarede han:

»Skylden skal sones og frygten skal fly,
sorgen til glæde omskiftes,
idag steg fra himmel til jord på ny
vor frelser fra helvedes kvaler.«

Også i Østerland gik der bud omkring til fjærne riger om kongesönnens födsel. En forunderlig fantastisk legende, der vel nylig er funden og offentliggjort, fortæller om, hvorledes kongen i Persien fik at vide, at Frelseren var födt. Skuepladsen er Heras tempel, det var bygget af Kyros og af ham smykket med guld- og sølvbilleder af guder. Forudskikkes må den bemærkning, at i den gamle kirkelige litteratur bruges ordet »Kilde« ej blot om Kristus, men også om Maria, som nævnes »Helligåndens kilde for mennesker«. Ligeledes kaldes blandt Grækerne Hera for »Kilden«.

En fornem hofembedsmand Afroditianus fortæller, eftersom der meldes i kileindskrifter, der skal stamme fra det kongelige arkiv.

I henfarne dage, siger tavlerne, trådte den persiske konge ind i Heras helligdom for at få sine drömmе tydede. Præsten sagde da til ham: »jeg önsker dig til lykke, herre, Hera skal være moder.« Men kongen smilede og svarede: »kan den livløse undfange?« Præsten sagde: »den livløse er bleven levende og föder liv.« Kongen svarede: »hvortil disse dunkle ord? Tal tydeligt!« — »Du er visselig kommen i det rette öjeblik, herre, thi gudebillederne har danset hele natten, såvel guder som gudinder, og de sagde til hverandre: »kom, lad os önske Hera til lykke!« — til mig sagde de: »seer! kom, glæd dig over Hera, hun er elsket«. Men jeg svarede: »hvorledes kan den elskes, som ikke er til?« De sagde: »den livløse har fået liv, hun hedder ikke længer Hera, men Himmeldronning, Urania. Den store Helios, solguden, elsker hende«. Gudinderne vilde i deres samtale med guderne forringe sagen: »det er »Kilden«, der er bleven elsket. Hera har dog vel ikke ægtet en tømmermand?« Guderne svarede: »det er rigtigt, hun hedder »Kilde«, men hendes rette navn er dog Myria, Tusindskön. I sit moderliv, som i et hav, bærer hun et skib, der rummer tusinde læster. Skal hun nævnes »Kilde«, må det forstås således, at hun, som en kilde, altid lader ändens væld

strømme. I havet, hun bærer, er der kun én fisk, som er fanget på guddommens krog. Den lever i havet og nærer alverden med sit kød. Forresten har I ret, en tømrermand er hendes ægtefælle, men hendes søn, tømreren, der hist er født, er den øverste bygmesters søn og har med underfuld visdom tømret himlens tredobbelte dække, idet han ved sit ord fæstede firmamentets trende boliger«.

Således fortsatte gudebillederne striden om Hera og »Kilden«, men tilsidst enedes de om, at, når dagen var tilende, vilde alle, både mænd og kvinder, få mere at vide. Derfor beder jeg dig, herre, bliv her idag, så finder nok sagen sin løsning.

Kongen blev da i templet, og hvad skete? Mens hans øjne hvilede på billedstøtterne, begyndte på éngang harpespillerindernes statuer at gribe i strengene, Muserne istemte sange, og alt, hvad derinde var af guld- eller sølvbilleder, af firføddede dyr eller fugle, lod deres røster høre. En rædsel overfaldt kongen, han kunde ikke udholde at høre på lyden af de mange stemmer, der således uvilkårlig brød frem, og vilde gå bort, men præsten sagde til ham: »bliv, konge, thi nær er den fuldkomne åbenbaring, som Gudernes Gud har besluttet at give os«.

Mens han talte således, åbnede templets loft sig, en lysende stjerne steg ned og blev stående over »Kildens« billedstøtte, og en røst hørtes: »Kilde, herskerinde, den store Helios har sendt mig til dig som budbringer og tjener for din syndefri undfangelse. Moder vorder du til ham, som blandt alle høje er den øverste, du, den tre-enige Guds brud. Men barnet, som du føder, skal nævnes »Begyndelse« og »Ende«, frelsens begyndelse, fortabelsens ende. Såsnart disse ord havde lydt, faldt alle gudebillederne til jorden på deres ansigt, kun »Kildens« billede blev stående oprejst. En dronningekrone strålede om hendes isse, i den en stjerne af karbunkler og smaragder, der lyste over hende.

Gudebillederne blev liggende på gulvet. Sent på natten

åbenbarede Dionysos sig i templet, men ikke, som han plejede, fulgt af Satyrer. Han meddelte hedningeguderne, at nu var det forbi med deres ære og magt.

Da stjernetyderne havde forklaret kongen, hvad alle disse ting betød, sendte denne straks sine Mager til Jerusalem. Men stjærnen, der stod over »Kildens« hoved, gik foran dem og viste dem vej.

Dette er jo som et vildt fantastisk æventyr, et eksempel blandt andre på, hvilke forunderlige skikkelser kristelige tanker og forestillinger kunde iklæde sig i den skyggeverden, der fandtes mellem Kristne og Hedninger. Det er synet i Hera templet, der giver den persiske konge anledning til at sende sine vismænd til Betlehem. Den sædvanlige legende giver en hel anden fremstilling, som jeg herefter meddeler, den gør rede for, at det var Indiens konger, der ledede af stjærnen bragte gaver til kongesönnen i det fattige herberge i Bethlehem.

FORTÆLLINGEN OM DE HELLIGE TRE KONGER

Vi må begynde langt tilbage i tiden. Israels folk er på vandring gennem ørkenen til deres nye hjemstavn, og Moabs konge har bevæget Bileam til at förbande folket, men det vender sig forunderligt således, at Bileam vel-signer istedetfor at forbande, og udtaler tilsidst: »der opgår en stjerne af Jakob, og der hæver sig et spir af Israel, og det knuser Moabs hjörner og ødelægger alle dets börn. (4 Moseb. 24, 17). Bileam var jo en hedning, det er derfor let at forstå, at hedningerne særlig var opmærksomme på deres trosfælles ord, og lidt efter lidt trængte denne forjættelse ud blandt de østlig boende folkeslag, indtil den omsider nåede Indien.

I Indien lå et höjt bjærg, på hvilket folkene havde stillet en vagtpost, der skulde holde udkig med fjenders angreb. Om natten blev der givet signal med ild, om dagen med den stærke røg af bålet. Da Bileams spådom var bleven bekendt, samledes landets konger til rådslagning

og de enedes om at pålægge vardens vogtere øjeblikkelig at sende bud rundt omkring, hvis de skulde få øje på Bileams-stjernen, og alle ventede de snart at opleve spådommens opfyldelse.

Således gik det dog ikke. Længe måtte der bies og for at være såmeget sikrere på, at stjernen ikke skulde blive oversét, blev der udsøgt tolv vise mestere og stjernekyndige mænd til at holde vagt på bjærget, spejde efter stjernen. Der blev rejst deroppe en høj stenstøtte, på hvis top en gylden stjerne var fæstet. Den drejede sig efter vinden, og når solens stråler faldt på den om dagen, månens om natten lyste den vidt ud over alle lande.

Hver nat holdt stjernekyndige vagt. Blev en af dem syg, eller døde han, udsøgt straks en anden mand i hans sted, og da århundreder var henrundne, kom tidens fylde. På engang blev midnatsmørket spredt, en stjerne, klar som den lyse sol, gik op over himmelbuen. Så man nøjere til, opdagede man i stjernen et barns skikkelse, over barnets hoved svævede et kors, og en røst hørtes: »idag er Jødernes konge født, han som er alverdens længsel og engang skal være dens herre.«

Indien er delt i tre riger. Det ene hedder Nubien, og kongen deri var Melkior. I hans gård var en fugl, som hed struds, men den nat, Herren blev født, lagde fuglen tværtimod sin natur to æg, som den udrugede. I det ene var et lam, i det andet en løve, og hans vismænd tydede dette således, at det varslede frelserens fødsel. Det andet rige i Indien hed Godolia, hvor ved disse tider kong Balthasar regerede. I hans land ligger Saba, hvorfra den kosteligste virak kommer. Men den nat stjernen tændtes, fødte en kvinde dær i landet et drengebarn, der taledes straks efter, at det var kommet til verden, og sagde, at alverdens Frelser var født, »men«, føjede det til, »beviset for, at jeg taler sandt, er, at jeg kun skal leve 33 dage, så mange skal Frelserens år her på jorden være«.

Endelig var der det kongerige, som hed Tharsis, i

hvilket kong Kaspar rådede. Han havde tæt ved sin bolig en abildgård, hvori der var et træ, som der gik det fraspagn om, at det skulde endnu stå den dag Herren fødtes. Det var blevet så gammelt, at næsten alle grenene var visne, men den nat, Kristus blev født, grønnedes det og blomstrede. En fugl, der sad i det, sang med høj røst en lovsang for den nysfødte frelser.

Disse mærkelige begivenheders varsler bekræftedes nu af den klare stjerne, der lyste om alle lande, kvindesønnen, der skulde knuse slangens hoved, frelseren, som slægterne i årtusinder havde ventet på og længtes efter, var født. Kongerne gjorde sig rede til rejsen, uden dog at den ene vidste noget om den anden at sige, de vilde hilse på den nye konge, og tog med sig af deres landes kostbarheder det ypperste, de vidste, og så skete det at Salmistens ord blev opfyldte (72. 10): »Konger fra Tharsis og øerne skal bringe skænk, kongen fra Scheba og Seba skal fremføre gaver«.

Altså kongerne brød op med et stort følge, hver gik sin vej, alle tre ledede af stjærnen, der drog foran dem og standsede, når de gjorde holdt. Den strålede med solens glans både dag og nat, og da der rådede fred i den hele, vide verden, var alle byers porte åbne hele døgnet rundt, og selv ved nattetid strømmede folk sammen for at se på kongernes pragtfulde optog. Gud styrede det således, at ørkener, bjerge, uvejsomme sumpe, der ellers gjorde færdsel vanskelig eller umulig, for kongerne blev banet vej, hvorpå de drog afsted uden at forvilde sig. På hele rejsen hvilede de ikke, sov ikke, de hverken spiste eller drak, kom ikke i herberge, hverken kongerne, deres følge, deres kvæg, muldyr og heste, førend de nåede Betlehem, først dær behøvede de hvile. Og det forekom dem alle, som om de kun havde været én dag undervejs, skönt deres rejse i virkeligheden havde uden standsning varet tretten dage og nætter.

De tre konger med deres følge nåede således hver ad

sin vej til Jerusalem. Tæt udenfor byen sænkede tåge sig over egnen, så de kunde ikke længere se stjærnen. Kong Melkior slog lejr på Golgata, han kunde knappest se hånd for sig på grund af tåge og mørke. Kong Balthasar lejrede sig på Oliebjerget og ventede på at vejret skulde klare op. Dette skete omsider, og så fortsætter de to nævnte konger deres vej. Lige udenfor Jerusalem kom kong Kasper ad den tredje vej, og nu blev de hverandre va'r, og det viste sig da, at de alle havde samme ærinde. De mødtes med stor kærlighed, omfavnede og kyssede hverandre og fulgtes sammen ind til byen, hvor de ventede at finde den konge, de søgte. Kong Herodes ræddedes, da han så de store hære udenfor sine porte og troede først, at det var fjender. Han blev dog snart beroliget, men da de spurgte om, hvor den unge kongesøn var, forfærdedes han atter, han vidste om ingen kongesøn. Der blev så sendt bud ud i byen, og alle de lærde præster og skriftkloge samledes med deres gamle skrifter, som de ransagede i, til de fandt profeten Mikas ord (5. 1), at der fra Betlehem skulde udgå en til at være hersker over Israel, hvis udgange var fra fordum, fra evigheds dage.

I Betlehem måtte kongen søges. Inden de fremmede fyrster fortsatte deres rejse, tog Herodes dem tilside og pålagde dem bestemt, at de skulde lade ham vide, hvad de erfo'r. På Vejen til Betlehem så de atter den klare stjerne, der gik foran dem, de drog da trøstig afsted visse på, at de skulde finde den, de søgte. Det varede ikke længe, førend de traf på store fårehjorde og deres hyrder, som de spurgte om vej, og blev glade ved at høre, at disse mænd julenat havde sét Vorherres engle og efter englenes anvisning fundet barnet liggende i en krybbe med okse og æsel ved siden. Kongerne gav hyrderne kostbare gaver og fortsatte glade deres vej og så nu stjærnen standse over hytten. Et øjeblik stod den stille, derpå sænkede den sig ned og lyste med sin stråleglans ind over alle i det fattige rum, hvorpå den atter hævede sig op på

himmelbuen, men dens klare lys blev ved at hvile over alle derinde.

Jesusbarnet var tretten dage gammelt, og lå, svøbt i fattige klude i krybben. Marie hans moder var fyldig af figur, havde brunlig ansigtsfarve og var iført en simpel blå kjole. Kongerne var prægtig klædte. Melkior, som offrede guld, var lille af skikkelse, Balthasar var af middelhøjde og bragte virak, Kaspar var en blåmand og den højeste af dem, hans offer var røgelse.

Kongerne medførte store skatte, thi alt hvad Salomon, dronningen af Saba og den mægtige Alexander havde efterladt sig, var kommet i deres værge. De havde nu udsøgt det kosteligste af deres eje for at bringe det som offer til barnet. Men da de trådte ind i den fattige hytte, hvor solens klarhed strålede dem imøde, blev de så betagne, at de glemte alle deres store gaver, greb i deres lommer og fremtog det første det bedste, der faldt dem i hænderne. Melkior gav barnet tredive guldstykker og et guldæble, Balthasar røgelse, og Kaspar myrra. De blev i den grad forvirrede, at ingen af dem bagefter kunde huske, hvad Maria havde sagt, undtagen at hun ydmygt havde nejtet for hver af kongerne og svaret: »Gud være lovet og takket.«

Men noget forunderligt skete. Guldæblet havde tilhørt kong Alexander, han havde ladet det gøre så stort, at det bekvemt kunde holdes i hånden. Derved havde han villet udtrykke sin egen magt: som han tog det æble i sin hånd, således havde han magt over hele verden. Da Melkior lagde æblet i barnets hånd, faldt det sammen i støv, til tegn på, at al jordisk magt og højhed er støv og aske for Gud.

Herefter blev der dækket bord for kongerne, og de søgte for første gang, efter at de havde forladt deres hjem, hvile og søvn. I drømme åbenbarede Guds engel sig for dem og advarede dem mod at besøge Herodes. Derom enedes de straks, de tog afsked og rejste bort og så ikke mere noget til stjærnen. Lang tid tog rejsen for dem,

mere end to år, men hvert sted, hvor de standsede, fortalte de, hvad de havde sét og oplevet, så rygtet derom gik ud over alle lande, tiltrods for, at kong Herodes og Jøderne af al magt stræbte at holde kongesønnens fødsel skjult.

Blandt de mange andre, der foruden kongerne så stjernen og besøgte barnet, var en lille from og fattig pige, som gik hen og spurgte, hvad der dog var på færde. Hun fik svaret, at Frelseren var født, hun måtte selv komme ind og se. Hun sagde, at hun ikke havde nogen gave at bringe. »Så må du lave en lille kludedukke, den kan du give ham«. Da hun så fulgte med ind i huset, faldt alle på knæ for den lille dreng, en af dem bragte ham en gave, en anden en anden, men den lille pige, som var så undseelig, stod ved en side og gemte noget under sit forklæde. Så gik Madonna hen til hende, klappede sagte på dukken og sagde, idet hun smålo: »Stefanus, lille Stefanus, du fødtes dagen efter jul!« I samme øjeblik hørtes gråd af et lille barn, dükken var bleven levende og beholdt navnet, som Madonna havde givet.

Da Herodes nu mærkede, at kongerne havde været hans ønske ulydige, sendte han bud ud alle vegne for om muligt at fange og dræbe dem. Det lykkedes jo ikke, og så fik hans soldater befaling til at dræbe alle drengebørn i omegnen af Betlehem under to år. Men dagen før soldaterne kom, var Josef og Maria blevne advarede af Herrens engel, som i drømme havde sagt til dem: »rejs ad ørkenvejen til Ægypten«. På denne færd skete det ene tegn vidundeligere end det andet, men alle åbenbarede de, at Jesus var Kristus, Guds enbårne søn, vor Herre. Og gang efter gang blev det klart, at hvad profeterne i den gamle pagts tid dunkelt havde varslet stykke for stykke, opfyldtes med ham.

Ørkenvejen var lang og besværlig, de søgte tilhold i bjærghuler. Således vilde Marie en dag hvile i hulens

skygge fra den solhede rejse, hun steg ned af æselet og satte sig med Jesus på skødet. Men pludselig kom der mange drager ud af hulen, og de tre slaver og pigen, der rejste sammen med dem, skreg i rædsel. Jesus sprang straks ned af sin moders skød, stillede sig foran dragerne, som böjede sig hilsende for barnet, hvorpå de atter gik bort. Således opfyldtes hvad profeten David har sagt: »lover Herren, I drager fra jorden, drager og alle dyb«.

Ligeledes ydede løverne og leoparderne ham ære. Hvor- somhelst Josef og Maria vandrede, gik de foran med sænkede hoveder og viste logrende med halerne vej. Første gang Maria blev dem va'r, ræddedes hun, men Jesus vendte sit lille, søde ansigt op imod hende og sagde: »du skal ikke være bange, moder, de kommer jo ikke for at gøre fortræd, men for at adlyde«. Løverne fulgtes med okser, æsler og de andre lastdyr, som bar deres rejsegods, ligeledes gik de uden at gøre skade blandt de får, Josef havde taget med sig. Ulvene, de mødte, gjorde det samme, og således gik atter et gammelt skriftord i opfyldelse, Esaias' (65. 25): »en ulv og et lam skal græsse sammen, en løve skal æde halm som en okse«.

På ørkenrejsens tredie dag var Maria bleven så træt og medtagen af solheden, at hun sagde til Josef: »lad mig hvile under palmetræet, jeg sér derhenne«. Da hun var kommen til sæde, så hun op mod træets krone og udbrød: »jeg vilde ønske, jeg kunde få nogle af frugterne deroppe!« Han svarede: »hvor kan du tænke på det? Værre er det, at vandet er sluppet op for os, og jeg véd ikke, hvor vi skal få noget fra.« Da tog Jesus, som sad på Marias skød, glædestrålende ordet: »palmetræ, böj dine grene, og kvæg min moder med din frugt!« Straks böjede træet sin top ned, så de kunde plukke dadlerne, og det blev stående i den böjede stilling. til Jesus atter sagde: »ret dig igen, palme, bliv kraftig og tag lod blandt træerne i min faders paradis. Lad dine rødder lukke op for vandåren og lad dens vande rinde til vor vederkvægelse!« Såsnart Palmen

havde rejst sig, udsprang fra dens rødder en kilde med det reneste, klareste, køligste vand, og alle glædede sig og slukkede deres tørst, ej blot menneskene og deres lastdyr, men også vildddyrene, og alle takkede Gud.

Således har folkets fantasi, hvor de evangeliske fortællinger nåede hen, omdigtet og øget stoffet, søgt at besvare alle spørgsmål og fylde alle huller, og omdannet og tilpasset Herrens historie efter sine forestillinger, alt eftersom det i tiden var Jøder, Muhamedanere eller Hedninger, i hvis hænder den faldt.

Blandt Muhamedanere fortæltes, at 99 præster loddede om, hvem der skulde have opsyn med Marjam i templet. De kastede deres pile i Jordanfloden og bestemte, at den, hvis pil flød op og svømmede på vandet, skulde være hendes opdrager. Loddet traf Zakarias, som lod en stue bygge til hende i templet, hvor ingen havde adgang. Da han vilde bringe hende mad og drikke, fandt han hende forsynet med alt, og, skönt det var vinter, stod der alle slags friske sommerfrugter på hendes bord. Forundret spurgte han, hvor hun havde fået alt dette fra, og modtog svaret: »fra Gud, som giver hver føde, som han synes, uden at behøve at gøre regnskab derfor.«

Da Marjam var bleven voksen, åbenbarede englen Gabriel sig for hende og forkyndte hende, at hun skulde føde Isa, den velsignede, løftede fligen af tørklædet om hendes hals op og åndede på hendes bryst. Straks følte hun sig frugtsommelig, søgte ud og fødte sit barn under en daddelpalmes tørre stamme, og råbte under følelsen af sin ensomhed og sin nød til Gud om barmhjertighed. Gabriel kom atter og sagde til hende: »se træet, du støtter dig til, skal grønnes og bære frugt, og en kilde skal vælte frem ved dets rødder. Det skal være dig tegn på, at Gud er med dig!«

Som man ser, er her dog grundtræk af den evangeliske historie bevarede. Anderledes stiller det sig overfor en indisk legende. Der er vished for, at der i de første år-

hundreder efter Kristi fødsel har været et livligt handels-samkvem mellem Alexandrien og Indien, og der førtes indiske købmænd og buddistiske missionærer til Ægypten. Med ombytningen af varer følger jævnlig ombytning af ideer fra en civilisation til en anden, og der er mulighed for, at kristne traditioner, måske på grund af navneligheden, har påvirket legenderne om Krishnas fødsel, i hvis skikkelse den gamle indiske gud Wishnu kom til verden. De stammer fra en sen tid, adskillige århundreder efter den kristne tidsregnings begyndelse.

I Indien fortalte man følgende:

Ved den store flod Jumnas bredder lå på den ene side byen Vrindavana, på den anden landet Gokula, stammens høvdinger var Sura og hans søn Vasudeva. Raja Kansa, som var en ond mand, der havde afsat sin fader, hvis gud Wishnu var, boede i byen Matura, der lå nær ved Vrindavana, selv tilbad han Siva.

Kansas farbroder hed Devaka, han sagde til rajaen: »hvem skal jeg give min datter Devaki («den guddommelige jomfru») tilægte?» — »Du kan give hende til Vasudeva, Suras søn«. De enedes om ægteskabet, og da dagen var kommen, gik brudgommen og hans slægt og venner til Matura, hvor brylluppet blev holdt efter lovens forskrift. Såsnart vielsen var forbi, besteg brudgom og brud vognen, som den onde og grusomme tyrann Kansa kørte med egen hånd i bryllupstoget. Da hørtes pludselig en røst fra himlen: »Kansa, Devakis søn skal tage dit liv!« Straks greb han Devaki, rev hende af vognen og drog sit sværd for at dræbe hende. Vasudeva ræddedes, bad Kansa om skånsel og sagde til ham: »ingen af mine sønner skal nogensinde gøre dig fortræd; ethvert barn Devaki føder, skal blive givet i dine hænder.« Så lyttede Kansa til den unge mands ord og sparede hans hustru.

Devaki føder nu flere børn, som bringes bort, og så hedder det videre: atter blev Devaki frugtbar. Kansa fængslede Devaki og hendes ægtefælle, såsnart han fik nys

derom, og lod dem binde med lænker både om hænder og fødder, gjorde dørene faste med bolte og låse og befalede sine mægtigste krigere at holde vagt nat og dag med hunde, løver og elefanter. Omsider fødte hun sit barn, Krishna (»den sorte«), som havde Wishnus mærker på sit legeme, og, som det sømmede sig ved en kongesøns fødsel, hilsede hele naturen barnet. Over synskredsen lå en glans, som når månens stråler oplyser jorden. Vindene tav, flodens strøm gled forbi uden at risle. Bruset af havets bølger klang som den sødeste musik, engle og gudinder i himlen dansede og sang. Guderne, der vandrede i det høje, øste blomster ned over jorden, den hellige ild luede med lyse og milde flammer. Ved midnatstide, da barnet, der bærer den hele verden, fødtes, lød de sødeste toner fra himlens skyer, og blomster regnede ned over hele jorden.

Såsnart drengen ved midnatstide var født, faldt lænkerne af fangerne, dørene åbnedes og vagten lå i dyb søvn. Vasudeva lagde Krishna i en kurv, af den slags, man brugte til at rense korn med, satte den på sit hoved for at bære ham over Jumna til Gokula. Floden var dyb og strømmen strid og var ved at rive Vasudeva med sig, men da udstrakte Krishna sin fod, straks sank vandene ærbødigt, og lod Vasudeva passere. I Gokula havde en hyrdes hustru samtidig født en pige, børnene blev ombyttede, pigen bragt tilbage til slottet, hvor alt kom i den gamle orden med låse og lænker. Vagten vågnede ved barnets græden, bragte Kansa bud. Han befalede straks, at det skulde dræbes, men det slap ud af mordernes hænder, fo'r op til himlen og råbte: »Kansa, din banemand er født, selv er du fortabt!«

Kansa forfærdedes, sammenkaldte sit råd og bestemte, at alle nyfødte drenge i hans rige skulde ihjelslås, og sendte troldkvinder som ammer ud over det hele land for at deres giftige mælk skulde dræbe alle småbørn. Også til Krishnas plejemoder kom et sligt utyske, men barnet

mærkede straks ved sin guddomsmagt, hvorledes sagen stod, og bed hende så dybt i brystet, at hun med et skrig faldt om. Således gik det flere gange, indtil omsider Krishnas plejefader, ved et varsel fra guddommen, flygtede med barnet til en fjærn egn og frelste det dær fra tyrannens efterstræbelser. Krishna blev så opdraget blandt hyrder, bekræftede sin magt ved mangfoldige undergeringer, dræbte omsider Kansa og drog ud i verden for at befri jorden for onde fyrster, for Jætter og uhyrer, gøre ende på al uret, skaffe retten sejr og tilsidst som den levendegjorte Wishnu atter stige op i himlen. Krishna er utvivlsomt en fuldblods indisk gudeskikkelse, men der er altid en mulighed for, at kristne traditioner har givet både træk og farver til hans billede.

Hvor folkene i løbet af århundreder var blevne kristnede, evangeliet forkyndt, de apokryfiske fortællinger gengivne i landets sprog, vil naturligvis afvigelserne blive færre fra den oprindelige form, men hvergang hedenske folk kristnedes, tør man antage, at de har øget de gamle fortællinger med noget af deres eget, tilpasset personer og begivenheder efter, hvad der var dem kendt, og således skabt ejendommelige fortællinger, gennemvoksede af en rig fantasi brogede og duftende blomster. Et eksempel herpå findes i de valakkiske julesange, som børn afsynger, idet de går fra hus til hus i festdagene og samler gaver.

Den onde Herodes er bleven til en rig bojar, en godsejer, der hedder Kristmand, hvis jægere drager ud i den høje, løvrige egeskov og jager vildt den lange sommerdag tilende. Da solen var sin nedgang nær, opdagede de en prægtig hjort med glinsende brune hår; den stod under en eg blandt de grønne buske. De greb deres buer og sigtede på den, men den vilde hjort vendte sig om til dem og sagde: »jeg er intet vildt for Eder, jeg er døberen Johannes, som bereder Herren vej. Ved min moders forbandelse nødes jeg til at leve som vildt dyr ni år i den

mørke skov. Men når den tid er omme, kommer jeg tilbage med kirkenøglen i min hånd og træder ind i kirker og klostre for at tjene Herren.»

Maria har imidlertid født sit barn på Kristmands gård. Møjsommelig slæbte hun sig afsted i følge med Josef og sank tilsidst forkommen ned under et poppeltræ, men træet svajede for vejret for ingen skygge at give, og solen brændte hed. Da udtalte Josef en forbandelse over den hårdhjærtede poppel, at den kun skulde kunne vokse opad, aldrig i bredden og ingensinde bære frugt. Æbletræet derimod, som udbredte sin bladkrone over de trætte, blev velsignet. De kom da til Kristmands gård, og Maria, som følte, at hendes time var kommen, bad om at få en plads bag ovnen, hun skulde føde Herren. Hårdhjærtet og vantro viste godsejeren hende bort, hun kunde gå ud til hest og ko i stalden. Hestene vrinskede, stampede med deres hove i jorden og bekymrede sig ikke om hende, men køerne tav stille, gik tilside for hende, at hun uforstyrret kunde lægge sig i deres krybbe. Derfor lagdes det på hestene, at de indtil himmelfartsdagen aldrig skulde kunne æde sig mætte i græs, og efter den dag også kun få lidet, men koen skulde elskes af alle og holdes i ære. I krybben blev frelseren født, to små Jødedrenge vil gå hen til ham, en usynlig magt hindrer dem, men to døbte kristenbørn knæler ved hans side med bøn og sang. Da forstår Kristmands hustru, hvem det er, der har søgt tilflugt i stalden, og hun siger:

»Mand, i vort hus vor Frelser er født
han visselig hjælper i liv som i død.«

Hvorpå hun ydmyg beder Maria om tilgivelse, men denne henviser hende til Jesus, der er Gud og alles Herre.

Højt oppe i himlen, ved porten, hvor solens kilde strømmer, sidder alle helgener sammen. Det aner dem, at Guds søn er steget ned fra himlens trone til jorden, men ingen af dem har sét ham, ingen véd, hvor hans

stjærne er, ingen, hvor hans folk er. De står og skuer spejdende mod øst, og mens de ser ud mod de mørke skyer, der skjuler den opgående sol, træder en dejlig kvinde frem, yndig som morgenrøden, og siger: »hvad giver I mig, om jeg nævner Eder stedet, hvor Herren er.« Helgenerne lover hende så en solstråle og en blomst fra Paradis; den, som ejer den blomst, ældes aldrig. Hun bliver glad og fortæller, at Jesus er født på Kristmands gård, hun har selv sét barnet. Det ligger så dejligt som en engel, svøbt i linned, baldyret med guld, i en gylden vugge. Vinden gynger blid og mild Frelserens vugge. Barnet ligger der og leger med månen, som det har i den ene hånd, mens det knytter et bånd af stjærner med morgenstjærner som lysende perler. I det samme kommer engelen Gabriel, hvem Maria har befaleet hurtigt at sadle sin gang og bringe de hellige bud.

Så sad Maria da med sin rok, hvor stien grøn og frisk drejer af til Paradisets port, og spandt den gyldne tråd, stærk og fin, for at skaffe en klædning til hendes lille barn. Da kom falkene og slog ned fra skyerne, greb tråden og fløj langt, langt bort med den til det store, brusende havs kyster. Men Maria kaldte på den hellige evangelist Johannes og befalede ham at flyve bagefter og søge tråden i falkens rede ved havbredden, »thi de stjal min gyldne tråd og bar den hjem til deres unger.« — »Alt gör jeg, hvad du vil«, sagde Johannes, »men hvad du hær kræver, overgår mine kræfter. Thi falkene fløj op til himlen med det spind og har bygget deraf en gylden rede, månen. Ungerne har forladt reden og er blevne til klare, lyse stjærner, der står på himlen, og som gör Guds jord skønnere om natten end nogen have på jorden, om der er aldrig såmange, sødtduftende og farverige blomster plantede i den«.

En anden gang skete det, at Jesusbarnet sov i sin vugge, da kom dejlige, sorte svaler flyvende og sang julesange. Men barnet vågnede ikke. Så fløj de ud til strand-

bredden, tog vanddråber i deres fjer og småsten under deres vinger, fløj tilbage og stænkede vanddråberne i barnets øjne og kastede de små stene på dets lemmer, at det dog måtte vågne og høre deres julesange. Så vågnede Gudsbarnet, men fordi fuglene havde forstyrret hans hvile, blev det lagt på dem som en forbandelse, at de skulde bygge rede i de fattige hjem ved tagbjælken. Der skal de lide ilde af røg og trækvind og sørge som pigen i hendes blomstrende ungdom, når manden lader hende sidde.

Tiden til fremstillingen i templet nærmer sig. Johannes Døberen er nu løst fra forbandelsen og står for alteret i den pragtfulde klosterkirke og synger messe. En kvinde er lyttende tilstede, det er Gudsmoderen, der holder sin søn i sine kærlige arme, men barnet er uroligt, det spræller og græder, messen varer for længe. For at han skal blive rolig, rækker Maria ham brystet og giver ham to æbler. Det ene kastede han op i månen, der bliver fuld og klar, som når den lyser for os ved aftentide, mens vi sidder ved vort måltid. Det andet kastede han op i solen og den strålede med en glans, som når den om morgenen står op i øst eller ved middagstide skinner på bondens måltid. Endnu græder dog barnet, og han giver sig ikke i ro, førend hans moder lovede ham himmeriges nøgler, døbefonten og dommerens stol og sagde, at hun vilde gøre sin kære søn til herre over Himmerige og den hele vide verden.

Øjensynlig har folket tænkt sig fremstillingen i det jødiske tempel som dåbshandlingen i en kristen kirke. Maria havde sendt den hellige Duminika hen til Kristmands gård for at søge noget at pynte barnets dåbskjole med. Hun gik langt og længere end langt, og omsider opdagede hun, at der svømmede tre blomster ude i Jordansfloden, de lignede fioler og lyste som morgenrøden. Hun pynter sit hår med dem og iler afsted for at bringe dem til Guds moder. Men dåben var forbi, og Maria gav den hellige Duminika blomsterne tilbage. »Også dig

venter de, behold dem og bliv ved at være dejlig som morgenstjærnen.

Engang noget senere var Herren bleven borte. Ikke blot hans forældre savnede ham, men også Helgenerne ved solkilden. De leder efter ham alle vegne, højt oppe i himmerige, lavt nede på stien til Paradis, langt ude, hvor dagen bryder frem. I det rødmende morgengry møder Johannes Døberen dem på sin brune hest, den er dækket af støv, dens næsebor spruder ild, stormen suser om rytterens skjold. Ilstomt spørger han Helgenerne, hvor Herren er, — de har ikke sét ham, siden han blev født. »Han er i Jernsalem«, siger Johannes, »han sidder på en sølvstol ved det gyldne bord under rosmarintræets skygge. Bordet er smykket med myrrablomster og dækket med funklende vin og hvedeaks. Alverden samles om ham og lytter til hans prædiken om himlens og jordens søn. De eneste, der ikke kommer, er Jøderne«.

Maria har også rejst sig for at søge sønnen. Den første, hun får noget at vide af, er en jødisk hyrdepige. »Sidder han ikke højt til hest som en mægtig kejser?« spørger hun. Maria beskriver ham da: »solens glans lyser fra hans åsyn, månens stråler dækker hans skuldre, i hans hånd knitrer nattens lynstråle, og sommerens torden drøner.« »Jo, så har vi sét ham«, siger pigerne, »han er i Jerusalem, de ældste knæler for ham, og den hellige Duminika strør de dejligste blomster for hans fod.«

I Tyskland er da digtet Heliand, der på Ludvig den Frommes tid skildrede Herrens liv til opbyggelse for Kristenfolket; det holder sig til Lukas Evangelium i fortællingen om Herrens fødsel, men er så ejendommeligt i sine udtryk, at det lønner sig at give en prøve.

Marie, den ædle kvinde, levede i Nasarethborgen, hun var den tappe ridder, Josefs brud. Eftersom stunden dagedes, da den almægtige Gud var tilsinds at holde det løfte, han i tidernes morgen og mangen gang senere havde givet menneskernes slægter, nemlig at han vilde sende sit

himmelske brev til verden for at løse alle folkeslag fra sorg og smærte, så traf det, at han lod sin herold, Gabriel, rejse til kongeriget Galilæa for at melde jomfruen, hun, der var den yndigste dise og den fagreste frue, at hun skulde føde et drengebarn, kongens søn i himmelriget, det kongerige, der er større end alle andre og som sønnen skal råde over til evige tider. Med fromt sind, fast tillid, ydmyg troskab föjede Maria sig i Guds villie, Helligånden nedfor i hendes liv som et foster, i hjærte og sjæl forstod hun det selv og sagde det til hvein hun syntes, at hendes barn var undfanget ved den almægtige himmelkonges magt.

Imidlertid gik der fyrsteligt bud og befaling fra den mægtige kejser Oktavianus i Romaborg ud over alle lande til alle konger og hertuger, der sad hjemme i hans rige, at alle, som opholdt sig udenfor deres hjemstavn, skulde søge deres odelshjem, deres stamme og slægts tingsted. Kejserens sendemænd, skriftkyndige mænd, fo'r om alle lande, for at skrive hvers navn ind i et brev. Også Josef og Maria drog til borgen Betlehem, hvor engang David, deres slægtning, havde siddet som den sejsæle drot i sin kongestol og på sit höjsæde, sålænge Gud havde undt ham at stå for styret over lande og folk. Der havde baade den tapre ridder Josef og hans fromme frue tilhold og odel. Da hørte jeg, at skæbnen og Guds magt befalede, at i borgen Betlehem skulde Maries søn, han der blandt konger blev den mægtigste, fødes. Til mange kundgjordes det over den hele verden, hestehyrder ude på marken, vagtmænd ved borgens porte. Fra himlens skyer kom en salig lysning, som omstrålede vagtmændene, heltenes mod forvandlede til frygt. Men Guds mægtige engel sagde: »sandsagn bringer jeg Eder, godt bud, stor kraft. Guds fredsbarn, menneskers drot, er inat født i Betlehems borg. I en krybbe ligger han, der er drot over alle, over himmel og jord, konge her i verden, tapre ridderes og heltes børn tjener i hans hird«. Straks kom til den ene engel utallige hærskarer fra himmeriges land, Guds strålende folk, hellig

sang istemte de: »ære være lensherren over alle, han, stolkongen i det højeste himmerige, fred over alle jordens folk, som tjener Gud med villige hjerter!«

Men hyrderne forstod, hvad englenes budskab betød, og ilte straks ved natetid ind til borgen for selv at se ham, der var folkenes drot.

Beretningen hær holder sig jo med udelukkelse af de apokryfiske evangelier til fortællinger hos Lukas, men havde denne fremstilling fået lov til at vokse sig stor i folkets fantasi, hvem véd, om der da ikke kunde have dannet sig en national tysk legende om Jesusbarnet i Betlehemborgen, den tapre ridder Josef og kong Herodes? Som alt har udviklet sig, er det ikke sket, der er kun i folkets minde blevet stående en række sagnagtige træk på forskellig måde knyttede til naturen, som den findes i Nordeuropa, små fortællinger, duftende af en poesi, der hører folkeslag til, som ser på naturen med barnets store forundrede øjne og søger forklaring på alt, ej ved videnskabelige skemaer, men ved en digterisk helhedsanskuelse.

Marie var den fagreste frue, og om hende og hendes frelserbarn samles fortællingerne.

Hun gik over bjærgene for at besøge Elisabet, men blev på vejen overrasket af et vældigt uvejr. Hun søgte og fandt ly under en tæt hesselbusk, og siden den dag er hesselen et helligt træ, lynet slår aldrig ned deri, ingen slanger finder tilhold under det. Derfor sætter man sine steder i Tyrol dets grønne grene fast i vinduerne på Maria behudelsesdag til værn mod lynnedslag.

Maria var den yndigste dise, sødduftende blomster bredtes under hende til leje, den gule snerre, stifmoderblomst, timian; de store hvide snerlers blomster var hendes særkeærmer. Af duftende planter med stor, blå blomsterkrone, har hun beredt hørren, hvoraf hun spandt linned til sin lille dreng. Den gule *lysimachia nummularia*, en art »fredløs«, var hendes nålepude. Af »løvesod« (alchemilla) var hendes kåbe, »løvemules« (linaria) eller »kællingtands«

(lotus) blomster var hendes sko. Kort, blomster, der ved deres fine form eller søde duft tildrog sig menneskers opmærksomhed, helligedes som naturens ypperste gaver til slægtens ypperste og dejligste kvinde, og der har jo mulig knyttet sig til de enkelte af disse blomster særlige legender, der forklarede og begrundede navnet, men som nu er tabte.

Den lille fuglekonge træder med ind i kredsen, der omgiver gudsbarnet, som lå i krybben. En edderkop spandt sit væv over den lille drengs ansigt, Maria opdagede det, fjærnede med sine hænder gang efter anden de fine tråde i frygt for, at de skulde komme i hans øjne, men edderkoppens spandt bestandig påny sit væv. Da kom en lille fugl flyvende fra gærdet, greb dyret og pillede hurtig alle trådene bort. Til løn for sin tjeneste mod himmelkongen fik den kongetitel blandt alle fugle under himlen.

Hvad der skete i julenatten, at okse og æsel knælede for den nyfødte frelser, gentager sig hver gang kirkeklokkerne ringer den hellige juletid ind, hele naturen fejrer højtiden med bøn og tilbedelse, men derom skal jeg tale lidt senere.

Om Herodes' forfølgelse af den hellige familie er enkelte sagnagtige træk blevne stående, men af og til forunderlig sammenvævede med en forestilling om, at Jesus langfredag nat skulde være flygtet og have skjult sig for Jøderne. Dyr og planter værger og skjuler ham eller forråder ham og velsignes eller forbandes til gengæld. Man må aldrig dræbe en edderkop, thi den spandt sit net over krybben, hvori barnet lå, Herodes' blodgærrige krigsfolk lod sig bestride og gik bort uden at undersøge den. Æsel og ko er hellige dyr, thi da barnet lå og frøs i sine fattige klæder, varmede de ham med deres ånde. Æselet, som bar Jesus først til Ægypten, dernæst atter hjem og endelig senere på indtogsdagen, fik korset som mærke på sin ryg til tak for den øvede kærlighedstjeneste.

Meget skete på flugten, Herren var skjult under en tjørn, lærken rejste sig syngende, da soldaterne kom:

»han er ikke hær! han er ikke hær!« Men en anden fugl svarede: »hær, hær!« det var hærflugten, i det samme løftede tjørnen sig op, så Herren sås. Derfor er tjørnen vedblevet at være en busk og hærflugten må søge sin føde i snavset.

Andre fortællinger siger, at Herren var skjult under en risbunke; mynten forrådte ham, salvien frelste ham, også siges, at lupinen blev forbandet, oliven velsignet ved en lignende anledning.

Både i Danmark og Sverige er legenden bevaret, om hvorledes forfølgerne blev ledet på vildspor:

Men Herren han talte till Josef altså,
i sömnen igenom en ande:
»Vak upp, tag Maria och barnet med dig
in i det egyptiska landet.«

Och när som de kommo där ett åkergärde låg,
så gick der en säningsman och sådde:
»Kommer det någon och frågar efter oss,
så säg, at du aldrig någon såge!«

Och säningsman han svarade Maria alltså,
han trodde, hon var ena frua:
»Jag hafver lofvat min Herre och min Gud,
att jag aldrig någonsin skall ljuga.

Maria hon talte till den trogne säningsman,
som Gud henne sjelfver tillrådde:
»Gack du nu straxt hem och tag folket med dig,
skär fort upp den säden, du sådde!«

Men efter kom Herodes den grymme tyrann,
hans hästar öfver alla månde springa:
»Har du sett en man med en qvinna och ett barn
kom ridandes allt på en åsninna?«

»Ingen har jag sett, som färdats här fram,
sen jag denna säden utsådde,
då såg jag en man med en qvinna och ett barn,
kom ridandes alt på en åsninna.«

Herodes kasta om sine hästar och sin vagn,
 så hastigt han dem kunde vända:
 »Är dett nu så längesen de färdades härfram,
 så äro de vid verldenes ända.»

Endnu en skildring medtager jeg, hvor den evangeliske fortælling, Maria og Jesus, træder midt ind i de gamle hedenske Guders kreds. Det er i Finnersnes folkepos Kalevala, 50de sang.

I den rige mands gård opvoksede ungmøen Mariatta,

Mariatta, smukke barnet,
 denne lille, unge pige,
 leved al sin tid i kyskhed,
 uskyld havde hun i eje,
 ene fisk var hendes føde,
 brød og granbark hendes næring;
 æg af høns hun aldrig spiste,
 ikke kød af får hun rørte,
 havde vædren nær det været.

Ja, hun rørte end ikke malkekoens yver, eller satte sig i slæden, som droges af en følhoppe. Og når hun blandt fjældene vogtede lammene, lyttede hun til den gyldne gøgs sang og spurgte den:

»skal jeg længe bære bart hår,
 længe være hyrdepige,
 her på disse flade moser,
 marker klædte smukt i løvskov;
 mon en sommer eller tvende,
 eller fem og seks kanhænde,
 eller somre ti og flere,
 eller ikke fuldt sålænge?»

Svært var det for pigen at følge hjorden, thi

slanger skjuler sig i græsset,
 øgler kryber om på marken.

Da skete det en dag, at tyttebærret, der oppe på bakken sad på sin stilk, råbte til jomfruen:

»kom at plukke mig, du jomfru,
inden jeg af snegle ædes,
eller af de stygge orme.
Hundrede har mig betragtet,
hundred tærner, tusind kvinder
og af børn en utalt mængde,
ingen har mig villet røre,
ingen har mig stakkel plukket.«

Da Mariatta højede sig for at gribe det røde bær, som hun havde slået ned med en gærdestavr, sprang det op på jomfruens sko, fra skoen til hendes knæ, hendes bryst, hendes mund, og da følte det dejlige barn, at hendes bryst svulmede, bæltet blev hende for trangt og hyppig dvælede hun i den mørke badstue.

Så gik der ni måneder og efter kvinders regning det halve af den tiende, da kunde hun ikke bære byrden længere, men gik til sin moder:

»O, min egen, gode moder,
red mig seng, at varmt jeg hviler,
tænd og hurtig ild i badstu,
hvor en jomfru kan sig bade,
hvor en kvinde syg kan ligge.«

Moderen irettesatte hende hårdt, og da hun i sin nød vender sig til sin fader, får hun svaret:

»hort fra mig, du falske skøge,
gå til björnens bo i hulen,
dær du kan dit foster føde,
dær dit barn til verden bringe.«

I bevidsthed om sit høje kald siger hun

»ikke er jeg nogen skøge,
jeg en høvding stor skal føde,
skal et ædelt foster bære,
som skal herske blandt de høje,
også over Wäinämöinen.«

Derpå kaldte hun Piltti til sig, den mindste blandt hendes tærner, og befalede hende at gå ind i landsbyen og bede om hus i badstuen, hos Ruotus (Herodes), der bor ved bækken.

Den mægtige mand sidder, iført sin hvide skjorte af det bedste hør, ved bordet og spiser efter de stores vis, så kommer Piltti, der er løbet så ilsomt, at bakke og bjærg, gran-kogler på heden, sand og grus i kæret hvirvles bort for hendes fod. Ruotus svarer vredt på hendes bøn, endnu barskere hans fule hustru, at Mariatta kan gå ind i skoven, dær er en badstue, i den en hestestald, hvor dyrenes varme ånde kan tjene hende til dampbad.

Jomfruen har ingen anden udvej, hun tager en riskost, som bruges ved bad, i sin hånd og iler så hurtigt, hun formår, ind i den mørke skov under svære smærter. Hun bad til sin mægtige herre:

»skænk mig, skaber, du, din bistand,
kom, mig nådig at beskærme,
i min smærte fuld af møje,
i den stund jeg bittert lider;
pigens smærte mildt du lindre,
kvindens ve du ej må glemme,
lad i nøden hende trøstes,
at hun ej for smærten segner!«

Da hun kom til stalden, anråbte hun hestene om barmhjærtighed, og dyret var kærligere end mennesker,

Hesten dybt sin ånde drager
stærke fole varme puster
mod den kvinde, pint af smærte;
men da hesten drager ånde,
spredes varme som i badstu,
når på ovnen vand man hælder.

Mariatta føder sit barn, lægger det i krybben på hø blandt de mankesmykkede heste. Barnet voksede op, men en dag forsvandt det fra hendes skød, og nu ledte hun

alle vegne for at finde sit »guldæble«, sin »lille sølvstængel«, hun flyttede alt til side i huset, søgte under trærødder, blandt blomster og græs uden at kunne opdage drengens spor, så mødte hun omsider stjernen og sagde:

»stjerne, skabt af himlens herre,
sig mig, om du véd det, kære,
hvor skal jeg min dreng dog finde,
hvor mit gyldne æble træffe?«

Men stjernen véd det ikke, og vilde ikke sige det, om den vidste det, thi den skal

skinne på den kolde hvælving,
tindre på den mørke himmel.

Månen véd heller intet, den skal

ensom gennemvåge natten,
trygt den hele dagen sover.

Omsider møder hun solen, bøjer sig for den og fremsætter sit spørgsmål.

Fyndig solen hende svarer:
»drengen længst jeg nøje kendte,
det er ham, som mig har dannet,
at jeg skal på skyfri dage
lyse i min gyldne klædning,
stråle, svøbt i sølvklar kåbe.«

Solen siger så, at hendes barn sidder fast i mosen. Dær fandt hun ham, bar ham hjem, og han voksede nu op hos hende som en dejlig dreng, ingen kendte hans navn, hans moder kaldte ham »Blomsten« og tænkte på, at tiden var kommen til hans dåb. En gubbe, Wirokannas, blev hentet, men han afslog at døbe barnet, før den gamle, trofaste Wäinämöinen havde givet sin kendelse, om det havde ret til at leve.

Den gamle tryllekyndige helt var ikke sén til at sige sin mening:

»drengen, som fra sumpen frelstes,
 tyttebærrets søn, den lille,
 ned han skal i jorden sænkes
 ved en bærbevokset tue,
 eller føres ud i sumpen
 og med kølle dær ihjelslås.«

Men barnet svarede: »du gamle dåre, ilde har du tolket loven. Mangen tåbelig færd udførte du i din ungdom, uden at du derfor blev dræbt i sumpen eller dit hoved knust med en kølle.« Da tav Wäinämöinen, Wirokannas døbte barnet og viede det til konge i Karelen og til herre over alle de mægtige.

Om Wäinämöinen er der endnu at fortælle, at

tung af harm han, vred og skamfuld,
 tænkte på, sit hjem forlade;
 ned til havets kyst han vandred,
 frem han kvad et skib af kobber,
 trylled med sin sang en skude,

hvormed han styrede ud på det store hav. Dærudefra lød for sidste gang hans røst om dage, der skulde komme, da man vilde savne ham og hans harpespil. Hans båd forsvandt bag synskredsens rand,

men hans strengestemte harpe
 og dens klare, stærke tone,
 sangen om de høje helte,
 lod i Suomi han tilbage
 blandt sit Folk til evig glæde.

Således tager folkets fantasi de gamle østerlandske fortællinger op på sin vis og tilpasser dem efter sine forestillinger og sin måde at tale på. Sligt er vel i henfarne dage mange gange gjort af de forskellige landes kunstnere, der har afbildet den hellige familie. Spaniere har malet personerne som Spaniere, Hollændere som Hollændere,

Tyskere som Tyskere. Noget af det samme, for at gøre sig fortrolig med de gamle skikkelser, de gamle tiders sæder, sker jo endnu stadig, såsnart småbørn skal forstå henrundne tiders tale og færd. Den lille jyske dreng, som har opfattet situationen, da Moses så den brændende busk, fortæller, at han da hørte en røst, som råbte: »tæj di træsker aw, Moses, do stor o en helle stæj!« En anden, som ved en examen skal gøre rede for Frode Fredegode, forklarer, at der var så stor sikkerhed, at man kunde sætte sin cykle, hvor man vilde, uden at den blev stjålet. Men foruden at omdigte, at gøre Herodes til en bojar eller en finsk gårdmand, Josef til en tapper ridder, Marie til en borgfrue, øger folkene fortællingerne med noget af den barnlige, måske barnagtige tro, de selv ejer. Hver plukker blomster i sin egen have og fletter dem ind i den krans, hvormed de ønsker at smykke Frelserens vugge, og så fremkommer omsider disse forunderlige brogede billeder, hvor hedenske og kristelige motiver blandes, øges med ejendommelige træk fra folketroen, der vil forklare egenskaber hos planter og dyr. De har grebet menneskers sind blandt slægter, som er gåede til hvile, og de ejer endnu en forunderlig magt over det barnlige sind.

Og så kommer der i folkets forestilling ét mere. Julenat for de mange, mange år siden var himmeriges porte åbne, og glansen derindefra gjorde natten lys som den klare dag, englenes lovsang lød og hele naturen så og lyttede i tavs undren. Men hvergang julefesten her på jord vender tilbage med tætte tåger, klingrende frost, flygende sne, og mennesker pynter deres huse og møder i kirkerne med de gamle julesalmers toner, da holdes også jul i Guds himmel til minde om, hvad der skete i Betlehem, og engang imellem oplever mennesker da at få et glimt at se af herligheden hist oppe.

I Gudbrandsdalen har man julenat sét himmelske hærskarer drage ud i den stund, Herren fødtes, og man har hørt deres jublende lovsange. Står man i Westphalen julenat under

et æbletræ, eller i Schwaben på en korsvej, kan man se himlen åben. I Frankrig fortælles, at fromme bønder i landskabet Côte-d'Or har julenat set den hellige Jomfru, fulgt på en strålende sti, der lyste i regnbuens farver, af en engleskare drage til slottet Grignon sammen med den hellige Regina, som på det sted led martyrdøden. En bonde i Tyrol var julenat bleven forsinket på sin vej inde blandt fjældene. Han arbejdede sig møjsommeligt gennem den dybe sne for at nå frem til broen over elven. Han hørte da på engang rundt om sig, fra hver en gren, en busk, fra grantræernes toppe, fra de høje levende hegn den lifligste fuglesang, som når fuglenes tusinde struber jubler foråret imøde. Han kunde kende de forskellige røster, der var lærker, drosler, bogfinker, mejser. Forunderligt, i det klare måneskin funkledede snekrystallerne skinnende hvide, og den iskolde vind fo'r stødvis hen over egnen, da hørte han pludselig bjældeklang, en slæde, der funkledede af guld og sølv, trukket af to kæmpestore hjorte, kom kørende. I slæden sad en bleg, mager, sortklædt mand med korslagte arme. På hovedet bar han en flad hue. Hurtig, som synet kom, var alt atter forsvundet, der var end ikke spor i sneen af slædens meder eller hjortens klove. Hvad var det altså sammen? Ja, han tænkte nok, at småfuglenes sang var en hilsen til den nyfødte frelser, men hvem manden var, fik han aldrig at vide. Så hurtig, han kunde, ilede han hjem, og nåede netop fromessen julemorgen.

Fra samme egn nævnes et andet træk. Nogle mænd var på arbejde inde i bjærgene med at udbedre tømmerrenderne, ad hvilke man lod de fældede træstammer glide ned i dalen. Det var henimod jul, arbejdet var svært og måtte fortsættes dag og nat, og folkene mistede helt tidsregningen. Det skete da en nat henimod morgenstunden, at de hørte mægtige klokker kime, og blandt dem kendte de grant lyden af deres egen sognekirkes, skøndt den mindst var syv timers gang borte. De standsede med arbejdet, begreb slet ikke, hvad det betød, men bestandig

lød den hjemlige klang af deres egen kirkeklokke stærkere og mere kaldende. Da udbrød en af dem: »det må nok være julenat, og det er Kristusbarnet, som kalder!« Alle indså, at således måtte det være, de satte hurtig deres tøj tilside, ilede hjemad og nåede netop at komme juledag til højmessen.

På Balkanhalvøen sættes lignende syner i forbindelse med den 6te August, Herrens forklarelsesdag. Natten før, ved slaget tolv, åbner himlen sig og alle træer og planter bøjer sig til jorden for Herrens herlighed.

I Frankrig tror man, at Guds engle julenat stiger ned fra himlen og i vinternattens kulde varmer sig ved juleblokken, den store træklods, der luer i arneilden. Mødrene kan trygt forlade deres sovende småbørn og selv gå til midnatsmessen. Vågner et barn og græder, kommer Jomfru Maria og dækker det til og synger det i søvn.

Men höjtiden i Guds himmel har sit genbillede på jorden. Som i den første julenat står hele den livløse natur stille i tavs undren eller jubler i glæde. Julenat standser hver rindende strøm (Sverige). I Schwaben siges, at solen julenat gör to glædeshop og derpå ændrer sit løb. Kirkeklokkerne, der jo er døbte, taler sammen julenat kl. 12 (Flandern). Rundt omkring i Europas lande lyder i den hellige nat klang fra dybet, fra sunkne kirkers og klosteres hellige klokker, de ringer også menneskeverdens fest ind. På kirkeportalen i Bozen er to stenløver udhuggede. Når orgeltonerne og salmesangen under fro-messen julenat når dem, brøler de af glæde. Kæmpehøje og stensætninger, i hvilke fortids helte skjulte deres gods, åbnes under midnatsmessen eller mens kirkeklokken slår de tolv slag; ligeledes »luftes«, »blomstrer« alle skjulte skatte den nat, forlades en kort stund af deres vogtere, og mennesker, som er hurtige nok, kan øse med begge hænder i gulddyngerne og komme levende fra forsøget. Ja,

det er som den nat hele naturen drager sløret fra sin indre herlighed; om det så er den hårde, ufrugtbare landevej, er dens stene forvandlede til guld. De vældige klippestykker, der ligger opdyngede på de ældgamle stensætninger i Normandiet, drejer sig rundt under midnatslagene. I Bretagne sker det nyårsnat én gang i hvert hundredår, at stenene drikker i åen. »Såsnart midnatslaget lød fra kirketårnet, hørtes en stærk larm på heden, og man så ved stjærneskinnet, hvorledes alle de store stene forlod deres pladser og styrtede ned mod vandet. De tumlede ned ad skrænten, idet de stødte og puffede hverandre som en flok drukne kæmper. Men hvert sted, hvor der havde stået en sten, var en brønd, fuld til randen af guld, sølv og kostbare stene.« De personer, som var tilstede, fyldte deres lommer, »men straks hørtes en hul larmen og bragen, som når en storm rejser sig i det fjærne. Det var stenene, som var færdige med at drikke og knuste alt, hved der kom dem i vejen.« Et andet sted, også i Frankrig, fortælles, at Jomfru Maria under julemessen tager plads på den største sten, mens alle de andre af glæde danser rundt om hende.

I de nordiske lande kender man intet til alt dette, men i Sverige véd man dog, at det tændte lys, der står på julebordet, deler sig i to flammer, luen danser og brænder med en glorie om sig, altsammen udtryk for at himlens Gud den nat delte sit væsens magt og herlighed med sønnen.

I visse måder kan man jo hær sige, at ilden, det ene af elementerne, tjenende tager sin plads i julens fest sammen med andre vidner fra den livløse natur, varmer, lyser, bringer julebud. Noget lignende gælder vandet. I midnatstimen julenat, sålænge klokkeslagene lyder, forvandles alt vand, det stillestående i damme, kilder, søer, det strømmende i bække og floder, til vin. Ganske få mennesker bliver vidne til underet; kun tilfældigt træffer det sig, at nogen får den kostelige drik at smage. Under alle omstændigheder må man hær, ligesom overfor andre af den

skjulte verdens hemmeligheder, tie, ellers straffes man. Enhver nyfigenhed, ethvert overmod straffes. Slipper man med et alvorligt ørefigen, kan man prise sin lykke, ellers bliver man stum, man blindes. En røst lyder: »alt vand er vin, dine öjne mine!« Eller det hedder: »... dit hoved er mit!« og vedkommende drukner, får hovedet afrevet, kort sagt, mister livet (Tyskl., Østpröjsen, Böhmen).

Der er lægedom i vandet, som øses den hellige nat, den syge drikker sundhed af skålen, der bringes ham jule-nat; datteren, som bragte sin fader det, anede ikke forvandlingens hemmelighed. Og vandet har en anden egenskab: det holder sig hele året rundt ufordærvet.

Noget forskellige tider angives. I Sverige Lussinatten, på Sælland, og da forresten også rundt om i Tyskland, nyårsnat. Samme nat forvandles på Island Øxaráens vand til vin. Fremdeles nævnes Kongenat (Böhmen, Italien), påskenat (Harzen, Pommern og vel flere steder, Westphalen f. eks.), St. Hansnat (Languedoc), endelig natten för Mortensdag, alle steder med samme grundtræk, at vandet festnatten forvandles til vin og får lægedomskræfter. I forbindelse hermed står så folketroen, at vandet 2den juledagsmorgen (Sverige) og nyårsnat bærer fløde, og at de første dyr, der drikker af det, får dets kraft. Det kendes her i Danmark, såvelsom i Tyskland, Frankrig og Engelland.

Det ser nu ud til, at her en hedensk forestilling er bleven kristnet. Man har fra ældgammel tid antaget, at vand, der østes på festdage, havde magiske kræfter. Denne tankegang er bleven kristnet under indflydelse af de evangelier, der knyttedes til juletiden, Herrens fødsel, dåb, brylluppet i Kana, hvor underværket skete, at vand forvandlede til vin. Et træk endnu står hermed i forbindelse, at nyårs-, konge- el. julenat standser flodens ström, og når den atter begynder at rinde, er der sølvpenge eller guldstøv i vandet (Böhm., Ungarn, Grækenl., S. Ital). Men det går her som andre steder, hvor mennesker får gaver fra den skjulte verden; man tror, det er urent vand, ka-

ster det bort og opdager for sent ved de glimrende rester, hvad man har mistet.

Det er til at forstå, at hvor den livløse natur holder fest, vil den levende ej stå tilbage. Urter og træer skyder knopper, grønnes, blomstrer og sætter frugt julenat. Der er måske i disse fortællinger noget som en udvikling af det gamle motiv: af Isai törre stub skød en frisk gren, Josefs stav grönnedes i templet, — således grönnes de visne, døde urter ved midvinterstide, når kirkeklokkerne ringer budskabet om verdens Frelzers fødsel ud over jorderige.

På Island står der et rönnetræ, plantet over et par uskyldig dræbte søskendes grav. Hver julenat grönnes dets grene, og der står tændte lys på dem. De slukkes ikke, hvor hårdt end stormen blæser, hvor tæt end sneen fyger. I Danmark fortælles, at »foldblad«, veratrum, blomstrer julenat kl. 12. I Tyskland er det alrune, mandragora, og bregnen, som springer ud; den sidste også nyårs- eller »Berta-nat« 3: natten för 6. Januar. Humlen skyder trods sne og kuld fingerlange grönne skud, som dog synker i jord i det øjeblik, de sidste slag af midnatsklokken forstummer. Ligeledes sætter hyldetræet blomst, og rosen fra Jeriko åbner sig. Den sidste er en ørkenplante fra Palæstina, Syrien og Arabien med hvide småblomster, anastatica. Når planten törres, böjer dens grene sig kugleformigt sammen som et blomsterhoved, men såsnart den blødes af regn eller sættes i vand, åbner de sig. Sagnet fortæller om den, at den spirede frem i Maries fodspor under flugten til Ægypten. Den åbner sig julenat, når den sættes i vand, eller nok helst i vin, og varsler da i årets løb en rig afgrøde. Mange af disse planter er bragte til Vesterlandet af pilegrimsfarere både i middelalderen og i nyere tider. I Elsass vistes et rosentræ, som bar en blomsterknop, der året igennem var lukket, men som julenat udfoldede sig, lod den sødeste duft udstrømme, mens en stråleglans i den mørke nat udgik fra den. Den var en gren af den busk,

Jomfruen på vejen til Ægypten havde hængt sin lille drengs klæder på.

Mynteurten, *mentha pulegium*, blomstrer på Sicilien ved St. Hanstide. Så plukker man den og gemmer den til at pynte »krybben« med, hvori en lille dukke, som forestiller Jesusbarnet, lægges. Anvendt således blomstrer den atter julenat kl. 12. Endelig nævnes også fra Italien nyserod, helleborus, som en af de planter, der julenat hilser Frelserens komme.

Den engelske Glastonbury torn, der også hører til de blomstrende planter, har sin egen saga.

Det er nu mange hundrede år siden, at den hellige Josef af Arimathæa kom til England fra det Hellige Land. Sammen med sine følgesvende hvilede han sig, træt (weary) som han og de alle var, på Weary-all Hill, men inden han satte sig ned, drev han sin tjørnekæp i jorden. Da han atter vilde tage staven, havde den slået rod, så blev den stående, grønnedes og skød friske skud, og hver julenat i Herrens fødselstime blomstrede den. Lige til dronning Elisabets tid stod den urørt med to stærke stammer, men da blev den ene fældet, den anden, der havde tykkelse som en mand, blev i lange tider søgt af fremmede som en stor naturmærkværdighed, og købmændene i Bristol ligefrem drev handel med dens blomster, som de endogså udførte til fastlandet. I årenes løb var mange aflæggere tagne, en af dem havde dannet et nyt træ med alle moderstammens egenskaber; den stod på en bakke i nærheden af abbediet Glastonbury i Grevskabet Sommerset. Endnu under Karl I's regering (1625—49) overrasktes hver juledag i et højtideligt optog kongen og dronningen en blomstrende gren, som natten i forvejen var afskåret, fra denne busk. Under borgerkrigen, som fulgte, blev Glastonbury tornen fældet og brændt af Puritanerne, men mange aflæggere fandtes rundt omkring, som overlevede krigens omskiftelser, og de blev ved at fejre julenattens fest ved at pynte

sig med tætte, hvide blomsterklynger. En sådan groede i Quainton, Buckinghamshire.

Nu er imidlertid intet i denne verden uforanderligt. Om ved året 1750 blev ved parlamentsbeslutning den pavelige kalender indført i England, hvor alt hvad der stammede fra papismen, var ilde ansét. Julius Cæsar var ingen papist, derfor holdt man fast på hans gamle beregning af året, og så tvivlende og uvilligt på parlamentets nye moder. Der samledes da julenat tusinder af mennesker med lygter og lys om tornen i Quainton. Den plejede altid at skyde knop juleaftensdag og stå hvid af blomster juledag, men den 24—25. December, ny stil, var der hverken knop eller blomst nogensteder at opdage, og alle var enige om, at paven og parlamentet havde uret, og nægtede derfor at gå i kirke og holde jul med deres venner. Folk mødte atter den gamle juleaftensdag, 5. Januar n. st., da stod tjørnen i knop og blomst som sædvanlig, og erklærede sig derved imod parlamentet. Sagen blev så alvorlig og sindene så forbitrede, at præsterne rundt om dær i egnen gik ind på også at holde den »gamle juledag« hellig, og de forskellige blomstrende tornebuske har ikke kunnet bøj sig under de nye tiders krav, de vedbliver at helligholde kongedag for juledag. Det har i Sommersetshire været skik, at egnens ungdom kongenat samlede sig under tjørnen for at lytte. Man kunde høre ligesom en fin knækken i knopperne, når de åbner sig. I Lancashire møder folk fra hele omegnen ved midnatstide kongenat for at se den blomstrende tjørn. Der siges også i Kew Gardens at være aflæggere, som blomstrer den dag i dag i juletiden.

Ja, alle urter blomstrer julenat under midnatsmessen og bærer frø, selv sådanne, som gemmes i en kælder; træer med, ej blot Glastonbury tjørnen i England, men æbletræer i Mellemtyskland.

»Tæt ved Nürnberg stod der (1430) et vidunderligt træ. I årets ræste og styggeste tid, altid kun julenat, da jomfruerne Jomfru fødte Guds søn, bar det æbler så store

som enden af en tommelfinger. I den tid har vort fædreland sædvanlig alt i to måneder været dækket med dyb sne og islagt, mens barske vinde hærger det, og disse uvejr må haver og træer lide under. Derfor står man forundret stille, når man ser træerne bære æbler, hverken før eller senere, men kun juleaften. Mange troværdige mænd fra Nürnberg og Omegn havde for skik hvert år at komme og våge natten igennem for at prøve, om det var sandt. Et ganske lignende træ findes i bispedømmet Bamberg.« Andre steder fra kender man den samme fremtoning. Ved byen Trebur i Hessen stod der et træ, der julenat bar æbler, som man årlig plejede at bringe landgreven. I bispedømmet Würzburg vidste man at fortælle om ikke mindre end to frugttræer, der, skönt der endnu juleaften intet tegn er til noget usædvanligt, dog ved midnatstide pludselig udfolder knopper, blomster, og næste morgen sidder der da æbler så store som hasselnødder på grenene.

På Sicilien fortælles, at træer klæder sig julenat med løv, deres blomster udfolder sig, og grenene tynges af frugter, men det varer kun ganske kort, netop den tid, da Herren fødtes og modtog Jesusnavnet. Gör nogen forsøg på at plukke frugterne, svinder de bort mellem hans hænder.

I Tysklothringen så folk, som julenat gik til messe med undren et æbletræ stå hvidt af blomster, det var vædet af et uskyldig dræbt barns blod. Syriske kvinder mener, at frugttræer bøjer deres grene til ære for Herren kongenat, de hænger en klump dej i et klæde på dem.

Den stumme, jordbundne skabning, urter og træer, står så rede i tavs ærefrygt og venter under efterårets storme, vinterens snefog og is på Herrens fødselsstund for så, det er det eneste, den magter, ved midvinterstiden at smykke sig med forårsblomster og sommerfrugter, det er jo da at vente, at dyrene, der også er Herrens, ej vil stå tilbage. Alt ved hans første lege i krybben tilbad okse og asen ham, der

skulde løse alskabningens bånd, også deres; og i taknemmelig ihukommelse af den stund har dyrene nu gennem mere end ét årtusinde hver julenat knælet og bedet, og de gör altid så endnu, når kristne mennesker ringer julenattens højtid ind. Endnu hver julenat i Herrens fødselstime knæler de og tilbeder og bøjer deres hoveder for Frelseren. Og hvad de begyndte, der var menneskene nærmest, okse og æsel, har andre efterfulgt, så nu er det de vilde dyrs skare, i de dybe skove, på de mørke heder, der i den stund mødes i tak og bøn til Frelseren.

Husdyrene bliver her først tale om. I julenattens stilhed rejser kvæget sig, koen, oksen, tyren, dernæst vender de alle hovederne mod øst, nikker tre gange, knæler og beder. I engelske sogn fortælles, at køerne brøler, i syditalienske, at deres horns spidser lyser. Sommesteder i Sverige hedder det sig, at man må sige dyrene, at det er juleaften, så kan de se ind i fremtiden og får talens brug; men det almindelige er, at kvæget selv véd, når stunden kommer, hvad enten det efter folketroen så er julenat, som vi nu fejrer den, eller den gamle juledagsnat, vor kongenat, sydligere landes epifania, eller sjældnere nyårsnat. I katolske lande sker underet ved midnatsmessen, når præsten, efter at have viet brødet, løfter det, som nu er Herren selv, op og viser det til menigheden, der tavs og ærefrygtsfuld synker i knæ. I protestantiske lande sker det sædvanlig, mens de tolv midnatsslag lyder. En enkelt efterretning lyder på, at dyrene beholder talens gave til 1ste juledags middag.

Ja, thi dyrene ikke blot knæler og tilbeder i tavshed eller som engelske sogn siger, brøler, men de erholder i denne korte stund tillige talens brug. I sydligere lande får det knælende og bedende æsel mæle og kan så dog éngang om året klage over menneskenes ubarmhjærtige hårdhed imod det. Det gælder forresten også andre af husdyrene. At sligt sker, er husbonden ukært, han sørger derfor juleaftensdag for at give kvæget rundeligt foder, at den værste

brod kan tages fra anklagen. I nordligere lande (Norge, Frankr.) er hesten trådt i æselets sted, den knæler og tilbeder som sin sydligere frænde.

Dernæst må fårene nævnes. Ude på markerne vender de deres hoveder mod øst, går i procession og bøjer sig ydmygt for Herren, som fårene i Betlehem den første julenat. Det er et gudfrygtigt folk, fårene. En hyrde i Limburg var en aften ved at samle sit kvæg og drive det hjem, da han til sin forundring så hele fåreflokken ligge på knæ. Han forstod, at der måtte være noget særligt på færde og gjorde som de, hvorpå han atter rejste sig, trådte et par skridt frem og opdagede, at der mellem nogle ris lå et omfaldet kors. Hvor dette var fundet, blev der senere bygget et kapel til den korsfæstedes ære.

I Norge beholder man ikke julenat hunden og katten i stuehuset, de lukkes inde med de andre dyr i fjøset til deres husfæller, som ikke må forstyrres, hvorfor tjenestefolk, som ellers sover i staldene, den nat får sengeleje med husbondfolket. Hanen mærker også festens højtid og galer fra sin rane hver klokke time natten igennem.

Som lovsang og bøn lyder fra menneskers boliger, fra de høje, hvælvede kirker, i nattestilheden op imod himlen, lyder der et tusindstemmigt kor fra dyrenes verden, fra alle de fredløse, der lever ude i den store naturs mørke. Også fra den nye verden klinger røster. Indianerne i Canada's endeløse skove sneg sig lydløst afsted for at kunne være vidne til, at de vilde dyr tilbad den Store Ånd. Ja et enkelt træk peger endogså hen på at julebuddet har nået fiskenes verden. Ellers siges fiskene at få mæle påskemat.

Alle er det dog ikke, som i den hellige nat våger og beder, soen gør det ikke, sålidt som raven, der hører til djævelens følge, og tudsen, der står troldkvinder nær, — de sover.

Her er jo, når man ser nøjere til, to forskellige træk, som kommer frem gennem disse fortællinger. Det ene, at dyrene knæler og tilbeder, det andet, at de taler sammen.

I det sidste, som i fortællingen om, at julenat dyrenes hånd løsnes, så de går frit omkring, ligger, såvidt jeg ser, udtryk for frigørelse: røsten, der var bundet fra syndefaldet af, så dyret var bleven stumt, løses, og båndene, hvis knuder mennesker har knyttet, løses også; en lille kort stund, der kan tælles i øjeblikke, bliver det bundne dyr frit.

Hvad sprog taler dyrene sammen? Herhjemme mener vi, at det er slægtens første sprog, det hebraiske. Italienerne tror også, at dyrene oprindeligt har været talende, men blev stumme, og først ved Herrens fødsel fik mund og mæle påny, men der oplyses intet om deres mål, kun så meget siges, at det kun er givet ganske enkelte at forstå det, således søndagsbørn, eller folk, som bærer et skærtorsdags-æg hos sig, eller når det sjældne tilfælde indtræffer, at den, som er nærværende, har ni såler under sine støvler og dertil bregneløv i dem. Bedst er det ej at søge at udgrunde deres hemmeligheder, de tilhøre dyrene alene.

En lang række fortællinger hærfra Norden, og forresten fra mange andre lande, går med noget forskellige træk ud på at skildre, hvorledes det er gået mennesker, som har prøvet på at lure sig til kvægets hemmeligheder. Snart er de blevne mishandlede eller dræbte af dyrene eller deres usynlige vogtere og venner, snart har den lyttende husbonde fået sin egen, nære død at vide, idet okserne talte om, at de dagen efter skulde føre ham til graven. Måske er grundmotivet her, at oxen, inden hesten brugtes som trækdyr, er anvendt til at føre døde til jorde, deraf kan deres samtale om forestående kørsel med deres døde husbonde være indkommet. Kort, alle disse sagn ender med ulykke; trøster kvæget sig ved, at der er meget korn endnu i halmen, de fodres med, lader deres herre halmen tærskes om, og både han og dyrene dør.

Det er jo klart, at her et motiv udenfor de bibelske fortællinger må have gjort sig gældende, hvilket det så har været. At dyrene i det hele taler, kan jo simpelthen

sættes i forbindelse med det bekendte æventyrmotiv: »den-gang da dyrene kunde tale«, som atter let kunde knyttes til julefestens højtid og alskabningens bøn og lovsang.

Endnu et træk må ikke forbigås. Biernes lille travle flittige folk, som har været så fast knyttet til menneske-verdenen, at barns fødsel, bryllup og jordefærd er blevet dem meldt som andre, der stod hjemmet og familien nær, — altså bifolket synger også julenat sin salme til frelse-rens ære, ja, man går ud for at lytte ved kuberne, og hvor der som i Nordengland har været strid om den rette tid at fejre julen, har bierne, ligesom tornen i Glastonbury og dens slægtninge, bestemt holdt på den gamle julenat, natten mellem 5—6. Januar.

Lytter man julenat til deres sang i England, hører man:

»Al verden råbe med glæde for Herren, tjener Herren med glæde, kommer for hans ansigt for frydeskrig! Kender at Herren er Gud, han har skabt os, og ikke vi selv, til sit folk og til den hjord, han føder.

Går ind ad hans porte med pris, ad hans forgårde med lovsang, takker ham, velsigner hans navn!

Herren er god, hans miskundhed varer evindelig, og hans sandhed fra slægt til slægt.«

Slår man så op i sin Bibel, sér man, at det er nr. 100 i det Gamle Testamentes salmebog.

HVORLEDES MAN HOLDER JUL

•GLADE JUL, DEJLIGE JUL•

INGEMANN.

JULEAFTEN har bud til de allerfleste blandt os. Når juleklokkerne ringer, kalder de for os gamle døde op af grave, milde ansigter, strålende øjne, vi hører bløde ord blandede med klangen af en længst forstummet salmetone. Vi ser en glad børneflokk, et grønt træ med lys og frugter, hvor unge og gamle mødes med milde tanker og kærlige ord. Vemodigt kommer minder frem, det ene efter det andet, og der er i juleklokkernes kimen noget som et svar på menneskehjærtets suk efter fred. Således er det blevet i tiden, julen er som ingen anden hjemmets fest. Om den har været det altid, er vel tvivlsomt; men den er blevet det, her i Norden, i Tyskland, i England og blandt engelsktalende folk, dens fest er blevet et stykke af vort inderste følelsesliv. Derfor ser man, hvor nordiske folk færdes, har juleaften bud til dem, i den énsomme snehytte hundreder af mile borte fra den nærmeste menneskelige bolig, ude på det stormrørte hav, under krigens rædsler, i fængsler som i kongers slotte. Og juleaften har, netop fordi den er bleven hjemmets fest, også gjort sin magt gjældende over menneskehjærter, der endnu er langt-borte. Længsler og minder, bløde, milde, vemodige, længsler og minder, der under dagligt slid, tærende bekymringer stærkt er tilbagetrængte, vælder op, bryder dæmninger i sindet, dugger øjnene og — gør os atter en lille stund til børn.

De følgende blade indeholder nogle få skildringer, sammensøgte rundt om fra. Julen er den samlende tråd hær,

ligesom tanken om at holde jul i det »gamle land« er det, som samlede de hundreder, ja vel tusinder, som med »jule-skibene« søger tilbage til de nordiske lande for endnu engang at se de kendte steder, de stuer, hvor barnets vugge stod, høre de kendte røster også af juleklokkerne, som ringede festen ind og gjorde hjerterne glade, da de endnu ikke vidste, at noget Amerika var til.

Julefesten, der nu samler os alle, ja som endog med sit juletræ er trængt ind i Presbyteriansismens faste borg, Skotland, var også engang bleven politisk, mens Cromwell sad ved roret, da der i et stridsskrift fra de dage siges: »nuomdage spørger alle Papister, Jesuiter, Jøder, alle uvidende, overtroiske personer efter en gammel, gammel, gammel, overmåde aldrende og gråskægget herre ved navn »Jul«, som tidligere hørte til deres gode bekendte. Den, som kan angive, hvor den herre findes, skal som findelön få: en velsignelse af paven, hundrede kavaler-mæssige eders, fyrretyve kys af løse kvinder og udsigt til den første ledige plads som ærkebiskop . . . . . Disciple fra de lærde skoler går ind på gårdene og venter at få stærkt øl, julepostej, oksesteg og sveskesuppe. Bort med jer, I hedninger! Dette er altsammen overtroiske retter, eders maver må mættes med den sunde lære.«

Det gik dog altsammen over, ikke uden straffe, mishandling og forfølgelser, ganske vist; efterhånden kom alt ind i et andet spor, og nu er julen, som de følgende blade viser, blevet hjemmets, mindernes, håbets fest.

Stockholm 21. December 1902.

Det er dog dejligt med julen, den bliver aldrig en hverdagssag for os, men kommer hvert år lige ny og lige festlig, og så gammel som jeg er, glæder jeg mig hvert år påny til julen, ja, om det så skal være til alt det arbejde, al den mangfoldige besvær, der ledsager den. Nu har vi fået rengjort, hver en krog i vort hus er skuret og pudset,

peberkager og småbrød er bagt, alle slags gode sager hentede hjem, imorgen skal juleskinken gøres istand, bukke og grise af peberkagedejg garneres med »krumelurer«, så de bliver rigtig fine, og julestagerne forsynes med lys. Dernæst skal vi bage safransbrød, — det synes farbror jo ikke om, husker jeg nok, og var farbror kommen, så havde vi vel slået stort på og budt på en helstegt gris, der skulde hel ind på bordet, med et æble i trynen, som den lå på fadet, men nu vil vi, som sædvanlig, nøjes med juleskinken. »Glögg« skulde jeg også brygge, så flammerne slog højt op, det gör jeg under alle omstændigheder. Så havde farbror fået »doppa« til middag juleaftensdag, d. e. skiver af hårdt brød og »limpor« dyppede i det kogende skummefedt fra gryden med flæsk og salt kød, og som spises med myseost på. Dertil juleøl, rødt, brunt og godt. I ser, at vi spiser meget i juletiden, og man må have en god fordøjelse for at være med, men alt er så fornøjeligt. Jeg synes nu ikke om ludfisk, men spiser dog altid pligt-skyldigst en portion juleaften.

Så synger vi julesange, når »granen« tændes, derpå drikker vi hjemmebrygget biskop og ønsker hverandre en god jul. Klokken er imens blevet syv, og vore slægtninge i P. gör det samme tid, og vi ønske så dem og Eder en god jul og spiser æbler, nødder og andet »nam-nam«. Vi danser derpå alle store og små om »granen« og synger: »nu er det jul igen, og julen varer ved til påske«. Lille Inger vil aldrig høre op med at danse, men på éngang hører vi en vældig banken på forstuedøren og »julegubben« med hvidt hår og skæg og rød hue kommer ind med en pose eller kurv og spørger: »bor ikke hær en lille pige, som hedder Inger?« Hun træder frem, er både undseelig, lidt bange og glad, holder sig for en sikkerheds skyld fast ved mammas kjole, og tør knapt se på julegubben, mens hun nejer og siger tak. Han går imidlertid efter at barnet har fået nogle julegaver, og hends glæde er stor.

Vi andre spiser vor kvældsmad, først ludfisk og grød,

grød med en bönne i; hvem der får den, bliver først gift. Astrid og Torun kan naturligvis intet mere spise, de er for længe siden »fagerinætte« og venter bare på, at kurven med julegaverne skal blive båret ind. Omsider kommer den jo da, fuld af pakker, på hver pakke hjemmegjorte rim, jo dummere jo bedre, og dermed får alle hemmeligheder deres forklaring, og man har, det forstaar sig, lyst til at omfavne hele verden.

Juledagsmorgen, — aldrig lyder klokkeklangen festligere end da, — går alle, der kan vågne, i »julottan« og synger af hjertens lyst: »Var helsad sköna morgonstund,« ja, om I to kære venner så kunde have været med!

NORRLANDSBILLEDER. JUL

Når sommeren og efteråret er forbi, og de høje pak-huse, som indrammer havnene i de norrlandske byer, er fuldpakkede af vinterforråd, når søfarten er ophørt, om ikke på grund af is, så dog af frygt for dens komme, som erfaringen har lært kan ske så hastig, når bønder i største huj og hast har gennempløjet deres mark efter den sene høst, når sommerens byggeforetagender er bragte til ende og »brädgårdarnes« tømmerstabler udskibede og sendte bort, — så begynder Norrlændingen at længes efter vinter.

Der er jo nemlig den store forskel på forholdene i Norrland og hjemme i Danmark, at medens den danske arbejder velsigner den milde vinter med fortsat arbejdsfortjeneste og små brændselsudgifter, men gruer for den tid, da frosten får næringskilderne til at stivne og tvinger ham ind på den tunge vej til Samaritanen og understøttelsesforeningerne, så er for den norrlandske arbejder den tid værst, som hverken er rigtig sommer eller vinter.

Sommertravlhed og vintertravlhed er to vidt forskellige ting, og til den sidstnævnte hører som livsvilkår frost og sne. Disse to kan nemlig bane vej, hvor för ingen var, og derved muliggøre arbejde, som för var umuligt, og til sådant hører just Norrlændingens vigtigste arbejde — skov-

arbejdet. Når isen slår bro over sø og elv, når frosten gør de sumpede skovegne tilgængelige, medens sneen baner vej ind imellem stammerne i de milelange skove, så spænder den arbejdsløse arbejder sin ransel, tager økse og sav med sig og går til skovs, og dær har i alt fald hidtil ingen behøvet at søge forgæves.

Vinteren kommer i almindelighed hastig og heftig. Efter nogle få mislykkede forsøg med snesjap og et par graders kulde, som alle véd kun er falsk allarm, hugger den en skønne dag ind med 10—15 graders kulde. Så stiger temperaturen atter noget samtidigt med, at sneen begynder at drysse, først sagte og behageligt, så stærkere og stærkere, det blæser op, og pisket af den barske nordenvind farer snestormen rasende hen over landet, bredende et fodhøjt hvidt tæppe over by og land og granernes kroner. Tre dage, siger man, at en sådan snestorm skal vare, og det er forbavsende, så det i regelen slår til.

Men når stormen har raset ud, er det vinter i Norrland, med gnistrende kulde, klingende slædefarter og høj, ren, sollys luft, hvori de blå dampe fra snetæppet får lov at hænge som fine draperier, uden at det svageste vindpust river dem itu.

Så befolkes skovene, men i byerne er der tomt og tyst overalt, hvor der før var friluftsarbejde og travlhed!

Dog ikke blot i byerne er stilheden følelig; inde i de tusind hjem, hvorfra familiefaderen er dragen bort og har ladet konen og børnene tilbage, føles tomheden; rigtignok er »gumman« glad over, at der er arbejde, og at hun en gang hver fjortende dag får postanvisningen med ny forstærkning til det tomme spisekammer, men hun har i alt fald ondt af gubben, som må ligge derude langt fra hjemmet i den luftige »timmerkoja«, får dårlig mad og ingen har, som pusler om ham, når det tunge dagsværk er endt. Men hun finder sig i det og trøster sig med, at til jul kommer han igen, og så skal der atter blive fryd og glæde i hjemmet.

Ja, for til julen kommer alle de bortdragne tilbage, kommer med hjemlængsel, juleglæde og en artig lille skilling i lommen. Derfor bliver julen her på så mange steder en dobbelt højtid, som fejres længe og grundigt, ofte desværre for grundigt, fordi folket endnu på så mange steder betragter livsglæde som ensbetydende med — brændevin. Dette er såmeget mere beklageligt som Norrlændingens »ölsinne« sjældnen er det fredeligste, men i reglen giver sig udslag i trætte og slagsmål. Om det er et tegn på ringere kultur og rester af gammelt nordisk vikingesind, er ikke tilstrækkelig bevist, men det er et faktum, om hvilket enhver svensk avis taler tydeligt nok i dagene nærmest efter alle højtider og som ofte blander malurt i juleglædens bæger.

Som overalt i Kristenheden får handelen med julegaver, »julkapper«, forretningsvirksomheden til at kulminere ugen før jul. Julehandelen forberedes sidste eller næstsidste söndag för helligdagene ved at de handlende skilter med deres varer. Denne »skiltsöndag« lokker alle mand ud på gaderne for at betragte de pragtfuldt oplyste vinduer, hvor den ene geniale idé forsøger at overbyde den anden i måden at gøre fristelserne så uimodståelige som muligt. Nogen handel i butikkerne tillades ikke; det vilde være utænkeligt i et så rigoristisk kirkeligt land som Sverige, hvor det er umuligt for en rejsende at få noget at spise på et offentligt sted om söndagen i kirketiderne. De tusinder af mennesker, som i denne aftenstund bølger igennem gaderne, må nøjes med at se og træffe deres valg for i den følgende uge at kunne gøre deres indkøb.

Juleaftens dag fyldes byen af landboere, som ad jernbane eller efter egen hest kommer ind for at ombytte landets solide kost mod stadens flitter og stærke varer. Brændevinsmagasinet har en af sine store dage, og fra vinbutikkerne flyder punschen og »konjakken« ud i floder. Forrest er en skov af graner og enebærtræer, foran butikkerne

plantet to tætte ener, ofte af anseelig størrelse, nående op til første sal, som med deres tætte grønne er af stor dekorativ virkning. Livet og stemningen stiger, hjulpet af spritten, som kun sjældent føres hjem fra byen i uåbnet flaske. Først henimod aften, når de sidste tog har ført den godt begyndte, landlige juleglæde uden for byens enemærker, bliver der atter roligt. Lidt efter lidt bliver der tomt og mørkt på gaderne. Men ud fra hjemmenes vinduer stråler nu hele juleglansen.

»Doppardagen« er et gammelt svensk navn for juleaften, stammende fra den skik, som endnu på mangfoldige steder holdes i hævd, til middag at spise »dopp«.

I køkkenet har fra den tidligste morgenstund i en stor gryde juleskinken og andet kød og pølser stået og kogt, til de er færdige; derefter er alt kødet taget op og kraften alene tilbage. I denne dypper alle familiens medlemmer, inklusive tjenestepersonalet, hver sin brødkive, som spises til kød eller pølse.

Efter denne juleaftensmiddag drikker man kaffe inde i salen. Skumringen kommer tidligt her i Norden, jo tidligere desto højere op man kommer. Hær er den i fuld Gang mellem kl. 2 og 3. Fra den hvide porcellænsovnns åbentstående døre falder det blide, rødlige skin fra brændilden ud i værelset, den mildeste, hyggeligste og stemningsfuldeste belysning, man kan tænke sig, og just nu rigtig på sin plads som indledning til hjemmets højtid.

Til kaffen får vi af alt det gode, nybagte julebrød; alle »sju sorter« må man smage på, og når dette er overstået, må man nødvendigvis have en »påår« kaffe at skylle det ned med. Imidlertid brænder »brasan« ned, spjældet skydes til, og af den tiloversblevne bunke gløder opvarmes ovnens store stenmasse for senere langsomt at give den jævne og behageligste varme fra sig til værelset. Lervogne er helt sikkert idealet af varmeapparater.

Så tændes juletræet, og man danser »slängpolska« og synger, og børnene er alle vilde af glæde, og vi er alle-

sammen børn juleaften hær, ligesom overalt hvor julen fejres. »Juleglöggen«, en af vin, brændevin, rosiner og mandler i passende proportioner brygget specielt svensk national juledrik, der drikkes så varm som muligt, smager fortræffelig og har en strygende afsætning til de mange private glas, man skal drikke for en »god jul«.

Ved aftensmåltidet kan man på smörgåsbordet atter stifte bekendtskab med al den gode julemad i alle forskellige former; nu efterfølges den af klipfisk og grød. Drikkevarerne består af en slags sødt juleøl, »mumma«, som drikkes af et stort krus, der, fulgt af en ren serviet for at udslette mærkerne efter de mange munde, går laget rundt; men du må rime til mumman, hvis du vil have noget med:

»Denna mumma
är söt som min gumma!«

foreslår husets fader, medens sønnen synes, at

»Alla de är dumma,
som inte dricka mumma.«

Og inden den er gået rundt, er det svenske sprog rensat for alle sine ord på »umma«.

Så går man tidligt i seng, for at komme op og nå »julottan«.

Tidlig på julemorgen kl. 6 eller 7 åbner kirkens klokker julens kirkelige højtid, kaldende menigheden til ottesang, og julemorgen skal alle op, enten for at gå i kirke eller for at lyse kirkevejen op for de mange, som er på vej til den. Overalt i vinduerne er der oplyst, mange steder står tændte juletræer. Ude på landet, hvor man ofte har mil til kirken og derfor må op midt om natten, køres under bjældeklang henover de hvide veje, over hvilke stjernehimlen hvælver sig i ubeskrivelig klarhed. Men på hver eneste gård under vejs skinner lys ud i den mørke jule-

morgen; ingen er så fattig, at han ikke har råd til at sætte et lys ud for at vise vejen til kirken. En smuk, gammel skik, som er af mægtig, gribende virkning og skaber en god stemningsgrund til festens højtid.

Og når »ottan« er endt og slæderne spændte for, kører man til gården igen, medens julemorgens sol tænder lys over landet og lader skovens tætte snedække gnistre som tusinder af brillanter.

St—.

Berl. Tid. nr. 303. 1901.

AMERIKANSK JUL

I Amerika, Fristaterne, hvor såmange af vore landsmænd har søgt og fundet et hjem, fejrer man jo også jul.

De indfødte Amerikanere nøjes ikke med at spise kalkuner og at holde gilde. Længe før jul begynder salget af juletræer. Efter stedets beliggenhed er det gran, fyr eller andre nåletræer, der anvendes; som regel fås dog let en gran. Denne pyntes da, som herhjemme, med stjerner eller engel i toppen, fattigere eller kostbarere, som folks lyst og lejlighed er, — men til juledag, ikke til juleaften. Gaverne uddeles eller udveksles heller ikke juleaften, men juledags morgen, og som oftest er man barnlig nok til at hænge sin strømpe på kaminhylden eller nær ved skorstenen, hvor Santa Claus, julemanden, nemt kan nå at fylde i. Han kører nemlig med bukkespand over tagene julenat, i hver skorsten tømmer han sin pose. Han bor ude i de store skove og tilbringer tiden fra jul til jul med at lave legetøj.

Juledags aften tændes lysene på træet, man danser om det og synger og plyndrer det siden. Forud har man sædvanlig spist kalkunsteget, plumbudding og postej af græskar. Samme aften holdes der julefest i kirkerne med juletræ og gaver; er der særlig god og stor plads, kan der laves et jærnstillads med elektrisk belysning, men det er vel kun sjældent. Foruden juletræet har man Santa Claus' hytte i skoven. Den er bygget af mursten, men hver mursten er

en pakke godter, hytten brydes ned, »stenene« uddeles af Santa Claus og hans hjælpere. Slige »Santa Claus' cabins«, større eller mindre, med alt tilbehør er i julen mange steder tilfals, ligeledes Santa Claus' klæder: paryk, pelshue, langt skæg, pelsstøvler og bælgvanter.

De indvandrede, navnlig Tyskerne, holder jo nærmest en hjemlig jul.

I Sydstaterne plejede man før borgerkrigen at fælde et træ i skoven om sommeren. Af dette blev et passelig stort stykke, »the Yule log«, juleblokken, skåret ud og fik lov til at ligge i fri luft, til juleaften oprandt, så blev det båret ind, lagt i kaminen og julefesten varer, sålænge man holder ild i det, eller sålænge der endnu er en stump tilbage af det. Som regel sørgede man for, at det ikke blev altfor tørt, julen skulde helst vare længe, og oftest blev det pint ud til kongedag. Skikken holder sig mange steder endnu. På de gamle farme i Virginien og længere mod syd holder man jul med fest og stemning lige til kongedag, selv hvor man har lejede negere, der står hjemmet anderledes fjærnt end slaverne forhen, som jo var en del af husstanden. Nu får de deres 10 dollars, en bushel majs-mel og 15 pund kød om måneden og er frie, men på mange steder holder endnu dog den patriarkalske stemning sig, julen er en samlingens fest, i den tid lægger man alle fordomme mod de »farvede« tilside.

Foruden strömpeskikken er der i øvrigt også en anden måde at uddele gaver på. Man fastgør den ene ende af en snor ved kaminen og fører så snoren ud og ind, op og ned hele huset over, indtil man på et passende gemmested lægger sine gaver og fæster snoren derved. Endelig er stedsegrønne kranse i vinduerne allevegne juletegn.

(Privat meddelelse.)

SVEN HEDINS JUL

Og så kom julen! Hvilket hav af vemod og minder, længsler og håb i dette ene ord! Ja, det var jul i Kasch-

gar. Det sneede svagt, men sneen fordampede igen i den tørre luft og mægtede ikke at gøre jorden hvid. Klang af klokker hørtes på gader og torv, men det var karavan-klokkerne, der klinger året igennem. Klare stjærner tindrede, men ikke med samme magiske glans som i vore nordiske vinternætter. Et og andet lys skinnede i husene, men ingen julelys på gyngende grangrene, kun lamper, nærede med Kandjut olie og ligeså simple som på Kristi tid. Kunde der vel findes nogen mere passende visit at aflægge på denne højtidsdag end hos den svenske missionær Högberg, der i sommerens løb var kommen til Kaschgar med sin familie. Sammen med den engelske agent Mr. Macartney og pater Hendricks begav jeg mig derhen om eftermiddagen, og vi medførte nogle små gaver til Högbergs lille pige. Der læstes dagens af ælde slidte tekster, og julesalmer blev sungne til orgelets toner. I juleaftenens mørke vandrede pater Hendricks og jeg til Macartneys hus, hvor juletraktement ventede os. Men kort før midnat brød pateren op og var ikke til at formå til at blive længer, han skulde hjem til sit ensomme hul i Hinduernes karavanseraj, og dær skulde han på slaget 12 læse julemessen alene, altid lige alene!

Så kom den russiske jul, 12 dage efter vor, og da blev der påny liv i konsulatet. Kosakkerne opvartede mig juledags morgen med melankolske sange, og hos konsulens var der stor fest.

Søren Hedin, En Færd g. Asien (1899) I 232.

FR. NANSENS JUL I SNEHYTTEN, 85° N.BR.

Så er vintersolhverv kommen, og solen er på sit laveste, men endnu kan vi ved middag skimte en svag dæmring af den over åsene i syd. Nu begynder den igen at stige nordpå og bliver lysere dag for dag, og tiden vil gå fort. O, hvor godt forstår jeg ikke nu den gamle skik, det dundrende blot, vore forfædre holdt midvinters, når mørkets magt var knækket. Vi skulde også holde dund-

rende gilde, om vi havde noget at holde gilde med. Hvad trænges det? I tanken vil vi holde fest og tænke på våren.

Jeg går hær og ser på Jupiter dær over bergkammen, hjemmets stjerne. Det er som den smiler til os, og jeg kender min gode fylgje. Begynder jeg at bli overtroisk? Dette liv og denne natur kunde næsten gøre en til det. Til syvende og sidst er kanske alle mennesker det, hver på sin måde. Har jeg ikke urokkelig tro på, at vi skal mødes igen? Næppe nogen dag har den forladt mig. Jeg tror ikke, døden kan nærme sig, för ens arbejde er fuldført, eller komme, uden at en må føle dens nærhed, — men kan hælde ligefuldt en ubarmhjertig norne en dag klipper tråden over uden varsel.

Tirsdagen den 24. December (1895); kl. 2 i eftermiddag + 24°. Dette er altså julekvelden. Koldt og blåsende er det ude og koldt og vindigt er det inde. Hvor her er ødseligt! Aldrig har vi vel hat en slig julekveld.

... Nu ringer de julens höjtid ind derhjemme. Jeg kan høre klokkeklangen svinge gennem luften fra kirketårnene. Hvor vakkert det lyder! — —

Nu tændes lysene på juletræerne. Barneflokken slippes ind og danser rundt i jublende glæde. Jeg må holde julegilde for barn, når jeg kommer tilbage. Nu er glædens tid, og der er fest i hver hytte derhjemme.

Men også vi holder fest efter fattig lejlighed. Johansen har vrængt skjorten og dertil tat den ytterste skjorten inderst. Jeg har gjort det samme, men så har jeg også byttet underbukser og tat på den andre, som jeg havde vrit op i varmt vand. Og så har jeg holdt kropsvask med en kvart kop vand og med den aflagte underbuksen som svamp og håndklæ. Nu føler jeg mig som et helt nyt menneske, klæerne klisser ikke såmeget til kroppen som för. Til kvelds havde vi dernæst fiskegratin af fiskemel og majsgryn med tran til istedenfor smör (både stegt og kogt lige tör), og til dessert havde vi brød, stegt i tran. Imorgen tidlig skal vi ha chocolate og brød.

Onsdag d. 25de December. Et vakkert julevejr har vi fåt, næsten stille og så klart, dejligt måneskin, en blir helt højtidelig stemt. Det er årtusenders fred. I eftermiddag var her et sjældent nordlys. Da jeg kom ud kl. 6, stod en stærkt lysegul bue over sydhimlen. Den holdt sig i længere tid rolig, næsten uforandret. Så begyndte det at lyse stærkt op på overkanten af den bag bergkammen i øst, det ulmed en stund, så med ett fo'r lysningen frem langs buen vestover, stråler skød mod zenit fra hele båndet, og før en vidste ordet af det, stod hele sydhimlen fra buen til zenit i lys lue. Det flimrede og brændte, det maled rundt som i en hvirvelvind, stråler skød frem og tilbage, snart i rødt og rødfiolet, snart i gult, grønt og skærende hvidt; snart var det røde ved roden af strålerne og gult og grønt opover, snart var det omvendt. Højere og højere steg det, nu kom det også på nordsiden af zenit, — for et øjeblik danned der sig en prægtig krone; så blev det hele en eneste hvirvlende ildmasse deroppe, — det var som en malstrøm af ild i rødt, gult og grønt, øjet kunde bli forvirret af at stirre på det. Det ligned en voldsom udladning. Så trak det over på nordhimlen, hvor det holdt sig en lang stund, men ikke længer så lysende. Buen, som det var skudt op fra i syd, var endnu synlig, men svandt snart. Strålebevægelsen var mest fra vest mod øst, men delvis også omvendt. Flere gange senere flammede det stærkt op på nordhimlen, og jeg tællede op til seks parallelle bånd på én gang, men de nådde ikke de forrige i styrke.

Så er det da første juledag. Nu er det familiemiddagen derhjemme. Jeg ser de værdige, gamle familiefædre stå smilende og hyggelige i døren og ta imod barn og barnebarn. Udenfor falder sneen blød og stille i store fnokker, ungdommen stormer frisk og rødkindet ind, tramper sneen af sig i gangen, rister overtøjet og hænger det op. Så bærer det ind i stuen, hvor det knitrer lunt og koselig i ovnen, og gennem vinduerne ser en snefnuggene falde derude og

lægge sig på julebåndet. Fra køkkenet dufter det liflig af steg, og inde i spisestuen er et langt bord dækket til en solid, gammeldags middag med god, gammel vin. Hvor det alt er godt og hyggeligt! En kunde bli syg af længsel efter hjemmet ... Men vent, vent! Når sommeren kommer! —

Huf, vejen til stjærnerne er både lang og tung.

Tirsd. d. 31te December. Så svinder også dette år. Underligt var det, men alt i alt var det ganske godt.

Nu ringer de ud det gamle året derhjemme. Vor kirkeklokke er den isnende vind, som uler over bræ og ismark, uler i vildskab, så den hvirvler sneroket op i sky på sky og soper det ned over os fra fjeldkammen deroppe; langt inde i fjorden kan vi se sneskyerne jage over fjordisen for vindkastene: snestøvet glitrer i måneskinnet. Fuldmånen sejler stille og langsomt fra det ene år over i det andet. Den skinner både over onde og retfærdige, ændser ikke årsskifte, savn og længsler. — Ensom, forladt, hundreder af mil borte fra alt, en har kær, men tankerne farer travlt på tavse veje ...

Atter vendes et blad i evighedens bog, en ny ubeskrevet side slås op, og ingen véd, hvad der skal skrives på den.

Fridtjof Nansen, Fram over Polhavet (1897) II. 281 ff.

JUL VED KOREAKYSTEN

Shanghai 8. Januar 1874.

Du får kun nogle linier for at meddele dig, at jeg lykkelig og vel beholden er kommen tilbage fra denne siberiske reparation, som jeg var så bange for. Lykønskninger og taksigelser strømmes ind på mig fra alle kanter, som om jeg var helten fra slaget ved Lobscows. Og véd du så, hvad hele min fortjeneste er? Jeg har haft lykken med mig, og den gav Gud. En lille smule uheld, og jeg havde endnu ligget i snestormen på Koreas kyst uden at have fået arbejdet udført. Dog vil jeg tilstå, at jeg denne gang fortjener ros, om jeg ellers nogensinde har fortjent

det; thi jeg har vist energi den første gang i mit liv, jeg véd at have gjort det. Men, som sagt, alt vilde have været til ingen nytte og vilde have været tab af skibet og alles liv ombord, hvis Gud havde givet mig uheld istedet for lykke. Juleaften kom jeg op på Korea kysten nær det sted, hvor bruddet på telegrafkablet skulde være. Jeg indbød alle Europæerne ombord til at spise hos mig i kahytten agter, og vi havde efter fattig lejlighed en hel rar juleaften med risengrød, kogt i præserved mælk, gåsesteg osv. Der blev udbragt skåler, ønsker om, at vore kære i hjemmet måtte have en gladere og bedre jul end vi, og da forresten at vi aldrig måtte få en, der var værre. Alle havde vi vasket os og var pænt klædte oventil, men havde du kikket under bordet, vilde du have set søstøvler og uldne strømper over benklæderne. Det var såmænd en helt fornøjelig juleaften ved den høje, snedækte, uvenlige kyst, hvor enhver anden end Koreanerne får hovedet skåret af, når han kommer iland. Men fornøjelsen vilde ganske vist have været større, om vi kunde have frigjort os for tanken om det arbejde, der forestod. Første og anden juledag prejlede vi, uden at finde kablet, men mistede to prejlingkæder med tilhørende tove. Det var nu en dårlig julegave. Tredje juledag storm, og først fjerde juledag fandt vi kablet, kom i mørkningen til bruddet, mærkede stedet med en bøj, og nu var der en smule energi, der kom over mig som en nysen. Jeg så jo klart, at hvis jeg kom bort fra stedet, vilde det mindst koste mig en halv dag at finde det igen, og blev det tåge og storm måske flere dage. Jeg besluttede derfor mod styrmandens og alles råd at løbe med skibet lige ind i brændingen ved mærkebøjen og ankre dær. Vi havde himmelhøj dønning og kuling lige på land. Forsøget var farligt, men godt gik det. Næste dags morgen var det snetykning, men i en klarning opdagede jeg bøjen, lettede, løb ud til den, fik fat i den anden ende af kablet, splidsede til, lagde kablet ud til bøjen på Wladivostock enden med en forfærdelig sø tværs på livet,

fik også den at se i en klarning, splidsede sammen og havde kablet repareret. To timer senere havde vi storm, og, såvidt jeg véd, har den blæst dær på stedet til den dag i dag. Var jeg altså ikke gået til ankers og havde ufortrødent fortsat arbejdet, skönt der var god grund til at opgive det, havde reparationen måske ikke endnu været gjort. Forrygende storm til Nangasaki, hvor vi ankom nyårsdag. Da jeg i to nætter og to dage sågodtsom hele tiden havde været på dækket, styrmanden var falden i slingeragen og havde slået sig fordærvet, håbede jeg at få lidt tid til at hvile mig, men nej, næste dag telegram fra Shanghai, at kablet var brudt ved Gutzlaff, afsted igen, og ankom dertil d. 6. Januar efter tre dages storm lige i næsen, var så heldig at reparere fejlen i 24 timer, og er nu her, ligesom posten går.

Din A. Gottlieb.

VED JULETID I GRÖNLAND

I de sidste dage för höjtiden er der et livligt røre nede ved butikken, en lille træbod klods opad kolonibestyrerens våningshus. Da en hovedstad som Godthåb selvfølgelig må gå i spidsen for alting, også hvad luksus angår, er der i den lille bod et langt rigeligere udvalg af handelsvarer end tilfældet er ved de andre kolonier, for ikke at tale om udstederne.

Lad os juleaftensdag mellem kl. 10—12 formiddag gå ned ad Lange Kolonivej og et øjeblik standse ved butikken, som netop på denne tid er fuld af købelystne. Såvel inde i boden som udenfor den er der et ualmindeligt liv og røre. Der er kommet nogle fangere fra de nærmeste udsteder. En af disse har undervejs fanget en sæl med sin harpun og bugseret det dræbte dyr ind til kolonien, hvor det under livlig deltagelse fra beboernes side er blevet slæbt i land. Et blodigt skuespil udfolder sig for vore øjne på strandbredden, thi om den døde sæl er nogle Grönlænderinder ivrig beskæftigede. Med opsmøgede ærmer

og med lange knive i hænderne kaster de sig over dyret. Blodet øses ud af dets bug med de hule hænder eller med små træspande. Tarmene kastes omkring på den blodige sne, og spækket skæres løs i brede striber, mens blodet drypper fra de nøgne arme. Stundom glider en af disse kvindelige slagtere ud ved at træde på de slibrige indvolde og falder ovenpå sælen under de andres stormende latter; men hun er i en fart igen på benene, fatter påny den blodige kniv og fortsætter sit arbejde. Rundt omkring denne travlhed står små børn og stirrer på al rigdommen i håb om at få hver et lille stykke spæk til foræring.

Da ses atter en fanger i sin kajak dreje om den lille klippepynt ved enden af bugten, hvor koloniens yderste huse ligger. Det er en af storfangerne fra Sardlok, to mil fra kolonien, og han kommer ikke tomhændet, kan man se, thi på kajakken ligger både for og agter store, gule stykker spæk tilligemed et forsvarligt bundt edderfugle, som han vel har skudt undervejs.

Og så går det i vildt løb ned mod strandbredden, både gamle og unge får travlt med at hjælpe den fremmede kajakken i land og bære hans spæk op til købmanden.

Men det kniber for fangeren at trænge sig gennem mængden af kvinder og børn, som fylder det lille rum, hvor bestyreren og hans assistent har uhyre travlt med at ekspedere.

Mellem de mange pyntede kvinder fra kolonien ser disse fangere lidt afstikkende ud ved deres af den bidende søluft brunede ansigter, som titter frem under den opslåede hætte, og i deres fedtede og blodige vandskindsdragter. Imidlertid er det dog dem, som har mønten på lommen. Bare de nu vidste, hvad de skal bruge den til, denne frugt af deres hårde og farefulde arbejde på søen.

Det forstår sig, at kaffe, sukker og tobak, samt adskillige pund af det dyre skibsbrød, først skal købes til høj-tiden, det er jo desværre blevet nødvendighedsartikler for Grönlænderne. Men så kniber det med at opdage noget

rigtig fint til kvinderne og de små derhjemme. Det skulde helst være noget moderne, som der ikke findes noget af i udstedets lille butik. I deres rådvildhed trænges de så bort fra disken af de mere determinerede kolonibeboere, som med pengene i hånden peger på de spraglede tørklæder og fine silkebånd eller de ny mønstre af bomuldstøjer, som kolonibestyreren har gemt hen til juletiden som lokkemad for de forfængelige hovedstadsdamer.

Lodderne på disken rasler uafbrudt. Kaffe og sukker mellem hinanden øses fra vægten ud i de medbragte tørklæder, ligeså ærter og gryn. Man bruger ikke indpakningspapir. Hist flyver et stykke hollandsk rulletobak fra assistentens hånd hen over hovederne på de ved disken nærmest stående og fanges behændig af en utålmodig køber ved indgangsdøren. Han har ikke kunnet pine sig frem gennem mængden, men har stadig skreget på sit »tabak«.

Den varme ånde står som en damp fra de mange leende og skrigende munde i det iskolde rum, og benene stamper i det våde, tilsølede gulv for at holde varme.

Med et nik til kolonibestyreren og et »judlime inuvdluaritse« (glædelig jul) trasker så udstedsfangeren endelig ud af butikken uden en øre mer på lommen og efter en lille visit til afsked hos venner ved kolonien går han ned til fjæren, hvor hans kajak ligger optrukket, og stuver med forsigtighed sit købmandskab ned i den, og så tilsøs ud over den mørke fjord mellem isen hjem til familien at holde jul.

Længe før julen arbejdes der på stadsen i alle Grönlænderhjemmene, men resultatet bliver da også storartet.

Se blot på sådan en attenårig Grönlænderinde, helst en blanding, når hun i sin fineste puds tripper op ad kolonivejen til kirke, — og enhver vil finde hende nydelig. Smidige er de af naturen, og nydelige små fødder har de alle, og de klæder sig med smag. Deres fodtøj er ubestrikt det smukkeste i verden, nemlig blå, hvide eller røde skindstøvler, der går til knæerne, hvor de ender i en mørk

hundeskindskant. Derefter et stykke linned om knæet, udstyret med mellemværksbroderi, og så de spraglede sælskindsbeklæder.

Både disse og »kamikerne« er udstyrede med broderier, et slags mosaik af småbitte forskellige skindstykker. Over fugleskindspelsen bærer de et overtræk af bomuldstøj eller silke efter enhvers formuesforhold og om skuldrene og halsen et bredt perlesmykke samt kulørte silkebånd hæftede til skuldersømmen og ved knæerne.

Det er dog fornemmelig med de små, snavsede unger, at den forunderligste forvandling foregår før julen. Når disse små skindmennesker har gennemgået den fornyelsesproces med sæbe og en balle varmt vand, som de så hårdt trænger til og derefter er iførte julestadsen, kan deres forældre næppe kende dem igen, endsige andre. Og helt undseelige og forlegne er de da også i begyndelsen ved al denne renlighed.

Så kommer da den længe ventede juleaften. Kl. fem ringer kirkeklokkerne menigheden sammen, og de ringer ikke for døve øren; thi fra alle de små festlig oplyste grønlanderhytter og fra de danske huse myldrer små og store op imod kirkebakken gennem den høje sne. Den skriger under fødderne i den kolde vinteraften. På himlen stråler stjærnerne med en glans, som kun kendes i de arktiske egne, og nordlysene kommer jagende i lange lyse bånd over himlen eller står som flammende neg, der skyder røde og blå stråler op mod zenit. Urolige og idelig skiftende form og lysstyrke, snart milehøjt tilvejs, snart lavt over jorden, farer de afsted, indtil hele dette forunderlige og uhyggelige fyrværkeri på engang hører op, og stjærnerne atter ses at skinne rolig på den mørke himmel.

Fjorden derude ligger mørk og stille med små isskodser flydende for strømmen. Et enkelt større isfjæld står på grund nede ved pynten. Det vil vist holde jul ved Godthåb.

Inde i kirken er der varmt og lyst. Det er en liturgisk gudstjeneste, der holdes på den hellige juleaften.

Et blandet kor af mænd og kvinder, som ledes af den gamle kateket Berthelsen, fører sangen an. Dæmpet og rigtig könt lyder de gamle salmemelodier, afvekslende til grønlandsk og dansk tekst i det store rum, som menigheden langt fra kan fylde, skönt den er mødt så talrig som mulig.

Og så hjem til juletræet og de øvrige herligheder. Da man jo ikke kan skaffe virkelige juletræer, nøjes man med eftergjorte, som gör samme nytte.

Ganske tidlig første juledags morgen vækkes man af sang. Kl. 6 eller 7, medens man endnu ligger i sin sødeste sövn, lister kateketen med en flok börn sig ind i huset, og opstillede på gangen udenfor sovekammerdøren synger de en julesalme. Blødt og dæmpet lister tonerne sig ind til syvsoverne og blander sig i deres drömme, som bårne af de spæde barnestemmer flagrer hid og did, indtil de forsvinder og man vågner til bevidsthed om, at det er julemorgen. Efter endt sang lister det ungdommelige kor atter afsted, lydløst som det kom, for at gentage sine sange udenfor en anden Europæers sovekammerdör. Kan man tænke sig en smukkere måde at vågne på en første juledags morgen? Og så forhindrer det jo slet ikke nogen i at tage fat på sin lur igen.

Det er börnene, som åbner julen. Nogle timer för juleaftens gudstjeneste begynder, samles hele flokken lige til de mindste rollinger og går på omgang fra den ene Europæers hus til den andens. De, som er for små til selv at gå, bæres af forældre eller de större søskende. Først stormer de kolonibestyrerens hus og plyndrer ham for figener, svesker o. lign. Så trækker sværmen videre rundt til de andre »Kavdlunakker«, hvor der vanker klejner og småkager. Ve den husmoder, som ikke er rigelig forsynet! Thi beskedne er disse små skindmennesker langt fra og går ikke deres vej, för de alle er tilfredse.

Billigere, om end mere generende for os var den parade-marsch, som hele koloniens indfødte befolkning efter jule-

dagsgudstjenesten foretog igennem vore stuer for at ønske glædelig jul. For hvert nævedask udveksledes et »judlime inuvdluaritse!« og »ilivsilol!« mens de defilerede forbi hele familien opstillet i række. Nå, for dem var det nu en fornøjelse, og os kostede det intet uden en smule gultvask bagefter og lidt røgelse på kakkelovnen.

Aage Ibsen: Nordlys, Skitser af Livet i Grönland (1894) s. 49 ff.

DA TYSKERNE BELEJREDE PARIS

En fransk julehistorie

Jeg havde ofte brudt mit hoved med, hvorfor min onkel Henrik hver eneste juleaften med aldrig svigtende regelmæssighed deltog i julegudstjenesten. Ellers var han dog ikke særlig religiøs og kom kun sjældent i kirke, men juleaften var han altid i »Vor Frue kirke«. Klædt i sort havde han stedse den aften et eget, højtideligt udseende. Hans blik duggedes, og han så ud, som skulde han briste i gråd.

Hans adfærd ved denne lejlighed passede så ilde til hans øvrige vaner, at jeg ikke kunde betvinge min nysgerrighed, men en dag ligefrem spurgte ham om grunden dertil. Og han fortalte mig da følgende:

»Skönt jeg allerede var gråhåret i 1870, meldte jeg mig, da Tyskerne belejrede Paris, under fanerne. Det var slet ikke nogen rar bestilling at være soldat. Ja, havde det endda gået på livet løs med kamp og vekslende kår. Men vi var tvungne til at ligge stille. Vi led frygteligt af den stærke kulde, og sult og kedsomhed var vore værste fjender. Kun yderst sjældnen kom det til en geværkamp med fjender af kød og blod.

Den 24. December, — jeg stod da ved et regiment, som lå i omegnen af Vitoy, — blev der imidlertid lidt liv i kludene. Ved mørkningstid havde vi foretaget et udfald, og salverne havde knitret og braget uafbrudt. Henimod klokken ti blev det stærkt snefald, et uigennemtrængeligt

mørke sænkede sig over ven og fjende, så at vi trætte og modløse måtte trække os tilbage bag vore forskansninger.

Til alt uheld var jeg netop den nat beordret til forposttjeneste nærmest fjenden. Jeg befandt mig kun to hundrede meter fra den yderste bayerske forpost og for at beskytte os mod fjendens kugler havde vi gravet dybe huller i jorden.

Hverken vi eller de fjendtlige skildvagter vovede at stikke hovederne op over de skærmende jordvolde. Og således måtte vi da tilbringe endeløse timer i de iskolde huller med den svalende bevidsthed, at hvis vi dukkede frem af vore grave, vilde vi øjeblikkelig få en kugle gennem hovedet.

Man hørte ikke den svageste lyd. Naturen lå i sin dybeste vintersøvn. Sneen dækkede markerne, og menne-skene var også stille, intet rørte sig bag jordvoldene.

Lidt efter lidt trak de tunge skyer bort, og millioner af stjerner tindrede fra den frostklare himmel.

Hvilken modsætning mellem denne dybe, højtidsfulde fred, som hvilede over egnen og passede så godt til julestemningen, — og så de tanker om krig og kamp, som fyldte os.

Pludselig slog et ur i den nærliggende landsby tolv slag.

Samtidig hørte jeg på én gang tæt foran mig fra fjendernes række en pragtfuld mandsstemme, som istemte en sang.

Jeg lyttede.

Gennem den frostklare luft kunde jeg tydelig høre ordene.

Jeg kunde imidlertid kun forstå de første:

»Glade jul, dejlige jul ...«

Længere kunde jeg ikke opfatte den tyske tekst, men melodien lignede en lovsang, som vi plejer at synge juleaften.

Forsigtigt kravlede jeg frem, og da så jeg alle forposter, Franskmænd såvelsom Bayrere, stå op og lytte andægtigt til sangen.

Da dens første vers var til ende, tonede der såvel fra venne- som fjenderækker et højlydt bravoråb.

Så blev der et øjeblik stilhed, det var, som alle ventede i spænding på, hvem der vilde fortsætte, og ganske rigtigt, da løftede der sig pludselig fra de franske rækker en stemme, som optog melodien og sang andet vers af den vidunderlige julesalme.

Jeg forstod ikke, hvad der gik af mig, men jeg græd som et barn.

Da salmen var til ende, blev der tyst. Himlen blev atter overtrukken, snefuggene faldt sagte og tæt, og det var, som om naturen kun et kort øjeblik havde villet fejre den hellige nat.

Se, nu kan du måske forstå, hvorfor jeg, der ellers ikke er videre kirkelig anlagt, aldrig forsømmer nogen juleaften i »Vor Frue«. Dær synger man nemlig altid den dejlige julesalme, der minder mig om hin vidunderlige midnatstime, da der ikke længer var noget, som hed venner og fjender, men da vi alle blev til mennesker, der samledes om at give Gud æren.«

Kolding Avis nr. 302. 1898.

JUL I PARIS

Sønd. d. 25. December 1870, belejringens 98de dag

Aldrig randt en tungere jul op over nogen by! Kulde, hunger, død, sorg, fortvivelse råder i hvert hjem i Paris. Det er årets koldeste dag, brændsel har vi kun lidt af. Regeringen er tvunget til at overveje spørgsmålet om forsyning med brændsel, og de prægtige, skyggefulde træer, alléernes pryd, må jo sagtens gå med under den forgæves kamp for at frelse Frankrig. Det står alt sammen at læse i regeringsbladet imorges. Den sidste uges lidelser har været de hårdeste, vi endnu har kendt. Der er næppe andet kød end hestekød mere at få og regeringen sætter os på faste rationer, som den fordeler upartisk. Omnibus-

heste, droscheheste, arbejdsheste, luksusheste, alle er med i den sørgelige procession, der ender i slagterens bod. Rothschildernes pragtfulde og velnærede blodsheste og droschekuskenes gamle krikker følges side om side. Oksekød, lammekød, flæsk er gæde ud af sagaen. En smule fjerkræ er endnu tilbage, men til fabelagtige priser. Da jeg gik gennem St. Lazare gaden så jeg en middelstor gås og en kylling i et butiksvindu, jeg var nysgerrig og gik ind og spurgte, hvad de kostede. Det var dristigt gjort af en mand som mig, ikke sandt? — Gåsen kostede 25 dollars, kyllingen 7 dollars.

Dawson Christmas s. 318. Erindringer af E. B. Washburne.

JULEN I KONSTANTINOPEL

Brev til »Samfundet« 25. Decbr. 1903

Konstantinopel, Decbr.

Skönt næsten halvdelen af Konstantinopels beboere er kristne, har julen her ingen kraft til at gøre sig gældende. De to forskellige tidsregninger, den gamle og den ny stil, de mange konfessioner og den fuldstændige mangel på helligdagslovgivning træder al julestemning flad, gør festen til en privatsag, lader den drukne i det brogede livs mangfoldige, daglige bekymringer.

Såmange nationer og konfessioner, såmange juleskikke i de tusinde hjem. Hvis omstændighederne da ellers tillader at afbryde det daglige arbejde for at holde jul. Kun Engellænderen kender i denne henseende intet »hvis«; for ham er julen jul, om forretningerne kalder nok så stærkt. Hos ham er helligdagsfreden således indpodet i blodet, at den også under de frieste forhold kræver sin ret. På hans bord må den dampende kalkun og plumbuddingen uvægerlig forkynde julen, kristtorn og mistelten må smukke stuerne, og den høje hat luftes. »The best wishes for a happy Christmas and a bright New Year!« må sendes fra hus til hus og til alle fjærne slægtninge over hele jorden; thi uden sine »greetings« kan Engellænderne ikke holde jul.

Efter Engellænderne kommer Tyskerne, af hvilke der nu er mange i Konstantinopel, med en nogenlunde pålidelig julestemning, der dog under omstændigheder maa vige for forretningsmæssige krav. Tyskerne har bragt juletræerne i mode, og det er nu ret anselige tilførsler af passende grantrær, som årligt kommer fra skovene omkring Brussa for at smykke hjemmene hos Tyskerne, Schweizerne, nogle af Østerrigerne og enkelte af andre nationer, som har optaget den tyske skik at holde »Christbaum«. Men disse træer er dyre, da Tyskerne har monopoliseret tilførselen og paalagt en ret høj akcise, så at mange hjem må nøjes med en lille, grøn kvist, der købes i sidste øjeblik hos en af gadens omvankende blomsterhandlere.

Med største møj ved disse gadesælgere at forskaaffe sig mistelten eller nogle grene, som ligner mistelplanten; lettere får de fat i kristtorn og grankviste, og så går salget flot i Peras hovedgade eftermiddagen før juleaften, idet de nøje og med det skarpeste blik ved at sondre Engellændere fra Tyskere, således at hver nation netop får det grønsel, som passer for den. Kun hvis juleaften indtræffer en fredag, er salget mat og slæbende; thi sælgerne er næsten alle spanske Jøder, altså fromme, så at de sabbat aften ved solnedgang må indstille forretningerne eller overgive dem til græske stedfortrædere, der ikke forstår det så godt.

Franskmændene, Italienerne, de katolske Levantinere, kort sagt alle katolikerne har færre hjemlige juleskikke og gør i det hele mindre ud af julen end de forskellige protestantiske nationer. Katolikerne har deres midnatsmesse, deres fromesse og deres højmesse, som de flittigt besøger, de har deres »emblèmes« med la Sainte Vierge, som fornyes, hvis de i årets løb er blevne ramponerede, og foran hvilke der tændes lys; de har også i ganske enkelte tilfælde og som undtagelse et juletræ, men de har kun få egentlige juleskikke eller nationale juleretter. Derfor er de langt mindre strenge med julefreden end protestanterne, og i Konstantinopel er de meget tilbøjelige til at passe

deres forretninger i juledagene, som om der intet var på færde, for at konkurrenterne ikke skal tage noget fra dem. Da katolikerne af vesteuropæiske kristne er langt de talrigste i Orienten, så er det klart, at denne deres forholdsvis ligegyldighed overfor julen præger den julefest, der indtræffer efter vor tidsregning, efter den ny stil, og som ikke bliver en hjemmenes fest, men kun en anledning til på gaden og i de offentlige lokaler at slå sig mere løs end ellers.

Overhovedet fejres julen i Konstantinopels gader på en måde, der lidet svarer til danske begreber om stille julestemning. Fra de fattige græske bydele strømmer juleaften skarer af børn ud med tam-tam'er, med lygter overklistrede med kulørt papir eller med større, transparente og oplyste arrangementer, som indeholder billedlige eller skriftlige hentydninger til julefesten. Disse unger afsøger de af Vesteuropæere beboede kvarterer, trænger ind i alle forretninger og huse, synger og larmer med deres tam-tam'er og forsvinder først, når de får en gave eller et spark. Hos Grækerne, som udgør massen af Konstantinopels handlende og beværtere, går forretningerne under højtryk til langt efter midnat. De har jo endnu tretten dage til deres jul, og de søger at slå mønt hos Vesteuropæerne, der holder fest, og hvis forretninger lukker forholdsvis tidligt. Variétéer og andre forlystelser har ekstra program uden forud bestemt lukketid, som afhænger af besøget. Dette afhænger igen af vejret. Hvis det er mildt, som det meget ofte er i Konstantinopel på den årstid, kan det blive til en succes, når kirkerne tømmes efter midnatsmessen.

I de græske forretninger halvsover ekspedienterne over disken, ventende på forsinkede købere, i spelunkerne sidder halvdrukne efternølere og trakterer en rusten grammofon, de lygtbærende unger er blevne hæse af den megen skrigen, men tam-tam'erne fungerer endnu, kirkerne fyldes og tømmes, ølstuerne, variétéerne og danseboderne ligeså, droske-

kuskene skændes og slås om passagerer, de mange gadehunde, som forstyrres i deres ro, hyler og gøer, enkelte arrestanter føres af det tyrkiske politi til stationen, og gadens kvinder går på jagt efter bytte.

Dette er billedet af julenat i Konstantinopels europæiske hovedgader. I alle europæiske forretninger passer tyrkiske natvægttere på guld og gods, ægte Tyrker fra det indre Lilleasien, godmodige, påpasselige, ædruelige og ærlige som det guld, de vogter. Når profetens fødselsdag indtræffer, fejrer de den i stille bøn. Isa (Jesus) er for dem også en profet, om end uendelig meget mindre end »Profeten«; men de véd, at han for de kristne er Gud, »Guds søn«, et begreb, som de slet ikke forstår, da der for dem kun er én Gud. Men de undres i den stille natte-time over, at »Guds søns« fødsel fejres på en sådan måde, og de for-agter næsten de kristne for denne forargerlige uværdighed.

Tretten dage efter katolikernes og protestanternes falder de ortodokses jul, altså julen for alle Bulgarer, Serber, Russer og Græker, og da navnlig de sidstnævnte er meget talrige i Konstantinopel, vilde denne jul efter gammel stil have betingelserne for at gøre sig bemærket gennem lukkede butikker, lukkede beværtninger, gammelt brød og manglende tilførsler af andre levnedsmidler, således som påsken gør det. Men medens påsken for de ortodokse er festernes fest, som må og skal fejres af alle, er julen så at sige en fest af anden rang, der under Konstantinopels frie næringsforhold ikke har kraft til at knække forretningsmæssige interesser. Desuden har de ortodokse i syden endnu færre egentlige juleskikke end katolikerne, således at hjemmene i alt væsentligt lades uberørte af den for nordboerne så betydningfulde fest.

Tallet af de lygtebærende, syngende og tam-tam slående børn er ved denne julefest langt større end ved katoliker-nes jul, da der er så uendelig langt flere gader at afsøge. Ud over hele det vidtstrakte Konstantinopel, i alle bydele og forstæder, på begge sider Bosporus lyder de brægende

julesange og tam-tam'ernes dybe dundren. De utallige gadehunde, der overalt forstyrres, opløfter et tusenstemmigt hyl, de mange græske kirker er oplyste, og det offentlige liv, såvel det hellige som det verdslige, varer til langt efter midnat. Men julemorgen findes byen uden synlig feststemning; thi de ortodokse gör ikke meget ud af festen, og alle de andre, den store bys beboere, katolikerne, protestanterne, Jøderne, Muhamedanerne, ja selv Armenierne, der ellers regner efter gammel stil, går til deres forretninger som sædvanligt.

Armenierne har nemlig den skik, at de i stedet for at fejre jul og nytår, fejrer hellig-tre-konger som en samlet fest, der dog bemærkes meget lidt i den store by.

Til julefesten hører jo overalt som et appendix nyårsfesten, der i Konstantinopel for så vidt spiller en større rolle end hjemme, som den franske skik med »étrennes« har skaffet sig borgerret dær, medens julegaver er lidt kendte. Også nyårsfesten, hvor uniformer og høje hatte i rigeligt mål får luftet sig, falder i to afdelinger med tretten dages mellemrum, således at der, ialt i løbet af omtrent tre uger indtræffer fem forskellige store fester for denne af alle nationer og alle konfessioner beboede by. Dette er for meget af det gode, og derfor bliver der forholdsvis så lidt ud af hver enkelt.

EN MISSIONÆRS JUL I KINA

Tchifu, 24. December 1887.

Hvorledes Engellændere holder jul i Kina? Ja, det er noget forskelligt. Nogle morer sig på bedste måde i havne-stæderne, kører om kap og går på sjøv. For missionæren går julen for det meste forbi som enhver anden tid. Vi plejer her at holde en halvårlig gudstjeneste, der minder alle forældre om deres ansvar overfor børnene. Ideen er forresten kinesisk, en af vore indfødte kristne foreslog det, og vi valgte julen som den mest passende tid. Imorgen er det juledag; jeg er rejst hjemmefra, tyve mil ud i landet,

for at afholde denne halvårlige gudstjeneste med altergang, som det falder. Det bliver i et uhyggeligt og koldt rum i en lerhytte i udkanten af en øde dal i en øde, bjærgfuld egn uden græs og træer. Koldt vil der blive mellem den håndfuld kristne, der samles for at bekende deres tro i en af udkanterne af vort distrikt. Til henimod solnedgang venter jeg at tilse 40—50 syge og bagefter om aftenen holde gudstjeneste for dem. Således vil min juledag gå.

Inde i byen bliver der juletræ i foredragssalen, hvor vore hustruer samles med alle børnene, og førstkommande tirsdag, tænker jeg, vi skal have vor julemiddag. Den samler alle, hvor forskellige de end er. For mig går juledag som enhver anden søndag, med arbejde, — og så farvel, de venligste ønsker!

Dawson, Christmas. 308.

FRA SIBIRIEN

I »Nationaltidende« findes i oversættelse fra Fransk følgende fortælling, der giver et lille bidrag til belysning af sibiriske forhold.

»Gæt, hvor jeg ifjor spiste julegåsen«, sagde Konstantin og tørrede sit lyse skæg på servietten.

Vi vidste, at han endnu på den tid boede i sit fædreland, og jeg svarede derfor:

»De spiste ganske sikkert i Deres families skød en prægtig julegås, som var bleven slagtet ved en eller anden af Eders store sibiriske floder.«

Konstantin rystede på hovedet og sagde:

»Nej, jeg havde allerede forladt min familie og i en uge været på vejen til Europa. Jeg kørte med slæde til Irkutsk. Vi havde beregnet, at vi skulde komme dertil juleaften og forblive der natten over. Men vejene var dårlige, og sneen feg så at hestene ikke kunde se, og omtrent klokken syv måtte vi gøre holdt nogle verst fra Irkutsk udenfor det første hus i en lille by, som hedder Zitma (det betyder vinter).

Ligesom næsten alle sibiriske byer er Zitma intet andet

end en lang gade på vejen til Europa. Vore heste standse af sig selv udenfor det første lysskær, som mødte dem. Det var så mørkt, at uden dette lys var vi rimeligvis kørt forbi huset. Men nu sprang min kusk af og gik hen for at banke på porten.

»Er værtshuset her i nærheden?« spurgte han en muschik af et ærværdigt udseende, som var kommet ud med en lampe i hånden.

»Hvorfor spørger du efter værtshuset?« sagde den gamle. »Mit hus er åbent for julegæsten og min stald for hans hest.«

»Jeg har en rejsende med mig.«

»Også han er velkommen.«

Med disse ord satte muschiken sin lampe ned, gik ud af huset og hen til slæden og bad mig høflig om at stige ud og komme ind.

Jeg så straks, at vor vært hørte til den mere formuende bondeklasse, og synet af huset bestyrkede mig i denne formodning.

Det bestod kun af én etage og var, efter skik og brug, delt ved en bred gang i to store rum, til højre gornitza — helligdagsstuen, hvor de smukkeste møbler og helgenbillederne havde deres plads; til venstre køkkenet, hvor vi gik ind.

Da vi trådte ind, rejste muschikens hustru og hans to døtre sig op fra deres pladser foran ilden for at hilse på os, også bedstefaderen kom frem. Jeg husker, at det var en meget gammel mand. Han lo, da han vekslede håndslag med os og det lød, som om han ikke var rigtig klog.

»Domia,« sagde vor vært til sin ældste datter, »overlad de rejsende din plads, for at de kan varme sig.« Den unge pige hjalp mig høflig pelsen af. Hun bar den røde »sarafan«, som giftefærdige piger bærer, og havde sit hår flettet kun i en fletning, hvilket var tegn på, at hun endnu ikke var forlovet.

»Jeg ønsker Dem en mand efter Deres hjærte,« sagde

jeg og satte mig på den træstol, hun stillede hen til ilden. Hun rødmede og gik ud. Bedstefaderen var krøben sammen på gulvet i nærheden af mine sødder. Han syntes at sluge kødet, som blev stegt på spid over ilden, med øjnene. Af og til stirrede han på mig og lo.

Det så næsten ud, som om vor vært havde ventet denne forøgelse af gæster ved julebordet. Han havde den aften på sit bord alle de lækkerier, som en sibirisk muschik kun kan tillade sig én gang om året: først den traditionelle kål, derpå oksesteg, så stegt gås og tilsidst nødder, og samtlige retter skylledes ned med kvass og brændevin.

Dette festmåltid serveredes i gornitzaen. Vi var ti personer ved bordet, min kusk og jeg sad på hæderspladserne ved den øverste ende af bordet.

Jeg havde, da jeg kom ind, bemærket et lille bord, som stod ved vinduet, og på hvilket var stillet en brændende lampe, en flaske kvass og et brød. For hver gang, vi fik en ny ret, rejste husets ældste datter sig og tog et af de bedste stykker, og det bar hun hen til det lille bord.

Nysgerrig spurgte jeg muschiken:

»Det synes, som om en kær gæst mangler ved måltidet, eller måske en af dine er syg?«

Alle tav, og deres blikke vendte sig til vor vært i så åbenbar forlegenhed, at også jeg blev ganske forlegen. Men han svarede rolig:

»Dette brød, denne drik og denne lampe står hver dag rede i et kristent hjem for dem, som man ikke bør se.«

Og vi fortsatte med at drikke »wodka« og synge lystige viser.

Jeg havde ikke forstået muschikens svar og passede derfor på, da man i den almindelige lystighed ikke gav agt på mig, at spørge min nabo:

»Hvem er det, som man ikke bør se?«

»Flygtningerne,« svarede den unge pige og lagde fingeren på munden.

Det havde jeg ikke tænkt på. Zitma er en af de første byer på vejen til Europa, når man kommer fra Niertschinsk, hvor forbryderkolonierne i Kara er beliggende. Da dette fængsel er det hårdeste af alle, rømmer fangerne årligt derfra i hundredevis, mest naturligvis om foråret. Men de kan ikke selv vælge tiden for deres flugt. De må gribe lejligheden, når den tilbyder sig, og er det om vinteren, kan de ikke tænke på straks at komme til Europa. De forsøger at fjerne sig så mange mil som mulig fra fængslet og skaffe sig mad og drikke hos bønderne. Lige fra det indre af Sibirien til Ural må flygtningerne leve af almisser; selv om de havde penge, vilde de ikke vove sig ind i værtshusene. De vandrer altså om natten, alene, og finder langs vejene oplyste vinduer, som de blot behøver at skyde op for at finde det brød og det krus kvass, som står rede til dem. Man hjælper dem, fordi man mener, at det er Gud, som har åbnet fængselsdøren for dem. Men man vil ikke se dem for ikke at behøve at fortælle, at de er passerede, når soldaterne, som forfølger dem, anstiller deres efterforskninger.

Medens den unge pige fortalte mig dette, lød et let slag på vinduesruden. Straks ophørte drikkeviserne, og alles øjne rettedes mod det lille vindu, som blev skudt op udefra. Samtidig hørte man en stemme, som kom fra mørket og sneen derude, sige:

»Gud være med Eder!«

»Med dig også!« svarede muschiken.

Han rejste sig op, men blev stående foran sin stol og sagde:

»Vi ventede dig, din part er rede.«

Udefra hørte man, hvorledes sneen knirkede. Vinduet åbnedes lidt mere, og en hånd ræktes ind. Den famlede omkring, greb derpå brødet og forsvandt.

Vi havde rejst os op, ligesom vor vært; ingen talte. Kun bedstefaderen lo stadig.

Og for anden gang viste hånden sig og greb flasken.

»Tag den med dig,« sagde muschiken uden at dreje hovedet, »det er juleaften. Er der mere, du vil?«

»Bed for mig,« svarede stemmen.

Man hørte, hvorledes han tog nogle drag af flasken, derpå hvorledes sneen knirkede under hans fødder, idet han bortfjærkede sig . . . .

Konstantin tav, han stirrede hen for sig, som om han så muschikernes lamper, der lige fra det indre af Asien til Europas grænser oplyser vejen for dem, »som man ikke bør se«.

Hejmd. nr. 303. 1901.

JUL PÅ SØEN

På et amerikansk krigsskib

Forberedelserne til festen begynder meget tidligt. Når man har forudset, at skibet juleaften vil være i rum sø og ikke i nogen havn, så forsyner man sig, når man forlader de hjemlige eller udenlandske kyster, med alt slags julegrønt. Efter klimaets eller landets beskaffenhed bliver det gran, fyr, ceder eller cypres og dertil et slankt, løvfuldt træ, der bliver pakket ned i skibets kølerum for senere at bruges som juletræ.

Kommandanten véd det eller véd det ikke, det sker med eller uden hans vilje; man véd jo nemlig, at han på festdagen vil lukke et øje til — og tage del i festen!

Også en levende lille gris kommer med om bord og bliver omhyggeligt fodret med køkkenaffaldet.

På festdagens morgen begynder udsmykningen af skibet. Efter gammel skik bliver »juletræet« fæstet til stormastens øverste top. Når det er sket, får træet tre rungende hurra'er, medens folkene svinger huerne. Så følger udsmykningen af skibet, der bliver pyntet fra bov til agterspejl, fra dæk til top, langs vanterne og langs skanseklædningen med grene og løv. Et helt kunstværk bliver det virkelig tilsidst. Imellem løvet hliver der hist og her stukket blå—hvid—røde sløjfer ind eller små flag.

Heller ikke kommandobroen glemmes; den bliver pragtfuldt smykket, og selve kommandanten får af en deputation overrakt en lavrbærkrans, som han hænger op i sin kahyt.

Alle bordene bliver prydede med blomster og løv og alle messingdele i skibet og på dækket er naturligvis pudse så blankt, det er muligt.

Kokken og hans folk har meget travlt i flere dage, og natten før festen bliver lyset ikke slukket i kabyssen. Det går løs med at brase, koge og stege, thi ingen af mandskabet skal »lide nød« i julen, og de skal have en sådan middag, at »de kan huske den i 6 måneder og de næste 6 måneder glæde sig til den følgende julemiddag«.

Efter frokosten er der først en højtidelig gudstjeneste, under hvilken officerer og mandskab bevæger sig tvangsløst mellem hverandre. Efter velsignelsen træder den vagthavende officer frem og oplæser dagsbefalingen, der altid lyder således:

»Hele skibet står til fri disposition for mandskabet! De må benytte Deres fritid efter behag! De må hengive Dem til enhver lystighed; dog er det forbudt at sprænge skibet i luften!«

Denne velbekendte passus bliver modtaget med jubel og endeløse hurraråb, og fra dette øjeblik har kommandanten kun den navtiske førelse af skibet; i øvrigt har han intet at befale, intet at forbyde. Først ved solnedgang indtræder han igen i sin fulde myndighed, og den strenge disciplin begynder atter sin ensformige gang.

Også den strengt forbudte rygning under dækket frafaldes idag, og alle piberne er hurtigt tændte. Tiden til middag, festens »clou«, bliver fordrevet med lystig underholdning, spil, sang, al slags sport, ringkampe, revolvermålskydning, væddeløb, blindebuk osv., alt i hurtig vekslen og under en bedøvende larm.

Pludselig bliver der bomstille! Gongonen bliver nemlig rørt, det er første signal til middagen. Hurtigt forsvinder alle piberne, og der høres jublende råb fra hun-

dreder af struber. På to minutter er dækket tomt, alle er de nede i vaskerummene, hvor de vasker og friserer sig og gör deres fineste toilette för festmåltidet.

Da lyder det andet signal, alle stormer ned i messen, og i et nu er bordene besatte. Og hvilke dejlige ting er der ikke: hönsesteg og gåsesteg, roastbeef, æg, kogt skinke, majskager, dampende buddinger, alle slags kompot og mange andre lækre sager. Præsten beder bordbönnen, og så begynder arbejdet med kniv og gaffel. Der bliver ikke talt meget, men spist des mere. Og — drukket? Nå —! Drukket bliver der, men ikke for meget. Den mest yndede skål, der bliver udbragt, er denne:

»Dette glas for vore kærester og koner. Gid vore kærester snart må blive vore koner, og vore koner altid må være vore kærester!«

Man skåler og drikker, til hvers flaske rødvin er tømt.

Når måltidet er til ende, begiver alle sig igen op på dækket, og hovedspasen for resten af dagen begynder. Den lille, fede gris er kommen ud af sin sti og indsmurt overalt med fedt. Den bliver løsladt oppe på dækket, og mandskabet, de fleste barfodede og i skjorteærmer, forsøger nu at gribe det åleglatte dyr. Der begynder en vild, tåbelig jagt, som lokker tårerne frem i officerernes öjne, medens de i afstand ser til.

Er så grisen endelig bleven fanget, kommer festdagens finale: triumfmusikken! Til denne må skibskapellet afgive instrumenterne, og hvem, der blot på nogen måde kan opdrive »noget at spille på«, er med. Den lykkelige grise-fanger bliver båret i guldstol dækket rundt under en musik, der kunde røre stene. Grisen er imedens kommet ned i slagterummet og giver med sin »svanesang« musikken forhöjet virkning.

Til aller sidst arrangeres et pudsigt »dansebal«.

— Solen er ved at gå ned, og så snart den er forsvunden i horisonten, er den mærkelige julefest til ende.

Kolding Avis 24. Decbr. 1904. Efter en dansk swards fortælling.

JUL I FORBEDRINGSHUSET

Under Overskriften »Min første Jul på Vridsløselille« skriver fængselspræst Johannes Munck følgende i »Sore Amtstidende«:

»Det er nu tiende gang, jeg skal holde jul på Vridsløselille.

Jul på Vridsløselille! Det lyder måske lidt underligt for dig.

Kommer julen også dær? — tænker du. Spærrer murene og jærnstængerne ikke julen ude, så den må stå frysende foran porten uden at kunne komme ind!

De sidder jo i celle derinde, — hver i sit lille rum sidder de og kukkelurer, — hvorledes kan de så holde jul? Jul, — det vil jo da sige at sidde sammen, at synge og glæde sig med hinanden, at fejre fest i fællesskab. Og til en rigtig jul hører der jo da strålende barneøjne og klar og klingende barnelatter, at holde jul med forgrædte øjne, — hvem vil finde det passende?

Lige meget — jeg skal nu for tiende gang til at holde jul på Vridsløselille. Så du forstår da, at det er ingen umulighed.

Ejendommelig — ja, det er vor julefest hær. Og med mange tårer. Og længslen er større og stærkere i julen end ellers. Ensomheden bliver ligesom mere trykkende, når man véd, at nu samles alle de kære derhjemme til fest.

Og dog har jeg aldrig oplevet en sådan juleaften som hær. Så gribende og så betagende, så fyldt med højtid.

Det var min første julefest her. Det er om den, jeg vil fortælle.

— — —

Alt, hvad der kunde tændes af lys, var tændt. På gangene var alle gasblussene tagne i brug. De skinnede og lyste op, som de vilde sige: nu bort med sorgen! Og det var, som om alle ansigter blev mildere, når de sås i den belysning.

Men kirken! Hvordan var det dog, at den så ud! Pyntet med gran fra øverst til nederst, duftende af jul, og lys ved lys, hvorhen end øjet så.

Den unge præst stod for alteret i en underlig bevæget stemning. Hvorledes skulde det gå, dette? Hvordan skulde han hjælpe disse mennesker til at holde jul? Altid før havde han om julen været den modtagende, — nu var det, som der fra alle hjerter kom det krav til ham: du må hjælpe os, du må give os jul!

Og han følte det, som en tung byrde var lagt på ham:
Men så lød salmesangen op til ham:

Glade jul, dejlige jul!
Engle daler ned i skjul,

og det tonede og bruste gennem kirken, som han aldrig havde hørt det før i nogen kirke. Det var, som englene selv sang med, som vilde de »bringe til store og små bud om ham, som i krybben lå«, og da fik han mund og mæle til at tale.

Han fortalte om patriarken Jakob, som for sin synds skyld måtte drage hjemmefra. Og da han således ensom drog sin vej, lagde han sig en nat til hvile, »og han tog en af stenene på det sted og lagde den under sit hoved«.

Da så Jakob et vidunderligt syn. En stige, som nåede fra jord til himmel, og Guds engle steg op og steg ned på den. Og øverst oppe så han Gud, som velsignede ham og forjættede, at han vilde føre ham tilbage til hjemmet igen og ikke slippe ham af sin stærke hånd.

Og Jakob vågnede af sin søvn og sagde:

»Sandelig, Herren er på dette sted, og jeg vidste det ikke. Her er visselig Guds hus, her er himlens port — —«

Den unge præst var så inderlig bevæget, for han følte det: han talte netop til den ensomme, som for sin synds skyld var skilt fra hjemmet, han stod hær overfor den, som var i mørke og som kun havde sten til hovedpude. Men så kunde han da også bringe julebud til disse en-

somme: Hær er mere end Jakob! Hær er mere end en dröm, her er liv og virkelighed! — Jul — det vil sige: himmelen åben:

»Engle sjunger om barnet så smukt.
Han har himmerigs dør oplukt,
salig er englenes sang.«

Gud vil glemme, Gud vil velsigne, Gud vil frelse.

Der lød hulken og gråd i kirken. Det var så tungt at holde jul hær, men det gjorde så godt at græde. Og det var, som om det under tårerne hviskede derinde fra hjertet: sandelig, Herren er på dette sted! — —

Derpå lød igen de gamle velsignede julesalmer, og så var gudstjenesten forbi.

Men juleaften var ikke forbi for den unge fængselspræst.

De råbte jo efter ham, alle disse firehundrede celler, og han måtte derind, række så vidt han formåede, kunde ikke blive færdig. Den ene skulde have brevet fra sin mo'r med de kærlige, alvorlige ord, den anden skulde have det humoristiske julekort fra sin fætter Vilhelm, den tredje skulde have et kærligt håndtryk og et mildt smil, fordi der var ingen, som havde tænkt på ham. Og så var der ham, som ved præstens sidste besøg havde været så bedrøvet, ham måtte der ses til, og så ham, som havde været så afvisende sidst, mon han ikke skulde være tilgængelig i aften?

Hvordan skulde man blot nå til dem allesammen!

Og mon der skulde være kommet nogen ny fange i dag?

Jo, der var en. En dreng på seksten år. En lille, smuk dreng at se til, sorthåret, regelmæssige træk. Men hans liv havde været uregelmæssigt, grimt havde han levet. To gange var han blevet pryglet med ris, og fire gange havde han fået rotting, fordi han havde stjålet, men lige meget havde det hjulpet på ham. Man pryglede ham i stedet for at opdrage ham, og nu var han hær. Men

barnesmilet var horte, og præsten kunde slet ikke finde noget af barneglæden hos dette barn.

Så ringede klokken til sengetid. Og så måtte den unge præst rive sig løs. Så kunde han gå hjem til sin egen juleaften, til juletræ og glæde og hygge.

Men det var, som om et stykke af hans hjærte var blevet derovre bag de høje mure.

Der var denne store, store forskel!

— — —

Nu bereder jeg mig til at holde jul på Vridsløselille for tiende gang.

Den 16årige dreng er nu blevet 26 år gammel, og vi to skal holde jul med hinanden igen. Han har været langt omkring, oplevet og set meget, men endnu ikke oplevet at få jul i sit hjærte.

24. Decbr. 1903. Flensb. Avia.

JØDISK JUL

Også hos jødiske familier trænger det kristne juletræ ind. Uvillien derimod har fået et udtryk i Jüdisches Volksblatt (Wien 2. Jan. 1903) i en feuilletonartikel, hvor der henvises til, hvorledes den kristne juleaften som en familiefest med lys og gaver kan tages til forbillede ved Chanukafesten, tempelvielsesfesten, der blandt Jøder fejres i de samme dage, således at børnene får deres ret og glæde på den jødiske tros grund. Derpå følger skildringen.

Hele familien er samlet om bordet, det er endnu ikke dækket. Øverst sidder bedsteforældrene, for den nederste bordende min ven og hans hustru, tilhøjre er gæsterne bænkede, tilvenstre børnene: den store pige Marie, den tiårige Josef og den femårige Frans. Marie fremsiger chanuka-bönnen på hebraisk, husfaderen oversætter stykke for stykke ordene for de andre børn og for gæsterne. Selv oplæser han derefter chanuka-salmen og fortsætter derpå: »for de store gerninger, Gud har gjort mod vore fædre og endnu gör mod os, så at vi lever, mens vore mægtige fjender, Ægyptere, Grækere, Romere er forsvundne fra jor-

dens overflade, for disse gerninger takker vi ham, den ene, den almægtige. Börnene svarer: »hør Israel, Herren din Gud, Herren er én!« Josef begynder umiddelbart derefter at fortælle om Makkabæernes heltegerninger, om den onde Grækerkonge, om de frafaldne Jøder, der antog græske navne og græsk tro, om Matthias og Juda Makkabi og ender med at sige: »også vi vil være trofaste Jøder.«

Nu lister den gamle bedstemoder, husmoderen og Marie sig bort, lukker omhyggelig dørene efter sig. Frans vil gerne prøve på at titte ind, når døren åbnes, men Josef formaner ham: »du må ikke se! gör du det, tager profeten Elias alt det legetøj bort, han havde bestemt til dig!« Så bliver den lille rolig, men også Josef er dog fuld af forventning, om han også skulde få noget. På éngang råber moderen, om det er varmt nok, ellers er det bedst at lægge noget mere i kakelovnen. Det er det aftalte tegn og betyder, at alt er rede. Börnenes fader siger, at der behøves ikke mere, sér i det samme på sit ur og gör den bemærkning, at klokken er allerede halv otte og Elias har endnu ikke ringet; der skulde da ikke være noget i vejen, at børnene har været uartige. »Nej, det har vi virkelig ikke, hverken jeg eller Josef!« siger Frans. Lige i det samme bliver der ringet stærkt inde i den store stue, dørene bliver slåede op på vid gab, moderen kommer løbende: »har I hørt, drenge, at det ringede? Profeten Elias var her!« Börnene stormer ind i stuen, der stråler af lys. Midt på gulvet står på et lille bord, der er dækket med grønt og mos, en ottekantet opsats. Otte lys er tændte og opstillede ved hver af de syv sider, med en særskilt farve for hver side. Fra den ottende side vajer på en stang, omviklet med grønt, en hvid fane med Davids blå våben. Drengene råber straks hver for sig: »hvilke lys hører mig til?« Marie, som har ordnet det altsammen, giver forklaringen: »hver har otte lys, — efter de otte dage, olielampen brændte i Jerusalems tempel. De mørke- og lysegule er bedstefaders og faders, de har jo mange bekym-

ringer; de to rækker hvide lys betyder moder og bedstemoder, fordi de er så gode imod os. De røde er Josefs, han vil jo være soldat, de grønne tilhører Frans, fordi han er den yngste, og de blå er mine, fordi . . .« — »Fordi du er en blåstrømpe«, fortsætter bedstemoder, der slet ikke kan få i sit hoved, at Marie skal lære latin. »Hør nu, börn«, siger deres fader, »bedstemoder har endnu slet ikke sagt os, hvad den får, hvis lys brænder længst.« Börnene jubler i vilden sky, alle rækker hverandre hånden og danser rundt om den gamle farmoder. »Bedstemoder, skynd dig, sig i en fart, hvad får det bedste barn?« Langsomt og betænksomt siger den gamle dame: »det ligger i en pakke dærhenne på kisten.« Hun forstår altid at indrette det således, at det rigtige lys bliver ved at brænde.

Men lad os nu se, hvad profeten Elias har bragt med sig. På et bord ved en af væggene er gaverne fremsatte. Fra alles munde kommer et udråb af tilfredshed. Fader og moder får farmoders sølvlysestager, de kysser hende taknemmelig på hånden. Marie får et lille smykke, drenge får bøger og soldaterudrustning. Bøgerne lader de ligge, sabler, flag og trommer griber de efter og fylder stuen med larm.

Imidlertid kommer stuepigen og melder: »bordet er dækket!« Så samles alle til det festlige måltid. Da suppen er spist, fyldes glassene, drengene får i anledning af dagens højtid deres part. Da siger deres fader: »hold nu din tale, Josef!« »Vor gode kejser, Frans Josef leve!« Alle råber: »han leve!« Men Frans har også noget, han skal have sagt: »må jeg også, fader?« — »Hvad vil du, din prop?« — »Profeten Elias leve, han leve!«

Så endte aftenens højtid omsider uden det kristne juletræ, men börnene fik dog både lys og gaver og medtog fra festen indtryk fra deres eget folks stolte minder.

DEN ENSOMMES JUL

Så er vi da nået til den store dag, som hedder Aften, fordi der ingen ret julestemning fødes, før mørket falder på og lysene tændes.

Herre du min Gud, hvor vi mennesker driver af sentimentalitet, endogså de af os, som forsøger at forskrække med barskhed. Der er inde i selv den koldsindigste spotter et ømt sted, der ikke kan tåle at berøres af julen, uden at der kommer ham fugtighed i øjnene.

Vi har vel alle, i alt fald alle mandfolk, en eller anden gang forsøgt at forhærde os. Vi har sagt: »nej, min sandten om vi vil være med til den barnestue-romantik. Vi lader som ingenting. Vi spiser vor sædvanlige middag på vor sædvanlige beværtning, går derefter hjem og arbejder eller læser en god bog. Og så færdig med den juleaften!«

Men ikke så snart er man kommen ind på den øde kafé, før det begynder at krible og krable i en. Alle de kendte stamgæster er borte. Frøknen bag bufetten sidder pyntet, med en buket foran sig, og opvarteren ser medlidende på den ensomme gæst. Og hvis gæsten giver sig god tid og, efter at have drukket sin kaffe, forlanger de illustrerede blade, — fyldte med lutter lyserøde julebørn og andet idyllisk gögl, — så kan det hænde, at den ellers så høflige opvarter med gnavne miner giver til kende, at kaféen i aften helst er fri for langvarige besøg.

Så rejser gæsten sig og går. Han vil forjage grillerne ved en spaseretur. Men overalt møder han folk, der travlt haster til julefest. Og snart er gaderne tomme, mens der fra alle huse stråler lys og lyder latter og sang.

Endelig søger han fred i sin egen stue. Men i postkassen ligger en lille elskværdig epistel med »tusind gode ønsker« fra en lille elskværdig person, der for denne ene aften skyld foretrækker den hjemlige risengrød for selv hans behagelige selskab.

Han begynder at føle sig som det ensomste og mest

forladte menneske i verden. Han mindes ifjor og iforfjor og alle de mange barndomsår. Der lyder musik og trippen af barnefødder fra etagen ovenover. Han griber sig i at sidde fordybet i fjærne tanker med en opslagen bog i hånden, nynnende den kendte melodi med.

Så kapitulerer han, begynder, — hvad der er en ufølsom sjæls værste falliterklæring, — at læse gamle breve og ender med, efter at have haft alle mulige roman-anfægtelser om at gå ud på gaden og samle fattige børn til fest hos sig, at falde i søvn i sin lænestol for et par timer efter at vågne, tung i hovedet af urolige drømme og bitter i sindet over sin egen forladthed.

— — Derfor: prøv ikke på at gøre oprør mod julen. Den er stærk og uovervindelig, fordi den er så blødt vatteret, at intet kan hugge eller skære i den.

Og derfor: I, der ikke har noget sted at søge juleselskab, benyt jer af den menneskekærlige indbydelse, en frederiksborgsk hotelvært har udsendt: mod så og så mange kroner pr. dag besørger han en hyggelig og stemningsfuld jul for ensomme herrer og damer.

Og således: glædelig jul over hele linjen.

Politiken nr. 359. 1898.

ANMÆRKNINGER

- S. 7. »Lygte-fest« se Journal of Amer. Folklore X. 24; E. Rohde, *Psyche*² I. 239 anm. 1. med henvisn. t. Preuss. Expedition nach Ostasien II, 22; udførlig redegørelse H. Weipert, Das Bon-Fest i Mitt. d. deutsch. Gesellschaft für Natur u. Völkerkunde Ostasiens VIII, Theil 2 s. 145, jfr. Lafcadio Hearn, Glimpses of unfamiliar Japan 1 (1908) 105 flg.; Gentl. Magaz. Library. III 217.
- S. 9. »Kina« se J. D. Vaughan, Manners & Customs of the Chinese, Singapore 1879 s. 34; Henningsen, Det himmelske Rige, 1887, s. 58; Doolittle, Social Life of the Chinese, London 1868 s. 167. flg.; Zunjiernes dødsfest, se XII Annual Report of Ethnology s. 338, jfr. s. 334; tilsvarende skikke, se Tylor Anfänge d. Civilisation II, 35 flg.
- S. 10. Vedafolkets dødsfest se Oldenberg, Die Religion des Veda s. 549 flg.
- S. 11. Persernes dødsfest se E. Lehmann, Zarathustra s. 81 flg., istedetfor Fravashierne er sat: fædrene.
- S. 12. Altheia se Iliaden IX. 569; Rohde *Psyche*² I. 119¹. — Mundus, Preller, Röm. Myth.² 456 flg.; Anthesteriefesten se Preller, Griech. Myth.² I. 315. 612; samme forf. Demeter, Persephone s. 228 flg.; Rohde *Psyche*² I. 237 flg. — Gravriget star åbent, mundus patet, Preller RM.² 457.
- S. 13. Feraliafesten se Preller RM.² 483, Ovid Fasti II. 531 flg.; Bekker Gallus III.² 297; Lemuralia festen se Preller RM.² 499; Ovid Fasti V. 419 flg.
- S. 15. Adelen hedensk se Augustins Confess. lib. VIII. 2.
- S. 16. Kirkemødet i Hippo: Concil. Hipponense, can. 29: »populi ab hujusmodi convivii, quantum fieri potest, prohibeantur« se Kurtz, Handb. d. Kirchengeschichte I. (1853) § 239. 1. — Profana »sacrificia mortuorum« forbødes 739 af pave Gregor, 742 af Childerich, den sidste Merovinger, se Mannhardt Germ. Myth. 722; sjæle færdes, hvor støv hviler: »mortuorum animas circa tumulos et corporum suorum reliquias oberrare«, Lactantii Inst. II. 2 se Kurtz I. § 240. 1. — Tænde lys, Conc. Illiberis (305) can. 34: »cereos per diem placuit in coemeteriis non incendi, inquietandi enim Sanctorum spiritus non sunt«, Kurtz I. § 100. 3. — Augustins moder se Confessiones VI. 2, jfr. nutidsskikke:

- begravelsesmåltid på selve den friske grav (Hautes Alpes) se Tr. pop. XV. 153. — Balsamere de døde, Budge, *Egyptian Ideas of Future Life*, (London 1899) s. 80. — Bispemødet Tours se Trede, *Das Heidenstum in der röm. Kirche* III. (1890) s. 116 flg.; Scheible, *Das Kloster* VII. 101. — Gregor Store, stedet delvis anført Kurz § 238. 1.
- S. 17. Allehelgensfest, Allesjælesdag se Fredr. Nielsens og Herzogs *Kirkelexica*; legenden, Pitré, *Archivio per lo studio delle tradizioni popolari*, XVIII (1899) s. 582; Bollandisternes *Acta Sanctor.* 1 Januar; Tylor *Anfänge* II. 37 anm. 2, jfr. Ndl. Vlk. XIV. 133 flg. Oversættelsen af Th. Celanos sequens, dies iræ af højskolelærer Marius Kristensen i Askov, andre oversættelser af J. M. L. Hjort, Kbh. 1849, af hvilken verset »blege kind af skam må gløde« her er lånt, og af R. Jahn Nielsen, *Katholiken* nr. 43, 1901, hvilken jeg skylder redaktøren Johannes Jørgensens velvillie.
- S. 23. Legendens om barnet fra Bristol se W. Carew Hazlitt, *Tales & Legends, of national Origin*, (London 1892) s. 6; fortællingen stammer fra 14de årh.
- S. 30. Sjæle ringes ud, se ZfM. III. 341 »Seelenauslauten« (Tirol) jfr. Ndl. Vlk. XIV. 173. — Egnens befolkning, se Tr. pop. XIV. 621 (Franche Comté); Meyrac, *Trad.. Coutumes, Légendes des Ardennes*, s. 23. — Alt arbejde ophører, se RD. *Festliches Jahr* s. 329 (Flandern); Pitré *Arch.* VIII. 574 (Friaul). — I hjemmet, se Souvestre, *Les dern. Bretons* I. 11. — Måltid, hvedebrød og mælk, se RD. Böhm. 493; Lippert, *Christ., Volksgl. u. Volksbrauch* 665; Allesjælesaften efterlades bordet dækket med brød og vin til de døde (Perigord) se Tr. pop. XV. 153. — Ærter og bønner, se P. *Arch.* VIII. 38 (Ital.); P. Spettac o. Feste 406. — Hirsegrød, se Tr. pop. XIV. 622 (Franche Comté). — Kold mad, se Lippert 665, RD. Böhm. 494; Wuttke nr. 752. — Drikkes på dødes velgæende, se Mannh. *Germ. Myth.* 724 (Périgord). — Blive hjemme, se Tr. pop. III. 599 (Bretagne). — Kager: »soul-mass-cakes«, se Hazlitt, *Antiq.* I. 216 flg. med rimet: »soul, for a soul cake! sjælebrød, »Seelzöpfe«, »Todtenbeindlic«, se Rochholz, *DGl.* I. 327 flg., Ndl. Vlk. XIV 136. flg. — Italiensk sukkergodt, se afbildn. *Rivista* I. 239; billeder fra Mexico, Starr's *Catalogue of Mexican Folkl. Collect.* 1899, *Folklore Society's* bind XLIII (1898); jfr. »chiavi« (nøgler) af sukker på S. Pietro festen, Palermo, P. *Arch.* XII. 283.
- S. 31. Badstuen, Grimm, *Myth.* 865.a*. — Lys i vinduer, jfr. Flensb. Av. nr. 72. 1904, »Desertøren«. Roman af R. Buchanen, »han så, at der strålede lys i alle vinduer i byen, for at vise de hedenfarne sjæle vejen« [Allesjælesnat] (Bretagne). — Viede voksllys, Monseur, *Bullet.* d. Folkl. III. 24. 191; RD. Böhm. 493; Wutke nr. 752. — Et lys for hver, gerne flere: »an einen ähnlichen Vorgang knüpft wol das Sprüchwort an: auch dem Teufel muss man ein Lichtchen aufstecken«, Lippert 665,

- jfr. Ndl. Volksk. XIV, 177. — Ild på arnen, le Braz, *Legende de la mort* s. 274; 284: »le feu est entretenu dans âtre par une énorme bûche, la bûche des défunts« (Bretagne). — St. Hansdagstide, le Braz, 280. — Spor af de døde i aske, se Mhardt Germ. Mythen s. 723 m. henv. t. Neue Preuss. Provincialbl. (1850) X. 116. 159, jfr. dværges spor i sand, Grimm Myth.² 430 anm. — Vievand, Wutke nr. 752; v- køler de døde, Schönw. I. 296. — Lamper på arne: Heyl, Volksagen aus Tirol, 761. 52, »Am Allerseelenabend lässt man ein Öllicht für die armen Seelen brennen, dieselben dürfen dann kommen u. mit dem Öl ihre Brandwunden bestreichen«; Zingerle, Sitten des Tirolep Volker nr. 1470: »Am Vorabende des Allerseelentages wird ein Seelenlichtlein auf dem Heerd angezündet d. i. eine mit Schmalz gefüllte Lampe. Da kommen dann die leidenden Seelen um mit dem geschmolzenen Fette die Schmerzen ihrer Brandwunden zu lindern«, jfr. nr. 1471; Z. f. M. III. 342, »ein Seelenlichtlein«, en lampe fyldt med fedt; Wuttke nr. 752: lampen er fyldt med smør, ligeså Grohmann, Aberglauben aus Böhm. u. Mähren 198.¹⁸⁹¹. — Trefod, ildgaffel se Wuttke nr. 752; skulde trefoden være varm, lægger man til advarsel en brand på den, at de døde kan vogte sig, le Braz 269. — Glas, se Pitré Usi IV. 62. — spand i køkken, Schmeller Märch. u. Sagen aus Wälschtirol 238.⁸⁹; spand foran dør, Tr. pop. IX. 461 (Corsica).
- S. 32. Senge: Rivista delle tradizioni popolari italiane II. 323 øv. (Alto Polesine), Giovanni, Usi del Canavese 135; P. Arch. XIII. 531 (Sardin.). — lænken på arnestedet se Finamore, Credenze Abruzzesi 183. — Feje se le Braz 270. — De omtalte skikke fra Schwaben se Rochh. Deutsch. Glaube I. 423 flg. — Italien se Pitré Archivio III. 292. — Hohenkrähen se Meier, Schwäbische S. nr. 85.1; Rochholz, I. c.
- S. 33. Bordet dækkes se Rivista I. 380, bord dækket, lys på det (Bari), jfr. s. 228. 376. 943; I. 71: Allesjælesnat må huset stå åbent for forfædrenes sjæle, man må fremsætte mad og drikke til dem og sørge for en god ild; der må henlægges en kniv på bordet, men den må ikke stikkes fast i brødet. En mand, der syndede herimod, blev funden næste morgen med kniven i struben (Valsesia); Finamore, Abruzz. 187, på bordet sættes brød, vand og et lys, som brænder hele natten, til at lyse for de døde, som kommer hjem; næste morgen gives brødet til fattige; P. Arch. XIII. 531 (Sardin.); Melusine I. 14: når man havde spist Allehelgens aften, sattes et nyt aftensmåltid på bordet, man øste suppe op i tallerkenerne og hældte æblevin i glassene, derefter blev vinduerne lukkede op og alle gik bort, og såsnart klokken slog 12 og Allesjælesdag begyndte, ventede man, at de afdøde slægtningers sjæle kom for at tage del i familiemåltidet; Tr. pop. IX. 213, mens man går i seng, lader man et tændt lys stå til de døde, Allesjælesdag, og man lader det brænde hele ugen. Sædvanlig har man

en lampe: en skål olie, hvori et stykke salt, som bærer den brændende væge. (Alpes marit.). — Retterne: se le Braz XL, Allehelgensaften dækker man bord til de døde i køkkenet med en ren hvid dug og fremsætter til dem tykmælk, varme pandekager (crêpes) og frugtvin. Når de kommer, kan man høre dem flytte med skamlerne, sommetider ombytter de også tallerkenene, jfr. s. 284 (Bretagne); Zingerle Sitten nr. 1466, aftenen før Allesjæle sætter man efter at have spist til aften mælk og pandekager (Krapfen) på bordet og lader dem stå urørt til næste dag, de gives da til fattige, jfr. nr. 1470. — særegne hvedebrød se Wuttke nr. 752 »besondere Kuchen für die armen Seelen«, jfr. ZfM. III. 842 (Tirol); man bækt eigenthümliche Kuchen, die i Lechrain Seelzöpfe heissen zum Nachtmal u. lässt sie für die armen Seelen auf dem Tische stehen, Leoprecht. Aus d. Lechrain 199 jfr. Mannhardt Germ. Myth. 723; disse kager kaldes »Seelen« (Schwaben), »Seelenbrätzen« (Augsburg), »Spizlein« (Nürnberg), »Seelenwecken« el. »Seelenzöpfe« (Bayern ellers), »heilige Strizel« (Østerrig), »Seelchen« (Böhmen), »Seelstücke« (Tirol); i Tirol lader man levningerne stå på bordet, stiller tændte lys rundt om og siger: »det er sjælenes!« se RD. Festl. Jahr. 380. — Levninger af maden se Mhardt, Germ. Mythen 724: i Perigord holdes Allesjælesaften et familiemåltid, man drikker paa de afdøde slægtninges og forfædres velgående og lader af hver ret levninger blive stående natten over på bordet, sætter også kød og vin frem, med henvisn. t. De Nore, Mythes, coutûmes s. 147; slgn. Mhardt l. c.: i Dauphiné hensættes mad til de bortdragende døde for at styrke dem på rejsen; i Odenwald koger endnu mange mennesker dagen før fastelavnssøndag det bedste og lækreste, de har, sætter det på bordet, lukker vinduerne op for englene og lægger sig så til at sove, se Grimm Myth.¹ CV.⁸⁹⁶; jfr. P. Usi II. 230, i de første 3 dage efter et dødsfald hensættes på Sicil. mad og drikke i hjemmet til den døde. — Mad på arne se Lippert 665 ned. man henkaster madstykker til sjælene på arnen og skænker mælk til dem; Meyer, Germ. Mythol. 73, man kaster brødkrummer og stegfedt i ilden til sjælene med henvisn. t. Tacit. Germ. XI. 20; jfr. ZfM. III. 31.²⁵. — Foran huset se Heyl 761 ⁶⁸: Allesjælesdag sættes mad (»Todtenopfer«), forud »auf dem Ritten«, foran huset.

S. 34. Kål se Finamore Abruzz. 181. d. »tre conche col romaiuolo dentro«. — Ej smække med vinduer el. døre se RD. Festl. Jahr 330 (Antwerp.) jfr. Z. f. M. I. 240.⁸ (Mosel), Urquell III. 39 (Schlesien), jfr. Fritz. Lapp. 145 . . . »den dørkjærring, som man ofte hos os beskylder for at blæse lyset ud, . . . om hvilken man på Færøerne hører samme tale (Antiqu. Tidskr. 1849—51, s. 305.⁸: »dørkærlingen blæser lyset ud«). Men den d- er vistnok ikke andet end en af de arme sjæle, som, uden at kunne finde ro, efter døden færdes omkring

- i menneskernes nærhed og gör dem fortræd. — Mundkurv se Starr's Catalogue 84. — Velsigne se Rivista I. 228, natten mellem 1ste og 2den November dækkes et aftenbord rigere eller fattigere efter familiens evne. Intet af hvad der fremsættes, mad eller drikke må røres [af de levende], da alt udelukkende er bestemt til de døde, som den nat har lov til at forlade deres grave og færdes i deres slægts hjem. Det er den almindelige tro, men der er en anden. I samme nat gengælder sjælene i skærsilden deres slægtnings bønner og gaver ved at velsigne bordet: enhver som smager på maden får lykke ifølge (Puglia). — Mexico se Starr's Catalogue 84; billede af bordet med dødsmaaltidet s. 89 beskrivelse hos Starr og i Amer. Folkl. X. 106.
- S. 35. Dødssangen, le Braz s. 280 [overs. af Kirst. Møller].
- S. 37. Kastanier, frugtvin o. d. flg. se Trad. pop. III. 50 [Bretagne].
- S. 38. De Dodes sangere [overs. af Kirst. Møller], se le Braz 284 (Bretagne); en melodi, Tr. pop. X. 88.
- S. 39. »våner nu alle s. sove, se Meyrac, Trad. des Ardennes 24; Monseur, Bulletin III. 25; Trad. pop. XIV. 622.
- S. 40. To hold se Trad. pop. III. 599. — Lighåre se Leoprechting, Lechrain s. 199. — Kirken oplyst se Finamore Abruzz. 183, Monseur, Bulletin III. 29. — Navne oplæses se RD. Festl. Jahr 331.
- S. 41. Et Træ har håb se Jobs bog 14.7 flg. — S. Marcuolo se Crane. Ital. popul. Tales s. 234.
- S. 42. Døde ved ulykkelige hændelser osv. se Finamore, Trad. Abruzz. 103.4 jfr. Preller, Röm. Myth.³ 500 »Larvæ schlagen die Lebendigen mit Wahnsinn«.
- S. 43. Udøbte børn, le Braz 270 (Bretagne). — Museham se le Braz 131. — Myrer se Pitré Usi IV. 61 ov. — Fluor se le Braz 132. — Sommerfugle se Cosquin Cont. pop. de Lorraine. II. 175; Mélus. IV. 126; Sébillot, Coutumes pop. de la Haute-Bretagne (1886) s. 151. 157; se om mange andre skikkelser Mannhardts Germ. Mythen s. 749 a; Gr. Myth.³ 788 flg.; Wuttke nr. 60 flg. — Mikaelskirken se Z. f. M. I. (Tirol) 7—9; Zingerle, Sagen aus Tirol² (1891) nr. 329—32; Alpenb. Mythen 215.11. — I tudserne fattige sjæle se Zingerle Sitten nr. 1477 (Tirol); Schönw. I. 286.8; Peters Volksth. II. 75; Z. f. M. III. 30.18 (Kärnten); Wuttke nr. 763.
- S. 44. tudsen ved arnen se Alpenburg Mythen 216.11. — Smålys se Z. f. M. I. 242.17 (Mosel); Alpenb. Myth. 135; Savi-Lopez, Leggende delle Alpi 206; lys sat på biller, brugt som æventyrmotiv Grimm KM. nr. 192; slgn. P. Arch. IV. 140, smålys sættes på biller Kristi Himmelfartsdag, jfr. P. Archivio III. 191, en overtroisk person kyskes ved sådanne smålys. — Jamren se Birlinger Sagen I. 389.
- S. 45. Schwaben se Birlinger Volkstüml. I. 283. — Bretagne se le Braz 273. — Skære grene, vissent lov se Monseur Bulletin III. 28.205. 205. (Belgien.) — Stendynge se le Braz 308. — Træ se le Braz¹ 131 jfr. I.²

194. 197; Schönwert I. 291. (Oberpfalz). — Gærdestavre se Schönwert I. 287.¹¹. — Vejens spor se Schönw. I. 287.¹². jfr. s. 305.¹¹. — Halm-bånd se Schönw. I. 287.¹².
- S. 46. Fejekoste, halmknipper, møddinger se Grohmann, Aberg. aus Böhmen 198.¹²⁸⁶. — Dörtrin, dör, port se ZfM. I. 240.⁸; Meyer, Mythol. 73; Wolf Beiträge I. 214.¹⁴¹ (Rhin); Wuttke nr. 750: ein Bettlerlied in Hessen lautet: »ei orm Seelche sass henger de Dehr on guckte ganz trurig hervör«, jfr. nr. 752; Leeb, Sagen Niederösterreichs I. 30; Monsieur, Bulletin III. 28.²⁰⁴. — Kedelskede se Trad. pop. XIV. 622. — Gulv se Wuttke nr. 752; Schneller 238.²⁰. — Klirrer skeer osv. se Wuttke nr. 753; Grohmann 198. — Theobald se Legenda Aurea³ ved Grasse (1890) s. 731; (c. 1250).
- S. 47. Sakse se Vedels oversættelse s. 32; Müllers udgave s. 14, jfr. Weinhold Z. f. V. IV. 256, K. Maurer: die Hölle auf Island.
- S. 48. Tre Herrer se Alpenburg, Deutsche Alpensagen s. 66 nr. 72.
- S. 50. Alpebonde se Alpenb. Alpens. 132 nr. 30. jfr. nr. 75; Mythen s. 144. 151. nr. 5, 190. nr. 60; Zingerle, Sagen aus Tirol² 280 nr. 503. — Gemsejægere se Vernaleken Alpensagen 165. — Brandenbergerdalen se Zingerle Sagen 281. nr. 504; Vernaleken Alpens. 165. — Rød sne se Vernaleken, Alpens. 279 nr. 99. — Skarer af sjæle se Savij-Lopez, Leggende 196, Alpi 37. 61. 196. 201; P. Arch. IX. 399; Gaetano de Giovanni, Usi, Credenze, Pregiudici del Canavese s. 134; Tr. pop. VII. 324; Vernaleken, Alpensagen 279, Mythen 361, jfr. Tr. pop. X. 409; slg. Selma Lagerlöf: Gamla Agneta s. 133 i Drotningar i Kungahälla 1899.
- S. 52. Klammer se Alpenburg, Mythen 138 »die Klamm Männer, jfr. 158.¹².
- S. 54. Hvilestunder, de pinte sjæles se Graf Miti I. 241, il riposo dei dannati; alle sjæle hviler fra aften 31. Oktob. Allesjælesdag over. Folklore X. 129. (Irl.). — Kirkeklokkerne ringer se RD. Belge II. 238; Wh. VI. 208: die armen Seelen (die im Fegfeuer erlässliche Sünden abbüssen) werden ausgeläutet u. suchen ihre Heimat auf . . . Am Allerseelentage werden die armen Seelen wieder eingeläutet u. dann müssen die, welche noch nicht erlöst sind zurück in ihre Gräber schlüpfen (Gossensass); Z. f. M. III. 341 (Tirol); Wuttke nr. 752. — Lys på gravene se Finamore, Abruzz. 181. b. — Skarer, talrigere end træernes blade se Tr. popul. III. 599, plus nombreux que les feuilles qui tombent des arbres, plus serrés que les brins de l'herbe, qui pousse dans les champs (Bretagne); le Braz 274: aussi pressées que les brins d'herbe dans les champs ou que les gouttes d'eau dans l'averse sont les âmes, qui font sur terre leur purgatoire; — »som de er skal vi blive«, jfr. »Was du jetzt bist, war ich auf Erden, was ich jetzt bin, wirst du auch werden«, A. Petak, Grabschr. aus Oesterreich

- (1904) nr. 17 flg.; Tr. pop. VIII. 590: la nuit de la Toussaint on ne laisse rien de hors: les chevaux sont à l'écurie, les bestiaux dans l'étable. A partir du minuit surtout, personne n'oserait sortir. C'est l'heure sainte, où les âmes des trépassés peregrinent sur la terre. (Ile-et-Vilaine); Monseur Bulletin III. 28.¹⁰⁷. — Ingen går den nat. notte dei morti, ud, P. Arch. IX. 525; kvæg ej på græs, Ons Vkl. XI. 140.¹¹.
- S. 55. Jean Lemaitre se Sébillot, Trad. & Superst. de la Haute Bretagne I. 225 flg.
- S. 56. Møllerejsen se Pitré, Archivio IX. 525.
- S. 57. Esterne se Kreutzwald, Der Ehsten abergl. Gebräuche (St. Petersb. 1854) s. 89; Grimm Myth. III⁴ 489.⁴⁸, II³ 865 anm.* — Skikken oplyses se Tylor, Anfänge d. Kultur II. 39; Rohde, Psyche I². 239 anm.¹ jfr. Gomme Ethnol. in Folkl. 120 flg., Jevons, Rom. Quest. XXXVII.
- S. 58. Et Træk fra slaviske folk se Volkov, Am Urquell VI. 25, jfr. skifting fejes ud, Kr. Sagn II. 30.⁵¹ flg.
- S. 59. Flyver hjem se Wh. Vlk. VIII. 397 (Bayern). — Rejser sig. dans se Meyrac 23. — Hvidklædte se Pitré Usi IV. 58.
- S. 60. Monte Erice se Pitré Usi IV. 61. — Vandpyt se Monseur Bulletin III. 29.¹⁰⁸. — Messer se Mélus. III. 76.², Zingerle Sitten nr. 1467. — Bønner og messer se Tr. popul. I. 355. — Allehelgensdag se Monseur Bulletin III. 99. — Synskes fod se Tr. pop. IX. 460 (Corsica), jfr. Feilb. Ordb. III. 175.³ a m. henv.
- S. 61. Korsvej osv. se Finam. Credenze Abruzz. 182. — Graver se Wolf Niederl. Sagen nr. 319. — Verviers se Monseur Bulletin III. 29.¹⁰⁸. — Sicilien se Pitré Usi IV. 61.
- S. 62. Tårekrukken se Tr. pop. XIV. 91 flg. jfr. Feilb. Ordb. tåre.
- S. 63. Vogns rullen se Tr. pop. I. 355; Bosquet Normandie 276. — Gå i drømme se Finam. Credenze Abruzz. 182. i.; Giovanni, Usi Canavese 135.
- S. 64. Ligsærk se Pitré Usi IV. 60. — Norditalien osv. se Maria Savy-Lopez Leggende 107, Alpi 113 flg. — Hyrde forsinket se Giovanni, Usi Canavese 137.
- S. 65. Baie des Trépassés se Souvestre, Les derniers Bretons (1854) I. 37
- S. 66. Benrade se Tr. pop. I. 355 jfr. XIV. 91; Bosquet, Normandie 276. Harpiksfakler, silkesko se Pitré Usi IV. 60; Tr. pop. IX. 213.⁵¹ (Alpes marit.). — Tirol se Panzer, Bayrische Sagen II. 103.¹⁵⁶. — Flytte med Stole osv. se le Braz XL. — Falder ske ned se Zingerle Sitten nr. 474. — Fromme sjæle se Tr. pop. IX. 460: anima benedetta della parte di Dio, parla e dii to besoqui (Corsica).
- S. 67. Gode og artige børn se Pitré Usi IV. 60; P. Archivio XVII. 313; Pitré Spett. Feste 398—403. — Allehelgens nat se Rivista I. 492, La festa dei Morti.

- S. 69. Udskær se Munchs digt, Samlede Skr. I. 151.
- S. 70. Savoyens Alper se Giovanni Usi Canavese 138. — Bretagne se Tr. pop. III 599.
- S. 71. Posen se Knoop Posen 136 flg. — Hvileløse sjæle se Finam. Tr. Abruzz. 103.⁴⁶. — S. Maria Maggiore se Pitré Archivio XVII. 314.
- S. 72. Dø af rædsel se Finam. Credenze Abruzz. 184; jfr. Heyl 474, Valborg nat de dødes messe; Schönwert I. 277.¹⁰, levendes livslivs brænder på alter; fejes navne meddeles af en af de døde. — Wer durch Zufall die Messe mit angehört, muss, so wie der Segen erteilt worden ist, so rasch als möglich davon laufen u. sein Körbchen dallowen, sonst ist er verloren, RD. Böhmen 494. »Va, questa messa non è per te ma per noi altri morti. La dice un prete, che non l'aveva detta in vita; e la sentono coloro che non l'hanno sentita, quando erano vivi. Si rimanessi qui, mentre il prete dirà il primo Dominus vobiscum, cadresti stecchita.« Finam. Tradizione Abruzz. 105.
- S. 72. Kamnitz, se Zs. f. Oestr. Vlk. IV. 304. — Spøgelsepræstens messe se Sébillot, Litt. orale de la Haute-Bretagne 192, tome I of Litt. pop. de toutes les nations (1881); jfr. Trad. pop. XIV. 500 hvor tid ej er angivet; Sébillot, Contes pop. de la Haute-Bretagne I. nr. 43 i Marts; Bladé, Contes I. 287, hvor dette træk er indflettet i et æventyr: helten skal modtage sakramentet af en død præst; Sébillot, Litt. orale de l'Auvergne s. 103 nr. XIV. jfr. Tr. pop. XIV. 123, I. 86; enkens ring, hun ofrer, findes indsprængt i altersten, Le Braz I.² 63 flg. II.³ 37; P. Arch. VII. 214 flg., IX. 528; motivet beuyttet som opera (?) se Tr. pop. XIII. 128. — Sagn fra Frankrig se Mélus. III. 76. — Afdøde moder se le Braz 287. — Offrer se Z. f. M. I. 240.⁹ (Mosel).
- S. 74. Kirkegardens lage se Trad. pop. VIII. 122, er det dødningsdansens billeder, der her finder udtryk? — Stærk røst se P. Arch. IV. 432 (Bretagne). — Tiggeren Johannes se le Braz 157 (Bretagne).
- S. 75. Vilde Jagt se Leoprecht. 200: das wilde G'jag, die Holzweiblein, die verwünschten Seelen. — »Allesjælesstorm« se Zingerle, Sitten nr. 1469 »Allerseelenwind«. — Sjælevognen se RD. Belge II. 237; Monsieur Bullet. II. 28.¹⁰⁶ »Zielwagen«. — Spøgelsejægeren se Trad. pop. XIV. 622 »le chasseur maudit«; Hardw. Trad. 153 »The Spectre Huntsman«. — Højene åbne se Bran I. 210. — Dyr far rust og mæle se Trad. pop. III. 51 (Bretagne). — Gå årsgang om hus se Amer. Folkl. VI. 260 (Irland).
- S. 76. Ligbære se Zingerle Sitten nr. 1474; Wuttke nr. 385; Heyl S. 191.⁶⁸. — Fortryllet pige, RD. Festl. Jahr 330 flg. — Usynlighedskåbe, Zingerle, Sitten nr. 1473. — Besøg v. gravene se Tautphoeus, Initials k. 18; Trede I. 185. — Brüssel, Paris, Monsieur Bulletin III. 31.¹¹⁸; Ndl. Vlk. XIV. 178. — Neapel, Trede IV. 454. — Tirol, Schneller 239.⁸¹; Zingerle, Sitten nr. 1479. — Schwaben, Birlinger, Sagen II. 136. —

- Vievand læsker sjæle, Wh. Vlk. VI. 411 (Iglau). — Præsten beder ved graven, Schneller 239.⁸¹, Zingerle, Sitten nr. 1479. — Pengestykker, Birlinger, Sagen II. 136, for pengene købtes gerne »Seelenbirnen«, (en sildig pæresort) eller »Seelen«, hvedebrød af bestemt form.
- S. 77. Trækul, Leoprechting 198: gravene luges, stros med et tyndt lag trækul, indlagte figurer af rönnebær; calendula, som endnu blomstrer, snos med vintergrönt (vinca) om korsene. En skal med vievand sættes på grav, deri en buxbomstilk at stænke med. — Chrysanthemum, Trad. pop. VI. 704 »roses des toussaints«. — Sømandsgrave, Trad. pop. III. 50. — Buxbomkost, Wuttke nr. 752. — Brunswig, Thüringen, afdodes fotografi, Monseur, Bulletin III. 32.¹¹⁸; jfr. Andree, Braunschwig 226. — Lys driver onde ånder bort, Wh. Vlk. VI. 411 (Iglau); Trad. pop. IX. 213.⁹⁸ (Frankr.), IV. 566. — Kapelformige gravminder, Trad. pop. XIV. 622 ned. (Frankr.); Birlinger, Volkstüml. II. 166.¹⁶⁸, samtidig med at lysene tændes, bedes troen og fadervor. — Lys foran el. bagved grave, Monseur, Bulletin III. 31.¹¹⁴; P. Arch. V. 20 (Sardin.); Gr. Myth.² 865. — 1 sorte el. hvide glas, Trad. pop. XIV. 92 (Frankr.). — 1 lygter, Trad. pop. XII. 255 (Øvre Østerrig); RD. Böhmen 494. — Man kappes med gravpynten, Zingerle, Sitten nr. 1475. — Vokslys offer, Meier, Sagen 451.¹⁷³. — Stråkors, Monseur Bulletin III. 32.¹¹⁷, RD. Belge II. 237. — Messina, Pitré Usi IV. 62; på Alle-sjælesdagen holdes måltid på grave (La Manche), der hældes æblevin på gravene; man taler med de dode, som om de var levende, Tr. pop. XV. 153.
- S. 78. Sjælebrød, »Seelenbrezen«, Birlinger Sagen II. 226. — Brodkrummer, Wuttke nr. 752 »eine Schüssel mit Weihwasser u. einige Brosamen zum Abspeisen der armen Seelen« (Oberpfalz). — Rusland, Grohmann, Abergl. 190. — Nygræker, Folklore X. 181 (Sporaderne). — Böhmen, RD. Böhmen 495. — Tyrol, Heyl Sagen 762.⁵⁴. — »Sjæleskål«, »Seelnapf«, Leopr. 199, »Seelzöpfe«, brødet flettet som hårpiske, indtil 3 fod langt, også »Seelenwecken«. — Frankrig, Trad. pop. XIV. 622. — Abruzz., Finamore, Credenze Abruzz. 180. — Processioner, Monseur Bullet. III. 32.¹¹⁸; RD. Belge II. 237; Festl. Jahr 322. — Ardennerne, Ons Vkl. VI. 24. — Kærteprocession, »keerskensprocessie«, Ons Vkl. VI. 25.
- S. 79. Pyntede, friserede lig, se Trede III. 243 flg. — Katakomber, Pitré Spett. Feste 393; Trede IV. 450, udførlig beskrivelse.

JUL

- S. 83. Thule m. m. se Tacitus Germania kap. 2. 45; Agricola kap. 10.
- S. 84. Prokopius. Bell. Goth. II. 15, aftrykt hos Tille, Yule & Christmas s. 178. — Husdyr se S. Müller, Vor Oldtid s. 300. 410. 534. — Brugen

- af jærnet se S. Müller s. 433. — Ierne flg. se G. H. Maynadier, *Wife of Bath's Tale*; Grimm Library XIII s. 44. 52, — Snorre se Munch, *Norges Konge Sagaer* I. s. 1, Snorres fortale.
- S. 85. Offerhøjtider, Munch, Kp. s. 8: »man skulde blote mod vinteren til et godt år, midt om vinteren til god afgrøde. og tredje gang om sommeren, det var sejr blot«. — Höggunótt, Fritzn.² under ordet = midvintersnat, = hökunótt Heimskringla 92.10; Fms. kap. 21: haukunót þat er miðsvevtrar nótt. — Tiburtius, beregningen efter G. Bilfinger, *Das germanische Julfest* s. 117 c.
- S. 86. Sammenskudsgilde se Munch KS. 66.128 (samburðaröl, se Fritzn.²). — Sigurd Jarl sammesteds. — Thorolf tilbydes vinterfred på det sted, hvor de efter vikingetogene om sommeren tilbringer vinteren i ro, se Peters. *Isl. Færd* I. 160; Eg. Skallegr. S. kap. 38. — Menneskeoffer se K. Maurer, *Die Bekehrung des norweg. Stammes*. II. 196 flg. 199. — Alt det blod, som [af offerdyrene] randt, kaldtes laut, og lautboller de, hvori blodet stod; lautteiner kaldtes redskaber, der var gjorte som stænkekvaste til vievand. Dermed skulde man bestryge alle stallerne og hovets vægge uden- og indtil, ligeledes skulde man stænke lautet på mændene, men slagtet blev kogt til spise for folket, Munch KS. 66.128; gudebilleder stænkes se Herv. u. Heidr. S. s. 59 (N. M. Peters. 1847).
- S. 87. Ildsteder, Valtýr Guðmundsson, *Privatboligen på Island*, s. 178. — røghul s. 164 flg.; gulvet s. 178 jfr. s. 188. — Strøs med halm eller kærshiv se Rígmál 24: gólf var stráð; Gisle Súrsson's S. s. 27: var stráð gólf á Sæbóli af sefinu af Seftjörn jfr. s. 111. — s. 29 Gísli tager seft af gólfinu, snor det sammen til en visk jfr. s. 113; Flateyar Bók II. s. 33: ij kallar baru halm a golfit jfr. Fms. IV. s. 75; Egil Skallegrims. S. kap. 34, Peters. *Isl. Færd* I. 147 ned., hornet sprang itu, men drikken løb ned i halmen, jfr. s. 146; slgn. Sturl. II. 107.22: fór drykkirni niðr í halmin; Heimskr. 629.20: han lét ok fyrst gera ofnstofur ok strá gólf um vetr, sem um sumar, jfr. Codex Frisianus 256.17; Kongespejl, Kria 1848: strá herbergi ilmandigrösum; jfr. Fritzn.² under halmr, strá; Du Cange: *juncare, locum floribus vel juncis spargere; juncus, majoribus festis sparsus in ecclesia et alibi*. — Du Fresne, under *junchare*: hos Menagius, *Origines linguæ Gallicæ* siges, at gaden i Paris, La rue de four, kaldes således, fordi der solgtes halm, hvormed publica ædes in promotionibus et aliis solennitatibus sternantur. — Langbænke, højsæde se V. Gudm. s. 205. 184 flg.; fornemste bæk s. 195; højsædesøjlerne s. 185. — Panel se V. Gudm. s. 177. 205 flg.: tapeter smsts. — Borde se V. Gudm. s. 188.
- S. 88. Skænkebord se V. Gudm. s. 189. — Bænke se V. Gudm. s. 190. — Tværpallen se V. Gudm. s. 182. — Gildessalen i hovet se Maurer II. 190 flg. m. henvisn. — Edsringen se Rafn Fnm. III. 96, Thorst. Oxf.

- s. kap. 1. — Offertjenesten tilende, se Munch Snorre 66. 126; Heimskr. 92.¹⁸, »alle mindeskalder skulde gå hele gulvet rundt« Peters. Isl. F. I. 161, E. Skallegr. S. kap. 38; drikkelag ved sommerblot sts. kap. 39.
- S. 89. Kjalarnæs se Kjalnes. S. s. 2. — Løfter se Maurer II. 201. 235; Fritzn.² under heit I. 777 a. ligeså under strengja. — Orne se Helgakv. Hjörv. 30 prosastykket: »om aftenen gjorde man løfter«, »sonargöltr« blev fremført, på den lagde mændene hænder og gjorde løfter ved bragebægeret; Hervarar S. besørg. af N. M. Petersen, overs. af Thorarensen (1847) s. 30 kap. 12: »Kong Heidrik dyrkede Frey og lovede at ofre ham den største galt, han kunde få. Denne anså man for at være så hellig, at over dens børster skulde alle vigtige sager pådømmes. Galtten skulde ofres som sonoffer (sónarblót), og juleaften skulde den føres ind i hallen for kongen, da plejede man at lægge hænderne på dens børster og aflægge hellige løfter. Kong Heidrek lagde den ene hånd på galtens hoved og den anden på dens børster og gjorde det løfte .... — Jfr. Bugge, Norrøne Skr. (Kia 1865) s. 355, són bevaret i sónar blót, sónar góltr, sónar dreyri og som navn på et af de kar, der fyldtes med Kvásers blod, betyder sandsynlig »offring« af sóa offere, egentlig forøde. Alm. forklarer man són ved udsoning. Fritzn.² under ordet: »ledende eller største galt i svinhejorden«; sónarblót: »offring af galt«. — N. M. Petersen, Nord. Myth. (1849) s. 339 »solgaltten«. — Grimm, Myth.² 45 »Sühneber«; skikken at aflægge løfter ved dyr: galt, påfugl, fasan, svane, hejre se Letterst. Tidskr. (1889) s. 316, Kr. Nyrop: En middelalderlig skik jfr. Gr. RA. 900.¹⁸. — Gaver se N. M. Peters. Isl. Færd I 232. Egil Skallegrims S. kap. 60 (isl. kap. 70) Arinbjörn gav Egil til julegave [ved sit store julegilde] en sid kappe af silke, guldsømmet, og helt ned besat m. guldknapper, hvilken han havde ladet skære efter Egils vækst. Desuden forærede han ham ved julen en hel ny klædning af engelsk klæde med mange farver. Mange andre vennegaver uddelte han om julen til sine gæster, thi Arinbjörn var en særdeles gavmild og ædelmodig mand jfr. Fornald. S. II. 331. Áns S. bogsveigis kap. 3; jfr. Fritz.² jólagjöf. — festlege se Maurer II. 235 m. henvisn. t. Holmverja S. kap. 22. — Jul, jfr. Aasen jol, isl. jól, eng. yule; ordet hænger sammen med ags. gehhol, geobhol, lat. jocus, se Kluge, Engl. Stud. IX. 311, Bugge Ark. f. n. Fil. IV. 135, Paul, Grundriss I. 1125. — Til grøde osv. »til gróðrar« Heimskr. s. 9, Fris. 7.¹⁰ (Fritzn.²), »til árs ok friðar« Flat. I. 318.ª; Fms. IV. 75 blóta til árs ok friðar i Uppsäl; Hmkr. s. 183.⁷. Olaf Trygv. S. kap. 74: Flat. I. 56; Fms. I. 23; »til friðar ok vetrarfars gods«, Flat. II. 185. — Svearnes gud, blótgod Svía, Svía goð, Fms. II. 76, V. 239. — Trofaste venner se Maurer II. 47 m. henv. — Råder for regn osv. se Gylfag. kap. 24.
- S. 90. Gör godt år se Rafrn Fms. overs. II. s. 66; Olaf Trygv. S. kap. 173. — Fred

- og kærlighedsglæde, Adam Brem. [IV. 27]: Tertius est Fricco pacem voluptatemque largiens mortalibus, cujus etiam simulacrum fingunt ingenti priapo. Si nuptiæ celebranda sunt [sacrificia offerunt] Fricconi, stedet anført Gr. Myth.² 193. — Kong Sigurd se Rafn Fms. IV. 75, OHS. k. 49. — Krogen v. døren se Rafn Fms. III. 85. Thorv. Jarleskj. S.
- S. 91. Bæres øl over ild se Fms. VI. 442.¹⁷, Fritzn.² under minni. — Hroar stod op se Holmverja k. 14, anført Maurer II. 201 (Hörd Grimkels. S. k. 14). — Herstejn se Hönse Thores S. k. 12; også ved bryllup, Svarfdöla k. 19.⁹⁸ flg.; Herrauds S. k. 12; Fornald. S. III. 222. — Find Svendsen se Rafn Fms. II. 138, OTr. S. kap. 201. — Jomsvikingerne se Rafn Fms. XI. 97; Jomsv. S. k. 37.
- S. 92. Spurven se Kragballe. Angler Folkets Kirkehistorie (Beda) 1864 s. 107 kap. 13. — Hakon Gode se Flat. I. s. 54; Hkringla s. 92.¹⁰. — Mindeskåler, løfter se Fritzn.² under minni, heit, strengja.
- S. 93. Bonden har sit hjem, jfr. R. Smith-Stübe, Religion d. Semiten s. 84 flg.
- S. 94. Sigrun se Helgakvíða Hundingsb. II. 37, jfr. DgF. II. 494. — Njals S — se Njals saga k. 78; Isl. Færd III. 151. — Torstein Torskebider — se Eyrb. k. 11 (Vigf.); Isl. Færd IV. 144. — Torgunne se Eyrb. S. (G. Vigfusson) s. 97.⁵ flg.; Isl. Færd IV. 210. — Hervör se Hervar. S. s. 14 (N. M. Peters.); jfr. Rafn Fms. III. 177, fortæll. om Torst. Skelk.
- S. 96. Bjærgtrolde og vætter se Fritzn.² trollagangr; Rafn Fms. V. 20; Flat. II. 317.⁶. — Trolldridt se Fritzn.² gandreid, jfr. Rafn Fornald. S. II. 123; Ketil Hængs S. k. 5; to trolkvinder om natten ved skib, Rafn Fornald. S. II. 132. — Jætterøster se Müller-Saxo s. 47. 48. — Kampe med Jætter se Müller-Saxo s. 266. — Udgårdsløke se Müller-Saxo s. 431: solum obfusum altis tenebris. — Uhyrer se Müller-Saxo s. 422, nocte insequente monstra obsedere puppes. — Torolf se Eyrb. S. ved G. Vigfusson s. 61.³⁴; Isl. Færd IV. 186 flg. — Gretters S. s. 80. 82. — Trands frænder se Flat. II. 249.¹⁴ Færeyinge S.; jfr. Isl. Færd II. 104, Laxdöla: Olaf stak efter et genfærd, der stod i fjøsdøren ved vintertide. — Sjæl på vandring i søvne se Tylor Anfänge d. Cultur I. 430, II. 23; Henzen, Träume s. 14.
- S. 97. Gisle Sursons S. se s. 65.³, 66.¹¹, 151.²⁸, 153.¹⁵; draumavetr sts 63.²⁶. — Alfen til kong Hadding se Müller-Saxo s. 51 »brumali tempore«. — Give sig om natten i kast med vætter se Gretters S. s. 80. 81 (dsk. overs.) — Torgils skib osv. se Flóam. S. k. 22. — Eyrbyggja S. s. 99.⁵⁴ flg.; Isl. Færd IV. 212—14.
- S. 98. Helge Thorersson, Rafn Fms. III. 123. — Gudmund se Hervar. S. k. 1. — Alfekvinden se Rafn Fornald. I. k. 15. — Sandhøgar se Gretters S. s. 148—150. — Udyr se Rafn Fornald. S. I. kap. 35. —

- Kongen og hans mænd med tørre munde se Flat. I. 563. — Ild, værgemål se Müller-Saxo 431, ignis »opportunum contra daemones tutamentum«. — Sote, Hørd Grimkelsøns S. s. 24, Winkel-Horns overs. i Billeder af Livet på isl. III.
- S. 99. Vætter holder jul se Maurer II. 235.¹⁷⁷. — Dísablót se Yngl. S. k. 33; Fornald. S. II. 85; Egil Skallegr. S. k. 34; Isl. Færd. I. 146. »alfablót« se Hkringla. 308.¹⁰; Olaf Hell. S. k. 92; Rafn Fms. IV. 170; Kormark S. k. 22; Isl. Færd II. 314; jfr. Maurer II. 202. — Dísathing se Maurer II. 236. — Thietmar, anført Maurer II. 195 efter Pertz V. 739—40 . . . . immolant . . . . putantes hos [de forskellige offrede dyr] eisdem erga inferos servituros et commissa crimina apud eosdem placaturos.
- S. 100. Thorbjörg se Thorf. Karlsefnes S. k. III. i Grönl. hist. Mindesmrk. I. 373; andre skildringer se Rafn Fornald. S. I. 10; Rolf Kr. S. k. 3; sts. II. 148; Ørvarodds S. k. 3. — Trylleviser, jfr. Fornald. S. III. 319; Laksdøla k. 37; Isl. Færd II. 129 se Fritzn.² seiðlæti; Grimm Myth.² 995.
- S. 105. Kalenderdagene og deres tegn se Wille, Sillejords Beskr. (1786) s. 239, Oeconomisk Journal 1757, 2den Part s. 826; Hazelius V. 3, VI. 40; O. Graan, Lapparnas Ursprung (Sv. Ldmtidskr. XVII. 2) s. 73; Kr. Visted, Bidr. t. Tydn. af Primstaven, Bergens Museums Aarb. 1903, nr. 5.
- S. 108. Thomasdag d. 21. Decemb., korteste dag; i Darum. Fb. Bondeliv s. 227; Kuhn Westph. S. II. 100.¹⁰⁷; Grundtv. Gl. d. M. III. 174 (Ribetønder). — »Julehøjtid« el. »Skolehøjtid«, skolens afslutning Thomasdag, den begyndte igen efter Kongedag, næppe kendt i Gram, Højrup, Arild, derimod fejret i Spandet, Roager, Vodder, i sognene mod vest indtil Døstrup og Meolden og måske længere sydpå. Der var frihed, børnene mødte pyntede, skolen var indrettet til dans, de bragte læreren som offer en pengegave, til gengæld beværtede læreren dem. I Birkelev skole bordede og bænkede læreren børnene (o. 1850) i sin egen bolig, de samledes o. kl. 2 eftermiddag og trakteredes med kaffe og kage, 1 simle o: en blød 1 skill's kage, 1 kringle og 4—5 kovringer pr. mand. I skolen spilledes så til dans og der bødtes mjød ell. sirup og brændevin. Tidligere gaves ølpuns: øl, sirup og brændevin med ibrækkede kavringer, 5 gange gaves dem hver en skefuld, dertil en simle ell. en »strøjserkage« vel indtil o. 1842; o. 1851 smørrebrød. Gamle kan huske, at de er blevne trakterede med »mælk og brokker«, vel: mælkebrød. Når der var danset, ombar drengene spillemandskoppen med den sædvanlige sang: »dette skal være vor spillemands skåle, hurra!« Senere bødtes børnene atter tilbords. fik smørrebrød og kaffe. Festen sluttedes gerne o. kl. 10, tidligere: når det mørknedes. Læreren havde den dag ikke synderligt at sige; de kunde rykkes med ham om tampen, som de erobrede, brændte el. skar istykker.

de havde jo den gang omgangslærere, slet og ret bondekarle (efter privat medd.). — Historisk Månedskr. 1883. I. 45 flg. Thomasdag, en barnefest, hvorpå der bragtes læreren juleoffer (J. C. Lindberg), smsts. aftrykt Ørbechs beskrivelse i hans Betragtninger og Bønner (Haderslev 1823) s. 143 se Fb. Bondeliv I. c.; jfr. »tamsen« von der Ausgelassenheit der Knaben, die in der Thomasnacht Alles was irgend zu handhaben u. transportiren ist auf einen Haufen zusammenschleppen (För) se Schütze Idiot. s. v. — Fyhn, Efterretn. om Kjøbst. Kolding (1848) s. 164. — J. Saml. VI. 157 anm.: Thomasaften får hørerne lys og pengeoffer af disciplene, endnu bevaret i småskoler i Ribe, brugt hos Troels Lund, Fester s. 58 (1885). — Med disse indlandske fremstillinger kan signes: Ons Volksleven VII. 143, alm. hørnefest de »uskyldige børns dag« (N. Braband) d. 28de December: I gl. dage trakteredes børn den dag i skolerne med øl, lærerne opvartede dem. Senere fører de, iklædte deres forældres klæder, regimentet i husene den dag, slgn. RDüringsf. Belgique II. under 28. Dec. — Ons Volksleven VI. 70 flg.: børnene tidlig oppe, smutter ind gennem et med villie åbnet vindue i skolen, de lukker læreren ud, til han lover dem øl el. anden drik. Så købtes af børnene en hane til drengene at løbe op og fange, en høne til pigerne; de som fangede dem kaldtes »konge« og »dronning«. Derefter spiste og drak man i fællesskab med læreren af alle kræfter. — St. Antonius (¹⁷/₁) lukkede børnene både præst og lærer ude, læreren slap ikke ind, för han lovede en fjerding øl, som betaltes af præsten; det misbrugtes og der blev givet børnene istedet kager og penge, kan endnu 1894 træffes. St. Thomas måtte »kongen« give afbrændt genever med sopper af honningkage i, »dronningen« drikkepenge til pigerne (Kempen). — Reinsb. Düringsfeld, Trad., Légendes de Belgique II. 319 flg. — Thomasdag lukker børn deres forældre ude: »buitensteken«, »buitensluten«, de får ej lov at komme ind, för de lover chokolade, »papenthee« med »krentenkoeken« el. biskøjter m. sukker (Belgien også bl. Flamländer), skikken er vandret fra familier til skoler, pensionater, værksteder. — Tjenere lukker deres herrer ude el. inde (Limb., Brabant) mod løfte om »worstenbrood«, kager og puns; læredrenge og børn lukker mestre og forældre ude, det kaldes »thomassen« (Brüssel); skoledrenge binder læreren fast på hans stol, bærer ham til kros, han slippes mod løfte om en td. øl og kager: »broederkens« (Alost); andre steder sker dette, at man lukker for læreren mandag efter kongedag. — I Ardennerne brændes af børn små papirshaner m. tykke ben, foran skolehuset, sagtens sidste offerrester; i andre egne omkr. 1850 skulde læreren gi børnene hane og høne at hugge hoved af. — Her kan atter signes den engelske »barring-out day«, Denham Tracts II. 344: barring-out day er den sidste skoledag i året för juleferien (Northum-

berland). Drengene gav hver 3 d., pigerne 2 d., læreren sixpence el. 1 sh., naboer hjalp også lidt, derfor købtes brød og stærkt øl, læreren blev hånet og drevet ud, døren låset, så forhandlede der om årets fridage og tilgivelse for oprøret. Læreren gik på omgang hos de velhavende, måtte i ferien leve paa egen regning [?]. Et eksempel fra 23. Dec. 1808 meddeles. et andet Andreas dag, 30. Novb.; i Skotland korteste dag, årlig:

»This is the shortest day, an' we maun hae the play,

An' if ye wunna gie's the play, we'll steek ye oot a' the day«

var drengenes rim, jfr. Leicest. Folkl. 95. — Denh. Tracts II. 6, alm. skik i højere skoler, især i N. Engl., skete sædvanlig St. Nicolaus, 6te Decemb., da tidligere »drenge-bispen« viedes, der 1229 sang vesper for Edward I. i kapellet i Heton ved Newcastle; tidligere fandtes spor heraf i en mængde skoler. Andre steder nævnes »fastelavns aften« som tiden, der meddeles også et rim

»Orders, Master! Orders! Orders we do crave;

And if you won't grant us orders, Orders we will have.

Although we are but little boys, We are both stiff and stout;

And if you won't grant us orders, We'll keep you longer out,«

Dyer, Customs 72 flg.; fastelavnsaften (N. Engl.) regelmæssig belejring, sejrede læreren, — prygl og svære lektier, jfr. Leicester Folkl. 73 ned., Gentl. Magaz. Libr., Manners & Customs, s. 164 flg. Sept. el. Oktob., Fastelavnsmd., Jul; do. Popular Superstitions. s. 15; Hone's Yearbook s. 1306.

- S. 112. Pyntes, rengøres gården, Sgr. V. 5. (Sydfalster); Kr. Alm. IV. 105.^{12. 15.} (vestj.). — Jerusalems skomager se Fb. Ordb. under ordet. — Loft, gulve, stuer, J. Saml. X. 76. (Vens.); Kr. Alm. IV. 98.¹⁰⁰ (vestj.).
- S. 113. Ej til mølle før efter kyndelmisse, Kr. Alm. III. 59.¹⁰² (Hoven s. v. Tarm). — Juletønden, Troels Lund VII. 20. — Solhverv, J. Saml. X. 76. — Herregårdsfrue, Kr. Alm. II. 84.¹¹⁷ (Vejleegn?). — 24 punds julekager, Junge 261 (Sæll.) jfr. Tr. Lund VII. 38 flg.; Kr. Alm. IV. 99.^{104. 105} (Lading v. Århus. Tøstrup v. Grenå).
- S. 114. Pebernodder, J. Saml. X. 78 (Vens.), Fb. Bondel. I. 234 ned., Sgr. V. 159 (vestj.). — Gode råd m. m., J. Saml. X. 76 (Vens.). — Skrædder-piger, J. Saml. X. 76 (Vens.).
- S. 115. Julekvist, Fb. Bondel. I. 231 ned. (vestj.); Sgr. V. 5 (Sydfalster); J. Saml. X. 77 (Vens.). — Angel se Fb. Bondel. I. 232.. — Løgstøregn, Kr. Alm. IV. 99.¹⁰⁸. — Anna Brahe, Tr. Lund VII. 37. fremdeles: Erik Rosenkrans på Bergenhus uddelte juleaften 1560 gaver til 187 forsk. personer. — Om ikke almisse, så dog en art stående rettighed var det, når alle kongens skippere, styrmænd og højbådsmænd hver juleaften mødte på Kbhvns. slot og fik en mark hver, samt øl, mjød og lys, hvorfor de også højlydt beklagede sig, da disse gaver 1576 ude-

- blev. Om mængden afsådanne gratulanter fik i en noget senere tid den engelske gesandt Whitelocke et tydeligt indtryk, da han julen 1653 —54 opholdt sig ved det svenske hof. I hans dagbog hedder det: 1ste Januar kom Dronningens standdrabanter, trompetere, trommeslagere, jægere, 40 betjente, kuske m.fl. og begærede nyårgave. — Bircherods dagb., Tr. L. VII. 64.
- S. 116. Dagen før juleaften, Ihre, De superst. 29 ned. — Lille juleaften, Kr. Sagn V. 553.⁴⁹; Alm. IV. 98.³⁰⁰. — Æblegården, Fb. Bondel. I. 233; Gr. Gl. S. M. II. 110.⁸⁷ (Falster): træet slås; Sgr. III. 154.⁸⁸⁰ (Skanderb.): halmbånd bindes om. — Hø til kreaturerne, se P. Hansen, Bidr. til Landbrugets Hist. s. 31 anm.; Sgr. III. 123.⁵⁰; gnide tænder med sod og salt, jfr. VII. 46.¹⁵⁶. Fb. Ordb und. sod.
- S. 117. Neg til fugle, Fb. Bondeliv I. 233; Kr. Alm. IV. 108.⁸⁸: »juleaften opsættes føde til fuglene på en lang stang, som forårsager, at musene efter julen ikke kan skade kornet». Bircherod. — Løkkemad, Kr. IV. 353.⁷⁴. — Tjærekors, Fb. Bondel. I. 233; Kr. Alm. IV. 100.⁰⁹. — Jeg holder min hånd osv., Rasm. Hansen, Gamle Minder II. (1883) 168; jfr. Sgr. V. 5.
- S. 118. Mullebrød, Hagerup, Danske Sprog i Angel 62; Molbech, Dialect Lex. 367 ned.. — Julelyset, J. Saml. X. 77. — Julelysene rørte man ikke, Sgr. V. 5 (Falster), 122.⁶⁸; Kr. Alm. IV. 106.¹⁸⁻¹⁷; Kr. IV. 389.⁴⁷⁹; JK. 382.¹⁰.
- S. 119. Hornske, Sgr. V. 159 (vestj.). — Randersegn, Bondel. I. 234; Kr. Alm. IV. 98.²⁹⁵, når de skulde have store fremmede i juletiden, kom svinehovedet ind på bordet; svinetæerne blev spiste juleaften til kvældsnavder. Først byggrød og stegt pølse, så læst og spillet kort, og så grisetæerne tilsidst (Törning v. Randers). — Nr. 297 juleaften fik vi hovedet af det svin, vi slagtede til jul med grøn-langkål til, juledag levningerne fra juleaften, 2den juledag suppe på noget af svinet (Lyne, vestj.); Feilb. Fra H. 72 (Valsbøl, M. Slesv.); Kr. VI. 102.¹⁴⁹ i en fortælling. — Groffenbrad, Sgr. V. 5. — V. Hanherred, de spiste opstuvet hvidkål og varmt kød, samt varmt øl, men ingen kaffe og så spillede de kort om pebernødder (Gjøltrup). — Fersk suppe, Fb. Bondel. I. 234 (Darum). — Salt torsk, Sgr. V. 159. — Vendsyssel, J. Saml. X. 79. — Mandel, Kr. Alm. IV. 196.¹⁰⁻¹¹; alm. Københ.
- S. 120. Julefaste, Grågåa III. 31. nr. 15 dsk. overs., ned.: Julefaste bør vi holde. Vi skal begynde at afholde os fra kød på den mandag, imellem hvilken og juledag der indtræffer 3 herrensdage. Da skal man ikke spise kød i det tidsrum undtagen på herrensdage og lovvedtagne messedage (Island). — Lys sat i vindue, Kr. IV. 362.¹⁷¹. — Bordbønnen, Mejborg, Nord. Bøndergårde I. 122 anm.; Sgr. V. 159 (vestj.); J. Saml. X. 77 (Vens.); Kr. Alm. IV. 100.⁰⁶, den gamle mand bad bordbønnen.

- S. 121. Endestykket, Fb. Bondel. I. 234; Sgr. VII. 71.⁴¹⁸ (Sæll.) — Hydre-drengene, Kr. Alm. IV. 115.³³ (Gjotrup, V. Hanh.). — Svinge skjorte, Kr. Alm. IV. 111.⁵⁸. — Rugkælling, J. Kamp 170.⁵⁴. — Snurregrød, Fb. Bondel. I. 235 ned.
- S. 122. Intet tages op af gulv, Kr. Alm. IV. 106.¹⁹; J. Kamp. 195.¹⁰⁹. 381.⁰⁴. — Husmoder gav sin mand hånden, Sgr. V. 6 (Falster). — Grødklat-terne, J. Kamp 170.⁵³. — Kaste es. Sgr. V. 6. — Kortspil, pebernødde-lege, Fb. Bondeliv 235. — Svinepisker se Fb. Ordb. und. ordet. — »Mand, kone, dyr« osv. se Ordb. II. 543 b. ned. — Stregeremser se J. Ordb. III, und. streg.
- S. 129. Sylte, Kr. Alm. IV. 115.³³⁸ (Sæll.).
- S. 130. Kirke, J. Saml. X. 80. — Kridthus, afb. Fb. Bondel. I. 314, se Ordb. und. ordet. — Klinkpung, Fb. Bondel. I. 314, jfr. Ordb. und. ordet. — Levninger, J. Saml. X. 79 flg.; Sgr. V. 6 (Falster).
- S. 131. Den dag i hjemmet se Kr. Alm. IV. 113.³²⁰. ³³³ (Thy, Hanh.), jfr. Hazel. IV. 17 (S. Hall.). — Fiskevand, Kr. IX. 32.³²⁵; kogende vand, Alm. IV. 112.³¹⁹ (Salling); Alm. IV. 112.³¹⁸ fiskevand (Løgster, Ålborg); Sverige, Gasl. s. 23 »mat-såd«; Wigstr. I. 99 »köttspadet«; Hazel. IV. »de kasta sö (soppa) på dig, om du går dit!« (S. Hall.); Dj.-Unnarbo 73 »matsod«; Finland, Nyland IV. 46. — Norge, Hazel. VI. 38 (Valders) Julethomas; Storak. Saml. 52 julegris, -skjære. — Gårdskarl, Kr. Alm. IV. 112.³²¹ (Bircherod). — Godmorgen, Sgr. V. 6 (Falster). — Bjælke, Sgr. X. 46.¹⁸⁰ (Vens.), navn på bjælke; Kr. Alm. IV. 115.³². ³⁹. (Sælland) slag af mangletræ. — Jul til påske, Tr. L. VII. 133. — Ballerone se Fb. Ordb. under ordet.
- S. 132. Ej bære jul ud, J. Saml.⁸ I. 71 anm. (Mols, alm.); Säre, Åkerns S. 54, ej flick man lemna huset »med torr mund«, när »julpackan« med gards-männens hjälp var inburen i spisen och julbrasan tänd; Amins VIII. 85: låter man någon gå utan traktering, så tar han julen, d. v. s. julglädjen och julvälsignelsen, med sig; Nyl. IV. 45, hver fremmed bydes velkommen; jfr. Z. f. M. IV. 49.³³ »geht man in ein Haus, so muss man sich setzen, sonst trägt man beim Gehen den Leuten den Schlaf hinaus (Schwab); Urquell III. 247: »ein Gast, der nicht gegessen hat, nimmt die Ruhe mit.
- S. 133. Karnevalstid, Fb. Bondeliv I. 288; Sgr. X. 46.¹⁰⁹ (Vens.); Kr. Alm. IV. 112.³²³ flg.
- S. 134. Staffener, Kr. Alm. IV. 113.³²¹. — Staffen, Kr. Alm. IV. 113.³²⁵ (Thy, Sydvestl. Vens.). — Mellemslesvig, Fb. Fr. H. 74; jfr. Mannhardt BKult. I. 402 flg. — Stefansost, J. Saml. X. 81 (N. Vens.); Kr. VI. 274.²⁰⁶⁻⁷; Kr. Alm. IV. 115.³³⁵. ³³⁷. — Staffensdavre, Kr. Alm. IV. 115.³²⁴. ³²⁵.
- S. 135. Stefans blod, Kr. Alm. IV. 115.³³⁶. — Moke Stefan, Storak. S. 46. 49.

NORSK JUL

- S. 139. Skarken, Bergh, Nye Folke-Event. og Sagn fra Valdres (1879) I. 56; Hazeliuss, Samf. f. Nord. Främjande VI. 33; Ross Norsk Ordb. skarka no. tilstand el. forhold, som man slæber s. igennem, kummerlig tilstand; tilværelse el. tid, hvor man har det møjsomt og uselt el. knapt for nydelser; skarka uo. gå tungt og slæbende. — Fillehukul vel = pjaltekræmmer.
- S. 140. Grøden hård, Bergh I. 57; skakedryk af skaka, øse op, jfr. Storak. 76 flg. — Lettebrød af lette, goldt, kærneløst korn, som udskilles fra avnerne og tildels blandes med andet korn for at gøre maden drøj (Aas.). — Lefsa, flint, mygt fladbrød, som kan bestryges m. smør og højes sammen (Aas.). — Stridmel, jfr. stridkorn. korn af fyldigste, vægtigste slags (Aas.). — Romhelgen, søgnedagene mell. juledagene og trettendedag (Aas.). — Tyndbrød, jfr. tunnbraud, tyndt fladbrød (Aas.) ∴ brød, som er bagt i flade, tynde skiver. — Vægge vaskes, Bergh I. 60.
- S. 141. Papirstrimler, Hazel. VI. 34. — Billeder, Storak. Saml. 46. — I. H. S., Bergh I. 59 anm.; Hazel. VIII. 38 billede; smykke med tæpper, jfr. Sundt Reenlighedstellet s. 235; håndklæder til smykke, jfr. Sundt Bygnings-Skikken paa Landet s. 23. — Kors malede m. brand, Storak. Saml. 15.
- S. 142. Krudt, svovl, Wille Optegn., Norsk hist. Tidsskr. 2 R. III. 183. — Lille juleaftensdag se Storak. S. 77. 49. — Juleskjerka, — skoka, Wille Opt. 183; Storak. S. 76. — Livskvist, »Lebensruthe« se Mannhardt Baumkultus I. 267. — »Juleotten«, Bergh I. 57. — Julelæset, Hazel. VI. 34.
- S. 143. Fodret fordelt, Storak. Saml. s. 1. — Neg til fuglene, Sundt, Reenligheds-Stellet s. 56; Storak. Saml. 2. 44. 3; Henrikss. Skrock 9., Djurklou Unnarbo 72; Cav. Wår. II. LIII.
- S. 144. Værnløse, Sæve, Åkerns Saga 61; Folkeven VIII, 385. — Mus, Kr. Almueliv IV. 108.^{ss}. — Mylje til kragen, Storak. Saml. 4. — Skaden, Almanson (Wahlfisk) Södermanlands äldre Kulturhist. VII. 95. — Gaver til fugle, fromme menneskers, ligeså guder i fugleham, Grimm Myth.² 635; i Schwaben, juleaften neg til fugle, Busch Volksgl. 28; Birlingen, Volksth. aus Schwaben II. 8.¹⁸; et neg i høst til fugle, Kuhn Nord. Sagen 395.⁹⁸, Meier, Sagen 439.^{146. 152}; første neg optages, gemmes til fugle nyårsaften (Siebenh.); julenat rejses stang med neg til fugle eller korn stroes på tag (S. Tyskland), se Jahn Opfergebräuche s. 276; Liebrecht Gervasius 54 flg.; juleaften kastes brød ud til småfugle (Franche Comté) R. d. Trad. pop. XIV. 662; kvinder kaster korn på tag til fugle ved udgang af kirke, vist julenat, Pitré, Feste 450. —

- Juleneget rejst kl. 2, Hazel. XI. 34. — Helgen ringes, skydes ind, Bergh I. 58.
- S. 145. Kreaturernes foder, Bergh I. 61; Storak. S. 42. 44; Wille Opt. 183. — Tvætning, Moltke Moe, Letterst. Tidskr. V, 591.
- S. 146. Rugkage flg., Bergh I. 61. — Julebordet dækket, Hazel. VII. 35. — 1 bismerpund = 24 Marker à $\frac{1}{2}$ Ø. — Rakørred, o: ørred, som ved en vis behandling er bleven meget mør eller blød og tillige har fået en skarp, syrlig smag. — Klubbetiden, kagetiden? — Fordråberne, Hazel. VI. 36.
- S. 147. Tiden mellem de to måltider, Bergh I. 62. — Trehjørning, trekant. — Faldt på knæ, Folkeven VIII. 385.
- S. 148. Gryde sat på langbænk, hilses med skud, Storaker S. 25. — Bytte plads, Hazel. VII. 37. — Spild må ej tages op, Bergh I. 64. — Ingen ligge i fjøs, Storak. Saml. 13. — Jolevak, Letterst. Tidskr. V. 591. — Ottegrime, Bergh I. 66. — Juledagsmorgen, Storak. Saml. 48. 51.
- S. 150. Gutter fører gødsel ud og forlanger tråd, Hazel. VI. 37 jfr. Runa 1844, Maj, s. 79: »trådspegler«, af hvilke findes afbildning, skænkes ved slutning af bryllup i Jæmteland af bruden til ungarlene. Det må vel være en lykkegave; se også Bergh I. 70, gutterne kræver deres tråd kongedag ved at banke på væg, var jenterne læns, måtte de give ring som pant. En gut, der havde jentelykke, kunde få så meget, han kunde bytte sig til en skjorte. — Sol- og måneleg, se Støylen 110. 111.
- S. 151. Kapkøring t. kirke, Bergh I. 66.
- S. 152. Torsten Norendal, Tvedten, Sagn fra Telemarken 32; jfr. sammenskudsgilder og svir i juletiden, Skar Gamalt or Sætesdal s. 21.
- S. 154. Først op julemorgen, Storaker Saml. 51. — Bære julen ud, Storak. Saml. 13; Thiele Overtro nr. 126. — Julegris, Storak. Saml. 53, jfr. Cav. Wärend. I. 177.
- S. 155. Gæstfriheden stor, Bergh I. 72. — Bolla-Ola, Øverland, Fra en svunden Tid s. 83.
- S. 157. Dødningehovedet, Tvedten 5; hovedets latter, da dør korses se Wigstr. FS. 344. 11. — Den døde gæst, J. Kamp, Æventyr I. 170, jfr. Köhler, Kl. Schr. II. 239 m. henv., P. Bjerger Aarb. V. 37; Le Braz, la Mort I. 123.

SVENSK JUL

- S. 165. Legenden om St. Lucia, Legenda Aurea nr. 4. s. 29.
- S. 168. Lucialegende se Jacques de Vitry, Exempla (London 1890) nr. LVII, jfr. s. 158 mange henvsn.; Hazel. 1898 s. 3; Mélius III. 264; se Pitré Spettacole & Feste 426, jfr. Matth. V. 28. 29. — Bridget og Lucia, Mélius III. 301. 302 m. henv.; Folkl. II. 129. — Øjne på tallerken, Mélius. III. 302; Pitré Spett. Feste 426. — Buddhistisk kilde se Tawney,

- Katha Sarit Sagara I. 247. II. 630: Fyrste, tigger, beundres af kvinde for hans dejlige øjne, river det ene ud og byder hende det; jfr. Folklore I. 515 slavinde river sine øjne ud, som hindrer hendes herre i bønnen, jfr. Mélus. IV. 477; som følge af billedet m. de udrevne øjne, søges hendes hjælp mod øjensygdomme, se Mélus. VIII. 195 (Apenin.), røde ex-voto; Pitré Spett. Fest. 425 grønne ex-voto (Sicilien).
- S. 169. 13de Decemb. se herom Hazel. 1898 s. 1; Hammerstedts »Lussi« med billedet; Sundbl.² 127; Fortællingen Hazel. s. 5, om hungersnøden og uddelingen af levnedsmidler ved Lucia til de nødlidende. stemmer mærkeligt med den sicilianske legende om hende, Pitré Feste Patronali s. 273: efter St. Lucias død i Syracus opstod der en forfærdelig hungersnød, der truede med at tage alles liv, da der pludselig ankom en stor flåde, lastet med korn, der uddeltes uden betaling, hvorpå skibene forsvandt ligeså pludselig som de var komne; i Sverige fejres festen i Värmland, Dalsland, V. Götland, Småland, Halland, Bohuslän, Ö. Götland, se Haz. — Lys, blus se Sundbl.² 128; Lloyd, Sv. Almogens Plägseder 152.
- S. 170. Koen som Lussi, Sundbl.² 127. — Döfvelskatt, afbildet Hazel. 24. — I skolen, Lundin & Strindb. Gamla Stockholm s. 313. — Lussigossar, Gl. Sth. s. 37. — Lilla jul, Hazel. 11.
- S. 171. Længste nat se Lloyd 151; Hazel. s. 8, også N. Tyskland: så lang, at hanen falder ned fra ranen; Pitré, Spett. Feste s. 30, la notte di S. Lucia è la più longa dell' anno. — Billederne på runekalenderen se Hazel. s. 6.
- S. 172. Skåne, Hazelius, Ur de nordiska Folkens Lif. I. 5. — Julenødderne, Aldén, Getapulien s. 125. — Juleøl, jfr. Djurklou Unnarboer 70. — De tungeste neg, Lloyd 90. — Ved, brænde nok, Lloyd 90; Gaslander 5; Waltman, Lidmål 103.⁸⁰⁸; Lindholm, Lappbönder 62. — Hø, Nyland 42; Gaslander 5.
- S. 173. Skomageren og skrædderen, Sundbl. 124.
- S. 174. Aviser, Hazelius IV. 9. — Fruedag, Aldén 126.
- S. 175. Skures, Lloyd 91; Lindholm 63. — Bonader, slgn. Olaf Helliges S. kap. 46: da Olav ventedes hos Sigurd Syr, måtte fire kvinder tage bonader frem, og sætte stuen i stand med tapeter og bænke. Rafns overs. Oldn. Sagaer IV. 69 jfr. búnaðr 3, hallarbúnaðr, tjald 1. hos Fritzn.², se Gaslander 5; Djurklou Unnarbo 72. — Billeder, Hazelius IV. 12; Nord. Folk. Lif s. 6 fig.; Djurkl. Unnarbo s. 26; Mejborg, Jon. Stolts Opt. s. 49. 132; Julenummer af Aftonbl. 1901.
- S. 176. Håndklæder, »långhanddukar«, Aldén 126; jfr. Sundt Bygnings-skik 23, billedet nr. 6; Rom, Husflid 135. 262. — Julebordet se Lidmål 105. — Krone af halm, Lloyd 91; Lidmål 105 ned.; Gaslander 5; Nyland 44; jfr. »julkrona«, Rietz 297 b. »en krona af halm eller, så-

- som förhållandet är i Jemtland, af fina träspjelor och hänger i taket under julen« (Norrl.). — Gavlbönder, Hazel. IV. 13.
- S. 177. Linned og klæder, sølvpenge, Lloyd 92; Gasl. 5. 6. — Thomasdag. Sæve, Åkerns S. 54. — Tidlig på færde, Bore, Bårgmanslif 16; Nyland IV. 42. — Gave til fattige. Skytts h. 60. — Stegerset, Hazel. N. Folk. 8.
- S. 178. «Doppgrytan», Sundbl. 129. — »dopparedagen, Hazel. IV. 10. — »Muljebröd», Hazel. N. Folk. 8. — Alle dyppte i gryden se Ödmann 22; Hofb. Nerike 204; jfr. Rietz. myla, »rätt af tunnskuret bröd, blött i spad el. matfett; därpå mulljebrö, denna rät begångnas på många ställen i Skåne och Blekinge till middagen på julaften«. — Mullebröd se Fb. Ordb.; Kong Hakon opfordredes til at drekka sodit, eta flotit, Snorre Hkr. 95.28. — Langkål, Hazel. N. Folk. 11. — Julehalm, Hofberg Nerike 204; Hazel. N. F. 8 (Skåne); Sundbl. 130. — Rughalm, strøedes mindst 6 tomm. højt, lå til 13de dagen, Ödmann 23, jfr. Gasl. 5; Hazel. IV. 15; Aldén 131 flg.; Henriks. 9; Runa IV. 60; kirker strøedes m. halm, ligesom stuerne, men er nu (1774) aflagt, hakket granris strøes istedet, Gasl. 7, jfr. Cav. W. I. 174; Nyland IV. 43 (Finland). Her kommer nu spørgsmalet, hvorfor gulvene strøes med halm. Den tydning, der umiddelbart ligger nærmest er, at Herren lå på strå i krybben i Betlehem (Bruzel. 90), derfor må mellem jul og kyndelmisse ingen halm brændes, og misbruges strå på den måde, får man en dårlig høst, brandaks i kornet (Sgr. III. 124.204, Kr. Alm. IV. 103.18—20) eller man risikerer ildebrand i byen. Og når familien hvilede i juledagene på strå, var det udtryk for ægte kristelig ydmyghed, at dele vor Frelsers kår. Det klinger i gamle latinske salmer: *feno jacere pertulit, præsepe non abhorruit* (Sedulius). Både den hellige Franciskus' moder og Ignatius Loyolas vilde, at deres børn skulde ligge på strå, hvorfor man i Frankrig dækkede gulve med halm både i kirker og private huse (Cassel, Weihnachten 252).

Mod denne fromme betragtningsmåde, der tager folkeskikken i troens tjeneste, kan göres meget vægtige indvendinger.

Det er åbenbart, at der i de gamle svenske bondehjem er blevet i julens festtid middelalderlige gildeskikke stående. Der var en »återbild af sedvånjorna i det gamla Nordens konungahof och gästbuds-salar« (Cav. W. I. 174. 316). I ældre litteratur omtales gang efter anden, at gulvet er strøet med halm. Da Olaf Hellige ventedes hos Sigurd Syr, »tog fire kvinder bonader frem, satte stuen i stand med tapeter og bænke, to karle bar halm på gulvet« (Olaf Hell. S. kap. 46, Snorre Hkr. 237.17, Flatøbog II. 33.22). Også bænke strøedes, i Hamarsh. hedder det: »standit upp, Jötnar. ok stráid bekki (jfr. Grimmsm. 5.: brynjum um bekkí strát). Hallen, hvor mændene sad, var strøet med halm, især i det ene hjørne ved døren, hvor tiggere søgte plads (se Fritzn.⁷ under halmr (a) samt det alt anførte s. 335.27).

Og det er ikke blot i Norden, at skikken almindelig findes. Foruden det tidligere omtalte kan ligeledes henvises til *Le Grand d'Aussi, Vie des anciens Francs* III. 132. 134 (anført i *Ons Volksleven* VIII. 18). I England kan skikken eftervises til nær ned mod vore egne dage. Ved en audiens, som dronning Elisabeth gav i Greenwich 1598 strøedes hø på gulvet (*Tr. Lund* VII. 68); Brand Hazlitts' udg. II. 3 anm. tilføjes: hay, meaning rushes. Det nævnes, at før brugen af tæpper var bleven almindelig, strøedes gulvet i kirker og huse med siv (*Dyer, Folkl. of Shakespeare* 228). Shakespeare har den samme skik. I »Havgassen tæmmet» spørges: »er huset pyntet, siv strøede, spindelvæv bortfejede?» (IV. 1). I Henrik IV's første del hedder det: »hun beder Jer på løse siv Jer ned at lægge» (III. 1). Ved en lejlighed omtales, at den fulde mand blev lagt på (gulvets) siv (*Brand Hazlitt* II. 172). — Tæt ned mod vore dage har det i mange engelske kirker været skik, at de strøedes med siv, som førtes til kirken på dens indvielses dag, det blev tit en slags fest, en kermesse, hvortil unge og gamle samledes rundt om fra. Således nævnes Heybridge Church (Essex), Parish of Clee (Lincolnsh.) på trinitatis søndag, ligeledes Penwortham, Saddleworth o. fl. kirker (*Brand Hazlitt* II. 3. anm., *Dyer, Brit. pop. Customs* 280. 294). Kirkerne, hedder det, strøedes med siv på gulvet, og disse siv fornyedes på årsdagen til kirkens helgensdag (dedication), det skete før gulvene blev lagte med fliser såvel for at skjule snavs, som for at give varme om vinteren, såvelsom for at skaffe udseende af en slags pyntelighed om sommeren og tilmed give en behagelig duft. Udgifter hertil omtales atter og atter i kirkernes regnskaber f. eks. 1587 og senere, og der siges udtrykkelig, at sivene skulde om vinteren tjene som tæppe, gøre opholdet i den kolde kirke hyggeligt for menigheden og fri folk for kolde fødder på sten- eller lergulvene. Højtiden, som fejredes den dag, vognene mødte med sivene, kaldtes »Rushbearing» og er bleven fejret i Yorkshire til efter 1827 (*Harl. & Wilkins., Legends of Lancashire* 109 flg. 273; *Glostershire Folkl.* 45 flg. på Rush Sunday; jfr. Hone, *Every Day Book* I. 725; *Table Book* II. 277); billede af den pyntede siv-vogn findes Hone, *Yearbook* 1103 med udførlig redegørelse. — Fra Tyskland, hvor skikken vel også har været i almindelig brug, har jeg ikke truffet på nogen direkte meddelelse. Derimod er der en gammel optegnelse fra Böhmen, at man dær juleaften indbærer og strør halm i stuer og kirker (*Usener, Religionsgesch. Unters.* II. 65, *Presbyteren Alsos Ms.* (1400—5): consuetudo est, quod in vigilia natiuitatis Domini ponunt et sternunt stramina ad stubas et ad ecclesias ... Stuba, quæ straminibus sternitur, significat illam domum in qua virgo Maria peperit (jfr. *Tille Weihn.* 306.) — I og for sig ligger det nær nok for den religiøse følelse at tyde julehalmen og familiens

fælles leje på julehalmen, der er kendt ikke blot fra Norge og Sverige, men også fra Bornholm, hvor det mindes, at ej alene husbond og madmoder, børn og tjenestefolk, men også besøgende lå i halmen (Tr. Lund VII. 70; Kr. Alm. IV. 100.¹⁰⁶—7; Gasl. 21), og mulig har det religiøse motiv været medvirkende til, at skikken er bevaret så længe udover den tid, da man fik trægulve og varmere stuer. Skikken er dog altfor naturlig til, at man behøver at søge forklaringen til den så langt borte. Der meddeles fra Finland (1889): halmen, der i et tykt lag bredes på gulvet, anser man endnu på de fleste steder at høre med til helgen. Den skinner gul og vakker, når bålet fra den store åbne arne lyser muntert udover den rummelige stue. Det bløde halmlag på gulvet medfører en behagelig følelse af fodvarme hos dem, der så ofte må traske om i fugtighed og kulde. Fremfor alt er det for børnene en fest at kunne tumle om i lystige lege på halmgulvet (Nyland IV. 46). Senere tilføjes: nu undværes man ikke i så få huse julehalmen, men bruger pyntelige måtter istedet, blandt hvilke det renskurede gulv lyser; men med halmen forsvinder nok også børnenes og delvis de ældres lege (s. 49). — I stuer og kirker kender vi jo ikke halm, der strøs for at holde fødderne varme. Derimod tænker jeg, at alle ældre, der har levet på landet, har erfaret, hvor lunt man i klingrende frost kan sidde i en halmfyldt slæde eller i en kassevogn: halmen gør lårne støvler og fodpose helt overflødige.

- S. 179. De værnløse osv., Säve, Åkerns S. 61; Lloyd 91; Sundbl. 129; Hofb. Ner. 204; Amins. V. 87; Henriks. 9.
- S. 180. Hestene skal ha rent korn, Ihre de Superst. 31; Cav. W. I. 317; Storaker Hest 8; Amins. V. 102; Nyland 43. — Bindehund slippes løs, Lloyd 92. — Får, Amins. V. 95; jfr. Wh. Vlk. VI. 369 (Lüneb.). — Svin, Amins. V. 96. — Klage til Tomten, Aldén 127.
- S. 181. Kors af halmstrå, Sundbl. 130 a. — Julekors, Rietz 297 b.; Runa IV. 60; Lloyd 91; Nyland 44. — Klokkringning, Skytts h. 60; Haz. N. Folk. 11; Aldén 127 kl. 12 julenat. — Brasan, Aldén 127; Ll. 93; Gasl. 6 jfr. Christblock, Mannh. Baumkult. I. 224; Bilfinger Julfest 35. 54. 56. 87. — I badstuen ild tændt, Aldén 128; Hazel. IV. 13; Sundbl. 130; Ödman 22, kl. 2 varmedes badstue med birkeved og besøgte først af karlene, så af provsten med adjunkt og søn, klæderne lagdes udenfor i kulden, mens hver tog den hylde i badstuen, der passede ham bedst; man piskede sig med birkeris, iklædte sig de iskolde klæder, og lagde sig bagefter hjemme på sengen; Gasl. 6: i jul besøges badstuen af alle, ellers sjældent; Nyl. IV. 49 ned., alle i badstuen, derefter kaffe; jfr. Cav. W. I. 175; Henriks. 9; Djurkl. Unnarbo 72; jfr. lærer og lærling går månedlig i badstue i Uppsala 1637 se Haz. VII. 7; juleaften toges dampbad og rene klæder, Tr. Lund 33 (N. Sv., Finl., Estl.).

- S. 182. Opdækningen se Unnarbo 70; i Halland, Hazel. IV. 14; i Dalsland, Henriks. 9; Lidmål 105.
- S. 183. »Julegalt«, Aldén 126; Gasl. 6. — »Julakuse«, Cav. W. I. 175. — »julokse«, Hofb. Nerike 204; Bore Bergm. 18. — »Jultupp«, »guldvagn«; afbildninger se Hazel. VIII. 26. 29. 30. 32. — Øsel, Estland, Hazel. VIII. 26. 30; Russwurm. Eibofolke s. 297.
184. Brændevinsflaske, Henriks. 9; Aldén 126. — Drejet træfad, billede, Hazel. N. Folk. 13. — Smørret se Lidm. 105. — Svinehoved, Hazel. IV. 14. VIII. 22. — Tyrehals, Bore 17.
- S. 185. Skåne, Hazel. N. Folk. 12. — Tregrenet lys: »stuen er oplyst af julelys af usædvanlig størrelse, også »grenlys« med 3 el. 4 grene som et træ, Lloyd. 93. »Nox jullana candelis tota nocte ardentibus, in honorem solis jam redeuntis, celebrabatur: forma erat instar trunci ex terra eminentis et in ramos tres se dividit, Ihre, De superst. hodiernis s. 18 (1750). »Noch vor 20 Jahren (o: 1880) pflegte man in Punkalaidun (län Åbo) die Nacht vor dem ersten Weihnachtsfeiertage an einem mit einem weissen Tuch bekleideten Tisch unter Absingen v. Psalmen zu durchwachen. Auf dem Tisch musste eine aus der Lufttröhre einer Kuh, für die Feier besonders hergestellte mit Talg gefüllte u. mit einem Docht versehene Lampe brennen. Die Jugend tummelte sich inzwischen auf der mit Stroh bedeckten Diele herum«, se Finsk Museum VIII (1901) s. 15; udtog i Finsk-Ugrischer Anz. III. 71.
- S. 186. Juleklapp, Hazel. IV. 17. — Ludfisk, grød, Skytts h. 61. — Julelege, Hazel. IV. 16. — Småland, Sundblad 130.
- S. 187. Grødrim se Nordlander Småplock 16.40. 46. 79. 89; jfr. Djurkl. Unnarbo 46; Sundbl. 132; Bore 16.
- S. 188. Gammeldags bygder, Djurklou, Unnarbo 72.
- S. 189. Præstegården, Ödman⁸ 22.
- S. 191. Eibofolket, Russwurm II. § 296. — Stråene, som bliver hængende, Grimm. Myth. III.⁴ Aberglaube s. 480.⁶⁹.
- S. 193) I hovedstaden, Lundin. Strindb., Gamla Stockh. s. 28 flg.
- S. 197. Tusinder af bud, jfr. Lloyd 93; E. M. Arndts, Reise d. Schweden (1804) III. 81 flg.; man skød i gården. »juleklappar« kastedes ind, det var stor skam at blive fangen, Hazel. IV. 17 (Hall.). — »Skampallen«, en bænk i kirken, hvor de, som havde forbrudt sig, stod åbenbar skrifte.

Efterslæt. J. Nielsen, E. G. Gejer (1902) s. 11: På Ransæter var især livligt i julen, alle var hjertelig velkomne ved det åbne taffel, bjældeklang og hundeglam, sang og pianospil, leende ansigter, strålende lys, et tykt lag af halm over gulvet og midt på det store julebord Frej's galt, en gris med krans omkring boven og æblet i den vidtåbne mund. Efter måltidet holdt sønnerne bøn, flere salmer med Bengt Gustav som forsanger blev af-sungne. Så begyndte juleaften. Kl. 5 juledags morgen fik alle kaffe

på sengen. Kl. 5¹/₂—6 serveredes frokost, der bl. a. bestod af grise-steg, ribbenssteg, kartofler, kål, kager og varm vin. Og så kørte man ved gnistrende fakler i rask trav til julemorgens gudstjeneste. Alle standspersoner, som overværede den, var selvskrevne ved den derpå følgende middag i Gejers hjem. Efter måltidet legede man på gammelt svensk vis, man dansede muntert. Erik Gustav spillede klavér, gubben Bengt gik forrest i dansen. Hele julen, og den varede 13 dage, var en uafbrudt række af gilder. — Julebordet dækkes, alle samles derom, man spiser skinke og »sockret ugnsrøt«, IV. Nyl. 43 ned. flg. — Bord dækkes med en »högfärgad« dug, der når til gulvet, hvorpå julebrød og anden mad; det står dækket til 13de dag, dog således, at maden tilhylles med dugens hængende flige, og afdækkes, når gæster kommer el. folket spiser. Runa IV. 60 (Skokloster). — En el. flere salmer synges først, derefter går man tilbords, retterne er ludfisk, sødgrød, skinke; først 20de dagen tages dugen af julebordet. Hofb. Nerike 205 flg. — Ludfisk, ærter, hvidgrød samt andre retter, øl og brændevin i overflod; bordbön, når man går til og fra bordet, en salme synges, aftenbön, Gasl. 6. — Først spiser man, så læses, synges, man takker hverandre for mad, Lidm. 105. — Der spises smörgås med stor og lille »sup«, ludfisk med »fiskesup«, tyre-hals el. skinke, julegrød med rim, Bore 16. Fader og moder satte sig i høj-sædet, et af de yngste børn el. tjenere holdt bordbön, traktementet var fersk fisk, ål i æddike, »korngrød« kogt i sød mælk, i fadet var et kors mod de onde magter, i korset smör; der skulde dypes i korsets arme, til slutning taksigelse og læsning i bibel og salmebog, Hazel. N. Folk. 14. — »Ståtare« kaldes det sidsthundne neg, der var større end andre, forsynet med flere hånd, og den, som bandt det i høst, skulde juleaften sidde for bordenden; der udstoppes og påklædes en figur, som kaldes »stådaren« og sættes for bordenden, Rietz s. v. (s. 692 b.). — Svinehoved, skinke, ludfisk på bord Ll. 93. Man iførte sig sine bedste klæder, der uddeltes »julbulla« (råglimpar), som gemmes til nyårsaften; traktementet var »sik« (helt) og risengrønsgrød med en »sup« til. Lindh. Lappb. 62. — Husfaderen udbringer juleaften det nye års skål, han stillede sig under »julklubban«, en lille ophængt kølle, som han gav en svingende bevægelse, så at den omkredsede hans hoved, ramtes han af den, mens den svingede rundt, skulde han drikke igen, Tr. Lund VII. 48 m. henvisn. t. Rudbeck Atlantica II. 231 (1689). — I Vestgötland lægges juleaften frem på bordet en blok, overtrukket med svinehud. Husfaderen trådte frem, lagde hånden på »julbocken« og svor at ville være sine folk en god husfader i det kommende år. Derpå lagde husmoder og tjenere ligeledes hånd på den og lovede trofast pligtopfyldelse, Russw. Eibofolke

- § 297 m. henv. t. A. M. Strinnholm, Wikingszüge, Staatsverf. Sitten der alten Scandinav. overs. fra svensk v. Frisch, II. 324 (Hamb. 1839—41).
- S. 198. Runa 1844 s. 117 flg. om jul i landsbyggerne.
- S. 200. Kirkefærd: kl. 4 morgen var derottesang; folk, som havde lang kirkevej, drog hjemmefra efter kvældsnavder; juleblussene bevægede sig som vandrede stjerner i natten, alle henimod kirken, hvorfra julelysene strålede. Hver kastede sit blus på julebålet. Slog røg og luer højt op, varsledes et godt år; drev røgen tilside og ilden sluktes, anså man det for ondt varsel. Den, som først kom hjem fra kirke, fik kornet først bjærget, derfor fo'r alle bort, såsnart prædiken sluttedes, stavtøj skjultes og tømmer skares istykker af dem, som havde lang vej hjem, Hofb. Ner. 205. — Man forlod hjemmet kl. 10—12 nat, store flokke samledes med fælles blus og fakler; i Wiklanda ringede det til »julottan« 1ste gang kl. 2, 2den gang kl. 3, og tjenesten begyndte kl. 4. Fra hver gård bares et stort blus, en »jultanne«, som kastedes sammen i bål ved kirke, Cav. W. II. 421. — »Jultannar«, »julabloss«, var fakler af tjæreved, gudstjenesten holdtes ved lys, Cav. W. I. 160. — Fra hver gård blev båret et stort blus, en »tanne«, foran flokken af kirkegængere. Det var et vidunderlig skönt syn at se disse blus kl. 4 om morgenen nærme sig kirken fra alle kanter, fulgte af glade kirkefolk, en fornyelse var det af Roms tædæ. Ved ankomsten til kirken kastedes de sammen til et mægtigt bål. Hver kastede når han kom til, sit blus ind i bålet, så tilsidst hele kirkepladsen lignede et luende bål, Ödman s. 25. — Kirkegang ved blus, oplyst kirke, Ll. 107. — Man drog tidlig til kirke, fodgængere bar blus, man kappedes hjem, Bore 16. — Gudstjeneste kl. 4 om morgen, børn blev tagne med selv om de kun var årsgamle, klokkeren kunde få æbler i klinkpungen. Man kappedes om at nå hjem, brugte allehånde kneb for at hindre folk i at komme afsted, kastede vand på vognstænger, som frøs sammen, et hølæs kørte langsomt foran og spærrede vejen. Hjemkommen strøg man kreaturerne ad ryggen, at de ej skulde vantrives. Dagen igennem holdt man sig hjemme, Aldén 129 flg. — Man stod tidlig op for at få hele gudstjenesten med, men vogtede sig for at komme for tidlig i kirken, at man ej skulde møde dødningerne. I kirken aftørres bænkene for at undgå gravmulden, »gastakrystning« kan frygtes. Den, som først kommer hjem fra kirke, får sit korn først ind. Juledag bliver man hjemme, går man ud, kan man få suppe over sig, Djurklou Unnarbo 73. — Man står tidlig op: kirkefart, bestemmelsen af legestuer. Når kirkeklokken ringer, letter alle på hatten, langkål til middag, Hazel. N. Folk. 15. — Juledagen er ikke i bondens hjem en dag for syvovere, tidligere end sædvanlig flammer »brasan« og vækker husfolket ved sin muntre knittren. En kaffetår og en knorres sætter liv i folk. Lysene tændes på julegranen

og i vinduet, husbonde og tjenere holder morgenandagt i fællesskab. Men snart høres andre lyde end salmetonen, raske hovslag af jærnskoede heste og klangen af hjælder og klokker høres fra landevejen, det er kirkefolket, og det går rask, og hesten kommer kun sjælden til at strække ud som julemorgen. Det varer ikke længe, så ser man den oplyste kirke, på kirkebakken mødes slægt og venner og samles med julesalmen i kirkehuset. Hjem kører man omkaps, og ved den lejlighed tjener hesten sit navn for hele vinteren. Hjemme venter de med længsel, først kommer den ene, så den anden, omsider vor fa'r selv med sin Palle. »Jeg skal hilse fra kirken!« — »Hvorfor varede det så længe, inden du kommer?« — »Jeg skulde jo da vente, til præsten fik sagt amen; men da jeg så kom ud, var de andre allerede borte!« Nyland IV. 45 flg. — Juledag begynder gudstjenesten mellem 3—4 om morgenen. Foruden lysene på alteret, på prædikestolen og i lysekronerne har hver hæderlig bonde såvelsom hans hustru lys med, så kirken er klart oplyst. Er det julemorgen mørkt, forener flere i samme hylag sig om et blus af tørt tjæreved så langt, at det kan række en hel mil til at lyse for folket. Ved kirken kastes blussene sammen til et bål. Fordum strøedes kirkegulvet ligesom stuegulvet med halm, nu bruges hakkede granris. Man skynder sig så hurtigt som muligt hjem fra kirke, tilfods eller tilhest, som man er kommen, og lever så forresten den dag så stille som muligt og tilbringer tiden med læsning og sang. Det anses for upassende at gå i besøg, Gasl. 6.

- S. 202. Julemorgen i Nordland se Lindh. Lappb. 65 flg.
- S. 204. Drikke floden, Henriks. 6. — Sydnorge, Storak. Saml. s. 48. — Telemarken, DgF. III. 883. b. — Andendags skje, Haukenæs I. 94. — Staffans skede fra kirke, Gasl. 7 (1774); Cav. W. I. 292. II. 463. 464. jfr. Henriks. 10; DgF. II. 524; Gejer, Sv. Folkets Hist. I. 335. — Heste trakteres med øl, lhre de Sup. hod. 31: cerevisia in poculis relicta vespere juliano hoc die equis bibenda porrigitur, se DgF. II. 521 anm.**), jfr. Hazel. VIII. 35, Lloyd 110.
- S. 205. Med ludfisk og grød, Wigstr. II. 129. — Stjæle heste, Sundbl.² 140; Aldén 130. — Stefansmænd forestillede St. St.—, Lloyd 110; Hazel. IV. 17; Henriks. 10; Hofb. Nerike 205.
- S. 206. Stefansmænd i følge m. helligtrekongersstjerne, hele fremstillingen skyldes meddelelse fra frih. Djurklou, Örebro; jfr. samme forf.s særtryk af Till vår Hembygd: »Hvem var Staffan Stalledrång?« Gejer, Sv. Folkvisor II. 357.
- S. 210. Feje nabos stald, Hazel. IV. 17 (S. Halland). — Ride jul, privat meddelelse. — Valsbøl, Fb. Fra H. 74.
- S. 211. Aske, Kr. Alm. IV. 111. 4. — Peerdesteffen, Schütze, Holst. Idiot. III. 200; Wolf Beitr. I. 125. — Mønt i vandtrug, Mhardt. BK. I. 404;

- Lieb. Gervas. 55 anm. — økse i vandtrug, Bartsch II. 228.¹¹⁸⁶. — Pferdetag, Mhardt. BK. I. 403; Meier S. 466.³¹⁶; Kreutzw., Der Ehst. abergl. Gebräuche m. henvisn. t. Halthaus, Calend. medii ævi s. 144. — Foder under åben himmel, Liebr. Gerv. 55 m. henv.; Wuttke nr. 78. 711, kaldes »Steffanshabere«, spøgende »Steffansbrot« (priv. medd.); ZfM. I. 335. (Tirol); Kuhn W. S. II. 101.³¹⁸; jfr. Mhardt. BK. I. 405 øv.; Knoop Ps. 318.³⁶. — Belgien, RD. Belg. II. 334. — Omridt langs sogneskel, Mhardt. BK. I. 402.
- S. 212. St. Johannes Segen se Sepp, Rel. d. Deutsch. s. 25. — Stefanskapeller, Wh. Vlk. I. 305 (Bayern). — Schwaben, Birl. Volkst. II. 12, jfr. Meier S. 466.²⁷⁶. — Stefans Minne, Lütolf 104. — Staffanskanna, Ihre de Superst. hod. 33; Wolf Beitr. I. 125; Finn Magnuss. Lex. Myth. 1053. — Sûp-Steffens-dach, Kuhn W. S. II. 102.³¹⁴ b.; jfr. Birl. S. II. 15 øv.; præst blev fra »Schweinmal« på St. Stefan ført drivende fuld hjem på møgbor. — Belgien, RD. Belg. II. 344; Wolf Beitr. II. 92: »omnino prohibendum est omnibus ebrietatis malum et istas conjurationes, quas faciunt per S. Stephanus (!) prohibemus, Capit. Caroli Magni III. 10, m. henv. t. Schannat, Conc. German. I. 286; besværgelse er også anført, cfr. Gr. Myth.² 1184, Jahn Opfer 273. — Åreladning af heste, Knoop, Posen 318.³⁴, alle dyr årelades, Panzer II. 283.³², forbud mod åreladning 1161, »solche aderlass ... ein ergerlicher aberglauben«, jfr. Wh. Vlk. I. 305; Wolf Beitr. I. 230.³⁵⁶; Kuhn W. S. II. 101; Belgien, RD. Belg. II. 344; England, Hazl. Antiqu. I. 298 mange henv., ligeså DgF. II. 521 anm.; Suffolk Folkl. 117. — Steffelgroschen, Sepp, Rel. d. Deutsch. 26.
- S. 213. Legenden om St. Staffan i Sverig, Afzelius Sagohäfder II. 44; Lloyd, Plägseder 108 vel sagtens efter Ihre, De St. Stephano, jfr. DgF. II. 521 anm.** 1. — Svensk legendesamling se Fornsvensk Legendarium I. 291.
- S. 217. Visen i Danmark, Grundtvig, Danmarks Folkeviser i Udv. (1882) s. 354; jfr. Dsk. KTidende 1852 s. 191. 289 flg.; E. Pontoppidan, Evericulus fermenti veteris s. 70; DgF. nr. 96, III. 880 flg.; Kr. II. 123 nr. 36; Djurklou: Hvem var »Staffan Stalledräng« s. 13.
- S. 218. Herodes visen se DgF. nr. 96; Dsk. KT. 1852 s. 294; Hammershaimb, Fær. Anthol. I. 39, »Rudisar vísa«.
- S. 219. Den engelske vise, Ritson, Ancient. Songs Cl. II. nr. 11; Sandys Christmas Carols s. 4; oversættelsen, Dsk. KT. 1852 s. 255, samt hos Djurklou.
- S. 220. Tabt apokryfisk evangelium, DgF. III. 885 b.; Child, Ballads I. 236. VI. 502—3. — Svenske kirker, Djurklou l. c. s. 14, Broddetorp V. Götland; i Skara Domkirke (privat medd.). — Legenden om den sønderskårne hane se DgF. nr. 96; III. 882 a.; Mélus. VI. 25. 69; slgn. endnu Am. Folkl. IX. 148; P. Arch. V. 77. XIV. 216; jfr. lignende

- motiver, Liebr. Volksk. 179.¹⁹⁷; Afzel. Sagoh. III. 136, sønderskåren okse bliver levende; Hardwick Trad. 155 ned. — Freyr under Stefanus' navn, DgF. II. 523 flg. — Vatnsdöla S., Peters. Isl. Færd IV. 73; Vatnsd. k. 34.
- S. 221. Hrafnkel Freysgoðe, s. 5.a. — Olav Tryggvesön, Flatbog I. 401, i Rafn Overs. af Fornm. S. X. 266 er dette træk ej medtaget; jfr. Grimm Myth.² 622 flg.: . . . »Die Erzählung bestätigt uns, dass dem Freyr Pferde geheiligt würden«. — Odins hest Sleipner se Petersen, Mythologie 169; »album flectat equum«, Müller Saxo 107.a. Svan-tevits hest, Müller Saxo 826.a. — Hellige heste i Germanien, Tacitus Germania k. 10.
- S. 222. Mannhardt, se Mannh. BK. I. 406.

DEN KRISTNE JUL

- S. 225. Kalendar. Philocali, Usener Weihn. 267. 274. — Regntiden i Palæstina. Encyclop. Britt. under Christmas (nyeste udg.).
- S. 226. Saturnaliefesten, Paullý Realencyclop. under ordet. — Horats, Fasti I. 163.
- S. 227. Britannicus, Tacit. Ann. XIII. 15; Hovgaards overs. II. 110.
- S. 228. Libanius, Bilfinger Julfest 43.
- S. 230. Jesu fødselsdato se Tille Weihn. 2; Bilfinger 7; Rietschel, Weihn. 5. — Dåben kaldtes oplysning, Bilf. 9.
- S. 232. Kristus livssolen, Bilfinger. 12 flg.
- S. 233. Jul 1ste gang fejret, Tille Weihn. s. 3. — Chrysostomus' prædiken, Usener Weihn. 215.
- S. 234. Nyårsdag stille, Fr. Nielsen, Kirkeh. I. 810 flg. — Adventsfesten, Kurtz, Kirchengesch. § 237.4. s.
- S. 235. Joakim og Anna, Protevang. k. 3. 4; Gregers. overs. s. 44.
- S. 236. Forhæng til templet, jfr. Cassel Whn. 81; Protev. k. 10.
- S. 237. Alnaturen stille, Protev. k. 18.
- S. 238. Isais bolig, Simrock Vlksb. IV. 428. — Okse og æsel, Cassel Whn. 163; Habak. III. 2; Legenda Aurea s. 45. — Plato's grav, Graf, Roma I. 327. — Virgil, Ecloga IV, Meislings overs.
- S. 239. Hvorlænge bygningen står, Graf, Roma I. 322.
- S. 240. Guds søns alter, Graf I. 311. 322. — Blomstrende vinranker i Engaddin, Legenda aurea k. VI. s. 45. — Herodes' bord, den stegte hane, legendevisen DgF. II. 518 nr. 96 jfr. Sv. Jul s. 220. — Kembelinus i Bretland, Graf I. 326 anm.
- S. 241. Legenden om Afroditanus, Usener Whn. s. 38 flg.
- S. 243. De hellige tre konger, Simrock Vlksb. IV. 418; Peter Volksth. II. 197.

- S. 244. Strudsen hos Melchior, det talende barn; træet, som løves, se Arnas. II. 25.
- S. 248. Legenden om Stefanus' fødsel, P. Arch. X. 168 (Calabr.).
- S. 249. Drager i bjærghule, Apokr. Matthæus Ev. k. 18. — David har sagt: Ps. 148.7 Septuagintas overs.
- S. 250. Muhamedaner, Weil, Bibl. Legenden 281.
- S. 251. I Indien fortæltes, Talboys Wheeler, History of India, London 1867 I. 461 flg.; Wilson, Wishnu Purana V. k. 3; Mannhardt, Whn. Blüthen 12.
- S. 253. Bojaren Kristmand, Mhardt. Whn. Blüth. 15.
- S. 257. Heliand, Mhardt. Whn. Blüthen 23.
- S. 259. Maria fandt ly under hesselbusk, Zs. f. Myth. I. 327. — Sødt-duftende blomster Marias leje, jfr. Mhardt. Whn. Blüth. 26 flg.; »Marienflach«, stipa, linaria urinaria; »Marie pantoffel«, Calceolus Mariæ, Cypripedium, Grimm Wb.; slgn. J. Tusch Pflanzenavne.
- S. 260. Fuglekongen, Vonbun, Beiträge 111. — Edderkop spandt sit net over Herrens krybbe, Henderson, Folkl. of the north. Counties s. 312; Folkl. Journ. V. 89 (Cornwall). — Æsel og ko varmer Jesusbarn med deres ånde, Amer. Folkl. VI. 364 (Irland). — Æslet har kors som mærke, Amer. Folkl. VI. 264. — Tjörn og hærfugl, Wh. Vlk. IV. 395 (Ungarn).
- S. 261. Risbunke, mynte, lupin, P. Arch. III. 455, IV. 474, jfr. IX. 528: jordbær, lupiner, rug forbandes; hør som gav skjul, velsignes; aske-træer giver skjul og velsignes, at det kan brænde grønt, se Rivista I. 270. VI; Folkl. VI. 93. — Legendevisen, DgF. III. 882. b. 5; den er fundet 1900 på Falster se Dsk. Studier I. 38 med bill.; Afzel. Sv. Folkviser II. 360 nr. 91.
- S. 262. Kalevalas sang, jfr. Comparetti Kalevala s. 123 tysk overs.
- S. 267. Gudbrandsdalen, Storaker Saml. 45. — Westphalen, Kuhn W. S. II. 106.³²¹; Schwaben, Meier S. 468.³²¹.
- S. 268. Côte d'Or, Tr. pop. IX. 11. — Bonde i Tyrol; Alpenburg, Alpens. 153.¹⁵⁸. 135.
- S. 269. Balkanhalvøen, Tr. pop. VIII. 282. — Frankrig, Tr. pop. XVI. 12 (Dinan). — Rindende strøm standsede, Wigstr. FS. 315.³⁰⁴. — Schwaben, Busch Volksgl. 28. — Kirkeklokkerne taler, Ons Vlksl. V. 151. — Sunkne kirkers klokker ringer se Fb. Ordh. II. 131.¹⁴. a; Kr. Sagn. IV. 149.⁵⁴¹; Alpenb. Alpens. 141; Montanus I. 12.a; Wh. Volkssk. VII. 126; nyårsnat s. 127 m. m. henv.; Ons Volkssk. I. 44.2, V. 56, VII. 179.¹¹ dobbelt pagina; Bosquet 496 (Normandie); Rivista II. 10 (Ital.). — Stenløver brøler, Heyl 242.⁵⁵. — Skatte blomstrer, Wuttke § 638 (Thüringen); Gr. Myth. III.⁴ 485 (Frk.); Urquell IV. 163 (Nedre Østerr.); Bosquet 156 (Normandie); Tr. pop. V. 337; Mélusine I. 96; jfr. Pitré Usi IV. 192 »i mercanti« holder marked (Sicil.), — »dolmens« åbner sig og viser deres skatte, Tr. pop. VI. 726.

S. 270. Stensætninger i Normandiet, Maury Croyances MA 31; jfr. Montanus I. 12 a; Bosquet 172. — Stenene drikker, Møller Fr. S. 96; Souvestre Folkesagn fra Bretagne, s. 114 (1885). — Jomfru Maria på stenen, Laisnel I. 116. — Lysets flamme deler sig [Kr. Alm. IV. 110.⁵¹. vist uægte], brænder med to luer og danser, Cav. W. I. 297, II. XVI. 75; Gaslauder 22; Aldén 128; brænder med to luer, Runa VIII. 37; flammen deler sig i to og forsvinder i luften, Hofb. Ner. 211; har glorie, Wigstr. FS. 151.⁴⁸⁴. — Lussinat forvandles vand til vin, Cav. W. I. 186; ligesa Julienat, Sgr. VII. 73.⁴⁴⁰ (Sæll.), heste vandes; Haukenæs VII. 561, pige smager, bliver stum; Nicol. Nordl. III. 14, i bække og elve; Runa VIII. 37; Cav. W. II. XVI. 75; Wigstr. FS. 151.⁴⁸⁴, vand sat i fad på bord; Aldén 129; Kr. Sagn III. 314.⁶¹ (Villands h.); Wuttke nr. 87; Ons Vlksl. II. 87.³; Zingerle, Sitten 187.¹⁵¹⁰ (Tyrol) under messeoffer jfr. ZfM. I. 238; Wh. Vlk. VIII. 399 (Bayern); — VII. 355 (Paznau) jfr. Peter II. 84]; — V. 416.¹¹ (Franken). Hertz Elsass 20; Mélus. IV. 353.⁸ (Malmedy); RD. Belge 327, også lægedom; Rochh. Argauer S. I. 337, jfr. s. 41 flg.; Birlinger Aus Schwab. I. 466.⁸; Grimm Myth. III.⁴ Aberggl. nr. 54; Kuhn WS. II. 107.²²⁸ (Westph.); Grohm. Aberggl. 44.²⁷⁹ (Böhmen); Rivista I. 378; vand bliver Julienat under messe i floder vin, vinranker bugner af druer, træer af frugt, kilder rinder med mælk og honning (Calabr.); Tr. pop. II. 535 (Bretagne); Lloyd 104 »vand vin, dine øjne mine!« under årsgang; Strackerj. II. 27 a. — blind; Knoop Pos. 125.² — død; Urdsbr. II. 73 — (Hildesheim); Wolf Beitr. II. 124.¹; Schmitz Eifl. S. I. 3 — blindes, død; RD. Böhm. 581 »dein Kopf mein!« Wolf D. Mäh. 304.¹⁹⁸, person, som drikker vandet til prøve, mister liv; Busch Vlksgl. 28, »dein Haupt mein!« (Østerr.); Vernaleken Myth. 290.¹², karl får lussing; til pige: »dein Kopf mein!« jfr. Alpens. 344.⁸, Peter II. 84; Alpenb. Alpens. 242.²⁶⁰, svirebroder får hals omdrejet. — Nyårsnat: Mhöff. 169.²⁹¹: »deine Augen mein!«; Bartsch II. 230.¹¹⁹⁸ — pige drukner; Folkl. I. 212: water wine, thy eyes mine! (Engl. ?); Herlein 146, — blind; Baader 57.³⁵⁸ — blind jfr. 418; slgn. Tr. pop. XIV. 695. XXXII, den, s. Julienat drikker af kilden Trois Bacs bliver blind; Grimm Myth. III.⁴ Aberggl. nr. 792; person bliver blind, døv el. dør; Kuhn W. S. I. 116.¹⁹⁸, mand, s. ser efter, får ej ro i grav; fremdeles: Busch. Vlksgl. 130, »Wasser Wein, alle Bäume Rosmareinc!« Wolf Beitr. I. 230.³⁵⁴ ligeså; Julienat, Grohm. Sagenb. I. 262, pige får vandspand fuld af sølvpenge (Böhm.); Wh. Vlk. IV. 319, pige henter nyårsaften »goldenenes Wasser« (Ungarn); Finamore, Abruzzese 86; nyårsnat står vand i flod stille, bliver guld, pige fik skål fuld af guld; kilde springer med guld; den, som morgen henter vand, finder guldfisk, guldring (Sydital.); Amer. Folkl. XII. 99; nyårsnat kl. 12 standser floder og kilder fem minutter: når de atter strømmes, er der guldstøv i

dem (Armen.); Garnett W. I. 112, kongedag vand til guld (nygræsk); — Nyårsnat: Sgr. III. 123.⁵⁷³, vand til vin i dam (Sæll.); Arnas. II. 78. Øxará, bliver kl. 12 nyårsnat vand til vin. — Påskenat vand til vin, Gr. Myth. III.⁴ Aberg. nr. 54; Wuttke nr. 83; Pröhle, Harzbilder 61; P. Vlk. VII. 102, VIII. 110 jfr. VI. 86 påskevand har lægedoms-kraft; Knoop Pom. 73.¹⁴⁵. — St. Hansnat, vand til vin, stene til brød, Tr. pop. VI. 192 (Languedoc). — Mortensdagsnat vand til vin, Wolf Beiträge I. 46. — Kongenat, Wuttke nr. 79, sålænge midnatsklokke slår, vand til vin (Böhm.); P. Arch. XIV. 80, vand i alle krukker bliver til vin som i Kana. — Nyårsnat: Sgr. VII. 66.⁸⁷⁵, vand bærer fløde: heldigt at vande kreaturer først, jfr. Sgr. III. 123.⁵⁷³ (Sæll.); Henriks. 6, fløde 2den juledags morgen, Denh. Tracts II. 341, nyårs morgen, den, som kommer først, får »the flower of the well»; Dyer, Customs 17, nyårsnat efter slaget 12, den s. kommer først til kilde, får »the scum. cream el. flower of the well« (Skotl.), Tr. pop. XIV. 667, den, som først får vand julemorgen, får fløden, »la crème de l'eau«. — Endvidere julenat: Busch Volksgl. 164, vand øst, lægedom mod feber, holder sig året rundt (Nedre Rhin, Øvre Østerrig); Liebr. Gervas. 229.¹²⁹, gå som den første nyårs morgen til brønd, ofre til den et æble el. en buket, i den tro, at vandet bliver bedre og sundere (Frankr.); Peter II. 84, syg drikker vand, øst kl. 12 julenat af datter, helbredes; Knoop Ps. 321.⁵⁵ vand øst nyårsnat holder sig ét år frisk, værger mod ondt; Tr. pop. XIII. 35. XXXVIII, øst kl. 12 julenat, lægedoms kræfter (Lüttich); Pf. Ww. 131 vand østes Epifania aften, gæmtes i krukker, holdt sig året rundt, (Chrysostomus), opr. hedensk, skikken kristnet; Gr. Myth.³ 551, øst julenat under klokkeslagene kaldes »heilwag«, til lægedom, jfr. III.⁴ Aberg. nr. 804 s. 462; Montanus I. 12 a.

Når man gennemser ovenstående henvisninger, er det klart, at de allerfleste samler sig om jule- og nyårsnat og gør rede for vandets vidunderlige egenskaber disse hellige nætter. Denne tankegang kan naturlig knyttes til Herrens undergerninger ved bryllupet i Kana og vel sagtens til ét forhold endnu, at vor kongedag, den græske kirkes epifaniafest, fejredes som Kristi dåbsdag. Man øste det ved Herrens dåb helliggjorte vand, i begyndelsen ved nattetid, senere kongeaften under lys af fakler. Chrysostomus siger i en prædiken til 6te Januar: »det er dagen, da Herren blev døbt og da han helliggjorde vandet. Derfor henter folk ved midnatstide vand i krukker og gemmer det i deres huse året rundt; thi vandet er helligt idag og der sker et øjensynligt under, da vandet ikke fordærves, men holder sig frisk et helt år igennem, ja tit både to og tre år«. En anden af de gamle kirkelærere, Epifanius, mener, at Kristus er født d. 6te Januar, og netop i sin fødselsstund, 30 år senere, udførte han undergerningen

ved bryllupet i Kana. Til bekræftelse på, hvad der dengang skete, forvandles vand, der østes på denne fest, til vin. I Karien, tilføjer han, er en kilde, hvor vandet hvert år forvandles til vin netop på samme tid, som tjenerne ved bryllupet øste vandet og Herren forvandlede det til vin. Slige erfaringer er gjorte af kristne, både i Lilleasien, Arabien og Ægypten. Endelig så man således på begivenhederne i Herrens liv, at man kaldte hans fødsel for hans første åbenbarelse, hans dåb, kongedag, den anden og Kanabryllupet den tredje; thi dær gjorde han begyndelsen på sine tegn og åbenbarede sin herlighed (Joh. II. 11). Disse tre åbenbaringer samlede kirken til én fest. — Det var en gammel og almindelig skik i Østerland, at 6te Januar var dåbsdagen for dem, der optoges i kristen-kirken. En anden dåbsdag var i Vesterlandet påsketiden; thi ligesom Herren i de dage døde, men atter rejste sig fra graven, er dåben både en af-døen og en opstandelse til nyt liv. Fremdeles nævnes Kristi fødselsfest både i Spanien, Frankrig og England som almindelig dåbstid, så der er tilknytningspunkter nok for en kristelig tradition til at kunne henlægge vandets forvandling både til jul og kongedag (jfr. herom Cassel Weihn. 125—129 m. henv. t. Chrysostomus ed. Montfaucon II. 369 (Paris 1718), aftrykt Grimm. Myth.² 552 anm.*; Epifanius ed. Petavius I. 451, slgn. Gr. Myth.² 551). — Nu kommer her jo imidlertid et nyt træk til, at de, som i den hellige time vil prøve at øse af vandet og nyde dets rigdom, lider skade eller mister livet. Dette har intet med kristendom at gøre og må sættes på folketroens regning. Dette, og så at vandets forvandling til vin også henlægges til nyårsnatten, gør én mistænksom mod denne traditions kristelige oprindelse. Hertil kommer endnu, at der er blevet ofret til kilder og brønde, eller at man ved forskellige midler, ved at skyde i brønde, kaste brænde eller stål i dem (Bartsch S. II. 243. 1861. 1862, Mechlenb.; Wuttke nr. 73, Brandenb., Schwaben) hindrede onde Vætter i at øde dem, hvad let kunde ske i juletylvten. I Böhmen har pigerne kastet resterne af måltidet juleaften i bækkene, især småstykker af julekagerne. De plejede desuden at henlægge i brønde eller kilder et stykke kage (ein Stritzelstück), halve nødder, halve æbler, også vel penge, idet de sagde: »brønd, her bringer jeg dig dit aftensmåltid, svar mig så sandt, når jeg spørger dig!« (RD. Böhmen 573). Fra Mähren lyder redegørelsen således: man lægger juleaften noget af hver slags mad, omtrent en skefuld, på en tallerken. Når man har spist, kastes det altsammen i brønden med følgende ord:

»Husfaderen hilser dig,
ved mig han sender dig bud,
del, brønd, med os vort festmåltid,

giv os til gengæld rigdom af vand;
 når mennesker lider af tørst,
 kvæg dem med vandet i dit væld!«

Grohm. Abergl. 50.^{ss.}

I Østerrigsk-Schlesien kaster man juleaften et stykke honningkage i brønden, for at vandet ikke skal rådne (Peter II. 274). Sammesteds ofrede Mølleren mad fra sit bord til Nøkken i åen, at den ikke skulde gennembryde hans dæmning (Peter II. 13). I Mecklenburg lægger bonden julemorgen en lille sølvmynt i vandtruget, for at kvæget skal trives (Bartsch S. II. 1180. 1185). Elsasserne lægger nyårsnat, når de øser vand, en friskbagt vaffel, med en tot hamp i, på rækværket om brønden (Stöber, S. des Elsasses s. 298). Juleaftensdag («Weinachtsfasttag») kastes i Østerrig et aflangt brød i dammen ved huset, møllere plejer Nikolausdagen at lægge klæder og mad i møllestrømmen, at den ej skal volde dem fortræd (Jahn Opfergebr. 285, Vernaleken Mythen 163). — Alt dette og meget foruden (jfr. Weinhold, Verehrung der Quellen 48 fig.) kan ikke tilskrives kristelige motiver, men må nødvendig bunde mest i folketroens hedenske fortid, ligesom at man juleaften fodrede elementerne, strøede mel i luften, gravede mad ned i jorden, kastede noget i brønden og noget i ilden (Tirol). Kongeaften lagde man i en af Tirols dale nudler på taget; i egnen ved Salzburg strøg man solhvervsdagens aften noget grød af aftensmaden i ilden, noget kastedes i rindende vand, andet gravedes ned i jorden, smurtes på plantebblade, lagdes op på skorstenens rand og således prisdages vindene (Wuttke nr. 429 m. henv., Weinhold Quellen 56, Jahn 57, Meyer Myth. 140, Leoprecht. 101). — Dette minder om den ældgamle kultus, som vistes floder og kilder, vel alt vand, med offer på højtidsdagene, på hvilke man atter ventede at flodens eller kildens strømmende vand ejede magiske egenskaber. Naturlig knyttes slige ofre og slig tro til årets første dag eller natten før den, og da året har været begyndt, både 25de December og 6te Januar, som det nu begynder 1ste Januar, falder det af sig selv, at folketroen har særlig knyttet sig til disse dage, og at den, da kristendommen i hedningelandene blev en magt, også er bleven kristnet til Frelserens ære og brugt til at forherlige julenatten.

- S. 272. Rönnetræet på Island, Arnas. I 643; Maurer Isl. S. 177. — Veratrum, Kr. Alm. IV. 110.^{ss.} er vist nu ukendt. — Alrune, Meyer, Abergl. 212. — Bregne, Wuttke nr. 123, julenat under midnatsmessen, Tr. pop. XI. 23 (Dauphiné). — Humle, Wuttke nr. 77, Kuhn NS. 405.¹²², WS. II. 106.¹²⁷, 123; ZfM. I. 403.⁷ (Elsass). — Hyld, Pröhle, Harzbilder 51. — Jeriko-rosen, Hertz Elsass. 22; ZfM. I. 402 (sts.); Ndl. Vlk. XII. 89; RD. Belg. II. 327; Vernaleken Alpens. 344.⁹; Cesky Lid III. 41: 1547

- sattes en Jerikorose i vin, den åbnede sig til juleaften efter 24 timers forløb; 1548 forblev den uden vin lukket; 1549 sattes den i vin efter 6te Febr., men uden at åbne sig; 1550 åbnede den sig til jul; Tr. pop. VI. 36 ›rose de Noël‹ letter fødende kvinders smærter. — Rosen i Elsass, ZfM. I. 402.
- S. 273. Mynteurten, Pitré Usi III. 114, jfr. P. Feste 456; Archivio V. 187 LIV. — Nyserod, Pitré Arch. IV. 174. — Josef af Arimathæa, Glastonburytornen, Hazlitt-Brand III. 359; Folkl. Journ. III. 81; GMLibr. I. 209—11; Tille Wh. 242; Ch. Notes 8, blomstrer kongedag v. Bridgewater; Harl. & Wilkins. 20, ›go considerable distances to witness the blossoming‹; Hardwick 69 i Kew-Gardens, Londons botaniske have; Dyer, Brit. pop. Customs 34. unge folk samles ›to hear the bursting of the buds into flower‹, se fremdeles s. 457. 467. — At Glastonbury tornen har blomstret i juletiden synes utvivlsomt. En forfatter meddeler 2. juledag 1672: ›Mr. Stainsby bragte mig idag en hvidtjörngren med grønne blade, smukke knopper, tætte, rige klumper af udsprungne blomster og røde bær‹, Hazlitt-Brand III. 358. Træet er jo måske indført fra et sydligere klima og har beholdt sin oprindelige blomstringstid i et koldere klima.
- S. 274. Urter i kældere blomstrer, Vernaleken Alpens. 342; Busch Vlkg. 27 (Nedre Østerrig), jfr. Knoop Pos. 318. — Træet ved Nürnberg se Cassel Wh. 141; Tille Wh. 226 flg.; Mannhardt Germ. Myth. 469 m. henv.; Wuttke nr. 77 (Westphal.); ZfM. I. 106 ›Dräutleinsapfel‹; Meyer Aberg. 212; Eisel Sagenb. nr. 636 ved Cronswitz på en klosterruin, jfr. Rochh. Argauer S. I. 81.^{ss}.
- S. 275. Sicilien, P. Usi III. 114; Feste 456 flg. — Tysklothringen se Tr. pop. IV. 294 m. tilhørende legende. — Syriske kvinder, Folkl. IX. 5., jfr. Mélus. IV. 353.^a, gren af frugttræ, sat i vand, blomstrer julenat, slgn. det alt anførte sted Arnas. II. 25. — Endnu kan henvises til, at Zigöjnere siger, at man julenat kan se det hellige træ, af hvis grene honning drypper og hvori vidunderlige fugle synger. En kæmpeslange bærer det og det når til himlen, Ons Volksl. V. 231. — I Allahabad skyder et træ i et tempel på mirakuløs måde blade til en bestemt dag, Trad. pop. IV. 20.
- S. 276. Dyr, kvæg taler: I. Sgr. III. 154.⁸⁴⁷, dyr taler i stald en kort stund, kongenat (Sæll.); Sgr. VII. 73.^{487—88}, alle dyr rejser sig i stald kl. 12 og lægger sig samtidig julenat (Vonsbæk, Haderslev); Tr. Lund VII. 30, kvæg rejser sig kl. 12, julenat; Kr. IV. 372.²⁸⁸, ligeså; Kr. VI. 263.¹⁰¹, hovederne falder på knæ midnatstid; ligger de ned, rejser de sig og falder på knæ; Kr. Alm. IV. 110.^{53—56}, alt kvæg, uden soen, står ret op, strækker sig, brøler, nikker tre gange til ære for Frelseren, juleaften; Kr. Alm. 111.⁵⁸, kreaturerne taler med hverandre, den, som forstår hebraisk, kan tale med dem, jaften. — II. Kr. Alm. IV. 135.¹.

ældste ko taler: »der er megen sæd i halmen«! naften, mand tærsker om, køer dør; Wigstr. FS. 151.⁴⁸⁵, køer taler, den ene: »iår sulter vi ihjel«, — den anden: »der er 13 td. rug i halmen«, bonden tærskede om, dyrene døde. — III. Urquell VI. 44.³¹, dyr taler jnat, kun den, der har skærtorsdagsæg hos sig, forstår deres tale (Aschaffenh.); Wh. Vlk. IV. 155, kvægets tale kan kun høres og forstås, når man har ni såler under stövler og bregneløv i dem (Kärnten slav.). — IV. Farligt at udforske kvægets hemmeligheder, Gr. Gld. M. I. 14, den, som lytter til kvægets tale, kastes fra væg til væg, jnat; Mhöff. 169.³³¹, kreaturer taler, varsler bondes død, nyårsnat; Wuttke nr. 77, kr. taler, varsler; den, som hører det, dør, når han ej er søndagsbarn, jn. (Østpr., Bay., Tirol, Pfalz, Baden, Kärnten); ZfM. III. 30 (Kärnten) s. 336 (Salzb.). I. 287.³³ (Tirol), II. 423.⁷⁶, kongenat; Töppen, 74, jnat; Köhler, Volksb. 363, kvæg varsler ulykke naften; Kloster VII. 765 bondes død; P. Vlk. IV. 45.¹⁴ bondes død, nnat; ligeså I. 49.²⁶; Urdsbr. VI. 59.⁷; Knoop Ps. 318.¹⁶⁴ ligeså, jnat; Vernaleken Mythen 291; Alpens. 342, ligeså jnat; Heyl 752. 754 jnat; Schmeller 240.⁴¹ jnat; Panzer I. 224.³⁸⁵ jnat; Peter II. 274 jnat Wh. Vlk. X. 50 jnat (Gossensass); Wh. Vlk. X. 208 (Thüringen), XII. 383 (Østpr.); Haas Rügensch. S. nr. 140, kvæg taler om skjult karl, han slår dem, de træder ham ihjel, nyårsnat; Trad. popul. VI. 726, alle dyr taler under midnatsslagene, men den, som hører dem, må dø, to fortæll. (Frankr.); Trad. popul. XIV. 662, varsler husbondes død (Franche Comté) jfr. X. 516. XII. (Frk.); Finamore Cred. abruzzesi 81, husbondes død; får de dårligt foder, taler de ondt om husbonde; deres onde omtale er skæbnesvanger; der skal også sørges for hunde og katte; jfr. Laisn. I. 8. 17; Tr. pop. II. 535, kvæg taler, den, som hører, må dø jnat (Bretagne); Tr. pop. II. 537 ej gå i stald, efter at der er ringet til messe, kvæg taler om husbondes død (Poitiers); Le Braz I.² 25; Tr. pop. X. 576. XII, husbondes død (Ile-Vilaine), jfr. s. 527 (Armagnac); P. Arch. V. 281, ligeså i rim (Ferara). — V. Storaker Sml. 45: dyrene skal kunne tale julekvæld, de siger mange forunderlige ting (Solor); hestene ligger kl. 12 på knæ i stald; i stald fødtes Kristus jnat (Salten o. fl. st.), Storak. Hest 3; Bergh I. 65, kat og hund stængtes inde i fjøs, kreaturerne fik mæle; det var ikke bra at mnsker hørte deres tale, derfor måtte tjenestejenter jnat ligge i stuen; Nicol. Nordl. III. 14, kreaturerne talte forståeligt for mennesker jnat; Nicol. Nordl. IV. 10, husdyr taler sammen; de får igen den gave, som alle gudskabte ting engang har haft, men har mistet ved menneskets synd, jfr. Graf Miti I. 70; Runa VIII. 37, kreaturer taler om, hvorledes de har haft det året igennem, jnat; Wigstr. FS. 151. 484, alle dyr i stald og bås knæler kl. 12 jnat; Amins. VIII. 84, dyrene ser »i syne«, og kan tale, om man siger dem, at det er juleaften; Wuttke nr. 75, kvæg og heste samtaler, spar, nyårsnat (N. Tyskl., Østpr., Voigtl., Baden); »store

nyårsnat: 3: 6te Januar (Tirol); jfr. Wolf Beiträge II. 126; Weinh. Vlk. I. 218, dode (Geister) samtaler m. kreaturer; kvæg, får, heste samtaler indbyrdes, under midnatsmessen høres djævla i samtale med kvæg (Steirm.), Zingerle Sitten 187.¹⁸⁸⁸, kvæg taler jn.; Wh. Vlk. VIII. 400, kvæg taler, da alle er til midnatssmesse, har ingen hørt det, jn. (Bayern); Busch. Vlkgl. 28, kvæg i stald, vildt i skov beder (Schwab.); køer taler jn. (Kärnt. Tirol); Wh. Vlk. IV. 314 (Ungarn); Wolf Beitr. I. 120, i alle germ. lande rejser kvæg s., taler jn.; Strackerj. II. 27, alt kvæg enten ligger el. står op jn.; Meier S. 462.¹⁸⁸⁷, kvæg knæler, beder (Schwab.) jn., jfr. Mélus. IV. 353 (Malmédy); Ons Vlksl. VIII. 202, kvæg rejser s. kl. 12, står lidt, lægger sig så, jnat; Gr. Myth. III.⁴ 485.¹², heste, køer, okser, tyre, æsler taler, klager over deres herrers behandling eller roser ham fra kl. slår 12 nat til middag juledag (Frankr.), Bosquet 221; Tr. pop. IX. 582.⁸⁷ (Frk.) jfr. VIII. 612; Souvest. Folkes. fra Bretagne 109, æsel taler jn.; RD. Belge, II. 327, dyr knæler jn.; Tr. pop. II. 535 intet dyr sover jn.; kun menneske, tudse, ravn sover (Bretagne); Tr. pop. XI. 21. 23, køerne løser deres bånd selv og taler; under midnatssmesse (Frk.), jfr. P. Arch. V. 522, fiskene taler påskedag, jfr. Haas, Rüg. S. nr. 140 midnat i nyårsnat løses dyrenes bånd, de gik frit omkr.: Rivista I. 378 dyr taler jnat (Albanesiske Kolonier, Calabr.); Rivista I. 618 (Salent.) dyr taler, jnat; Pitré Usi III. 303, man siger, at dyr taler jule-nat i deres oprindelige. nu tabte, sprog, hvad ingen hører el. må høre; Finamore, Credenze Abruzz. 80, alle slags dyr taler sm. jnat, før Kristus talte alle dyr, men er siden blevne stumme og det er et mirakel, at de taler jn.. andre steder kongenat; Finamore, Credenze Abruzz. s. 81, i Herrens fødselsstund knæler æsler, spidserne af oksernes horn lyser, alle knæler de; Rivista II. 136 kongenat taler dyr (Piazenza); Pitré Arch. III. 513 jfr. Placucci Usi della Romagna 122, taler kongenat; Folkl. X. 177, dyrene har forstand, kan vidne om god el. slet behandling nyårsnat, de fodres derfor godt nyårsaftensdag (Sporader). — VI. Folkl. Journ. III. 186, fårene taler sammen på mærken, vender deres hoveder mod øst og bøjer dem, som hyrderne får i Betlehem, de gør det gl. jdagsnat (kongenat), vidnesbyrd om, at det er den rette jnat (Cornw.), jfr. Ons Vlks. IX. 200, får knæler for crucifix; GML. I. 35, okser knæler gl. jdagsnat; Yorksh. Folkl. 278 jn.; s. 75 St. Stephans aften knæler okser; Henderson 311 jn.; Harl. & Wilkins. 253 jnat jfr. s. 20 gl. jdagsnat; Folkl. V. 337, »all the oxen stand up & low« (Berksh.); Ch. Notes 175 »low & kneel«; Folkl. Journ. IV. 123, kvæg på mark, i stald rejser sig op, vender deres ansigter mod øst, knæler gl. jdag, kongedag (Cornwall); Bergen, Anim. Plant. Lore 92.¹⁸⁸⁸—86, alt kvæg knæler i Herrens fødselstime, alm. holder man øje med dyrene (Massachusetts.); de knæler gl. jnat. og beder: »a cold winter, a warm spring, a bloody summer & a new king! (Neger);

haner galer hver time julenat (Ohio); Amer. Folkl. III. 202, XI. 12 kvæg knæler og løfter deres hoved i bøn (Neger); Sandys, Christmastide 34, man kan se får gå i procession til minde om det gode budskab til hyrderne; s. 33, hver juledags morgen sås en stor laks i floden, den kunde gribes og tages op, men det vilde have været den største ugudelighed at have fanget den (Monmouthsh.); Sandys Chr. 34: Howison, i Sketches from Upper Canada, fortæller at han julenat i måneskin mødte en Indianer, der lydløst sneg sig afsted og vinkede til den fremmede, at han skulde være stille: »me watch to see the deer kneel, this is Christmas night, and all the deer fall upon their knees to the Great Spirit & look up.

- S. 278. Okser som trækdyr v. jordefærd. Hehn⁵ Kulturpflanzen 38; Tr. popul. X. 527.
- S. 279. Biernes julesang, Kr. IV. 372.²⁸⁸, bierne snurrer julenat kl. 12, jfr. Kr. IX. 174; Ons Volksl. I. 45.¹³, IV. 88, de synger julenat kl. 12, folk går ud at høre på dem (Belgien); jfr. Henderson 311 (N. Engl.); Trad. popul. XIV. 662 (Franche-Comté): flyver ud og synger; Yorksh. Folkl. 274, de synger den gl. jn.; Harl. & Wilkins. 253, de synger Salme 100.

INDHOLD

ALLESJÆLESTIDEN	1
Indledning — Måltid for de døde — Japan, Kina, Zunjier, Veda- folket, Perser, Græker, Romer — Hedenskab og Kristendom — Alle- helgensfest, Allesjælesdag — Barnet fra Bristol — Folketro, kriste- lig festskik, de levende — De dødes sangere og kirketjenesten — De døde, skærsild og ildens pine — Sjæle, tudser, isens pine, skatte- vogtere, »Klammerne« — De døde allesjælesnat — Jean Lemaitre — Møllerejsen — De dødes besøg i hjemmene — Tårekrukken — Sjæ- lene på havet — Allehelgensnat på Sicilien — De dødes messe, gudstjeneste; spøgelsepræstens messe — Tiggeren Johannes — Besøg ved gravene.	
GAMMELNORDISK JUL	81
Midvintersblot — Gildeshal — Offer til grøde og årsvækst — Gæste- bud — Løfter — Natten er de dødes dag — Årets mørke tid er Troldeg og Vætters tid — Spåkvinder.	
DANSK JUL	103
Thomasdagen — Julearbejder — Jul i bondegården, i præstegården — 1ste juledag — 2den juledag.	
NORSK JUL	137
Julearbejder — Julenag — Bad — Julebord — Julehalm — Kap- kørsel fra kirke — Torsten Norendal — Bolla-Ola — Dødningeho- vedet — Den døde som gæst.	
SVENSK JUL	163
Legender om den Hellige Lucia — Julearbejder — Huset pyntes — »Bonader« — »Dopparedag« — Julehalm — Badning — Julebordet — Grødrim — Juleskik i Skåne, Småland, hos Unnarboer, i præste- hjemmet, hos Ejbofolket, i Stockholm, »Julkapp«, Landsbygder, Norrland — Stefansridt, kapridt fra kirke — St. Staffan, Helsing- lands apostel, legender, St. Stefan og Freyr.	

KRISTNE JUL	223
Saturnaliefesten — Når er Jesus født? — Den 25 December, sol- hvervsdagen — Juleevangeliet — Legender om Marie og Jesu Fødsel — De Hellige-tre-Konger — Flugten til Ægypten — Muhamedanske, Indiske legender, valakkiske julesange, »Heliand« — Dyr og planter skjuler eller forråder Jesus — Legendevisen om sædemanden — Kalevala — Julenattens syner — Naturen hylder Frelseren, Glaston- bury tornen — Dyrene tilbeder.	
HVORLEDES MAN HOLDER JUL	281
Stockholm — Norrlandsbilleder — Jul i Amerika — Sven Hedins jul — Fr. Nansens jul — Jul ved Koreakysten — Ved juletid i Grøn- land — Da Tyskerne belejrede Paris — Jul i Paris under belejringen — Jul i Konstantinopel — En missionærs jul i Kina — Fra Sibe- rien — Jul på et amerikansk krigsskib — Jul i Forbedringshuset — Jødisk jul — Den ensommes jul.	
ANMÆRKNINGER	326

